

Թ. Ն. ՓԱՆՈՐԱՄԱՅԱՆ

ԴԵՐՍԻՄԻ
ԲԱՐԲԱՌԱՅԻՆ
ՔԱՐՏԵԶԸ

ԵՐԱՅԱՆԻ ԿՈՆԵՐՈՒՄ

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ЯЗЫКА

№ 6 ДИАЛЕКТЫ АРМЯНСКОГО ЯЗЫКА № 6

Р. А. БАГРАМЯН

ДИАЛЕКТНАЯ КАРТА ДЕРСИМА

ИЗДАТЕЛЬСТВО АКАДЕМИИ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ЕРЕВАН 1960

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՐ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԽՈՐՀԱՊԵՏՈՒՄ

№ 6 ՀԱՅԵՐԵՆ ԲԱՐԲԱՌՆԵՐ № 6

Դ. Հ. ԲԱՂՐԱՄՅԱՆ

ԴԵՐՍԻՄԻ ԲԱՐԲԱՌԱՅԻՆ ՔԱՐՏԵԶԸ

Տպագրվում է Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի
հմբագրական-հրատարակչական խորհրդի որոշմամբ:

«Դերսիմի բարբառային քարտեզը» հայերեն բարբառների
տեղային քարտեզ կազմելու անդրանիկ փորձ է: Այստեղ ուսում-
նասիրված են խարբերդ-Սրզնկայի բարբառի տերիտորիալ հատ-
վածներէց 1ի քանիսը՝ Ձմշկածագի, Բերիի ու Քղիի ենթաբար-
բառները և մի բառների բարբառը:

Աշխատութեան մեջ տրված քարտեզները կազմված են հըն-
չյունափոխութեան ու ձևաբանութեան համեմատական ֆոնո-
թյան հիման վրա: Յուրաքանչյուր տերիտորիալ խոսվածքից
բերված են նմուշներ, իսկ զբքի վերջում՝ բառաբաններ:

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍԻ

1915 թ. եղեռնից մագապուրծ եղած դերսիմցի հայերը զբրկվելով մայր հողից և անցնելով աստանդական կյանքի «...տարիներու հուղուլյթին հետ, հյուրընկալ յուրաքանչյուր երկրի տեղական պայմաններու անմիջական ազդեցության տակ» մոռանում են իրենց բարբառը. «օտարության սպիտակ ջարգն»¹ էլ մյուս կողմից է սպառնում նրանց:

Սովետական Հայաստան գալով, նրանք դարձել են նոր, սոցիալիստական հայրենիքի ակտիվ քաղաքացիներ, խաղաղ ու ստեղծագործ աշխատանքի առաջավոր մարտիկներ:

Բնակչության կուլտուրական առաջընթացին զուգընթաց զարգանում ու հաղթանակում է հայ ազգային գրական լեզուն, վերանում են բարբառները: Գնալով ավելի ու ավելի է դժվարանում նրանց հայտնաբերումն ու ուսումնասիրությունը: Հատկապես մեծ ջանքեր են պահանջում այն բարբառները, որոնք նիմնովին տեղահանվել ու զրկվել են մայր հողից. այստեղ արդեն անհնար է ուրվագծել ենթաբարբառներն ու գլխավոր խոսվածքները, եթե օգնության չգան մայրենի բարբառն իմացող անձինք:

Սույն աշխատությունը արդյունք է հայրենադարձ չմշկածագիների, մեծկերացիների, բերրիցիների, Ալթուն Հյուսեյն, Իսմայել և այլ գյուղերի նախկին բնակիչների մեզ ցույց տված սիրահոժար օգնության, որի համար խորին շնորհակալություն ենք հայտնում նրանց:

Մեր կազմած քարտեզի մեջ շատ գյուղերի խոսվածքներ մնում են անբոշ. կարծում ենք, որ այդ խոսվածքներով խոսող մեր ազգակիցները, որտեղ էլ նրանք ապրելիս լինեն, իրենց նյութերով կօգնեն լրացնելու այդ բացը:

¹ Ս. Գ. Երեանյան, *Պատմություն Չարսանհաղի հայոց, Բեյրութ, 1956*, էջ XII:

ՏԵՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Դերսիմը Բարձր Հայքի արևմտյան մասն է, որ բռնում է Պոնտական լեռնաշղթայի գագաթնագծերից մեկի հարավային, Եփրատ գետի արևելյան, Արածանի գետակի հյուսիսային և Քղիի ու Դերջանի գավառակների արևմտյան մասում ընկած տարածությունը:

1878 թ. վարչական բաժանմամբ Դերսիմը մտնում էր Խարբերդի կուսակալության մեջ. իր հերթին նա բաժանված էր մի շարք գավառների ու գավառակների:

Աշխարհագրական տեսակետից ուսումնասիրվող շրջանը բաժանվում էր երկու մասի՝ լեռնային և դաշտային:

Լեռնային Դերսիմի Խուլթաց Ձորի շրջանում հայեր չկային. այստեղ ապրում էին քրդական ցեղեր, իսկ Տուժիկում, մոտ 70 հազար քրդերի հետ, ապրում էին նաև լոթ հազարի չափ հայեր, որոնք իրենց կոչում էին ոչ թե տեղանվամբ, այլ ցեղանվամբ՝ միրաք: մյուրաք կամ միրաքցի:

Մեծկերտում, Խոզաթում, Աղըլ-Քիլիսեում և մի քանի գյուղերում ապրում էին նաև Խարբերդից, Արաբկիրից, Ակնից, Չմշկածագից, Երզնկայից, Բալուից ու Քղիից գաղթած բազմաթիվ հայեր:

Լեռնային Դերսիմում հիմնական է միրաքների խոսվածքը, որ խոսվել է Հավլորի¹, Տեր Օվան, Թորոտ, Հազըս, Հարտիվ և այլ գյուղակներում ու վայրերում:

ՉՄՇԿԱԾԱԳԻ ԳՅՈՒՂՆԵՐԸ

Չմշկածագի գավառակը Դերսիմի արևմտյան սահմանն է, հին Հայաստանի Փոքր Մոփք գավառի մի մասը: Այս գավառակում եղել են հետևյալ հայկական գյուղերը.

¹ Բոլոր գյուղերի անունները պահել ենք ըստ քարտեզների ու տպագիր աղբյուրների:

Հաղարի	50 տուն	Կարմրի	40 տ.	Հարաչոր	25 տ.
Թումսա	40 տ.	Մուսնայի	35 տ.	Թումա մեղրե	75 տ.
Մեստան	60 տ.	Երեց Ագրակ	85 տ.	Պարտիզակ	25 տ.
Միսնա	35 տ.	Մորշխան	35 տ.	և այլն:	

Զմշկածագը (Յարոպոլիս, Չիմիշկեզեկ) 1914 թ. ունեւր 1500 տուն՝ 4000 բնակիչ:

Այստեղ էլ, ինչպես Թուրքիայի տիրակալութւան մլուս հալաքնակ գալառներում, շատ գլուղեր հիմնահատակ ավերվել են, բնակչութւունը բնաշնջվել է: Այսպես, Ագարակ գլուղը, որը Եի հրնուն հարիւրավոր տներէ բաղկացած գիւղ մ'էր¹ 1895 թ. կոտորածների ժամանակ ոչնչացավ:

Այդպես և Էփրիկեանի «Բնաշխարհիկ բառարան»-ում հիշվող Բաղրաթիլ (12 տ. հալ), Բալարուն (24 տ. հալ), Բաղչեհիկ (15 տ. հալ), Բնաբեղ, Հաղթուկ (28 տ. հալ), Բաղարան (26 տ.), Բարդի, Բրաստիք, Բրեխի (30 տ. հալ), Կաղնուտ, Մեղրե, Տիրավան և այլ գլուղերը, որոնք վերջին կոտորածի ժամանակ դատարկվեցին իսպառ:

Այս գլուղերի խոսվածքներով գրականութւուն չկա, միայն հայտնի է, որ գալառակի հայոց Վեղուն շատ մաքուր և գրեթէ անխառն բարբառ մ'է և խոսվում է ընտանեկան շրջաններում²:

Դաշտային Դերսիմն ընդգրկում էր Չարսանճագի գալառակները: Այս գալառակներում հայերը կազմում էին բնակչութւան ճշշող մասը: Ստորե տալիս ենք հալկական գլուղերի ցուցակը, լուրաքանչլուր գլուղի դիմաց նշելով տների (ծխերի) թիվը:

ԲԵՐԻԻ ԳՅՈՒՂԵՐԸ³

Պաղին—8	Ձորակ—17
Ճանիկ—12	Ուրճ—18
Խուշին—20	Հոշե—10
Էսերեկ—4	Շոռտան—10
Հայաչին—25	Գոտաուիճ—22
Խոզնագեղ—25	Դարմուտաղ—15

¹ Հ. Ս. Էփրիկեան, Բնաշխարհիկ բառարան, հտ. Ա., Վենետիկ, 1902:

² Անդրանիկ, Տէրսիմ, էջ 141:

³ Տվայները բերվում են ըստ Ս. Հայկունու «Արարատ», 1896 թ., Անդրանիկի «Տէրսիմ», Էփրիկեանի «Բնաշխարհիկ բառարան», Գ. Երեանյանի «Պատմութւուն Չարսանճագի հայոց» և այլ աղբյուրները համեմատելուց և ճշտելուց հետո:

Բաղնիք—15	Կօկթեփե—60
Տիւան օղլի—4	Գոտառիճ—20
Տանապուրուն—15	Կորճան—15
Հաղվան—15	Բերրի քղ.—650
Թիբրիշմեկ—25	Մրզեն—5
Հզլճուխ—20	Վերին Խաճար—10
Իսմայել—40	Գարնձոր—8
Շամլի—10	Քուրեքեն—20
Խուլաղսզ թիլ—16	Թիլ—25
Բասուն—21	Հալվալի—15
Վարի Խաճար—25	Համբ—16
Լալ մրզեն—7	

ԲԵՐԴԱԿԻ ԳՅՈՒՂՆԵՐԸ

Բալըշեր—15	Ուռեկ—16
Խորդման—25	Խաճար—25
Կատոսան—15	Բաշաղակ—100
Նորգեղ—15	Երկան—15
Սաղման—25	Սարեսիկ—25
Վերի Չամպաղ—10	Վասակակերտ—25
Մեռճիմեկ—32	Թիլ—25
Քերդակ—300	Վալնա—18
Վարի Հավսեկ—15	Սվճող—30
Վերի Հավսեկ—18	Խոնեկ—20
Ղարաբունար—8	Լուսաթառիճ—20
Թանց—15	Խաճար—10
Սուրբ Օհան—20	Սմախ—10
Մրզեն—20	Տաղման—20
Վարի Չմբղ—10	

ՔՂԻԻ ԳՅՈՒՂՆԵՐԸ

Քղիի, ինչպիս և Դերջանի գավառները՝ թուրքական վարչական բաժանմամբ, մտել են Էրզրումի նահանգի (վիլայեթի) մեջ. դրանք Դերսիմի արևելյան սահմանակիցներն են։ Քղիի կամ Չորրորդ Հալքի Խորճեան գավառի սահմանները 1910 թ. տարածվել են արևելքից մինչև Խնուսի, հյուսիսից՝ Դերջանի, արևմուտքից՝ Չարսանճաղի գավառները, իսկ հարավից՝ Բիթլիսի վիլայեթը։

1910 թ. տվյալներով՝ Քղիի գավառն ունեցել է 206 գյուղ, որոնցից 50 հայաբնակ, իսկ մյուսները՝ քրդական: Սկզբնական Քղին բազմամարդ հայաբնակ քաղաք է եղել Հագոստուն գյուղի մոտ. 1616 թ. երկրաշարժից քաղաքն ավերվել է. կենդանի մնացած հայերը հիմնել են նոր Քղին:

Քղիի գավառում, մինչև հայկական վերջին ջարդն ու տեղահանությունը, կային 10 գուև հայաբնակ և 40 հայ, թուրք կամ քուրդ բնակիչներով գյուղեր: Ստորև տալիս ենք այդ գյուղերի ցուցակը, նրանցում բնակված բնակիչների քանակով հանդերձ:

Գյուղի անունը	հայ տուն	շունչ	մահմեդական շունչ
1	2	3	4
1. Դարման	350	2450	40
2. Քղի	350	2450	1050
3. Խուբս	250	1400	—
4. Առեք	150	1050	—
5. Ճերմակ	150	1050	70
6. Աստղաբերդ	130	910	100
7. Չահանգչի	100	700	15
8. Սերկեիլ	92	644	120
9. Հերդիֆ	90	630	—
10. Օրոր	90	630	140
11. Օսնակ	80	560	350
12. Մագաձոր	60	420	—
13. Քերպոզ	50	350	72
14. Հագոստուն	50	350	—
15. Հոդաս	50	350	100
16. Ճըպլըր	50	350	6
17. Ապողնակ	45	315	—
18. Խարապեք	40	280	—
19. Լըզիկ	40	280	70
20. Մեկիբան	40	280	—
21. Չիֆթլիկ	35	245	—
22. Չան	30	210	160
23. Ասինջ	30	210	—
24. Ագարակ	30	210	25
25. Ամառիճ	27	175	35
26. Ջերման	27	175	400
27. Ավրտնիկ	20	140	174
28. Աղաշի շենլիկ	26	140	35
29. Խուպեք	20	140	105
30. Տինեկ	18	126	7
31. Յուլմեջ	18	126	160
32. Ակիպիվան	18	126	6
33. Ղազի	15	105	168

՝ Ա—ԴՕ, Վանի, Բիթլիսի և Էրզրումի վիլայեթները, Երևան, 1912:

	1	2	3	4
34. Զլպե մղբե		15	105	415
35. Սեղանք		15	105	49
36. Խոշքար		15	105	37
37. Գլխալուկ		15	105	105
38. Շարուկ		15	105	—
39. Զարիպաշ		15	105	35
40. Աղբյուր		15	105	35
41. Ալթուն չուսեյն		10	70	35
42. Շեն		10	70	70
43. Խաչաթուր		8	56	130
44. Զումար		7	50	90
45. Լքք		5	35	110
46. Հոլենք		5	35	385
47. Ինախ		5	35	350
48. Հոլնոլ		2	14	686
49. Հարկապ		2	14	265
50. Խասդուղ		2	14	269
	Ընդամենը՝	2676	18.700	

ԴԵՐՋԱՆԻ ԳՅՈՒՂՆԵՐԸ¹

Խումար—30 տուն	Հուրդոլ—30 տուն
Սարիգալա—100	Ապրանք—40
Զխնրա—60	Գոփուր—100
Աղաթեբ—20	Զանաղչի—8
Հիրանի—7	Ծաղկարի—60
Խարխին—25	Վիժան—20
Վերին Խաղաղ—8	Աստույի գոմ—10
Ներքին Խաղաղ—30	Դֆրիկ—60
Փրկիչ—100	Հողեք—60
Բազաուիճ—150	Վարդուկ—30
Խաչիկ օղլու գոմ—18	Զամուր դերե—15
Մանց—60	Գառնի-Բերդակ—25
Ագրակ—12	Հերունի—3
Բուլք—120	Էսպեվերեք—15
Գարագուլաք—6	Խնդլը—25
Խասգեղ—50	

ՄԱՏԵՆԱԿԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Դերսիմի խոսվածքների վերաբերյալ աղբյուրները շատ քիչ են, եղածները բերում ենք ստորև:

¹ Տվյալները բերում ենք ըստ Ա—ԴՕ-ի «Վանի, Բիթլիսի և Էրզրումի վիլայեթները» գրքի, Երևան, 1912:

ՄԻՐԱՔՆՆՐԻ ԲԱՐՐԱՌ

- Ս. Հայկունի, *Դէրսիմ, հոգւած, «Արարատ», 1896, էջ 84—86, 133—134, 183—185:*
Անդրանիկ, *Տէրսիմ, ճանապարհորդութիւն և տեղագրութիւն, Տփլիս, 1900:*

ՉԱՐՍԱՆՃԱԳԻ ԵՆԹԱԲԱՐՐԱՌ

- Ս. Հայկունի, *Մօքոս, Էջմիածին, 1896: «Ժողովրդական հեքիաթներ (11 հատ), Էմինյան ազգագրական ժողովածու», հտ. Բ, 1901, Հոկտեմբեր և Սամէլ Հօվիկ, Էջմիածին, 1895:*
Գ. Ս. Երևանյան, *Պատմութիւն Չարսանճաղի հալոց, Բեյրութ, 1956:*

ՔՂԻԻ ԵՆԹԱԲԱՐՐԱՌ

- «Բիւրակն», 1898, էջ 75, 201, 314,—316, 345—346, 372—373, 809, 810: 1899, էջ 554:*
«Էմինյան ազգագրական ժողովածու», հտտ. 2., 1906 (մեկ նմուշ):
Լ. Սրապյան, *Տետր № 1, 1898, Գալառական բառերու (միմիայն Քղիի գոսապալէն):*
Լ. Սրապյան, *Տետր № 2, 1900, Գալառական բառերու (միմիայն Քղիի գոսապալէն):*

ԽԱՐԲԵՐԴ—ԵՐՋՆԿԱՅԻ ԲԱՐԲԱՌԸ

Մեծանուն հայագետ Հրաչյա Աճառյանի բաժանմամբ այս բարբառով խոսել են Եփրատ գետի հոսանքի արեելյան, Պոնտական լեռնաշղթայի հարավային դադաթնագծի, Կարնո և Մշո բարբառների արեւմտյան և Տիգրանակերտի բարբառի հյուսիսային սահմանագծերի միջև ընկած տերիտորիայում ապրող բնակիչները:

«Ընդհանրապես խոսելով,— գրում է Հ. Աճառյանը,— Խարբերդի և Երզնկայի բարբառը Կը ճյուղի բարբառների մեջ ամենից ավելի հավատարիմն է գրական հայերենին, ճիշտ ինչպես Երևանի բարբառը Ում ճյուղի բարբառների մեջ»¹:

Մենք նպատակ և հավակնություն չունենք ներկայացնելու այդ բարբառի որևէ չափով ամբողջական ուսումնասիրությունը. ստորև կանգ կառնենք այդ բարբառի հիմնական հատկանիշների վրա, նրա տերիտորիալ հատվածներից մեկի՝ 'Իերսիմի բարբառային քարտեզը գծելու, ենթաբարբառներն ու գլխավոր խոսվածքները բնութագրելու համար:

Խարբերդի բարբառն ունի լոթ ձայնավոր. ա, ան, ե, ը, ի, ու, օ

Ա ձայնավորը սովորաբար միում է անհնչյունափոխ: Մի շարք բառերում ա-ն ենթարկվել է մասնավոր փոփոխության: Այսպես.

Ա> Է. էնիլ—առնել, բէհէլ—պահել:

Ա> ան. անիրա—ամիրայ, անանջ, անանջ—առաջ, դանլ—դատ, թարթիլ—թարթիլ, անրիլ—ծարիլ, ձըանր—ծրար, գանթ—կաթ, դանշանք—կաշառք, գանաքանգ—կասկարալ, շանրիլ—շարիլ, հանիլ—հալիլ, ջանշ—ճաշ, մանգէթիլ—մազտաքէ:

Ա> Ը. ընիլ—անկանիլ, ընգողին—անկողին, արքըրիլ—ապրսպարեկ, ըրնց—առանց, ըսիլ—ասել, արցըզիլ—արձակիլ, մարքըրիլ—մարգարիտ, սարսըփիլ—սարսափել, ցըցընիլ—ցուցանել, քընց—քանգ:

¹ Հ. Աճառյան. Հայոց լեզվի ոլատմություն, II մաս, Երևան, 1951, էջ 343:

Ա>— աբրուջան—ապարանջան, թէզնիք—թեզանիք, թօլնալ—թու-
լանալ, լօգնալ—լոգանալ, դաղբար—կաղապար, համբրիլ—հա-
մարիլ, ուսնիլ—ուսանիլ, բաննիլ—սպանանել, դաբգիլ—տա-
պակել:

Ա> օ. շօխգամ—շաղգամ:

Ե ձայնավորը միավանկ բառերի սկզբում դարձել է յե.
լէզ—եզն, լէս—ես, լերք—երգ, իսկ մյուս դեպքերում՝ ե. էգէդէ-
ցի—եկեղեցի, էղինջ—եղիճ, էրած—երազ, էրանի—երանի, էր-
թում—երդումն, էրէս—երես, էրէրալ—երերալ, էրգաթ—երկաթ.
էրգինք—երկին(ք), էփիլ—եփել, թէրթ—թերթ և այլն:

Գրական լեզվի ազդեցութեամբ մի քանի բազմավանկ բառե-
րում ե-ն դարձել է յե, լէթիսգօրօս—եպիսկոպոս:

Մասնավոր հնչյունափոխութեան դեպքեր են.

Ե> ան. ան—բեռն, անքան—եղբայր, անջիր—եղջիր, անք—եռք,
անսուն—երեսուն, թան—թեռ Վրդե թեւ, լիսան—լիսեռն,
ձման—ձմեռն, քանի—քեռի: Նկատելի է, որ Ե> ան փոփո-
խութիւնը տեղի է ունենում ա-ից առաջ:

Ե> ք. ըղունգ—եղունգն, թըթըռնուզ—թիթեռն (ուկ):

Ե> ր. իրիգուն—երեկ(ուկ), իրէք—երեք, գիրազ—կեռաս:

Ե>— զըռնալ—կարենալ, հանլի—հախելի, վըրա-ի վերալ, փէռ-
գէլ—փեռեկել:

Ե ձայնավորը հնչյունափոխութեան չի ենթարկւում. մասնա-
վոր փոփոխութիւն են ներկայացնում հետեւյալ բառերը.

Ե> ա, ք, ան. թա կամ դը—թէ, չանջ—չէջ:

Ե> ր. խիթ—խէթ, ճիթ—ձէթ:

Ի ձայնավորը սովորաբար անհնչյունափոխ է. մասնավոր
հնչյունափոխութեան դեպքեր են.

Ի> ք. շարվէդ—շառաւիղ, ջէդ—ջիլ

Ի> ք. թըթըռնուզ—թիթեռն(ուկ), լըզիլ—լիզել, ձըձըռնիգ—ծի-
ծեռն(իկ), հըմը—հիմալ, հընհընալ—հինինալ, նախըռ—նախիր,
վըջազ—վիճակ:

Համեկլալ Ի ունենք ջիջի—ճճի, ջիշմաքիդ—ճշմարիտ, ջի-
քաք—ճրագ, նիզիկ—սկի՛ բառերում:

Ո ձայնավորը ամեն դեպքում արտասանւում է օ. մասնավոր
հնչյունափոխութիւն են ներկայացնում հետեւյալ բառերը.

Ո> ու. ալուշ—ալոճ, նուր—նոր, ուրուշ—որոշ:

Ո> ք. գ'ըլգըրիլ—գլորիլ, դընդըղուց—դոնդող, խօսվիլ—խորովիլ,
դըռփալ—արոփել:

Ո> վօ, վի. վօվ, վէվ—ով, վէր—որ:

Ո> ա. մառնալ—մոռնալ:

Ու ձաշնավորը նուշնալեա անհնչունափոխ է.

Մի քանի բառերում ու-ն ենթարկվել է փոփոխութեան.

Ու> օ. գագօղ—կակող, գանօխ—կանուխ, գըլօխ—գըլուխ, սօրս—սուսր,

Ու> —. խրրգէլ—ուղարկել:

Ու> է. դէղդ—աուղա:

Հափելլալ ու ունենք գուռուն—գուռն, բուղուգ—պտուկ բառերում:

Աշխատի, Խարբերդի բարբառի ձայնավորները սովորաբար հնչյունափոխութեան չեն ենթարկվում, եղած դեպքերն էլ մասնավոր են:

Խարբերդի բարբառը երկբարբառներ չունի, իսկ գրաբարյան երկբարբառներին այստեղ համապատասխանում են մեծ մասամբ պարզ ձայնավորներ:

Այ> ան. քնլ—գալլ, անքանլ—եղբայր, լան—լաշն, անլ—ծալր, քանլ—կալթ, հան—հալս, ջանլիլ—ճալթիլ, մանլ—մալր, սանլ—սալլ, փանլիլ—փալլիլ, փանլ—փալտ, քանլիլ—քալլիլ և այլն:

Այ> ա. էրգան—երկաշն, խաթէլ—խալթիլ, խաղուդիգ—խալտ(ուտիկ), ձաթիլ—ցալտիկ:

Աւ> օ. օձիլ—օժիլ, օց—օձ, օղ, օր, օղշիլ—օրհնիլ, աղօթ—աղօթ(ք), արօս, հարօր—արօր, թօշիլ, լօշ, խօսգ—խօս(ք), մօղ—մօտ, մօրուք, դօն—տօն:

Աւ> ու. ունք—լօնք և թափուռ—թափօր բառերում:

Եա> ան. ա. լան—լեան, քանք—կեանք, գիրիրան—կրեալ:
> է. լերթ—լեարդ, գօրէգ—կորեակ, սարէք—սարեակ, շէմ—սեամ, վառէք—վառեակ, ցօրէն—ցորեան, մէռէլ—մեռեալ:

Իւ> ի. ալիր—ալիւր, ախրիր—աղբիւր, անրին—արիւն, ախշիր—եղջիւր, իրէն—իւր, խիս—խիւս, գիրագէ—կիրակէ, հարիր—հարիւր, հէրին—հերիւն, հիսիլ—հիւսել, հիսիս—հիւսիս: Զիւք և ձիւն բառերն ունեն և՛ ձիւք, ձիւն և՛ ձիւք, ձիւն հնչյուններ:

Մասնավոր փոփոխութիւն են ներկայացնում. զիլ—գիւղ, յիլ—իւղ, ջիլ—ճիւղ, շիլ—շիւղ, ինչպես նաև մանուկ—միւսուն, սօն—սին, գօր—գիւր, բիլլուր—բիւր բառերը, որոնց մեջ իւ դարձել է է, օ, իլու, ան:

Ոյ> օ. բօն—բոն, փօթ—բոլթ, ընգօգ—ընկոյգ, թօլ—թոլլ, խօլ—խոլլ, հանգօղ—հանգոյց, բայրօք—պատրոյք, բայրօս—պատրոյս, քօր—քոյր, լօս—լոյս, գօն—գոն:

Ա) > ու. արդուգիգ՝—արտույտ(իկ), զրուցք—զրույց(ք), գուրգուրալ
 ճխարխափեի՝ (կոչը արմատից), օխջուն—ողջոյն, ուժ—ուժ:
 Ուա երկբարբառով մեր ունեցած օրինակները շատ քիչ են և ան-
 միօրինակ. զիժար—դժուար, նրվալ—նուալ, շուվան—չուան,
 դաւար—տուար:

Ուե > վե. աղվէս—աղուէս, բաղվէր—պատուէր:

Գրաբարի բաղաձայնական վիճակի համեմատութեամբ այս-
 տեղ աղելացել են վ՛, ք՛ քմայինները և ֆ. բառասկզբի ձայնեղ
 պայթականներին համապատասխանում են շնչեղ ձայնեղ, իսկ խուլ
 պայթականներին՝ ձայնեղ պայթականներ, որով բարբառը ներկա-
 յացնում է եռաստիճան խլազուրկ բաղաձայնական համակարգ:

Ըստ այդմ ձայնեղների դիմաց ունենք շնչեղ ձայնեղներ:

Բ > բ՛. բ՛ազմիլ—բազմիլ, բ՛ան—բան, բ՛էրան—բերան, բ՛օլօր—բու-
 լոր, բ՛օղգ—բողկ, բ՛ուգ—բուկ և այլն:

Գ > գ՛. գ՛ալ—գալ, գ՛էդին—գետին: գ՛ըգէլ—գզել, գ՛ին—գին, գ՛ըդ-
 նիլ—գտանել, գ՛օմ—գոմ, գ՛ունդ—գունդ, գ՛ազան—գազան և
 այլն:

Դ > դ՛. դ՛անագ—դանակ, դ՛ըդում—դդում, դ՛էդին—դեդին, զիժար—
 դժուար, դ՛նիլ—դնել, դ՛ըբրօց—դպրոց:

Ձ > ձ՛. ձ՛ար—ձար, ձ՛ին—ձի, ձ՛ման—ձմեռն, ձ՛օղ—ձող, ձ՛ուգ—
 ձուկն:

Ջ > ջ՛. ջ՛ալ—ջահ, ջ՛օրի—ջորի, ջ՛ուր—ջուր:

Դրաբարի խուլ պայթականների դիմաց բարբառս ունի ձայ-
 նեղ պայթականներ:

Պ > բ. բաբանձիլ—պապանձել, բադիվ—պատիւ, արըսբըրիլ—ապը-
 պարել, գաբօդ—կապույտ:

Կ > գ. գախել—կախել, գարբէդ—կտպերտ, գըսգիձ—կսկիժ, ագիշ—
 ակիշ, ճըմէրուգ—ձմեռուկ:

Տ > դ. դախդագ—տախտակ, դարգիլ—տապակել, դէղդ—տուղա,
 բադարաք—պատարադ, բադ—պատ:

Ծ > ճ. ձաձուգ—ժաժուկ, ձէձ—ժէժ, ձիձալ—ժիժալ, ձուռ—ժուռ,
 արձիլ—արածիլ:

Ճ > շ. շագադ—ճակատ, շիվ—ճիւ, աղջադէլ—աղճատել, աջուդ—
 աճուկ, դարշ—կարճ:

Որպես կանոն, բարբառային գ հնչյունը դառնում է գ՛, բոլոր
 այն դեպքերում, երբ այն հաջորդում է և և ի ձայնավորներին.
 աղեգ՝—աղէկ, արդուդիգ՝—արտուտիկ, եգ՛եղեցի—եկեղեցի, ե-
 րեգ՝—երեկ, գաղիգ՝—գատիկ և այլն:

Գրական լեզվի նորմայով, ր-ից հետո եկող ձայնեղ պայթա-
կանները հնչվում են խուլ շնչեղ, օրինակ՝ մարթ—մարդ, օրփ—
որբ, առչ—արջ, վարթ—վարդ, վարթարեղ—վարդապետ, գարքիլ—
կարգիլ, արցըգիլ—արձակիլ, վերչ—վերջ:

Արդպես նաև բառավերջում՝ ձայնավորներից հետո, առեչ—
ատեչ, բայթօր—պատրոյգ, ջիրար—ճրագ և այլն:

Ծանոթութիւն.— Ակադեմիկոս Հ. Աճառյանի Արմատական
բառարանում Խարբեղդի բարբառի համար բերված օրինակ-
ներում ր, դ բաղաձայններից հետո և բառավերջում եղած ձայ-
նեղ պայթականները տառադարձվում են շնչեղ ձայնեղի նը-
շաններով, օրինակ՝ ախջիր<եղջիր, ախրիր<աղբիր, խէխ-
դիլ<խեղդիլ, աբէթ<աբիթ, խարիլ<խաբիլ, դադադ<դա-
դադ, բիր<բեր, ձադ<ձագ, զօդ<զոյդ:

Հիշյալ գեպքերում շնչեղ ձայնեղ բաղաձայնների շեշտված
արտասանության մենք չենք հանդիպել:

Չուտ արեմտահայ գրական լեզվի ձևով են փօթ—բոյթ, ամ-
փարգավան—ամբարտաւան, արի—ազի, քերան—գերան, հօքալ—
հոգալ:

Մյուս բաղաձայնները սովորաբար մնում են անփոփոխ, մի-
այն նկատելի են հետևյալ մասնավոր կանոնները.

ա) Բոլոր այն գեպքերում, երբ ք-ն հաջորդում է ի, է ձայ-
նավորներին, արտասանվում է ք'. քեզնիք՝—թեզանիք, հերիք՝—
հերիք, վարդիք՝—վարտիք:

Չունենալով իր քմայինը, կ բաղաձայնը հաջորդելով է, ի ձայ-
նավորներին, վեր է ածվում ք՝-ի. սեք՝—սեկ, սարեք՝—սերեկ,
վառեք՝—վառեակ, կամ դառնալով գ, նույն պարագայում վեր է
ածվում քմային գ՝-ի, որի մասին ասվեց վերը:

Ք> գ փոփոխության համար ունենք ախգադ—աղքատ, ա-
ղօթգ—աղօթ(ք), ջեխգ—ճեղք, մեշգ—մէջք, գախանա—քահանայ:

բ) Ղ-ով և ձայնեղ պայթականով կազմված բաղաձայնական
խմբերում ղ-ն դառնում է լո.

Ախրիր—աղբիր, ախջիր—եղջիր, ախրար—եղբայր, խէխ-
դիլ—խեղդիլ, խախր—հաղբ, օխբալ—ողբալ, օխշուն—ողջոյն, բ՛ը-
խալ—բղիկ, շընգըխիլ—շնկղիլ, գունցխ—գուռգ:

գ) Մի քանի բաղաձայններից առաջ կ-ն դառնում է յ. մեկ-
նեկ—մեկնեկ, մըլլադ—մկրատ, բ՛այլա—բակլալ, քայվիլ—քակուիլ:

դ) Հաջորդական և-ի նմանողութեամբ ա-ն վեր է ածվում և-ի, գրննել—գտ(ա)նել, մըննել—մտ(ա)նել:

ե) Բ-ի մոտ, մի շարք բառերում, և-ն ընկնում է կամ վերածվում է յ-ի. թարգ—թանձր, մայր, մայրել—մանր, ձայր—ծանր, սայր—սանր:

զ) Բառակցքի սպ և սա հնչյունախմբերի ա-ն ընկնում է. քիգադ—սպիտակ, բիդդիլ—սպիտակել, բաննէլ—սպանանել, դէդ-ձէլ—ստեղծել, գէրչ—ստերչ, գաբդին—ստեպդին:

է) Բառավերջի և-ն կամ չի արտասանվում, իսկ այդ լինում է ր-ից հետո, կամ էլ դառնում է յ. աշխար—աշխարհ, ր'այ—բահ, ազգայ—ագահ, շայ—շահ: Ձայնավորով սկսվող մի քանի բառերում ավելանում է և. հազնիլ—ագանիլ, հալվօր—ալեօր, հարօր—արօր, հըյրիլ—ընտրիլ (վերջին օրինակի համար հմմ. սանր. մանր բառերը):

ը) Բառակցքի գրարարյան յ-ն այս բարբառում ընկել է. աջօղիլ—լաջօղիլ, ազագ—լատակ, եզի—լետ, իշիլ—լիշել, օրինել—յօրինել, օծար—յօծար:

թ) >վ փոփոխությունից հետո, ավելի շրթնայնացման ճանապարհով, վ-ն դառնում է ֆ. մի քանի բառերում օ-ին նախորդող և-ն դառնում է նույնպես ֆ. հարաֆ—հարաւ, հաֆսար—հաւասար, հեֆալ—հեալ, ֆօզ—հոզ, բադիֆօն—պատահան:

Պարբերդի բարբառում գոյական անունների հոգնակին կազմելվում է եր, նիւր, նե մասնիկներով: Էր ստանում են միավանկ բառերը, իսկ ներ, նի՝ բազմավանկ բառերը:

Սահմանափակ թվով բառերի համար, որպես հոգնակի կազմող մասնիկներ, գործ են ածվում նաև հետևյալները.

Դի կարող են ստանալ երկվանկ բառերը. աման—ամրնդի, նաև ամաննի || ամըննի, չուվան—չուվընդի, նաև՝ չուվըննի, գավառ ջըրուդի—գավըդի նաև՝ գավըննի:

Վի, վընի ստանում են մարմնի գույգ անդամ ցուլց տվող բառերը. ջանգ «ճանկ»—ջանգվի, ջանդվընի, օզք «ոտք»—օզվի, օզվընի, ճ'նոք «ձեռք»—ձէռվընի, ունք—ընքվի, ընքընի, անգաջ «ականջ»—անգըջվի, անգըջվընի:

Վանք, վան, վըգաք, վըգիք, ան. վէդ «գլուղ»—գէղան, գէդ-վանք, դէդ «տեղ»—դէղան, դէդվանք, դէր «տեղ»—դիրվան, դիրան, էշ—իշվան, իշվի, իշվընի, իշվըդի, իշվըգաք, ճ'նոք—ձէռվան, ճ'ի—ձ'իան, դի—գդին, կողմ—վիան, քօր «քույր»—քուրվըգաք, քուրվըդիք և այլն:

Սարքերդի բարբառն ունի վեց հոլով. ուղղական, սեռական, տրական, հայցական, բացառական, դործիական. տրականը միշտ նման է սեռականին, իսկ հայցականը՝ ուղղականին, առանց շնչավոր և անշունչ առարկաների տարբերութեան:

Բացառականը կազմվում է և մասնիկով, բացի անձ ցույց տվող բառերից, որոնք ունենում են — մընե մասնիկ. օր. բարուամընէ, թօրկանցմընէ: Դործիականը լինում է օվ վերջավորութեամբ:

Իերանուն

Անձնական

Ուղղ. —	լես	զուն	մէք, մէնք	զուք
Սեռ. —	իմ	քու	մէր	ձէր
Տր. —	ինձ(ի)	քեզի	մէզի, մըզի	ձիզի, ցըզի
	ինձ	քըզի	միզի	(տըզի, ձըզի)
Հայց. —	ինձիս	քէզի		ձէզ
	ընձիս	քէզ	»	ձիզի, ծըզի
Բաց. —	իմմընէ	քըզիմէն	մէրմընէ	ձէրմիւնէ
	իմիւնէ	քումիւնէ	մէրմիւնէ	ձէրմընէ
	ինձիմէն	քումընէ	մըզիմէն	ծըզիմէն
Դործ. —	ինձմօվ	քէզմօվ	մէզմօվ	ծըզիմօվ
	ինձիմօվ	քըզիմօվ	մըզմօվ	ձէզմօվ

Ցուցական

Ուղղ. հլց. —	ընի,	անի,	ըսոնք,	անօնք
Սեռ. —	ընօր,	անօր,	ընօնց,	անօնց
Տր. —	»	»	»	»
Բաց. —	ընօրմիւնէ,	ընօնցմիւնէ,	անօնցմէ	
	անօրմէն,	անգից	»	ընգից
Դործ. —	ընգօրմօվ,	ընօնցմօվ,	անօնցմօվ,	
	անօրմօվ,	անօվ		

Այսպէս են հոլովվում ըսի || ասի, քդի || անդի, ըսօնք || անօնք, ընդօնք || անդօնք դերանունները:

Ուղղ. —	սըվի,	սըվօնք
Սեռ. —	ար. —	սըվօր, սըվօնց
Բաց. —	սըվիւնց,	սըվօնցմէ
Դործ. —	սըվօվ,	սըվօնցմօվ

Այսպէս են հոլովվում նըվի, դըվի, նըվօնք, դըվօնք դերանունները:

Օժանդակ բալի ձեռքը.

Ներկա— իմ, էս, ան, ինք՛, էք՛, էն.

Անկատար— էի, էիր, էր. էինք՛, էիք՛, էին:

Բալի եղանակներն են՝ սահմանական, հրամայական, րդձական, հարկադրական և պալմանական կամ թեական:

Հարկադրականի եղանակին է զը մասնիկը, որ ստացվել է պիտի ձեռք, որը, սակայն, պ>վ փոփոխությունը լրիվ ձևով պահվում է ժխտական խոնարհման ձեռքում, օրինակ՝ չըվգի լսողամ:

Թեական եղանակը կազմվում է նե մասնիկով, որ լինում է խոնարհվող բալին հտադաս:

Սահմանական եղանակը սովորական ներկայից ու անցյալ կատարյալից բացի ունի նաև ներկայի ու անցյալ կատարյալի շարունակական, որոնք կազմվում են սովորական ներկայի ու անցյալ կատարյալի ձեռքի և նե մասնիկի հարադրմամբ:

Ծանոթ ու թյուն.— Ուշադրով են և, որ, թե շարկապների իմաստով և բալի մի շարք երկրորդական ժամանակներ կազմող ալք նե մասնիկի իմաստալին երանգներն ու ծագումը:

Հայտնի է, որ նե մասնիկը իմաստալին տարբեր երանգներով գործ է ածվում նաև մի քանի ուրիշ բարբառներում, ալսպես, Արարկիբի բարբառում ալք մասնիկը նը ձևով գործ է ածվում իրբև շարունակականի կազմիչ. օրինակ, գէրթամ նը, խըմիմ նը և ալն:

Նույն մասնիկը նա ձևով գործ է ածվում Համշենի բարբառում ապառնիի (ստորադասական) և հորդորական հրամայական կազմելու համար. ալսպես, (էգէրէմ) ր'երիմ նա «եթե բերեմ», (էգէրէմ) ր'երեյզը նա «եթե բերեիր», ր'երիս նա «եթե կարելի է՝ բէր»:

Ալք մասնիկն ունեցող բարբառների մեծ մասում սովորական է թեական իմաստով և բալաձեին հտադաս գործածությունը. օրինակ՝ կը տեսնեմ նե, եգեր ես նե, չուգեր նե և ալն: Սակայն կան բարբառներ էլ, որոնք, արևատահալ գրական լեզվի նման ալք մասնիկը գործ են ածում բալաձեին նախադաս և, որպես շարկապ:

Գրականության մեջ ալս մասնիկն առաջին անգամ հիշատակվում է ԺԳ դարից.

«Յղարկեց ի հետ թէ տո՛ւր զփախստականդ. նա վախեցին որ թալթարն չլցուեր չերկիրս՝ տուին. նա ոխացաւ սուլտանն և ամէն

Տաճկունք, ժողովեաց հեծել, մատա ընդ լեռոն ի վայր»¹: Բայց և «Թե անհոգ կենայ տէր ծառոյն, նա չորանայ ծառն»²:

Այս օրինակներից երեւում է, որ XIII դարում նա մասնիկը գործ էր անում թե՛ գլխավոր և թե՛ երկրորդական նախադասութեան սկզբում:

Այսպիսով, նա մասնիկը գործ է անում հինգ և ավելի իմաստներով՝ որպես և շաղկապ, որպես թեմական մասնիկ «իթե», «ու» իմաստով, օրինակ՝ «Ժառին տէրը անհոգ կենա նէ, ծառը կը չօրանա», որպես հորդորական կամ մեղմ հրամայական, որպես ստորադասական ապաստի, իսկ ինչպես ցույց են տալիս Բալուի բարբառն ու Չմշկածագի, Բերրի և մյուս կնիթաբարբառները, նաև որպես հարցական անցյալ կատարյալ:

Մասնիկի այս բազմիմաստությունը և նրա կրած ձևափոխությունները՝ նա, նայ, նը, նե, ընը լիովին հաստատում են բաղմամբուտ հայագետ Ա. Այտընյանի այն պնդումը, որ նա մասնիկը ոչ մի կապ չունի տաճկերենի հետ, «այլ բավական հին ալ է հայերեն լեզվի մեջ և գուցե ամենահին» (նույն գիրք, էջ 99):

Արմատական բառարանից հայտնի է, որ նա արմատը ծագում է հնդեվրոպական նախամայր լեզվի ո՞ «այն» դերանվանական արմատից, որ պրաբարում գործ էր անում որպես երրորդ դեմքին մոտ առարկան ցույց տվող ցուցական դերանուն և որպես շաղկապ «արդ, արդեն իսկ, մանավանդ» իմաստներով, օր. նա զի «մանավանդ», նա ուրեմն «բայց արդ»:

Ցեղակից լեզուներից այդ արմատը գիտեն լատիներենը enim «այսինքն», ne, nae «իրոք», nempe «քնականաբար» իմաստներով, ումբրերենը՝ eine «և», enem «երբ, աչնժամ» իմաստներով, հունարենը, vñ, vai «այո», սանսկրիտերենը՝ anō «արդարև», na «իսկույն», լիտվերենը՝ nei «իսկույն», հին սլավոներենը՝ nego, neže «հենց» իմաստներով, որոնք մատնանշում են մեր բարբառներում վերը թվարկված իմաստները:

Արդ, համեմատությունը ցույց է տալիս, որ նա մասնիկի մակբայական իմաստը պրաբարում ժառանգություն է հնագույն հայերենից:

Միջին հայերենում պահպանված շաղկապական իմաստը, չնայած պրաբարը չի պահպանել, բայց այն նույնպես գալիս է հնագույն ժամանակներից:

¹ Ա. Այտընյան, Քննական քերականություն, էջ 99:

² Նույն տեղում:

Ծ ա ն ո թ ու թ յ ու ն . — Հայտնի է, որ բալի-սահմանական ներկան
 կը թ մասնիկով կազմող բարբառներէց շատերում միավանկ
 բայերը կը թ գր-ի փոխարին ունենում են կու թ գու: Այդ երե-
 վույթն ախտեղ ալնքան է առաջ գնացել, որ տարածվել է նաև
 դրական խոնարհման հարկադրական եղանակի ու ժխտական
 խոնարհման ձևերի վրա, այսպես.

գուգամ, գուգամ, գուլամ
 գուգամ, գուգամ, գուլամ
 մո'ւգար, մո'ւգար, մո'ւլար
 չուգար, չուգար, չուլար:
 է խոնարհում — ուղիլ, գըրիլ

Սահմանական եղանակ

Ն երկա

անց. անհատար

Գուզիմ	գը գ'ըրիմ	գուզէի	գը գ'ըրէի
Գուզէս	» գ'ըրէս	գուզէիր	» գ'ըրէիր
Գուզո՞	» գ'ըրո՞	գուզէր	» գ'ըրէր
Գուզինք՝	» գ'ըրինք՝	գուզէինք՝	» գ'ըրէինք՝
Գուզէք՝	» գ'ըրէք՝	գուզէիք՝	» գ'ըրէիք՝
Գուզէն	» գ'ըրէն	գուզէին	» գ'ըրէին

Ն երկա չի շարունակ. — գուզիմ նէ, գուզէս նէ, գուզո՞ նէ և այլն:

գը գ'ըրիմ նէ, գը գ'ըրէս նէ, գը գ'ըրո՞ նէ

Վաղակատար — ուզէր, գ'ըրէր, իմ, էս, ան. ինք՝, էք՝, էն

Անց. վաղակատար — ուզէր, գ'ըրէր, էի, էիր, էր. էինք՝, էիք՝, էին

Հարակատար — ուզած, գ'ըրած, իմ, էս, ան. ինք՝, էք՝, էն

Անց. հարակատար — ուզած, գ'ըրած, էի, էիր, էր. էինք՝, էիք՝, էին

Անց. կատարյալ. — ուզէցի, ուզէցիր, ուզէց. ուզէցինք՝

ուզէցիք՝, ուզէցին

գ'ըրէցի, գ'ըրէցիր, գ'ըրէց. գ'ըրէցինք՝

գ'ըրէցիք՝, գ'ըրէցին

Անց. կատարյալի շարունակ. — ուզէցի նէ, ուզէցիր նէ, ուզէց նէ...

գ'ըրէցի նէ, գ'ըրէցիր նէ, գ'ըրէց նէ

Հրամայական եղանակ

ուզո՞ — ուզէցէ՛ք՝, գ'ըրո՞ — գ'ըրէցէ՛ք՝

Ըղծական եղանակ

Ապառնի. — ուզիմ, ուզէս, ուզո՞. ուզինք՝, ուզէք, ուզէն,
 գ'ըրիմ, գ'ըրէս, գ'ըրո՞, գ'ըրինք՝, գ'ըրէք, գ'ըրէն

Անց. ապառնի—ուզէի, ուզէիր, ուզէր. ուզէինք, ուզէիք, ուզէին,
գ'ըրէի, գ'ըրէիր, գ'ըրէր. գ'ըրէինք, գ'ըրէիք, գ'ըրէին

Հարկադրական եղանակ

Ապառնի—դուզիմ, դուզես, դուզմ. դուզինք, դուզէք...
դը գ'ըրիմ, դը գ'ըրես, դը գ'ըրմ. դը գ'ըրինք, դը գ'ըրէք
Անց. ապառնի—դուզէի, դուզէիր, դուզէր, դուզէինք, դուզէիք
դը գ'ըրէի, դը գ'ըրէիր, դը գ'ըրէր, դը գ'ըրէինք և այլն:

Թխական եղանակ

Ապառնի—ուզիմ նէ, ուզես նէ, ուզմ նէ, ուզինք, ուզէք նէ
գ'ըրիմ նէ, գ'ըրես նէ, գ'ըրմ նէ, գ'ըրինք նէ, գ'ըրէք նէ
Անց. ապառնի— ուզէի նէ, ուզէիր նէ, ուզէր նէ
գ'ըրէի նէ, գ'ըրէիր նէ, գ'ըրէր նէ

Այսոնարհում—աղալ

Սահմանական եղանակ

Ներկա— գաղամ, գաղաս, գաղա, գաղանք, գաղաք, գաղան
Ներկայի շարունակական— գաղամ նէ, գաղաս նէ, գաղա նէ և այլն
Անց. առկատար—գաղայի, գաղայիր, գաղար, գաղայինք,

գաղայիք

Վաղակատար— աղցէր իմ, էս, մ || է. ինք, էք, էն
Անց. վաղակատար— աղցէր էի, էիր, էր, էինք, էիք, էին
Հարակատար— աղած իմ, էս, մ || է. ինք, էք, էն
Անց. հարակատար— աղած էի, էիր, էր, էինք, էիք, էին
Անց. կատարյալ— աղացի, աղացիր, աղաց
աղացինք, աղացիք, աղացին

Անցյալ կատարյալի շարունակական— աղացի նէ, աղացիր նէ...

Հրամայական եղանակ

աղա'—աղացէ՛ք

Բղական եղանակ

Ապառնի— աղամ, աղաս, աղա, աղանք, աղաք, աղան
Անց. ապառնի— աղայի, աղայիր, աղար, աղայինք, աղայիք
աղային

Հարկադրական եղանակ

Ապառնի— դադամ, դադաս, դադա, դադանք, դադաք, դադան
Անց. ապառնի—դադալի, դադալիր, դադար. դադալինք, դադալիք՝
դադալին:

Թխական եղանակ

Ապառնի— աղամ նէ, աղաս նէ, աղա նէ...

Անց. ապառնի—աղալի նէ, աղալիր նէ, աղար նէ

Ածանցաւոր բայերի խոնարհումը. հագնիլ «հագնիլ», մտնալ «մտնանալ»:

Սահմանական եղանակ

Ն ե ռ կ ա— գը հագնիմ, գը հագնիրք, գը մտնամ, գը մտնանք

» հագնիս, » հագնիրք, » մտնաս, » մտնաք

» հագնէ, » հագնին, » մտնա, » մտնան

Ներկայի շարունակական— գը հագնիմ նէ, գը մտնամ նէ և այլն:

Անց. անկ.—գը հագնէի, գը հագնէինք՝, գը մտնալի, գը մտնալինք՝

» հագնէիր, » հագնէիրք՝, » մտնալիր, » մտնալիրք՝

» հագնէր » հագնէին, » մտնար, » մտնալին /

Վաղակատար— հագէր, մտցէր իմ, էս, ան || է.

Անց. վաղակատար—հագէր, մտցէր էի, էիր, էր.

Հարակատար—հագած, մտցած իմ, էս, ան || է.

Անց. հարակատար—հագած, մտցած էի, էիր, էր.

Անց. կատարյալ— հագա, հագար, հագալ. հագանք, հագաք, հագան

մտացա, մտացար, մտացալ, մտացանք, մտացաք, մտացան

Անցյալ կատարյալի շարունակական—հագա նէ, մտցա նէ և այլն:

Հրամայական եղանակ

հագի՛ր—հագէ՛ք՝. մտցի՛ր—մտցէ՛ք՝

Ըղծական եղանակ

Ա պ առ ն ի—հագնիմ, հագնիրք, մտնամ, մտնանք

հագնիս, հագնիրք՝, մտնաս, մտնաք

հագնէ, հագնին, մտնա, մտնան

Ա ն ց. ա պ առ ն ի—հագնէի հագնէինք՝ մտնալի մտնալինք՝

հագնէիր հագնէիրք, մտնալիր մտնալիրք

հագնէր հագնէին մտնար մտնալին

Հարկադրական եղանակ

Ապառնի — զը հագնիմ, զը հագնիս, զը հագնի հ ալին
զը մառնամ, զը մառնաս, զը մառնա...

Անց. ապառնի — զը հագնէի, զը հագնէիր, զը հագնէր
զը մառնալի, զը մառնալիր, զը մառնար

Թխական եղանակ

Ապառնի — հագնիմ նէ, հագնիս նէ, հագնէ նէ
մառնամ նէ, մառնաս նէ, մառնա նէ

Անց. ապառնի — հագնէի նէ, հագնէիր նէ, հագնէր նէ
մառնալի նէ, մառնալիր նէ, մառնար նէ

Անկանոն բայեր

Էրթալ «երթալ» — գէթամ, գէթաս, գէթսն || գէրթամ, գէրթաս, գէրթսն
գէրթալի, գէթալիր, գէթար
գ'ացի, գ'ացիր, գ'աց || գ'ընաց
գ'ընա' — գացէ՛ք' || գ'ընացէ՛ք'
գ'ացէր, գ'ացած, գ'ըցող || էթօղ,
էթալու, էթալէն, էթալով

Գալ «գալ» — գուգամ, գուգաս, գուգս
գուգալի, գուգալիր, գուգար
էգա, էգար, էգալ
էգօ' — էգէ՛ք'
էգէր, էգած, էգօղ, գ'ալու, գ'ալէն, գ'ալով

Ուղէլ «ուտիլ» — գուղիմ, գուղես, գուղսն
գուղէի, գուղէիր, գուղէր
գէրա, գէրար, գէրավ
գէ՛ր — գէրէ՛ք'
գէրէր, գէրած, ուղօղ, ուղէլու, ուղէլէն, ուղէլով

Նմուշ՝ օրորոցի երգ

(Խարբերդի բարբառի Հյուսիսիկ պլուդի խոսվածքով)

Լուսունդան գամար — գամար
էս գուլամ քէզի համար,
Գ'առըս նէննի, նէննի, նէննի...
էգօ՛ գըլի քընացիր,

Իմ անուշ խաթերըս համար,
Զ'ապրս օրօր, օրօր, օրօր...
Գ'առնուզըս նա դէղանը,
Զ'ուր գօլէր փօս դէղանը.
Սիրդըս էղէր ազվընիգ,
Զի գէնար նա դէղանը
Այն ըսիմ նրին գուգ'ա,
Սիրդըս սէվ քարին գուգ'ա
Վախիմ թա դարիւպ մէռնիմ
Օ'չ քօր, օ'չ նիսնար գուգ'ա:
Օ'ր ըսիմ օրիգըդ շադնա,
Օրըդ ու արեվիգըդ շադնա,
Ռէգ, արեվէգ դաքնամ,
Քէգ աղգէգ լար մի գ'ըդնամ,
Օրօր ըսիմ քընանաս,
Հադար փառքի դիրանաս:
Բ'ալց էրօր քունքըդ չըգա,
Զախու առնէմ քընանաս:
Լուսունգան բազ բ'օլըրէց,
Սէվ ամբին մէջ օլըրէց,
Յարիս դուրբէթըն էրթալը,
Յօթը դարին բ'օլըրէց:

ՉՄՇԿԱՅԱԳԻ ԵՆԹԱԲԱՐՔԱՌ

Ձախավորները քանակով ու փոփոխությամբ Չմշկածագի ենթաբարբառը նույն է Պարբերդի բարբառի հետ, այն տարբերությամբ, որ ա ձախավորի քմախնացումն ախտեղ սպելի շեշտված է հ, որ է ձախավորը թե՛ միավանկ և թե՛ բազմավանկ բառերում հավասարապես դառնում է ե, օրինակ՝ էս—ես, էփ—երբ, էդ—ետ, էրդու—երկու, էդավ—եղավ, էրած—երազ և այլն:

Դիտողութլուն— Ա ձախավորի քմախնացմամբ Չմշկածագի ենթաբարբառը դառնում է Ակնա բարբառի ուժեղ ազդեցության տակ:

Չմշկածագի ենթաբարբառը երկբարբառներ չունի, գրաբարյան երկբարբառները ախտեղ նույն փոփոխությանն են ենթարկվել, ինչ Պարբերդի բարբառում, այսպես.

ալ > ա. էրդան—երկայն, ախար—եղբայր.

ու > ո. օր, ամօթ, ձանօթ—ծանօթ.

ի > ի. ախար—աղբիւր, արին—արին.

ոլ > ո. կօն—դոն, պօն—բոն, թօլ—թոլլ, քօլ—քոլլ:

Ի տարբերութլուն Պարբերդի բարբառի, այս ենթաբարբառը շնչեղ ձախեղ բաղաձայններ չունի: Գրաբարի ձախեղների դիմաց լինում են խուլ, իսկ խուլների դիմաց՝ ձախեղ պայթականներ.

Բ > պ. պարիք—բարիք, պրոնէլ—բունել, պարս—բարձր, պան—բան, պէրէլ—բերել, պարզընալ—բարկանալ, պարըզնալ—բարականալ, բարակել.

Գ > կ. կօրձ—գործ, կիզնալ—գիտնալ, գիտենալ, կլօխ—գլխիս, կալ—գալ, հօկի—հոգի.

Դ > ա. աէմ—դէմ, տուք—դուք, տրծօխկ—դժոխք.

Աղդպես և ձ ու ջ բաղաձայնները. ժի—ձի, ճուր—ջուր, ճօրի—ջորի, առաճ—առաջ, մըռճուն—մըջին:

Ծ ա ն ո թ ու թ չ ու ն 1.— Թուրքական փոխառություններում ու հայերեն բնաձայն բառերում ձայնեղ պալթականները մնում են անփոփոխ. օրինակ՝ բոջ «հասակ» — թրք. boy, գոմի «սանձ» — թրք. qemi, բաղ «բեղ» — թրք. bey, բալքի «գույն» — թրք. belke, բուալ, դրոգրալ:

Ծ ա ն ո թ ու թ չ ու ն 2.— Այն դեպքում, երբ դ-ն դառնում է խ, ապա ալք խ-ին կից ձայնեղ պալթականը խլանում է, իսկ երբ դ-ն մնում է անփոփոխ, ապա ձայնեղ պալթականը պահում է իր սրակը:

Ծ ա ն ո թ ու թ չ ու ն 3.— Մեկ անդալիսներից հետո ձայնեղ պալթականները մնում են անփոփոխ կամ դառնում են խուլ, օրինակ՝ հինգ, խընդալ, համպէրէլ:

Յուլ պալթականներին համապատասխանում են ձայնեղները.

Պ > լ. բադմէլ — պատմել, բադիլ — պատիւ, բէս — պէս, բարդք — պարաք, բջէղ, բըջղէլ «կեղև, կեղևել» — պճեղն, պճղել, բէլէլ — պահել, արբուսդ — ապրուստ:

Կ > գ. դարէլ — կապել, սադգէլ — սատիկ, իսդադ, իսդըգէլ — խտակ, խտակել:

Տ > դ. դէր — աէր, դանէլ — տանել, գէդ — աեղ, մըզնէլ — մտանել, աղէն — առեն — առեան «ժամանակ», դալ — տալ, դուն — տուն, դասը — տան: սոդ — սուտ:

Ծ > ձ. ձագ — ծակ, ձէձէլ — ծեծել, ձախէլ — ծախել, արձաթ — արծաթ:

Ճ > ջ. ջամփա — ճամփա, ջաշնալ — ճանաչնալ — ճանաչել, ջըխկէլ — ճեղքել:

Մյուս բաղաձայնները սովորաբար մնում են անփոփոխ:

Ի տարբերություն Պարսկերի բարբառի, այս անթարարառում գ՛, ք՛, ֆ հնչյուններ չկան (չբանք պահվում են թուրքական փոխառություններում, օրինակ՝ ք՛ի — որ, քէֆ և ալլն):

Գոյականների հոգնակի թիվը կազմվում է եր, ներ մասնիկներով. եր սառնում են միավանկ, իսկ ներ՝ բազմավանկ բառեր, օրինակ, փաղեր «փայտեր», արքաներ «չրացիներ», պարիզամներ «բարեկամներ», բնգերներ «ընկերներ»:

Չախալորով վերջացող բառերն ստանում են ք. դընեցիք (նաև դընէցիներ), մօրիք «անտաններ», ճօրիք «ջորիներ»:

Այս անթարարառում պահպանվում են մի քանի մասնիկներ, որոնք գործ են ածվում թե՛ հոգնակի կազմելու և թե՛ հավաքական իմաստ արտահայտելու համար.

Վնի—գընի «տներ», շընի «շներ».

Վի, ֆէր—ձընգի կամ ձընգիէր «ծնկեր», անգընգի «սականեր»

Դիք—սիւրըրդիք «կորալըներ», տմընգիք «ամաններ»:

Դանք, դաք—քուրվըդաք «քուլըներ», զընդաք «կանալք», ընդէր-
դաք «ընկերներ».

Վանք, վան—դէզվանք «տեղեր», դիրվան «տերեր».

Ադան—ճօրիստան—«շորիներ», սևո, ճօրիսդընան:

Այո կնխարարառում հոլովներն ու հոլովածը նույն են Խար-
բերդի բարբառի հոլովների ու հոլովման հետ:

Գերաբնուն

Անձնական գերանունների հոլովումը

Աղղ.—	էս	տան	ինք	մէնք	տաք	իրէնք, իրանք
Սևո.—	իմ	քու	իրէն	մէր	ծէր	իրէնց
Տը.—	ինծ, ինծի, քէզ,	իրէն,	մէզ,	ծէզ,		իրէնց
Բաց.—	ինծմէ,	քէզմէ,	իրմէ,	մէզմէ,	ծէզմէ,	իրէնցմէ
Գործ.—	ինծմով,	քէզմով,	իրմով,	մէզմով,	ծէզմով,	իրէնցմով

Ցուցական գերանունների հոլովումը

Աղղ.—	ան	ան	ան	անոնք	անոնք	անոնք
Սևո. տը.—	անօր	անօր	անօր	անօնց	անօնց	անօնց
Բաց.—	անօրմէ	անօրմէ	անօրմէ	անօրմէ	անօրմէ	անօրմէ
Գործ.—	անօրմով,	անօրմով	անօրմով	անօրմով	անօրմով	անօրմով

Բայ

Օժանդակ բայի ձևերը.

Ներկա—էմ || իմ, էս, ա, էնք, էք, էն.

Անց. անկատար—էի, էիր, էր. էանք, էիք, էին:

Բայի կդանակներն ու ժամանակները նույն են, ինչ Խարբերդի
բարբառում, միայն աշտուղ՝ Չմշկածագի կնխարարառում, ներ-
կայի շարունակականը և թեական կդանակի ձևերը կազմված են
նա մասնիկով:

Պայմանական կդանակի համար օգտագործվում են սահմանա-
կան ներկայի ձևերը, օրինակ՝ «Հմլըսթ ծանքս լանն գէլլն, գուդամ»,
«Ան աղէնը քէզ թող գուդան գէրթառ...»:

Չմշկածագ քաղաքից հյուսիս և հյուսիս-արևելք ընկած մի
քանի գլուղերում, օրինակ՝ Հաղարի գլուղի խոտածառում, սահմա-
նական ներկա ու անկատար ժամանակները կազմված են զա մաս-
նիկով. օրինակ՝

«Մէնք ամռանը լոխզընայինք գա դըդանէրուն հէդ»:

Բայի խոնարհման ձևերի մասնակի տարբերությունները երկ-
վում են ստորև դրվող տախտակից.

Սահմանական եղանակ

ն հ ր կ ա		ա ն ց. ա ն կ ա տ ա ր	
զը քաշէմ,	զը քաշէնք	զը քաշէի	զը քաշէանք
զը քաշէս,	» քաշէք	» քաշէիր	» քաշէիք
» քաշմ,	» քաշէն	» քաշէր	» քաշէին

Անց. կատարյալ—քաշէցա, քաշէցար, քաշէցաւ, քաշէցանք,
քաշէցաք, քաշէցանք.

Հարկագրական եղանակ

Ապառնի—դի քաշէմ, դի քաշէս, դի քաշմ և այլն:

ՆՄՈՒՇՆԵՐ ՉՄՇԿԱԶԱԳԻ ԵՆԹԱԲԱՐԲԱՌՈՎ.

ՃՕՐԻՆ ԶԱԳԸ ՄԴԱՎ.

Վախպին դուրս—չըլիր էրդու տըրացին դըլին: Ան տըրաց-
նին մէզը մէզալինմէ քանի մի խորուշ փարա բարդք գէնս: Ան
տոնալիքին դէրը էիէլի (տնագին) վախա գը համպէրմ. գը հայի
օր իրէն բարդքընդէրը հէչ անդըղացի չըլիր նս. քանի մը հէզ
փարան գուզս: Ան ըլ «անօր, մաղը» ըսէլով գը ծըկծըկն ու չի-
զար: Օր մըլ փարալին դէրը գինս ան բարդքընդիրօճ տօշուն ըտա-
սէր գուկն ու գըսս.

—Բէ տխպար, ան քանի՞ ամիս էդավ էս քիզի փարա իմ
դըվէր, ինչէ՞ չէս ի դար. ինծ ըլ բէդք ան:

—Շադ աղէզ, ըմա օր չունիմ նս ուսկա՞ դի դամ,— գըսն
բարդքընդէրը,— քիչ մըլ համպէրմ, ասված օղորմած ան, հանքն
ծանքս լանն գէլն, գուդամ, չի փախանք յա, չանըմ...

— Զօ՛, ան ինչ խօսք ան, չի՞ս ամշնար,— գը բօռա տոնա-
լիքովը,— ասված թէ օր է՞փ գօղօրմի, ասված սողգած իշուն ըլ
գօղօրմի, ըմա նալէրը գը քաշէն ու քուլլազը գը նէդէն: Էս քի-
զի կիշուլուն չէրիցա, բարդք էս, դո՛ւր, վանսնլմ՛մ...

Հասանգով էրգուքն ըլ գը բաշլալէն բօռըրուալը: Ան աղէն
անդըղաց բաշլա մարթ մի գասնի լլ գասնն, անօն խաղվան գէսչ
նալով գըսն քի. «Ամօթ ան նանլնթ գըվէք չար սողանին, ի՞ն-
չը գըռլըդիք, վաղը գինս իրարու էրէս դի նալիք»:

—Բէ ջանում, զավալու սաղանան անպէղ ի՞նչ մէխկ ունի,—
զըսն առնալիքդէրը,— էս ան մարթուն քանի ամիս անոս փարա
իմ գրկէր, հըմա չի պար, էս հախտան ի՞մ (թրք. իրավ) փարաս
ուզէլու:

—Հախ ունիս, բմա արասալին օտթան չէն բօնբրտդար, ամօթ
ա, — զըսն մինազըն (հեծյալը) ու գէրթա:

Ան էրգուքը քիչ մըլ գըխօսան ու ամէն մարթ իրէն դունը
գէրթա: Առնալիք ունէցօղին գանը ջամփան նէղ ու մութ գուվախէ
մի գաննի: Մարթը դուն էրթալու աղէն, ան գուվախին քջօշն
հասնիլուն բէս սաղանան մարթու խլլնփնթօլ տէմը գէլլա ու
փարալին դիրուն զըսն քի «Տուն անօր ինծի պարիք էրիր, իմ թա-
րաֆէս խօսապիր քիչ մի անոս, էս ըլ քու պարիքիս դագէն
դէլլամ:

Ան մարթը շաշմիշ գըլլի. «էս ան մարթուն հէչ չիմ դէսէր,
չիմ ըլ ջաշնար, ան ինդ՝օր պարիք էրա՞ գըլլիմ» դէլի գը մըղ-
մըղա նոն, սաղանան անօր մղքինը գը հասգընա ու զըսն.

—Տուն ինծի չէս դէսէր, էս սաղանան իմ...

Ան օր գը լըսն, ան մարթը գը սօղա ու գուղն փախիլ: Սա-
ղանան անօր փնօքը գըպըռնն ու աղէգութունօլ զըսն.

—Հէչ մի վախիր, էս քիզի աղէգութուն դէնիմ, տուն ինծի
«չար» ըսօլ մարթուն ըսիր քի խէղջ սաղանան ի՞նչ մէխկ ունի,
անօր համար ըլ էս քիզի իլլն պարիք մի դէնիմ. ի՞նչ էնիմ, ըսն՝:

Մարթուն բասարաթը գը գարլի, ծան չի հանիր, բնլ—բնլ
սաղանին էրիսը գը նալի || նալն:

Դէ՛ս, հըմա ի՞շ զըսիմ քիզի,— զըսն սաղանան, — էս շիէդ
ճօրի մի գըլլիմ, անօնթ գումօղ սոնսլն անթօղ, տուն իմ գնմէս
գը պըռնէս, գը դանիս արասանգը ձախիս դասը—դասըհինգ օս-
պիի ու փարատ գաննէս կօրծիդ գէրթաս: Ան սահաթին հըմըն
պարս, շիէդ ճօրի մի գըլլի, անօնթ գումօղ անթօղ, սոնսլն ճօրի
մի, օր չուդիս, չի խմէս, բօյնիվէր նալիս...

Ան մարթը գը դէսնա օր իրավուցղան էղալ, գնմէն գը քա-
շն շիդագ չարսուն գը դանն մնգութը գը հանն գանդին մարթու
մի սուղ կընօլ գը ձախն, փարան գանն, խնտալօլ դուն գուկա:
Անի թօղ էրթա իրէն պանին...

Հըմա կանք ճօրուն դիրուն. անի անխըղըր քէֆ գըլլի, գուր-
խընա օր հանանդ չի դէսնըվա՞ ճօրի մի առէր ան դէլի, իրէն տը-
րասնէրը, պարիգամնէրը, ընգէրնէրը, օր գըլըսէն հանանդ ճօրի
մի առնէր, հըմըն փիթուն գը թօփօղին գուկան աճկալուսանքի ու

ճորին սրնամիշ էնէլու համար խօսք մէկ գէնէն քի միդալ օրը էրթան տէմի լոսը քէֆ էնէլու: Փիթուն ըլ ադա, բոնգ մարթիգ էն, արբուդի խալդա—խոսնովնթ չունին, կօրձ չունին, ի՞նչօր ադէն դանցընէն...

Մէգալ աոգուն ամէն մարթ իրէն ճորին յա ծին գը հազըրն, գը ժօղլըվին, ադէլիք—խըմէլիք գաոնան, գը հէզնուն ճօրիսղընուն ու, յալլա...

Ջամփան ջիրիտ խաղալով, քէֆ էնիլով գէրթան, նո սադանա ճօրին փիթունէն նոռա գասնի, գէրն ըլ պարսէն գը հալի մէզըլ-դօնց վրա, խաբարմիշ գըլլի ինք իրէն, մէզըլդօնք ըլ ննօր չար աճկով գը նալին:

Հնդանգով քիշ մի գէրթան ջամփան պուլալ ախպիրի մի գը հաոնին, գըսէն քիշ շօս քիշ մի հակճինք, հաց ուղինք, հալվըն-նէրն ըլ թօղ ճուր խըմէն, արձին, խօնջէրնին էշնա ու էդքէն էր-թանք: Ամէն մարթ իրէն ծին յա ճօրին գը դանն գը ճըրն: Սա-դանա—ճօրու գէրն ըլ գնմը պէրնէն գը հանն, կըլխէն չն', մընադ պէրնէն, ու գը քաշն ախպըրին նոռն օր ճուր խըմցընն: Սադա-նա—ճօրին էդ—էդ գէրթա, չի խըմիր, գէրը քանի մի հէդ նոռա գը քաշն, նն գինն էդ—էդ գէրթա: 'Իրուն հիրսը գէլա. «Յըմն», շան ձախաձ» ըսիլով ճօրուն գօղուն գը մըշգն: Ան ճօրին կլօխը գը ձրոն, անգըջվին գը դընդն, գը պարզընա ու գը մըզնա ախ-պիրին լոնլոնին ձագը: 'Երը նո օր գէսնա, շաշմիշ գըլլի ու գը բօռա. «Ճօրիս ձագը մըդա՞վ, հասէ՞ք. ճօրիս ձագը մըդա՞վ...» ու լոնլոնին ձագէն գը նալի || նալն, օր անգըջնէրը գը խաղցընն:

Անօր ծննին վրա քօլի մարթիքը գուկան ու գը բաշլալէն նոօր վրա խընդալը քի հէշ խօջաման ճօրին ձագը գը մըզնն՝ ու նսօր գըսին քի, —խէնթացէ՞ր էս, ի՞նչ ն, հէշ ճօրին ձագը գը մըզնն՝...

—Ձօ', չէք հալդար նն, հալիցէք դէսէք, անգըջվին գը խաղ-ցընն,— գըսն ճօրուն գէրը ու ինքը գը ձրոի գը նալի || նալն:

Մէզըլդօնք ըլ գը նալին պան չէն դէսնար ու գինն գը բաշ-լալէն խնդալը քի նո մարթը խէնթցէր ն, նսի թիժարխաւանա դի դարվի:

Մարթը գը հիրսօդի ննօնց վըրա, քի ի՞նչ է դի խէնթնա, իշգն ճօրին ձագն ն մըդէր, համ ըլ անգըջնէրը գը խաղցընն:

—Ձօ', մարթ ասոօ, խէլքըտ կըլօխըտ ժօղվն, նդանգ սա-փուռ-սուփուռ տուրս մի դար էլի, էրգրի մէճ մասխարա գըլլիս, մէկ ըլ հէղըտ գէնիս,— գըսէն քօլիննէրը,— նլմմը քիզի խէլօք մարթ գը շաշնն, հըմա մադ մի մէրդը գըլլիս խօ քաղքին մէշ:

— Է՛հ, տու՛ք ըլ անրա՛ծ սըրդիս մանէլս մի՛ ցանէք,— զը բօռա տաղանա-ճօրին դէրը, — քօ՛ր չէք լա հալիցէք, Իշդան լո՛ւլանլին ձա-գին մէ՛ճ անգըջլին զը խաղցնան:

Ընգէրդանքը զը հային օր ան մարթը գինան իրէն կիղցածը գըսան: Ալ լրման խէնթցէր ան ըսիւով, իրէնց ըլ գարար մի չի դա դէլի, զը գարէն, զը պէրէն քաղաք ու շիգադ թիմարխանան զը դանին թնսլիմ գէնէն:

Ան դէլ անօր հարցուիօրց գէնէն, քի ինդօ՞ր էղավ, օր ճօ-րին ախարին ձագը մըղավ: Ան ըլ էղածին բէս զը բաղման: Անօնք ըլ զը խընդան, գըսէն քի իրավաց խէնթցիր ան, անօր զը պըռնէն նանմ ու մութ գէլ մի զը գօխէն, քիշ մըլ զը ձէձէն օր բնլքի խէլքը կըլօխը կան:

Դընէցիք խաբար գառնան, զը վաղէն գէրթան քօլը, զը հարց-նէն ինչ ըլիլը, անօնց ըլ անանգ զը բաղման: Դընէցինէրն ըլ շաշմիշ գըլին քի, հանրանթ խէլքին գավալ ան էգէր, չան նան ինդօ՛ր ճօրին ախարին ձագը զը մըղնան:

Քանի մի օր անգ նանմ քօթիսը մընալէն էղքը, օր մի գէրթան զը հարցնէն, քի ճօրին լինչ էղավ:

— Ձագը մըղավ, ինչ էղավ, Էրգընցավ, պա՛րըզցավ մըղավ լո՛ւլանլին ձագը,— գըսան խէնթ ըսվածը:

Դինան վըրան զը խընդան, քանի մի սիլան ըլ զը զաննէն ու գըսէն քի հանն չան խէլօքցէր, թօղ մընա ճաթխալնէրուն քօլ, բնլքի խէլօքանա:

Քանի մի օր ըլ գաննի, անօր սըրդացավ ընգէր մի գըլի, անի գուկա դիսնալու, զը հարցընան քի ինդօր է էղէր. խէնթ ըս-վածն ըլ մէգըլդօնց ինդօր բաղմէր էր նան, անանգուգ զը բաղ-ման:

— Շագ աղէդ,— գըսան ընգէրը,— ըսինք քի ճօրիդ ձագը մըղէր ան...

— Ինդօր քի ըսինք քի մըղէր ան,— հիրսօղէլօլ զը բօռա խէնթ ըսվածը, — մըղանլ, գըսիմ քիզի, չէ՛ս հասգընար, էրգընցավ, պա-րըզցավ ու մըղավ, խօշ տուն թս կիղէս օր էս խէլքս կըլխիս մարթ իմ, հըլան մըղնալէն էղքըն ըլ նալիցան ան անգըջլին զը խաղցընէր.

— Հան, ախպարս, էս ըլ քիզի հէգ ըսիմ քի մըղավ,— վըրա զը պէրան ընգէրը,— խալխը զը հավդան, լախօթ օր տուն թէ էղքը անանգ ըսիս, քիզի անգըղաց զը հանլին, մէխըլ չան քիզի: Էգօ, տուն քարը փէշէտ թափա ու, օր հարցընօլ ըլի նան, ըսան քի,

հէջ ճօրին ձագը գը մըդնան, ան աղէնը քէզ թօղ գուդան գէրթաս օղլուշաղիտ քօվ, չօլուխ—չօճուխնուտ մէխկցիր:

— Հալլան, հալլան, է մըդավ նան, ինդծր ըսիմ քի սուդ ան.— ճուդաք գուդա ճօրուն դէրը,— հըբա գոնգէլ իմ. ճօրիս ինչ էղավ, էս ըլ գը վարմանամ, փէշ մի փարա էի դըվէր:

— Հասգըցանք, ջանըմ—գլօղոնմ, Ֆախաստ տուն էգօ դան հանրանին խաբար հասգըցուր,— գը համօզան ընգէրը,— տուն աբօվ-նամուսօվ, անուսօվ, քանիլ մարթ էս, ամօթ չան քու բաղիվիտ, որ անդէղ մընաս, քէզ մասխարա էնէն, անունրտ ըլ փարի մի ըլլի, ջանանանմին, սան քի ընգավ սաղգէցավ, հօկիէտ էվէլ չան չան. սուդ ան, ըսան ու հօկիդ ազադան ան տըթօխքէն, վանսանմամ...

Ճօրուն դէրը գը նալի օր ընգէրօճ ըսածը իրավ ան, գը համօղլի ու խօսք գուդան օր ալ հանդանգ պան չըսան: Ընգէրը գէրթան...

Մէգալ առդուն գուդան թիմարխանանինէրը գը հարցնին քի ինչ ան էղէր ճօրին, ձագը մըդէ՞ր ան, անգըջվին գը խաղցընան:

— Ի՞նչ ճօրի, ինչ պան, ճօրին ինդծր ձագըն ա մըդէր,— գը հէրսօղի խէնթ ըսվածը,— խէնթ էք, ինչ էք, հէջ խօջա ճօրին ձագը գը մըդնան:

Հանսանգ օր գըսան, անօնք ըլ գըսէն քի ան մարթը խէլօքցէր ան, թօղ գուդան օր էրթա իրէն դունը:

Յի մարթը թիմարխանայէն դուրս էլածին բէս շիդագ ան ախպիրը գէրթա ու լուլանին գը նալի քի դէսնա ճօրին հօն ան. գը դէսնան օր գինան անգըջվին գը խաղցընան... գընալի, գընալի, կըլօխը թօթվէլէն դուն գուդան:

Պատմեց Համբարձում Գառպարյանը
(չմշկաժագցի, ծն. 1898 թ.) Նոր Կյանք
գլուդի միջնակարգ դպրոցի հայոց լեզ-
վի և գրականության ուսուցիչ):

ՀԱՋԱՐԻ ԳՅՈՒՂԻ ԿՈՍՎԱՍԹՈՎ

Մէր էրգիրը ծօրու մէջ է. հօն գամուրչ մի գա՛ Գօթէրու գամուրչը: Մինք ամուսնը լօխգընայինք գա դըղանէրուն հէդ. էգնէրը բաղգէցնէինք, լօխգըցընէինք գա:

— Ջօ, էգնէրը պէրըք լըճինք,— գանչէինք գա, բըղղապնէրուն:

ՉԱՐՍԱՆՃԱԳԻ ԵՆԹԱԲԱՐԲԱՌ

Հնչյունների քանակով ենթաբարբառս նույն է խարբերդի բարբառի հետ: Խոսվածքների Բերրիի խմբում *ն* չկա: Ձայնավորները սովորաբար հնչյունափոխության չեն ենթարկվում: Մայր բարբառի համեմատությամբ նկատելի են հետևյալ մասնավոր տարբերությունները:

ա) Բառասկզբի *ե* ձայնավորը հավասարապես լինում է *և* յե և *ե*. օրինակ՝ լերթիգ կամ էրթիգ-երգ(իք), լերերալ կամ էրերալ—երերալ, լերինչ կամ էրինչ—երինչ, լերգանք կամ էրգանք—երկան, լեփ կամ էփ—եփ, լեփիլ կամ էփիլ—եփել, լեգ կամ էգօ—եկ:

բ) Բառի մեջ երկու հաջորդական *ե*-երից առաջինը, երբեմն նաև հաջորդը, դառնում է *ի*. այդպես է Իսմայել գյուղի և Բերրի քաղաքի խոսվածքներում. օրինակ՝ իրեք—երեք, իրիգուն—երեկո:

գ) Բառասկզբի *ո* ձայնավորը արտասանվում է թե *օ*, և թե *վօ*, օրինակ՝ վօվ—ով, օխճ կամ վօխճ—ողջ, վօջ կամ օջ «մի չափ՝ արտավար»—ոճ, օռնալ կամ վօռնալ—ոռնալ և այլն:

Գրաբարյան երկբարբառների փոփոխությամբ ենթաբարբառս համընթաց է մայր բարբառին, միայն խոսվածքների Բերրիի խմբում (բացի Հոշե գյուղից) այ երկբարբառը լինում է ա կամ *ե*, օրինակ՝ ձար—ծայր, փադ կամ փէդ—փայտ, մար—մայր, կալ կամ կէլ—գալլ, էքի—ալգի, էրիլ—այրել:

Այս ենթաբարբառում էլ պակասում են շնչեղ ձայնեղ պայթական բաղաձայնները. գրաբարի ձայնեղների դիմաց լինում են խուլ, իսկ խուլերի դիմաց՝ ձայնեղ պայթականներ:

Միայն մեկ դեպքում, մասնավոր կանոնով, *պ*, *տ*, *ծ*, *ն*, *կ* խուլերը մնում են անփոփոխ. այդ լինում է խուլ բաղաձայնների մոտ, օրինակ՝ բարիսպ—պարիսպ, բաղքաւտ—պատրաստ և այլն:

Մյուս բաղաձայնների հնչյունափոխության մասնավոր երեւոյթներով ենթաբարբառս խարբերդի բարբառից չի տարբերվում:

Բ-ին հաջորդող ձայնեղ պալթականները, չնչին բացառու-
թյամբ, դառնում են շնչեղ խուլ. ալբալես նաև խ դարձած դ-ի մոտ:

Գ՛, ք՛ բաղաձայնները հանդիպում են ոչ թե ե, ի ձայնա-
վորներից հետո, ինչպես մայր բարբառում է, այլ դրանցից առաջ
սակավաթիվ բառերում, օրինակ՝ պարգե՛կնթանք—բարեկենդան, եր-
գե՛կնք—երկին(ք), երգե՛ր—երկիր:

Գոյականների հոգնակին կազմվում է հետևյալ կերպ, միա-
վանկ բառերի համար ավելացվում է եր, բազմավանկ բառերի հա-
մար՝ ներ կամ նի, ձայնավորով վերջացող թե՛ միավանկ և թե՛
բազմավանկ բառերի համար՝ ք մասնիկները:

Ուշագրավ է Իսմայել գյուղի խոսվածքը, որը երկվանկ բա-
ռերի հոգնակին հավասարապես կազմում է ներ և նի մասնիկնե-
րով, ալբալես.

Աղվէս—աղվէսներ

Կոմէշ գգոմեշ—նէր

Թուրքմէն—նէր

Ախչիգ «աղջիկ»—ախչընէր

Ձաղիգ «ծաղիկ»—ձաղգընէր

Սայման «սահման»—նէր

Օչխար «ոչխար»—նէր

Մաղաղ «մատաղ»—նէր

Փըսըգ «կատու»—նէր

ախպիր «աղբյուր»—ախպըրնի

արդա «ատամ»—արդընի

պէրան «բերան»—պէրաննի

բարքէվ «պարգե»—բարքէվնի

գաքավ «կազավ»—գաքվընի

կըլօխ «գլուխ»—կըլօխնի

ձաղիգ «ծաղիկ»—ձաղգընի

ջագադ «ճակատ»—ջագադնի

փափուշ—փափուշնի

Իսմայել գյուղի խոսվածքում ի-ով վերջացող բառերի հոգ-
նակին կազմում է նաև սղան մասնիկով.

պանլի «բանալի»—պանլիսղան, պալլիսղան

կինի «գինի»—կինիստան

քէռի—քէռէսղան

օսգի «ոսկի»—օսգէսղան:

Այս ենթաբարբառում մարմնի զույգ անդամ նշանակող բա-
ռերի հոգնակին կազմվում է վի || վնի մասնիկով.

ագանջ «ականջ»—ագընջվի, անգըջվընի, ձունգ «ծունկ»—ձընգվընի,

ունք—ընքվընի, էրէս «ալտ»—էրէսվընի, աղջիր «եղջուր»—

աղջիրվընի, աչ—աչվի, ջուռ «աղդր»—ջըռվնի: Ալբալես և՛ ըղունգ

«եղունգ»—ըղընգվընի, դուն «տուն»—դըվնի, տուռ «դուռ»—տըռ-

վընի, քօր «քուլր»—քօրվընի:

Ծ ա ն ո թ ու թ յ ու ն.— Խարբերդի բարբառի հավաքական մասնիկ-
ների լրիվ ցանկը մենք չունենք. ստորև, որպես համեմա-

տելի նլութ, դնում ենք Չարսանճագի ենթաբարբառի հավա-
քական մասնիկները՝ համապատասխան օրինակներով:

Ան—ծի «ծի»—ծիան, էշ—իշան, իշվան

Անք—լադող «լադօտ»—լադօղանք

Դան—լառ «լեռ»—լառդան

Դանք—աղբար «եղբայր»—աղբըրդանք, աղբէրդանք, ընգէր—ըն-
գէրդանք, քօր «քույր»—քօրվըդանք, քուրվըդաք

Դիք—ծակ «ձագ»—ծագդիք

Վան, վանք, վընէր, վընփ—դէղ «տեղ»—դէղվանք, դուն «տուն»—
դընէր, էշ—իշվանէր, դէր «տեր»—գիրան, անուն—անվընէր,
մէչ—միչվան, քօվ—քօվվան

Էրնի—մէնձ «մեծ»—մէնձէրնի, քիչ—քիչէրնի:

Գոյականների հոլովներն ու հոլովումները էական տարբերու-
թյուն չունեն մայր բարբառից, միայն Իսմայել գլուղի խոսվածքում
պատահում է բացառականը ուն վերջավորությամբ (գըսդըձուն
«կսկծից», դըգուն «տակից, քընուն—քնից, դըուն «կողմից», միջուն
«միջից», վախուն): Օք վերջավորությամբ գործիական հանդիպում
է Բերրիի և Իսմայելի խոսվածքներում, օրինակ՝ «ծէոք խըմեց»

Տեղանունները հոլովվում են ու կամ ա հոլովմամբ, ինչպես,
օրինակ՝ Տերսիմ—Տերսիմա կամ Տերսիմու, Ծօրպերան—Ծօրպեր
նա կամ Ծօրպերնու:

Դերանունների հոլովման մեջ նկատվող տարբերությունները
կարելի է տեսնել հետևյալ տախտակից.

Իսմայելի խոսվածք Ճանիկի խոս. Բերրիի խոս.

Ուղղ.—	յէս	յէս	էս
Սեռ.—	իմ(ին), իմնը	իմ	իմ
Տր.—	ինձ(ի)	ինձ	ինձի
Հայց.—	իզիս, ինձիս	ինձի(ս)	իզիս
	զիս, զընձիս		ինձիս
Բաց.—	իմմէն	իմընէ	
	իմմինէ	իմմընէ	իմմինէ
	իմմէնէ		

Գործ.— ինձ(ի)մօվ ինձմօվ ինձմօվ

Իսմայելի խոսվածք Ճանիկի խոս. Բերրիի խոս.

Ուղղ.—	տու	տու(ն)	տու
Սեռ.—	քու(ն), քուվը	քու, քուվ	քօ
Տր.—	քէզ(ի), քիզի	քէզ(ի)	քէզի
Հայց.—	»		

Բաց.—	քինէ(ն)	քում(մ)ընէ	քումինէ
	քումինէ		
Գործ.—	քէզմով	քէզմով	քէզմով
	քիզիմով		

Ժամալիկի խոսվածք Ճանիկի խոսվածք

Ուղղ.—	մէ(ն)ք	մէնք
Սեռ.—	մէր	մէր
Տր.—	մէզ(ի), միզի	մէզ(ի)
Հայց.—	»	»
Բաց.—	մէրմինէ	մէրմընէ
Գործ.—	մէզմով	մէզմով

Ուղղ.—	տուք	տուք
Սեռ.—	ծէր	ծէր
Տր.—	ծիզի	ծէզ(ի)
Հայց.—	»	»
Բաց.—	ծինէ	ծէրմընէ
Գործ.—	ծիզմով	ծէզմով

Ժամալիկի խոսվածք Ճանիկի խոս. Բերրիի խոս.

Ուղղ.—	ինք(ն)	ինք	ինք
Սեռ.—	իրա(ն), իր(էն), ուր	իր(ա)	իրա
Տր.—	իրան(ը)	»	» իրէն
Հայց.—	իզինք(ը)	»	»
Բաց.—	իրմէ, իրամինէ	իրմընէ	իրմինէ
Գործ.—	իրմով	իրմով	իրմով

Ուղղ.—	իրանք	իրէնք
Սեռ.—	իրանց, իրէնց	իրէնց
Տր.—	»	»
Հայց.—	»	»
Բաց.—	իրանցմէ	իրէնցմընէ
	իրանցմինէ	
Գործ.—	իրանցմով	իրէնցմով

Ծանոթութիւն— Իսմայել գլուղի խոսվածքում սովորական է գործիականը կազմել սեռականից «հէդ» ետադրութեամբ, օր. իրէն հէդ, իմ հէդ:

ՅՈՒՑԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀՈԼՈՎՈՒՄԸ

	Ճ ա ն ի կ	Բ ե ռ Ր ի	ա ի լ խ ո ս վ ա ծ ք ն ե Ր
Ուղղ.— հայց.—	ան(ի)	ըս, ասիգա	ան, ասի, էսի, իսի, ըսի
Սեռ.— տր.—	անոր	ըսոր	էսոր, ըսոր, ըսգա, սդու
Բաց.—	անորմընէ	ըսգէ	էսորմէ, ըսորմէ
	ասգէ		
Գործ.—	անորմով	ըսով	ըսով, էսորմով
Ուղղ.— հայց.—	ան(ի)	ըտ, ատիգա	ան, էդ(ի) ըդ(ի), ըդիգա
Սեռ.— տր.—	անոր	ըտոր	էդոր, ըդու, ըդոր
Բաց.—	անորմընէ	ըտկէ	էդորմէ, ըդորմէ
	ատգէ		
Գործ.—	անորմով	ըտով	ըդով

	Ճ ա ն ի կ	Բ ե ռ Ր ի	ա ի լ խ ո ս վ ա ծ ք ն ե Ր
Ուղղ.— հայց.—	ան(ի)	ըն, անիգա	ան, էն(ի), ինի, ըն(ի)
Սեռ.— տր.—	անոր	ընոր	անու(ր), ընոր, էնոր, ինդոր
Բաց.—	անորմընէ	ընգէ	ընդորմէ, էնորմէ
Գործ.—	անորմով	ընով	ընով, էնորմով

Հ ո գ ն ա կ ի

Ուղղ.— հայց.—	անոնք	ասոնք, ըսոնք	էսոնք, ըսոնք, էսօք, ըսօք
Սեռ.— տր.—	անոնց	ասոնց	էսոց, ըսոց
Բաց.—	անոնցմընէ	ասոնցմէ	էսոցմէ, ըսոցմէ
Գործ.—	անոնցմով	ասոնցմով	էսոցմով, ըսոցմով

Ուղղ.— հայց.—	անոնք	ըդոնք, ատոնք	ըդօք, ըդոնք, էդօնք
Սեռ.— տր.—	անոնց	ատոնց	ըդօց, էդօց
Բաց.—	անոնցմընէ	ատոնցմէ	ըդօցմէ, էդօցմէ
Գործ.—	անոնցմով	ատոնցմով	ըդօցմով, էդօցմով

Ուղղ.— հայց.—	անոնք	ընոնք, անոնք, անօք, էնօ(ն)ք
Սեռ.— տր.—	անոնց	ընոնց, անոնց էնօ(ն)ց, ընդոնց
Բաց.—	անոնցմընէ	ընոնցմէ էնօ(ն)ցմէ, ընդօ(ն)ցմէ
Գործ.—	անոնցմով	ընոնցմով էնօ(ն)ցմով, ընդօ(ն)ցմով

Բերրիի խոսակածքում սովորական գործածութիւնն ունեն նաև սը, դը, նը, դերանուաները, որոնք հոլովվում են ախպես.

Ուղղ.— հայց.—	սը	ղը	նը
Սեռ.— տր.—	սըվօր	ղըվօր	նըվօր
Բաց.—	ըսկէ	ըտկէ	ընգէ
Գործ.—	ըսօվ	ըտօվ	ընօվ

Հ ո գ ն ա կ ի

Ուղղ.— հայց.—	սըվօնք	ղըվօնք	նըվօնք
Սեռ.— տր.—	սըվօնց	ղըվօնց	նըվօնց
Բաց.—	սըվօնցմէ	ղըվօնցմէ	նըվօնցմէ
Գործ.—	սըվօնցմօվ	ղըվօնցմօվ	նըվօնցմօվ

Ենթադրարբառում գործածական են նաև հետևյալ դերանունները.

Անքան, անքան, ըստի(ն), ընդի(ն), ըսդէդ, էնդի (բացառական հոլով՝ ընդուն, անդա, ասդա, ընդա):

— Անդանդ, անանդ, ասանդ, ըսանդ, ըդանդ, ընանդ, էնանդ.

— Ընդօր, ընդուր, էնդուր, ինդուր

— Ի՞նչ, ինչո՞ւ, ինչո՞ւմի Քանիսով», լէ՛փ, հէ՛ր վէ՛վ «յուրանքանչյուր ոք», վէ՛ր, քանի՛ք, քէսզի՛մ «ոմն», ո՞ւր, վճօր, վէ՛ր «ու՛մ», ո՞ւրնը «ու՛մ, որի՛ն»:

— Ամէնը, ամէնգը, մէգէլդօնք:

— Իրուր, իրար, իրանց—իրանց,

— Իմին, իմինիս և ակն:

Բ ա յ

ա) Օժանդակ բալի ձևերը, խարբերդի բարբառի համեմատութեամբ, հետևյալ պատկերն են ներկայացնում.

Բ ե ը ը ի ի խ ո ս վ. Ճ ա ն ի կ ի խ ո ս վ. Ի ս մ ա լ ե լ ի խ ո ս վ.

Ներկա

էմ || իմ, էս, է || ան իմ, էս, ան էմ || իմ, էս, է

էնք || ինք, էք, էն ինք, էք, էն էնք || ինք, էք, էն

Անցյալի անկատար

էի, էիր, էր էի, էիր, էր էի || ի, էիր || իր, էր

էի(ն)ք, էիք, էին էանք, էիք, էին էանք, էիք, էին

բ) Եղանակներն ու եղանակային ձևերի կազմությունը նույն է, ինչ մալր բարբառում:

գ) Դերբայներն են՝ անորոշ, ապառնի, վաղակատար, հարակատար, ենթակայական և ընթացակցական:

Անորոշ դերբայն ունի էլ, ալ (Իսմայել գլուղի խոսվածքում նաև՝ իլ, օրինակ՝ ձըձիլ—ծծել, հարցնիլ, ընիլ, զրուցիլ, մսիլ—մըրսել, զինիլ) վերջավորութունն. ապառնի դերբայը՝ հլու, ալու, վադակատար դերբայը՝ եր, (ացեր), ենթակայականը՝ օղ, ընթացակցականը՝ հլեմ վերջավորութուններ։ Հարակատար դերբայն ունի թե ած (ացած) և թե ուզ, մուն վերջավորութուններ։

Հարակատար դերբայի ած վերջավորութունը հարադատ է բոլոր խոսվածքներին, մուն և ուզ վերջավորութուններից ավելի տարածվածը մուն վերջավորութունն է¹։ հանդիպում է նաև ածդան, որ հազվադեպ գործածություն ունի և պատահում է Իսմայել գլուղի խոսվածքում, օրինակ՝ չըղտաձգան «դեռ չգտած» (ածդան կազմված է հչ. ած—թրք. dan բացառական հոլովի վերջավորութունից)։

Խոնարհում՝ խաղալ

Սահմանական եղանակ

Ներկա— գը խաղամ գը խաղանք

» խաղաս » խաղաք

» խաղա » խաղան

Ներկայի շարունակական— գը խաղամ նը || նէ և ալն։

Անց. անկատար—գը խաղայի, գը խաղայինք

» խաղայիր » խաղայիրք

» խաղար » խաղային

Վաղակատար—խախցէր իմ, էս, ան. ինք, էք, էն

» էմ || իմ, էս, է. էնք || ինք, էք, էն (Իսմայելի խոսվ.)

Անց. վաղակատար—խախցէր էի, էիր, էր. էի(ն)ք, էիք, էին

» էի || ի, էիր || իր, էք, էանք, էիք, էին (Իսմայել)

» էի, էիր, էր. էանք, էիք, էին

(Ճանիկ)

¹ Ահա մեկ օրինակ՝

«Տուռը պացէց օ գըրազը վառմուն,

Ղուշ—թուէն յաթաղը ցըբմուն,

Օսգի թէլօվ պարցէրը յանէրը աըբմուն,

Խափուրմօվ փըլավը էփմուն,

Օսգի տըկալը վըրան դարգմուն» (Ս. Հայկունի-Մօքոս)

Հարակատար—խախցած իմ, էս, ան. ինք, էք, են

խաղուզ էմ || իմ, էս, է և ալլն:

Անց. հարակատար— խախցած էի, էիր, էր...

խաղուզ ի, իր, էր, էանք և ալլն:

Անցյալ կատարյալ— խաղ(ա)ցի, խաղ(ա)ցիր, խաղաց

խաղ(ա)ցի(ն)ք, խաղ(ա)ցիք, խաղ(ա)ցին

Անցյալ կատարյալի շարունակական— խաղացի նէ || նա և ալլն:

Հրամայական եղանակ

խաղա—խաղցէ՛ք

Ըղծական եղանակ

Ապառնի— խաղամ խաղաս խաղա

խաղանք խաղաք խաղան

Անց. ապառնի—խաղալի խաղալիր խաղար

խաղալի(ն)ք խաղալիք խաղալին

Հաբեադրաբեադ եղանակ

Ապառնի—դի (իսկ Բերրիում՝ բի) խաղամ, խաղաս, խաղա

» խաղանք, խաղաք, խաղան

Անց. ապառնի—դի(բի) խաղալի, խաղալի, խաղար

» խաղալի(ն)ք, խաղալիք, խաղալին

Թեական եղանակ

Ապառնի— խաղամ նը || նէ || նա || ընը || դէ || օ

խաղաս, խաղա »

Կրավորական բայերը կազմվում են վ ածանցով. դրանք խոնարհվում են հետևյալ կերպ.

Անորոշ ըղծական ըղծական սահմանական հրամայական

դերբայ ապառնի անց. ապառ. անց. կատարյալ եղանակ

շրդգվել շրդգվիմ շրդգվէի շրդգվա շրդգվիր—շրդ-

գրվէ՛ք

վառվել վառվիմ վառվէի վառվա վառվիր—վառ-

վէ՛ք

խառնըվել խառնըվիմ խառնըվէի խառնվէցա || խառնվիր—

խառնվա խառնըվէ՛ք ||

էցէ՛ք

Պատճառական բայերը կազմվում են ցըն, ուց, ցուց ածանցներիով, որոնց խոնարհումը հետևյալն է.

Անորոշ ըղձական ըղձական սահմանական
 դերբայ ապառնի անց. ապառնի անց. կատարյալ
 հաքցընէլ հաքցընիմ հաքցընէի հաքցօցի,-ցիր,-օց
 հէձուցէլ հէձուցիմ հէձուցէի հէձուցի,-ցիր,-օց
 լօխկըցուցէլ լօխկըցուցիմ լօխկըցուցէի լօխկըցուցի,-ցիր,-օց

Հրամայական եղանակ

Հաքցո՛ւր—հաքցօցէ՛ք, հէձուցի՛ր || հէձցո՛ւր—հէձուցէ՛ք, լօխ-
 կըցո՛ւր—լօխկցուցէ՛ք:

Ածանցաւոր բայերի մյուս տեսակները ամբողջովին նույն են
 մալր բարբառի հետ. այդպէս և անկանոն բայերը:

Ժխտական խոնարհում

Սահմանական եղանակ

Ներկա—չիմ, չես, չի խաղար, ուզէր

չէնք, չէք, չէն » »

Անց. անկատար— չէի, չէիր, չէր խաղար, ուզէր

չէանք, չէիք, չէին » »

Անցյալ կատարյալ— չխախցա, չխախցար, չխախցալ

չուզէցա, չուզէցար, չուզէցալ || չուզէց

Հրամայական եղանակ

մի խաղար, մի խաղաք. մուզէր—մուզէք

Ըղձական եղանակ

Ապառնի—չի խաղամ, չի խաղաս, չի խաղա

չուզէմ, չուզես, չուզէ || չուզիմ

Անց. ապառնի—չի խաղայի, չի խաղայիր, չի խաղար

չուզէի, չուզէիր, չուզէր

Հարկադրական եղանակ

Ապառնի—չըվդի խաղամ, խաղաս, խաղա

» ուզիմ, ուզես, ուզէ || ուզիմ և այլն:

Չ ա ն ո թ ու թ յ ու ն — Հանդիպում են սահմանական եղանակի անց-
 յալ անկատարի «չէր թրջէր էր», «չգրցան կղէր էին», «չի
 գըրցալ կղէր էր» և այլն ձևեր, որոնք հազվագյուտ են:

ՆՄՈՒՇՆԵՐ ԲԵՐՐԻ ՔԱՂԱՔԻ ԽՈՍՎԱԾՔՈՎ

— Մինչեւ ինչ դարիքըս Խարիերթի մէջըն իմ մէնձցէր, հէ-
 րօ արբէր էմ Փէրիին մէջ: Դասէրգու դարէգանիս ամուսնացէր էմ:

Ամբշխած ախճիգ էի, երէսըս չէին դէսնար: Ախճիգներըս խումար
դը գազմէինք, գը խաղալինք:

Մէր մէնծէրը, օվ գուզէր ըլլա, ինչ գըսէին, գը լըսէինք:
Մէնծէրը չէս բաղվէր, ասդլած քէզի գըրադին մէչ գը ծըքա:

Պատմեց Աղապի Միլիտոսյանը (Բիդազյան)

(Բերիից, 62 տ.— Երևան, Նոր Արեշ, փ. 46, տուն 33):

* * *

Ալվա էգալ գարնա էրգան օրէրը,
Ալվա պուսալ առվէ գէրուգ խողէրը.
Առնէմ յարըս, էլլամ պարսի սարէրը,
Ահ ու զարով հայիմ գանաչ արդէրը:

* * *

Հա կընա գուկամ, դէ կընա գուկամ, էս գուկամ,
Գարմիր սօլէրըս հաքնիմ ու կամ, էս գուկամ,
Ալա փաշաս ձաձգէմ ու կամ, էս գուկամ,
Յար ալի, յար ալի, էրգու պըղօղ բադինջան
» » » լէլլէգին գարմիր խօնճան:

ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹՅԱՆ ԽԱՂԵՐ¹

Էլլէմ պարսի լէռնէրը,
Հայիմ գանաչ արդէրը.
Ախ ըրի ու վախ ըրի,
Չէլալ փօրուս տարտէրը,
— Քա ըտ ըլ Մանուշն է. խէխճ ախճիգ... Ագօլին
սէվտալէն փօրուն տարտէրը չէլլար.

Թութին ձառը պօլօվըս,
Թութ չի գէրա փօրօվըս.
Ըս ինչ բըրշակ աշխար է,
Յար չի կըդա սըրդօվըս:
— Ըս ըլ Պանգօն է:— Տէ, տէ, ինքը քընժ է Ավէդը լալ է:
Մաղդանօս փունջ գաբէցին,
Ճիկէրիկըս տաղէցին.
Իմ սըրդիս չի սիրածը,
Իմ կըլուխըս գաբէցին:

¹ Այս և հաջորդ պատմիկները վերցրել ենք Գ. Երևանյանի գրքից, ասուգիւ և վեր ածել գիտական տառադարձության:

— Քան, ըտ ըլ Թարվիզն է, թըբխի թըբխընա
էլալ, Միքայէլը հիշ ուշմիշ չի կար ատ խեղճ Թարվիզին:
Տալղա-տալղա դընէ Բօլխի ձօվը,
Ինչ անուշ գը փըշէ սէվտայի հօվը.
Դէրը նասիպ ընէր էրթալի քօվը,
Առնէի մուրազըս ընգնէի ձօվը:

ՀՈՇԵ ԳՅՈՒՂԻ ԽՈՍՎԱԾՔՈՎ

Պաղչին մէյվան հասէր է,
Վարթը պալվէր մըսէր է.
Յարիս էրէսն էմ բաքէր,
Վախնամ մարըս լըսէր է:
Թութ պէքմէզին քաղսը գըլլի,
Էլին գըղան լար գըլլի.
Էլին գըղան առնօղը,
Շատ դարտէրու գէր գըլլի:
Խընձօր մունիմ խաձաձ է,
Խաձաձ դէղը արձաթ է,
Աղբանրս ուզէց չի գըլլի.
Աս իմ լարիս գըվաձն է:

ՕՐՀՆԱՆՔՆԵՐ

- Քարն էրթաս գանաչ կաս,
- Գըռնակըտ կէդինը չի կա:
- Դունդ լիք ու լիք ըլլի:
- Օֆ չի քաշէս:
- Օդքըտ քարին չի կա:
- Զըլիս ու ձաղզիս:
- Յավ չի դէսնաս:
- Զավօվ գէշով շէն ըլլիս:
- Ասգլաձ սիրելիներտ քէզի պաղշիլ ընն:

ԱՌԱԾՆԵՐ ԵՎ ԱՍԱՅՎԱԾՔՆԵՐ

Պանը օրվան մը, հօգը դարվան մը:
Յա պանիր պանըտ հանգչի, լա սանպն էգըտ հանգչի:
Դէրդէրը ամէն օր կաթա չուդէր:
Պարի օրը պարի լուսուն հալդնի է:

Արգէժօդ օրը հալէրուն ճուր դըվօդ շադ գըլլի:
 Հօվը պէրավ, հօվը դարավ:
 Ասօր ինձի, վաղը քէզի:
 Խէնթը կացէր է հարսնէդունը, հօս լավ է ըսէր, քընժ մէր դունը:
 Շանը գը զինէն, գիրունմընէ գամըչնան:
 Արինը արինօվ չէն վըլար:
 Մանկաղը մըշագին ծանօքէն չէն առնէր:
 Գալը գամնօդ էզան պէրանը չէն առնէր:
 Ամանը գընգի, ծան գը հանէ:
 Խաղ շադ կիդիմ, ծան չունիմ:
 Փըսիգնէրը դուրս էլան, մըգնիգնիը խաղ ինգան:
 Հաքէր էս, գարէր էս, էդէր էս փաշա, օլըրվիր
 էդէվըդ հայիր, էլի թամաշա:
 Մօրուքը ծըկէլը տուրին է, գըլլէլը տըժվար է:
 Հարսին՝ հօրանց դուն ըսէ, օդքը բօպիգ գը վագէ:
 Քիչ աշխադօղին շալէ շարիգ, շադ աշխադօղին չարէ
 (մագ) շարիգ:
 Կիրգըս նըսդէր է մօրուքըս գը սայրէ:
 Մարթ իր թանին թըթու չըսէր:
 Շունը հաչէլօվ կալ գը պէրէ:
 Հաժուն հալը գըթան գօվ մը գարժէ:
 Ախքաղը կօղսթան էլավ, լուսունգան առչի կիշէրօվ ձաքէցավ:
 Փէշըտ կէշին տըբափ, գըլլէ նէդէ:
 Ուխտը մաննի, գաշին իշու բան մը գըլլի:
 Ծաղարջը ճուրը դարէր է. ջախջախը գը փընդոէ:
 Մէր տուըր գը լագէ, ուրիշին տուըր գը հաչէ:
 Լավ լօղվօրը ճուրի փալ գըլլի:
 Ծին ու ճօրին գըռվըդին, էշը գէրթա վոտսորան:
 Դան գէրգէրին օրշնյա գէր չէն ըսէր:
 Նա մըլլի մուխ ա, նա գէրդըու ձուխ ա:

* * *

— Ըս օր պըլլէ քարը կըցի, կարինէրը շիգօնի բէս պօյ դըվէր էն, չային արդէրը դազդէր են, դազդէր...

— Ըս դարի ասգված էրէսնիս հայի նը, էրգու զօգ էգ տահա բըդէ առնիմ:

— Մէմըլ գէսնըք ինչ գը մընա ծանօքէրնիս, ընօլ ըլ Օվա-
 նէսը գը գարքինք ծըմէնը:

— Գեղը մէր ասդվածն էր, էթէ ուզէր գը բէյէր, էթէ ուզէր չէր բէյէր:

— Էս կիշէրն ալ բահարան բիգի չըլլամ ան.

— Ռահան պաճի, խուրպան ըլլիմ, հըլէ էգօ մէր ոսճիգը գը շօքըրվի, չի պըռնէր, ի՛նչ կըլօխըս բըղէ լամ:

— Հէլ, հէլ, հէլ. նօրէն էգան անդէրնէրը, պիթուն թութէրը ցէցքէցին դազը թափէցին:

— Վան, շան ծըկտիք, դիւնէրը (տնէրը) փըլցուցիք, փախէ՛ք, ահա գուկամ...

— Դըղա Կէվօ, սըիս նըսգիր ու փարդ պանիր: Տանտան — պապա տօթու է, գէրթա չի կար, գառնէ չի դար:

— Դըղան, ճուր պէրթի:

— Հան, պէրի:

— Դըղա շուգ էգուր:

— Հիմա գուկամ հա:

ՄԵԾԿԵՐՏԻ ԽՈՍՎԱԾՔՈՎ

Մէր Մէգգէրդը լավ դէղ էր. ճուրը, օտը շաղ իսդագ, գանաչ մօրիքը, ձաղիգներօվ բաղված հօղէրը, հանքէրը... Ինդէսագ օսգի հանքը պազվէցաւ. դաքէրըս էլավ հող փօրէց, օսգին թափաւ. լէցուցէր էր ձօցը. գանչէց, փիլաքան ուզէց, ըսէց.

— Փիլաքանը տիր էջնէմ, ջաջիմը փըռէ:

Օսգին, ի՛նչ օսգի, խօշօր — խօշօր, թափէցաւ: Զաջիմին մէճը օսգիսդանը գաբէց, փատտէց...

Գօղօրուհի ըսգըսէց. գը գաբէին, գը դանէին, գըմբըոցնէին, գը դէնէին, գըսբաննէին պօլօրը՝ գընդաքը, էրէխանէրին, մալրուգ էրէխօցը. գը թօփէին դըղաքը, հօր գը փօրէին, մէճը գը լէցնէին, սաղ-սաղ գը թաղէին...

Է՛հ, չիմ կիգէր, ինչ գու կա կըլխուս:

Վճուր կընացիր, վուր էգար,

Յէրի — լէրի, տուն իմ սըրդին տուր էգար:

Պատմեց Աննա Գասպարլանը (մեծկերտցի, 89 տ., ապրում է Երևան ք., Արաբկիր, փ. 42, տուն 10)

— Մէճգէրդը մէնձ քաղաք է էղէր. պէրթէրը շաղ ունի. էն — բէսի պէրթէր ունի օր: Քառասուն մանուկ ըլխաղէղը փօրված պան

մը դա, օր մարթ ընգնի || ընի, ծան չի գար հէջ. բա ճաղացնէրը...
Վէրչը, ինչ ըսէմ, թուրքը զօրք քաշէց մէր վըրէն. դուն—դէղ վա-
ռին բըռձան:

Պատմեց Կարապետ Սողիկյան (մեծկերտցի, 86 տ.
ապրում է Նոր Արեշում):

ԻՍՄԱՅԵԼ ԳՅՈՒՂԻ ԽՈՍՎԱԾՔՈՎ

Հազար ինը հարուր դասնըհինգին մարթըս կընաց Արզրում.
խաբար էգավ, օր գամավօր է. դանը լէս իմ մացէր || մընացէր, էր-
գու զըղաս՝ մէգը մի դարի ութ ամսըգան էր, մէգը չօրս դարէ-
գան էր:

Մէզի պէրին հավաքէցին. քլուրդէրումընէ մէգը հինգ հարուր.
հօկի բէլէց. էսդէղ մէք իրուր կըդակ: Ժողովուրթը փախան: Էլաք
կըցաք էգէղէցի. դէսնամ մըշէցի մարթ մը թաք գըգախի. ֆա-
ղալի լէ, ըսին: Մի օր տա գէլլա գէրթա խարփէրթ, հօն գըբան-
նէն. հէրօսի տիակը գը պէրէն պարսը դէղ գը թաղէն:

Մէնք ալ փախաք. քլուրդէրը մէզի գը բէլէին. անքամ մը
ախբօրըս գինը էգավ լալէն, ինձի գը գանչէ. ախբօրըս օղէրին դը-
գուն օրթէրը լէցված (գէրթալի իշ դէսնալի, օրթէրը օղէրը լցէր
էր, մարթ գըվախէր) պամբազը գըփաթէլի իշպիշկին, ասանգ գը
հանէլի օրթէրը:

— Զըմէռնէլի, լալլալի,— գըսէր ախբէրըս:

Շաղ գըսիրէանք իրուր, շաղ մօղ էանք. գըմաժէր գըղուս
կըլօխը, էրփ էգան, չօրս հաղ ճանդարմա էին. ծէրքէրնին գարէ-
ցին. գը դանէին Փէրին: Ծինը պէրէր էին, ծիին վրան էր. լացի,
կօռացի...

Նրան ձէձը, գէնքի, մավիզարի համար էր: Ընձի ըսէր էր.

— Էս ձառնէրին մէշըն էմ փօրէր, հուղկա օր բաննէք, դէղը
չէմ ըսէր:

Յարալի աղէն քլուրդի մը հանդըբէր էր. ըսէր էր.

— Ծէր հացը շագ իմ գէրէր, պէր ինձի հուսգա բաննէ, թուր-
քէրուն ծառքը չըլնիմ: Քլուրդը չի բաննէր: Ճանդարմանէրը գը-
դանէն Փէրին, բանդ գը նէղին. հուղկա մավիզար մը գը կըդնա,
պէրնէն գը տընէ ու գը խըփէ:

Զէնքը գը մընա. մէնք հէչ, ինչ օքուտ գը քաղէանք:

Պատմեց Եղսա Սողիկյանը (71 տարեկան):

ԻՍՄԱՅԵԼ ԳՅՈՒՂԻ ԽՈՍՎԱԾՔՈՎ

Ախ, ան ձերութան մէջ ընդած իք տոնէտուռ, մի ուր ըսահաթ չէղաք, դուրբէթի մէջ փրդաք գօրաք, առանց դրդի ու պարէգամի էրէս դէսնէլու դի մէռնիք, էրթըք, ախօվ-վախօվ գ'էրէգման դի էջնաք, չէղած մարթիք իմ դունը գուղէն, լէս հօսի խալդի ծանք գը հալիմ. ըսի զանէլու գըրա՞ց է...

Ս. Հալկունի, Մօքոս, Էքմիածին, 1896, էջ Բ:

ՃԱՆԻԿԻ ԽՈՍՎԱԾՔՈՎ

—Մէր Զար-Սանջարն օր գա, Դէրսիմու մէնձ մասն ան ու շաղ ըլ կէղէր ունի: Շաղ մի աշիրաթնէր գալին ու գան ան կէղէրուն մէջ, օր հին աղէնէրը, բարբա գըռէր, օղար գէղէրէ էղած ու պնագոած էն ան մէր կօմէրը. անօնց շաղէրը մ'առան, անցան կացին. հիմա անօնց մինազ մէնձէրը Լսախ բանդն ու Օսման բանդն էն. մէգալնէրը շաղ պանի չէն ի կար:

Աղայիս ըսիմ, աղէզ մըղիզ էրան ինձի, օր հառգընաս: Հիմա իմ ան դարիքս դօխսան—դօխսանըհինգ գա: Յէփօր լէս դասնըհինգ դարէգան էի նը, աղայիս ըսիմ, ան մէր գօմէրը էնիչնրի ու դ'արանքիսէր գալին, օր անօնց մինազ չօրս հաղը կլխավօր էին:

Հա, անօնք իրէնց ծանքին զազ շաղ մի քուրդ աղանէր ունէնալէն զանգ, ան գէղաց հալէրն ըլ իրէնց մէջ թախսիմ (բաժանում) էրած էին, ինչու օր ամէնքն ըլ անօնց լէսիր էանք:

...Յէս օր քառասուն դարէգան էղա դահա ան գօմէրըն անգրէս էր: Աստու օրը մէր կէղէրուն մէջ թաքուռնէրօվ (վաշտերով) լէնիչնրիսէր, չանանէր, չարքանէր, առնավուտնէր ու ֆասլինէր գուկալին: Ու անօնք օր հօս գուկալին նը՝ մէր դըվընէրուն մէջ գը նըսղէին, գը գալնէին, գուղէին, գը խըմէին ու կիշէրնէրը գը բառգէին: Յէր օր հաց դուղէին, անվան—անվան (ամենից առաջ) դիշ քիրասի (առաջնավարձ) գուղէին մէրմընէ. օր չի դալէանք ան խալըսում չունէանք անօնց ծանքէն: Կիշերն օր դըվնէրնուս մէջ մընալին ան հարս աչիին չէին թօղուր, գը քաշէին ու իրէնց ձօցը գառնէին: Ըմը մէնք ի՞նչ գըրնալինք ընէր անօնց, օր թուր ու թըֆանք ունէին իրէնց ծանքին մէջ, ու մէնք ըլ հէջ պան մի չունէանք, հասգըցա՞ր, աղաս:

(Այս նմուշը վերցրել ենք Անդրանիկի «Տէրսիմ»-ից, գիտական ուղղագրութունը մերն է):

- Այ դըդա, մէղք էս, աղջինը կըլօխըտ գը գինէ:
 —էս բաղասխանը գուգամ,—ըսըց դըդան:
 Աղջինը ու դըդան նըսդան օդի մէջ, աղջինը հարցօց.
 —Դըդա՛, ըն ի՞նչ գէնդանի է. անսուն օր գարրի, մէ օր գը
 մէռնի, մէգա՛լ օր գը սաղնա:
 —Ան լուսնիագն է:
 —Ըն ի՞նչ մարթ է, իրէք ամիս սուք է, նէ գըքընանա, նէ
 գը բարգի, մարթու չէրէվար:
 —Էնի արէվն է:
 —Ան ի՞նչ մարթ էր, աշխըրքի պիթուն—ջանլի ջանավարին-
 մինէ խարաշ առավ, մի գէնդանումինէ չըզըրցավ առէր էր:
 —Ընի Լղըսան թակավօրն էր. լէրուը լըցէց ձօլուն վըրն,
 գէլթուն լաղն է լըցէ լէրդին վըրն, գըրազը դըվէց, վառէց. լօսը
 գարգից, ձօլուն մէջ ինչ օր ծուգ գար՝ էլան չօրը, էրգու մարթ
 էգան ծուգի թակավօրին ըսին.
 —Լղըսան թակավօր քումինէ խարաշ գուղէ:
 —Թակավօրը պէրանը պացէց, իրէք անկին քար ընգավ, դա-
 րին դըվին թակավօրին:
 —Բպա ըն ի՞նչ մարթ էր, չըդըվէց խարաշ:
 —Բտի մըրջօմին թակավօրն էր. Լղսան թակավօրը տարավ,
 սըրէց շուշի մէջ. պէրանը պըռնէց, մըրջօմը առաշուց կիդցավ, մի
 ցօրէն թէվի դագ բէլած էր. անդ մըրջօմի թակավօրը դասվէրգու
 դարի շուշի մէջ մընըց սաղ: Լղըսան թակավօրը հայավ շուշի մէջ
 գօլըրդի մըրջօմի թակավօրը. պանամ հարցուգ ինիմ, ըսըց.
 Հանէց, ըսըց մըրջօմի թակավօրին.
 —Տուն ի՞նչ գուգէիր:
 Հանէց ցօրնի գէսը ցունց դըվէց:
 —Ի՞նչ նսթ գառնէիր, ինչու պիթուն չէս գէրէր:
 —Շուշից գառնէի, բիթուն չէմ գէրէր, բէլքի թակավօր դաս-
 վէրգու դարի ան թօղէց, մէգալ գէսը գուգիմ:
 —Ընգա լէդքը ի՞նչ դի ինիս:
 —Ընգա լէդքը գը մէռնիմ, խարաշ չէմ ի դար:
 —Ան ի՞նչ է,—հարցօց աղջինը,—ասդվամ իվդիդա օ դէդմէր
 է, էն դէդմածին դահա գէնդանի գա:

¹ Էմինյան ազգագրական ժողովածու, հատ. Բ, Մոսկվա—Վաղարշապատ, 1901, էջ 238—240:

—Աղ Ձէչէլ— քէրքէղն է, բնա մէն(ն)իլ չըգա, մինչէվ աշխարհքս սօնը:

—Ան ի՞նչ է, դարին մի անկամ խօրօզի բէս զր գանչէ, նէ էրփինքն է, նէ կէղինն է:

—Աղ Ձէչէլ— քէրքէղին խօրօզն է, էփ համբարձման լանը Ք(ըր)իսդօս համբարձավ, չօրս զին ծնոք դարէցին, Քիսդօս օրթալախը, իրանք պօլօրը վէր էլան, քանի օր կըլիւնէրը չէր արէր էլան, օր անալ կըլիսին, բնգան վոր:

Աղջինը մըղօցը անցօց՝ ըս զրդան ինձիս գտնէ, ըսգու կէշ հօդ գուկա, ի՞նչ ինիմ, աստիմ:

—Ըն ի՞նչ գէնդանի է, քառասուն օր կիշէր ցերէգ զը գանչէ. քառասուն օրէն էղէվ զը մէոնի:

—Ըգօր ժիժի (ճպոռ) գրսէն. կիշէր ցօրէգ զը գանչէ. զը մըննա իրա հավգիթի ի հալիթի մէշ, զը մէոնի, վախտն օր էգավ, ավլա զը սաղնա:

—Ան ի՞նչ է. էրգու թէվ ունի, չախութին ան արշուն մէ. էրգանութին ան արշին մէ, բօլն ան արշին մէ. իրէք ամիս սաղ զը մընա, ինը ամիս մէոնա:

Ուղէլու է, նէղէլու է, — ըսրց զրդան:

—Ուղէլու է, — ըսրց աղջինը:

—Աշխար ինչ գա, ժամ գուկա գէղնօցը:

Քամին, ձառը, խօը, ճարը կէղինն անթութէն ժամ գուկա:

—Ինչըէ՞ս կէղինը ժամ գուկա:

—Ինչ քորխանա ըսիս կէղինն դագը գա, զը գրի գը վառի. էնօր համար ժամ գուկա:

—Էրփինքն ան ժամ գուկա:

—Անանդ ժամ գուկա օ ասղէրը գր խաղա, ժամանագ զըլի էրփինքը ճաղչի քարի բէս զը տանա:

—Ինչըէ՞ս զը խաղա արէվը մարը մըղաձ ժամանագ, էրգու սահաթէն էղէվ արէվը ո՞ւր գէրթա:

—Արէվը զը մըննա դափէսը. դափէսին գոման (գեկ) գա, գօլըրվի, գոմանն ան հէղը գօլըրվի:

Աղջինը ըսրց, — Զիմ հավաղար:

—Իրիգվան քիգի զը սալըխնէմ, — ըսրց զրդան:

Էրփինքը բառաձ դէղը հալավ քարտուն օր քարտուն կիշէր արձէվ գուկա:

—Ըգ գարը դէսա՞ր, ըսրց զրդան, ըս գարը գօլըրվի գուկա... (լեռան անուն) վըրան, գըլօնա:

—Ան ի՞նչ մարթ էր, անասունը 12 դարի պանդ տըրէց:

—Ան Ըղըսան թակափօրն էր, խարճ ուղէց, խարճը չըղըվէց...
պանդ տըրէց:

—Ձաղիգ մի գար, մի սծն ունէր, վրբան ան չաղրր ունէր.
դազը հազար հազ զըվաղ ունէր:

—Սունգն:

—Ան ի՞նչ է, վերուցի դարգի, մէջ դէղէն քաշէցի օ տմեն դի
մէ մի գախէցի, չօր զարգի, ճուր հանէցի:

—Միուն թամքը, փօրքանչը, ասպանդազներն ու սանձը:

—Ան ի՞նչ է, նէ էրգիւնքն է, նէ կէդին է. օսդի զաֆասի
մէջ մէգ ասղուձօ ծոռքն է:

—Ան իսանիս հօքին է:

ՔՂԻԻ ԵՆԹԱԲԱՐԲԱՒ

Այս ենթարարառը խոսվածքների երկու խումբ ունի՝ հարա-
վալին կամ Հերդիֆի և հյուսիսային կամ Ալթուն Հյուսիսի. մալլ
բարբառի համեմատութեամբ Հերդիֆի խումբը ան ձայնավոր և գ՛,
ք՛ բաղաձայններ չունի:

Խոսվածքների մյուս խմբում այս գ՛, ք՛ բաղաձայնները լի-
նում են Է և Ի ձայնավորներից առաջ. փիղնալ—գիսենալ, քի-
շեր—գիշեր, զարգ՛իլ—զարկիլ, շալգ՛իլ—շալ(ա)կիլ և այլն:

Բաղաձայնական համակարգով ենթարարառու համընթաց է
Չարսանճագի ու Չմշկածագի ենթարարառուներին: Այդպես և գոյա-
կանների հոգնակիի կազմութեան ու հոլովման մէջ:

Օժանդակ բայի ձևերը.

Հարավային խոսվածքներ շյուսիսային խոսվ.

Ներկա—էմ, էս, ա. է(ն)ք, էք, էն իմ, էս, է || ա. ինք, էք, էն
կամ՝ իմ, իս, ա. ի(ն)ք, իք, ին

Անցյալ— էի, էիր, էր. էի(ն)ք, էիք, էին

Ժխտական ձևեր— չիմ, չիս, չի. չի(ն)ք, չիք, չին

չէի, չէիր, չէր. չէի(ն)ք, չէիք, չէին

Հյուսիսային խմբի խոսվածքներում սահմանական ներկալի ու
անցյալ անկատարի զը մասնիկը գործ է ածվում թէ բալաձէին նա-
խադաս և թէ հետադաս. օրինակ՝ գէրթան, գաբրիմ, գը նրոդէ.
վախնա գը, նալիմ գը, խօթէ գը, շալգէս գը և այլն:

Հարկադրական եղանակի ժամանակները ենթարարառում
կազմվում են նույնպես դի մասնիկով, միայն հետադաս գործածվե-
լիս եղանակիչը լինում է բիդի, օրինակ՝ արբէի բիդի, ըսիմ բիդի:

ՆՄՈՒՇՆԵՐ ՔՂԻԻ ԵՆԹԱԲԱՐԲԱՌՈՎ,

ՀԵՐԴԻՖ ԳՅՈՒՂԻ ԽՈՍՎԱԾՔՈՎ,

Կացի պանադ, Պանդուրմա, սրժուր կացի Չանախալու, էդօ պերին մէզ էքսէմիլ: Սալաբանները մէզի հաց չէին դար. էս չառու- շին գուդալի հինգ խուրուշ, էտ իրէնն էր, քըսանն ալ գուդալի օր ինձի ուղէլիք առնա. ժողովուրթը չէր կիդնար օր ուղէլիքն իմն ա:

Ծոնը կուկար, հաց չէին դար ուղինք, սօվանձութան մար- թիդ գըգօգօրվին: Մէզ էլ դեսանք հինգ սուվար էգալ. ամէն մէզ ծնրաշի իր դասնըլազներով գալնան, ըսան:

— Նըսդիք, ծէր ջաշ էփօղը օ՞վ ա:

— Հալ ին. մէզի անունը Օվօ, մէզալինը՝ Սէդրադ, քըղիցի լին Կացին դանչեցին:

— Դըղօք, ըսով. չէս էգէր իմ, ծէր փըրգարարն իմ, շիդագ: ըսա, ընդծր իք, վճվ ա ծէր բէլուգբաշին:

— Մէր բէլուգբաշին Բօլաջլան Մարդըլօսն ա— Մէձ Նօր Կէղէն: Էգալ Մարդըլօսը:

— Բարալ բօլնընա, ծէզ գօղըրէր ին թուրքերը, կասնութը թը- նաքն բանիր խըրգէր իմ, պաժնէր իս:

— Ջիդըս օր զինիս ա շիդագը գըսիմ, լուգբաշին առէր կա- րէր ա:

Ըտ մարթըր դանչէց լուգբաշուն, ըսով:

— Ամօ՞թ, ըս մարթիքը բէլութանը գըրձառալին, նապադանը չէս դար ուղին. դաբէցէք, խըրգէցէք՝ քաղաք:

Մէր իրքերը պըռնէց. խըրգէց Բօլիս. լօթ հարուր վացուն մարթ ինք, հարիր-հարիր իծծուն նապ կուկար, էդօնք գըբար- րինք:

Բաշ չալուշը էգալ. պարէվ պըռնէցինք. չալուշները նըսղուդ էին:

— Դըղան, տուն դերդրուն դըղա Աղանջանն իս, ըսավ մէզը:

— Ըս մարթը հալ ա, ըսին չավուշները էլ խինդըցան: Մէր ձա-
նօթը ինձ պէրէց տըրէց քըշէսքին վերա. հասն ալ գէրա, աղէզ մը
արըէցաւ: Էդքը մէզ տըրին պանդին մէջ, առդանէրըս գօրէցին:

Պատմեց Աղանջան Մուրադյանը (75 տ., ապրում է
Շահումյանի շրջանի քղեցիների թաղամասում):

* * *

— Է՛, էս ի՞նչ կիզիմ, մէր էրգիրը աղէզ էր, շաղ աղէզ գարըէ-
ինք, արդ ունէինք, դուն ունէինք, գօլ, աձ, մաքի ունէինք: Միք
շաղ աղէզ գարըէինք:

Գօգօրումը եղավ, թալնէցին, էլանք փախանք կացինք. քէր-
թէրը բէնէցին մէզ: Էնգուց վերչը մէզ հանէցին, նօրէն փախանք
մըղանք մօրիսդանու մէջ, բալվլօղանք. օր չըսբանըվինք փախանք
էգանք դարի մը քէրթէրուն մէջ մընացինք, վերչը մէզ թօփ էրան
պէրին առուսի մէջ Գէզվա քաղաքը, էրգու ամիս հօն գէցանք:
Մէղի պէրին էրգըրում: Էրգու գարի ըլ հօն գէցանք, էգքը էգսք
Բոստանդան:

Պատմեց Թագուհի Գասպարյանը (77 տ., բնակվում
է Շահումյանի շրջանի քղեցիների թաղամասում):

* * *

Օջխարը գարինք սարը. դաքըրս էր՝ բուշուր դըղան, անօր տը-
րի ծօրին տէմ. էս էլա մալին վերէվր: Էլա, մօրմը լիքը, իշըքս օր
խաղօղ, խաղօղի բէս գախոված էր, փէշըս լէցի լէցուցի. մըմըլ
դէսա օջխարը թօվուց գալնուց էն, տաված կալի դունը տվրա. էր-
գու հաղ կալ. դէսա քի օջխարի վիզը պընէր ին գը քաշին, բօջօվ
գըզինին, օջխարը հէզէրնին դանին: Վէրէն դանչէցի:

— Վալ, Բէդրօս, օջխարը կալը գարով:

Յէս գըվազիմ կալէրուն էգի, գըղան ալ գուլա իմ էղի.

— Հառուէ, մէրթըր, էս վախիմ:

Դիօր հասա օջխարի շըլլին գըռէր էին. քաթ մի նէղիմ, իշ
գինիմ չին էրթար: Կալէրէն մէզը ցած իշավ, մէգալը ինձի գը-
հալնա:

Տէմէն գընդաքը լ գընիգնէրը, սար ին կացէր պարիք հավ-
քէլու, ծան հանէցին, կալէրը փախան: Օջխարը թօփի տէրի կէզին
տին, լէցի դըղին էոչի, ըսի.

—Տուն քըշէ՛ գէղի դին:

Էս էլ իչա օջիսարը շալգէցի: Գընդաքը կացէր ըսէր ին կալը
օջիսարը ճարթէր ա: Օջիսարը շալագըս էգա. պէրը գուգար:
Պատմեց Մրոյան Եղսիկը (70 տ., բնակվում է
Շահումյանի շրջանի քղեցիների թաղամասում):

* * *

Մալրամ թունիրը վառէր դընէրը մուխ էր,
Աչվուն զարուր քաշէր ունքէրը թուխ էր,
Մալրամ չաղըր զարգէր պարսը լեռնէրը,
Մէգ տին սիրին գարձէր, մէգ տին կառնէրը:
(Ըստ Եղսիկ Մրոյանի):

ԽՈՒԹԱ ԳՅՈՒՂԻ ԽՈՍՎԱՄԲՈՎ

Օրօրու ճուրն անցանք էլանք ի Դարման,
Դարման աղգէգ մը գար, անուն էր Մալրամ,
Մալրամ չաղըր զարգէր Քրդվա լեռնէրը,
Մէգ տին սո՛րուն, մէկ տին կառնէրը.
Մալրամ թօնիր վառէր դընէրը մուխ էր,
Աչվին զարուր քաշէր ընքվինէր թուխ էր,
Մի լար, Մալրամ, մի լար, աչվիդ գավէրի,
Քէզ բըղդիդ գարքօղին դընապըն ավիրի:
(Ըստ Պետրոս Զրիսյանի, 53 տ.,
բնակվում է Շահումյանի շրջանի
քղեցիների թաղամասում):

Ախճիդ ինչո՞ւ քաղէցիր մէր բարդէղին վարթէրը,
Յէս մարիդիդ խօսէցա, հիմա կուկա դէրդէրը,
Դանիք էլլէլըս կուկա, տարվար նալէլըս կուկա,
Էգավ անցավ հալ ախճիդ, կըրգէր բաքնէլըս կուկա:
(Ըստ Պ. Զրիսյանի):

ԱՌՁԸ ՄԷԽԳԱՅՕՂ Է

Հայգազան դօդօրումին, փախին դարին էր. սաղ կէղով փա-
խանք. պօրօրը լնռնէրն ու ծօրէրը ինգած էին:

Գինա՞ս, էրգու ախպարրս գէրթան մօրիի մէջ, մինչէվ ա-
րէվը մարը մըղնալը դընըսդին. ննլին օր, մօրիին մէջը ծան մը
գուկա ॥ կուկա. չըվարմած դընըսդին: Կիդնան գը թուրքին աս-

գէրն է, վախճան ըզդէդէն գէլլան գրփախին: Գընիզը, ջըժէրը՝ մէգ դըղա, մէգ ախշիգ՝ գուկ ձընած ին, թօղնան գըրագին անաչը:

Ջըժէրը նալին օ ի՞նչ նալին՝ իզածը աւել է: Առչը կուկա, բո ջըժէրուն նալելօվ—նալելօվ ինքն ա գուլա, ջըժէրն ա գուլան:

Մարը գըպըռնէ ձիձ գուկա ջըժին, ջիժը չուդէր, վախնա գը, առչին նալի գը, սօսգա. գըմմէնն ալ առչէն գըվախնան. Առաւօ-գուն տէմը գըլլա. մինչէվ լուս ջըժէրը գըվախնան, գուլան:

Ջըժէրուն բարը մըդքին գընգընի, գէլա գուգա, նալի օր ջը-ժէրը գուլան, առչըն || արչըն ալ քօվէրը նըսդած: Ընուք կիդան մարթ է էգէր ջըժէրուն քօվ. էրգու ախպարըս ալ սօսդած գալնած գընալին:

—Մարքար, ըսա կալօղը մարթ է...

—Ձէ, արչ է:

—Կալ է, թօղ առչ ըլլա, մարթ չըլլա. առչը մէխըցօղ է:

Առչը կընաց. մընացին ջըժէրը անօտի, լացին հաց գուգին: Մարը գըսա հաց չըգա: Գէլլա էրգու ջիժը շալգէ կընա մէգ բըզ-գիգ ծօրի մը մէչ. գըղան չէր լար, ախշիգը շաղ գուլար: Իրան հօքուն գըսգըռնուն մարը ախշիգը խօթէ գը ճուրին մէչ ու խէխդէ. գըղուն շալգէ գը ու կընա մուրալու, մօրիին մէչ ապուռմինէ օղօր-մութին ուզէլու:

Ըգըէսօվ ազադվան. կընան գը քիւրդի մը գուն, օղօրմութին գուզէն:

—Հարսէ,— քիւրդըն ա գըսէ,— գըրնաս իկաս մէր գուն աշխադիս. լէս քէզ չիմ ըսըանէր, էգօ, պանիւր, հացըս գէր:

—Կիկամ աշխադիմ ջիժըս բէլիմ:

Ախպըրդիքը՝ Մարքարն ու Բօղօսը, էլան լաննէրը, կընացին գօրան, անօնք չիմացան ուր մնացին հարսը իրա ճըժէրօվ || ջը-ժէրօվ:

Պատմեց Սուլթան Մանգոլանը (68 տ., Հալդար-բեգ կամ Աղթուն Հուսեյն գլուղից, ուր ծնվել է ու ապրել մինչև 1918 թ.):

ՈՒՌՈՒՄԻ ՀԵ՛Ն ԷԳԱՐ

—Յէս մարթու կացի դասնըվէցիս մէչը. դասնըլթիս մէչը դավազ ունէցա: Հալգագան գօղօրումը էլավ: Գօղօրումին մէչ գը-դաս շալգէի փախա լաննէրը: Յէփ ժամանագ փախա լաննէրը, ձանօթ քիւրդին մէկուն հանդըրա. ան քօվն դանագ մը հանէց, գըվալ ընձի, չառի.

—Յէս ինչ գիտնամ տուն իմ մարթըս յարանէլ տանազը ինձի
պողատ:

Իրէք դարէգանս դրդաս գրսէ քի, տուն իմ հարրս մէսցուցէր
էս, տանազը պէրէր մարըս իսափէս գը. միք չէք չիք ուզէր տա-
նազը, միք ու մէր բախարի, մէռաք—մէռաք, մացիք—մացիք...

Քըշէրվա գէսին էլա զըղալիս շալվէցի, կընացի մարթուս
օրօշաձ դէղը. չըգալին. մընացի մէնագ ՝ մինագ: Կացի գէսարըս,
գաքէրըս գինը ՝ գաքրօշըս գինը առի դարի ըս գէղը (անօք չըփ-
լախ—մէրգ էին):

Իէսաք դալօշըս քիւրդէրը գարգէր ին, չէ մէռէր. լացալ:

—Հարս, ըսալ, ինձ էլ ազադի:

Յէս մընացի նօրէն էս քիւրդին դունը. ձալքը քանդին մէզի
գօխուցին ձալքին մէշը. ըսին թուրքին անկարնէրը փաթթին դու-
նին պօլօրը:

Ինչ անիմ լէս. դալըս հիվանդ դէղէն, դրդաս գուլս, ծանէն
գիմանան, թուրքէրը կուլան.

—Մարդիգ, մի լար, ծանըս գրդրէ, թուրքէրը դուլան մէզ ը
դրդանին, լէս գըսիմ: Մարդիգը ծանը գըռէց:

—Հարս, ինչու հըմար հօքուրըս դարին. դանին հարցնին
դը, վէ՛յ ա խըփէ, — գըսէր Մարդիգըս:

—Սուս, ծանըս գըդրի:

Դըղաս ծանը գըդրէլու բէս, լէփ թուրքէրը կընացին քընա-
ցան, էրդա թըֆընկի ծան իմացա. տու մըսէր դալըս դարին նօ-
րէն-նօր գարգէին:

—էս քիւրդին գընիգին հէդ խօսացի.

—էս ջամփաս էրթամ բիդի, աս դէդ գէցօյ չիմ, — ըսէցի:

—Ուղէլվանք արնիմ հէդէրնուդ, օր չէս գէնար, վախնաս,
կըցէք ՝ կընացէք:

էլաք շալագչինը պըռնէցիք կացիք. քիւրդին ըսի.

—Ինձիս դանէս մէրին դունը:

Կընացիք էլաք մօրիին մէշ, քիւրդը շալագը ծըքէց, վախուն
փախալ: Ինչէլ ըսս ջամփա էլաք՝ էս, գէսարըս, գաքէրըս գը-
նիգը եվ դըղաս: Արգէվին պըռնվանք քիշէրը. կըցիք քիւրդէ-
րուն սէլիգին դունը. միք մընացիք արգին մէշը, գէսարըս կընաց
տուըր գարգալ.

—Աս վէ՛յ է տուըր գարգալ...

—Պարսէդին մարն իմ:

—Վէ՛ր Պարսէդին մարն էս:

—Մանգօլից Պարսէղին մարն իմ:

—Ախճի էլէք տաւը պացէք, Մանգօլից Պարսէղին մարն է:
Մէզի նէրս առաւ զընիզը, հաց տըրաւ, օքնութեան չըզըրցաւ ք
հաց ուղիք, Յաթաղ պէրին մէզի, լէլաք բառգաք:

—Ծէր զըզաքը ուրդէ՞ղ ին,— ըսաւ սէլիդին զընիզը:

—Յէս ըսի ասինչ դէղըն ան (Ղըրդօլին դունը):

Սէլիդին ըսի.

—Գըրնմա իսարար տար անօնք կան:

Սէլիդը մէզի խառնէց մալին մէչ, դարաւ լնոնէրը, քարափի
մէչը տըրէց, հացով—ճըրով մէզի բալէց. լէզըը կընաց զըզօցը խա-
բար զըվէց. զըզաքը եգան:

Մէզ ըլ ըն դէսաք օր, մէզը թըֆանզը ծանօթին էդաւ մըը
կըլխուն դախնաւ. գէտուրըս վախցաւ քարափէն փախաւ. զըզան
թէվը պըռնէց.

—Մարիկ մի վախնար, լէս իմ,— ըսաւ էրիզըս:

Աղգէց մէզ առաւ քննրդէրուն աշիւթնէրուն կընաց:

Ըտ հէզուն էս ձանդըրովօք էի, էրիզըս ուղէց ինձի ըսբաննէ,
օր թշնամու ծանօք չանցնիմ: Յէս չըթօղի ըսբաննէր ինձի:

—Գարէլի լա գաբրիմ, ըսի:

Էրզու—իւրէք հէզ փօրցէց ինձի ըսբաննէր:

Փախաք անցաք Զուրուն, սրալ Թօրօսի վանքը, ընդէդէն ալ
ուռուսի հէզ էդաք Հայաստան:

Պատմեց Սուլթան Մանգոլանը:

ՍՈՒՐԲ ԹՈՐՈՍ ԳՅՈՒՂԻ ԽՈՍՎԱԾՔՈՎ

Սուրէն իշխանը զըտարաշղ էր. իշխանին զըզան քըրիստօ-
նյա էդաւ. հանր հապատագլաւ, զօրք քաշաւ զըղուն վըրան: Դը-
դան, Թօրօսը, փախաւ սարէրը, էդաւ Օղլան վերան սարին դազը,
էզէզ պարսը ձառ մը դարձ մէչը փօրված, մըղաւ ըզօր դավո-
շին մէչ:

Սուրէն իշխանը քաշէց զօրքը, սրղօցով ան ձառը զըլըէց.
զըզան էդ դավուշին մէչէն թէվ առաւ թըռաւ՝ առգծու Կրամանով,
կընաց Լուսավօրիչին մազուուր դալալի (ժալոի) վրա. հօդ նէզով
դէրգին, բանվաւ. հօն դէզը Լուսավօրիչին մազուուր շինէցին:

Աղանգ զըսէին մէր մէնձէրնին, էս ալ զըսէմ ընօնցմէ լը-
սաձրս:

Պատմեց Արմենակ Բեդրոսյանը (72 տ., Ս. Թորոս
գլուդից, ուր ապրիւ է մինչև 1918 թ.):

ՄԻՐԱՔՆԵՐԻ ԲԱՐԲԱՈՒ

Դերսիմի բարբառային քարտեզը շատ պակասավոր կլիներ, եթե ախտեղ իր արժանի տեղը չգտներ միրաքների բարբառը: Այս բարբառը, ինչպես ասվեց վերը, խոսվել է Լեոնային Դերսիմում: Սա պատմության գիրկն անցած բարբառներից մեկն է, հայերենի վաթսուների չափ բարբառների ու հարյուրից ավելի ենթաբարբառների ու գլխավոր խոսվածքների մեջ այն բացառիկը, որը իսպառ վերացրել է ջ, ճ, չ և ժ, շ բաղաձայնները, ժողտաբնիկով դրանք ձ', ձ, ց, գ, ւ հնչյուններով:

Ի մի հավաքելով բանահավաք Ս. Հայկունու, Անգրանիկի և պատմաբան Երևանյանի կողմից այլ բարբառով գրի առնված նմուշները և հետևելով մեծանուն հայագետ Հ. Աճառյանի կողմից այլ նմուշներից մեկի գիտական տառադարձությանը, դրանք գիտական տառադարձության ենթարկելուց հետո կազմեցինք բարբառի համառոտ նկարագրությունը: Այլ նկարագրությունից օգտվելով, ստորև տալիս ենք բարբառի համեմատական ուղղագրվածը:

Լեոնային Դերսիմի հայերը ազդյուրենքում հավասարապես հիշվում են նաև միրաքներ, միրաքցի կամ Տեր Օվանցի¹, բուն միրաքները «տարածված են ամբողջ Դերսիմի մեջ. յուրաքանչյուր բնկի մոտ 2—3 տուն միրաքցի բնտանիք կը գտնվի²», բացի, իհարկե, այն միրաքներից, որոնք ապրել են 5 և ավելի տներից բաղկացած գյուղակներում ու Տեր Օվան, Չախուր, Էքրդ, Հավլուրի, Թորոտ, Հարտիվ և այլ գյուղերում:

Ապրելով քրդաբնակ միջավայրում, միրաքները «մեծ մասամբ մոռցած են յուրյանց մայրենի լեզուն»³, բայց «Գրեթե ամեն

¹ «Միրաք կամ միրաքցի կը կոչուին այն փոքրիկ ժողովուրդն, որք Դերսիմի մեջ կը բնակին. իւրեանց քաջութեամբ Դերսիմի քիւրդ քէկէրու ու ժողովրդեան մէջ համբաւ ունին և համակրանք գտած էն», «Արարտ», 1896, էջ 134:

² Նույն տեղում:

³ Նույն տեղում, էջ 84:

գերսիմցի (=միրաք—Ռ. Բ.) ստիպով ինչ գիտե հայերեն, սոքա բացի հայերեն կը խոսին նաև թուրքերին և քուրդերին...»¹:

Ինչպես վկայում է Ս. Հայկունին, քուրդերն էլ գիտեին հայերեն՝ միրաքները բարբառը. գերսիմցի քուրդերը «թուրքերին և հայերեն խոսած միջոցին չ և չ տառի հնչուն չնշմարվիր, առաջնուէն տեղ ց՝ իսկ երկրորդին՝ ա տառներն կը դործածեն»²:

Դրան իբրև ապացույց է Անդրանիկի գերի ընկած միջոցին մի քրդի հետ ունեցած զրուցից «Նմուշների» բաժնում բերվող պատասխիկը:

Միրաքների բարբառի բնորոշ հատկանիշներից Անդրանիկը հիշում է այն, որ չեքքաւ բառը հնչում են ցեքքաւ, «որովհետև միրաքյաններու բարբառին մեջ չ և ջ հնչյուններու փոխարեն միշտ ց կհնչեն, իսկ շ-ի ձայն երբեք չի լսվիր, օրինակի համար շաքաւ ըսելու փոխարեն կըսեն սաքար, փոխանակ գեշ ըսելու՝ կըսեն գես և այլն:

Այսպես շատ տեղեր տառերու հնչյունները փոխելու են, օրինակի համար օ-ի տեղ ծ, ծ-ի տեղ զ և այլն»³:

Ամփոփելով հիշյալ ու իր անձնական տեղեկությունները Հ. Աճառյանը գրում է.

«Ե. Տիրսիմի դավառը զարմանալի նորութիւն մ'աւ կ'ընծայե. օ, ջ, չ ձայները կը վերածվին հոս (ծ, ձ, ց ձեւերին անցնելով) ձ, ձ', ց. իսկ չ կը դառնա ա. ինչ. ճերմակ՝ ձերմազ, ջուր՝ ձ'ուր, չամիչ՝ ցամից, մեջը ջուր չիս՝ մեցը ձ'ուր ցիգա, քաշեցի քասեցի են»⁴:

Ահա այն բոլորը, ինչ հայտնի է միրաքների բարբառի մասին:

* * *

Միրաքների բարբառն ունի 33 հնչույթ, որոնցից ձայնավորներ լոթ՝ ա, օ, է, ը, ի, ու, օ. բաղաձայններ՝ քաւ, վեց՝ բ, բ',

¹ «Արարատ», 1896, էջ 133:

² Նույն տեղում:

³ Տե՛ս «Տէրքիմ», էջ 184, Մանսթութիւն:

Նույնն է առում նաև երեանյանը. «Միրաքները մինչև վերջ պահեցին իրենց ուրույն բարբառը որ Չարսանճազի գավառաբարբառն էր բնորոշվի բանի մը բաղաձայն դիրերու տարբերութիւնը, ձայնավորներու ձեւին կամ կազմութեան տեսակետով: Միրաքեանները չեն գործածեր հետեյալ բաղաձայնները, Չ. Զ. Ծ. Ժ: Ասոնց փոխարեն կը գործածեն Զ, Զ, Ս, Զ: Օրինակ՝ չեկաւ—ցեկաւ, ջուր—ձուր, ժամ—զամ, ջուն—սուն»:

⁴ Էմինյան ազգագրական ժողովածու, 1911, էջ 169:

փ, գ, գ', փ', ք, ք', դ, դ', ր, ձ, ձ', ց, զ, լ, լս, հ, դ, մ, յ, ն, ո, ս, վ, ր. երկբարբառներ չկան:

Ձայնավորների հնչյունափոխության մեջ նկատվող տարբերություններից կարող ենք հիշել ե>է փոփոխությունը, որ տեղի է ունենում նաև միասնակ բառերի սկզբում:

Ինչպես խաբեբրդի բարբառում, այնպես էլ այստեղ, պակասում է խուլ պայթական բաղաձայնների շարքը: Բաղաձայնական փոփոխությունների մեջ նկատելի են հետևյալ տարբերությունները.

ա) է և ի ձայնավորներին նախորդող զ-ն դառնում է գ'-գ'ի-սեր—գերեր, գ'երեզման—գերեզման, գ'եղ—գերեղ և այլն:

բ) Ձայնեղ պայթականները մնում են ձայնեղ, այսինքն՝ շրնչեղ չեն դառնում այն դեպքում, երբ հաջորդում են սնգալին մ', նի բաղաձայնների:

Ծանոթ թուլություն. — Դրանք անփոփոխ են պահվում նաև թուրքական փոխառություններում:

գ) Բաղաձայնը ձայնավորից և ր բաղաձայնից հետո ձայնեղ կամ շնչեղ ձայնեղ պայթական չի լինում այլ՝ շնչեղ խուլ օրինակ՝ բաք—պաղ «պաշ», ձրաք—ճրագ, բաղարաք—պատարաղ, մարք—մարդ, վարք—վարդ, ձարքել—ջարդել, սուրի—սուրբ:

դ) Զ բաղաձայնը խաղաղ վերացված է. անցնելով ձ-ի որակի՝ ենթարկվում է նույն փոփոխության, ինչ ձ-ն, օրինակ՝ ձ'ուր—ջուր, եձ'եր—էջեր «իջնել», փեձ'—բեջ:

ե) Է, ի ձայնավորներին նախորդող կ>զ-ն դառնում է գ' էլի-գ'իլ—երկեր, զարգ'ել—զարկել:

զ) Զ բաղաձայնը վերացված է. անցնելով ձ բաղաձայնի որակից, ըստ օրենքի դառնում է ձ. ձրաք ծրագ ճրագ, ձաղ'րվել ծաղբիլ—ճաղբիլ, խիղձ—խիղձ խիղճ, ձանցնալ ծանցնալ, ձօր—ծոթ—ճոթ, բուձուր—բուծար—պուճուր, զըլիձ կամ զըռիձ—գըրիձ—կորիճ:

է) Ի և է ձայնավորներին նախորդող ք-ն դառնում է ք'-ք'ի-գի, ինք'իլ:

ը) Զ բաղաձայնը վերացվել է, փոխարինվելով ց-ով. ինց—ինչ, ցգ'ամ—չգամ, ցօրս—չորս, գանցել—կանչել, աց—աչ, ցափել—չափել, խացօ—նացօ «նաչատուր»:

Նույնը տեղի է ունենում նաև թուրքական փոխառություններում. օրինակ՝ ցախմախ—թրք. şahmaq, ք'իցէ—թրք. kiçe, ցըփօք—թրք. çubuk, ցանաղ—թրք. çanaq, ցըլըղցօց—թրք. çaplag-ից:

թ) Վերացված են նաև ժ ու շ բաղաձայնները. ժ-ի տեղ գործ է ածվում գ, իսկ շ-ի տեղ՝ ա:

ժ > գ—գամ—ժամ «հեկեղեցի», դէո—ժալո, սարգում—շարժում.

Շ > ս—սաղ—շատ, իսիւէլ—իշիսել «համարձակել», փուս—փուշ, սուն—շուն, սաուն—աշուն, սիգադ—շիտակ և այլն:

Այդպես և թուրքական բառերում. փասա—թրք. paşa, թամասա—թրք. tamaşa, սէսիանէ—թրք. seşhane «հրացանի մի տեսակ», փառլամիս—թրք. parlams:

Գոյականների հոլովման մեջ կարևոր երևույթ է բացառական հոլովի կազմութիւնը. այդ հոլովը կազմվում է ոչ միայն և մասնիկով, այլև՝ ից և ուց մասնիկներով. օրինակ՝ «Յաղա (երևիս) ցունէցող մարթըն ըլ խրմա մսգուց, գուզօփա», «Սւսդնւց գուզ՝աս լուսիգ—մուսիգ»:

Օժանդակ բալի ձևերը.

Ներկա— իմ, իս || էս, է || ան—ցիմ, ցէս || ցիս, ցէ || ցի

ինք || էնք, իք || էք, էն—ցինք, ցիք || ցէք, ցէն

Անց. անկատար.— էի, էիր, էր—ցէի, ցէիր, ցէր

էինք || ինք, էիք || իք, էին || ին

Սոնարհւող բալի սահմանական ներկան կազմվում է սովորական նախադաս զը մասնիկով, որ միաժամկ բալերից առաջ լինում է գու՛ն:

ՆՄՈՒՇՆԵՐ ՄԻՐԱՔՆԵՐԻ ԲԱՐԲԱՌՈՎ

Ա.

Անքան² տեսալ օր Կիրօն տակրին մէց է. ցօրս գին պատի պէս

Անքան դէսալ օր Գիրօն ապրին մէց է. ցօրս դ՛ին բադի բէս պատած է.— Օվանէս, ըսըց, ինց կինէս, ինձի պարտթ կիւլլէ հասուր: Բաղած է,— Օվանէս, ըսըց, ինց գինէս, ինձի բարութ գիւլլէ հասուր:

¹ Դատելով «Նմուշներէ» բաժնի վերջին տեքստից, բայաձեին ետագաս գործածութեան դեպքում սովորական է զա կամ զահա || գրիս մասնիկը: Բայց թէ որքանո՞վ է հավաստի սահմանական ներկայի այդպիսի կազմութիւնը, ստուգել չհաջողվեց, որովհետև մի քանի բարբառով խոսողներ չգտանք:

² Այս և հաջորդ պատահիկները վերցրել ենք Մ. Հայկունու «Դէրսիմ» հոգ-վածից, «Սարատ» 1890, էջ 183—184: Հեղինակը գրում է. «Կիրոյի եղբայր Ղամբարն դեռ ողջ է. այս պատերազմի մէջ իւրեանց գործունեութեան վերայ հետևյալն պատմած է, որ իւր բարբառով կը դնէմ այստեղ: Թե որքանով է հարազատ զրի առել Հայկունին, կարելի է տեսնել այդ նպատակով բերվող այս

Օվանէսը ղենց օ մէր աղան ձինը հեծկը փախեր է, տեսալ

Օվանէսը գ'նըց օ մէր աղան ձ'ինը հէձէր, փախէր է. դէսա
օր Կիրօն թուրը ցլաղցօց, թուրը փառլամիս էղաւ, ես էալ ըս գիուն
օր Գիրօն թուրը ցլըլըղցօց, թուրը փառլամիս էղալ լէս տլ ըս գ'իուն
քասնցի, թուրը փառլամիս էրի օ, Կիրօ, մի վախիր: Ընխաղըր
քասնցի, թուրը փառլամիս էրի օ, Գիրօ, մի վախիր: Ընխաղըր
հաեա օ, ցորս սուարով տալիս հեծած, ամեքուն թուր մի նետեցի.
հալա¹ օ, ցորս սլաքով դալիս հէձած, ամեքուն թուր մի նէղէցի,
ցորս ձին էալ պարկեցուցի, մէկ մարդուն էալ գլուխը կըլընցի, տեսալ
ցորս ձ'ին տ բառգէցուցի. մէկ մարթուն տլ գ'լօխը գըլընցի, դէսա
օր փասան կըսէ.— հա պապամ օլասոդ հա: Յի գիտեր օ ես իմ,
օր փասան գըսէ.— Հա՛ բարամ օլասըզ հա: Յի գ'իղէր օ լէս իմ,
ընի գիտէ թէ թուրքէր Դամբէրն է բռնած. ցըսէր թէ հինգ հոգի
ընի գ'իղէ թէ թուրքէր Դամբէրն է բռնած. ցըսէր թէ հինգ հօքի
թրէս ընցուցէր իմ, անքան տեսալ օ Օվանէսը կիւլէն հասոց, ըսըց.—
թրէս ընցուցէր իմ, անքան դէսա օ Օվանէսը գիւլէն հասոց, ըսըց.—
Մի վախէք, աղբրտանք. զու մըսէր, թապուր մի տակըն կէսն է
Մի վախէք, ախր'րգանք. գ'ու մըսէր, քարուր մի ապրիկն գէսն է
մնացէր, մէր աղան էալ էլեր թամասա կիւնի, իրկուն գցիք քառսուն
մնացէր. մէր աղան տլ էլեր թամասա գիւնէր. իրգուն գ'ցիք քառսուն
օսկի տուէց, լ'նց ինիմ:
օսգի տվէց², ի'նց ինիմ:

Բ

—Էլաք³ հինգըս ան, լէս, Օվանէսը, Մինասը, Ագօրը տ մէր
Գիրօն, գ'էղի ցորս գ'ին սաճայաղի գալնաք: Օվանէսին ըսի,— գ'ու
գըլըրիձ իս, ինց ինիմ օ խղձօվ իս. մոս էրգու սահաք դար, Օվա-
նէսը ձամփէցի, փէգաղ մը տուալ էգալ. մէգ—մէգ գ'էրէգմանի
բէս փօրէցաք. բեզը ձ'էոքը ձօցը էգալ, հալալ օ խզմէրքըրէրը
էգած ցէ, վանլ—վանլ ըրըց, հէմալ ձ'իճնու նալի ձ'անը էգալ, սահ—
սահ—սահ—սահ, դասնը հինգ հազար մարդ քօփվան, օ դի ձաղ-

տեքստից: Նույնպիսի մոտավոր ճշտությամբ են գրի առել նաեւ Անդրանիկն
ու Երեանյանը:

Առաջին տողերը բերում ենք ըստ Հայկունու, իսկ երկրորդ տողերը՝
ըստ Հ. Աճառյանի տառադարձության:

¹ Պետք է լինի հալա.

² Պետք է լինի ղվէց:

³ Պատմում է նախորդ նյութի ասացող Դամբէրը:

բըվին գէշը մըննան. դէսա Բ'առուա Մ'ահմադ աղան էգալ. գ'ըլ-
խուս վէրդին գալնալ. բարգա օ ինձիս ցի դէսնա: Թուրըս գա-
մաց-գամաց քասէցի, դէսա օր Լամայիլ բէգըն ըսըց.— Սարվէցէք
դէշին ցօրս դին... Մահմադ աղան քսեց օ ընցնի, սեխսանին քե-
րիզը թօխանմիս էղա. գ'ոլլին գ'ցէր անցէր Լամայիլ բէգին ճիւռն
դիւր էր. էն խղի հայն Օվանէսի սեխսանի ճանը էլալ. մէր Գի-
րօն Թուրըս ցըլըրըցուցէր հա զը գինէ: Մի սահաթ քսէցաք, հագ-
գօ, լուսցալ. Թափէցաք Գարմիր Վանուց ճօրը, հայնք յէգէվիս,
մարթ ցըգա. զանցէցի.— Օվանէս, քէշ դէսնամ, գըլրիձութան օրն
է, գ'օզիկն դօնդոզմ: Դէսա օ Օվանէսը Թուրըս ցըլըրըցօց, զար-
դալ գ'ըլօխը գըլրէց, յէս նլ վանդին գըլրէցի, դըղաքն նլ Թըմ-
բէն բաշլալէցին գինիլը. ձարդէցաք, բարուքը գ'ոլլին թըմալ:
— Գիրօ, ինց գ'ինիս. հասիր էգօ դէս օր օլըվան մէր վըրա.
ի՞նց դի ինիք... Բեզն նլ էգալ դէսալ օ հանիր իք Քըռիգ դերին
զըլօխը, — Հա', բարամ օլաւըզ, ըսըց¹:

Գ.

— Բիզի օր ըսիմ², էլա գ'ացի գէշ մըղա. սվտին (շնորը)
բաշլալէցին գօս ինիլը. աղան բօռաց, — «Հաղար գէցէք»: Յէս
ուսուլօզ բաղին սվաքը նըսդա. սըվին Թօփվան գ'ըլխուս վըրա
դէրի էրգինք հայն. սանը ասղը էլէր էր. սան աղօթքը ըսի, սըվ-
նին գ'ըցին ինքիւր դէղը բարգան: Գ'ըցի դէսա ձըրաքը գը վառի,
աղան նլ ցըրօխ գը խըմէ. յէս նլ մի դալղա դէշ քօլօզըս վան-
առի, ցախմախ գարգի քօլօզիս մէց, ցըրօխ մի քասէցի:

Մինաս աղբօր օր ըսիմ, էլա, գ'օմու դուռ դասվէրգու բ'ալլի
ունի, բ'ացի, նէրս մըգա. հերիքը օդքը էրգընցուցած էր դ'ըռան
էսգին հէզ:

Թուրըս ցըլըրըցուցի, քըրդու օդքը դէն քսէցի, քէշի օր
ըսիմ, օր արթընար Թուրըս գի գինէի. ճիւռ օդուցը զագ քիցի գա-
բէցի, քասէցի դուրս. Գիրօն հէձուցի, յէս ճի հէձնալ ցիմ գիդէր:

— Գիրօ, ըսի, քէշի դէսնըմ, իմդար գալդի սանա:

Քուրըր արթուն է էղէր, գիդէ յէս Դամբէրն իմ, վախուն ձանցէ
զըվէր. օր էլա դուռը, բօռաց. — Ձին դարին: Էլան դո՛ւռը խառնվան
իրուր էննիզօլ, ձմձմիզօլ, դնօլ, մարթօլ. հայն օ աղան էլալ. —

¹ Երեանյանի գրքում սույն շրույնն ավարտվում է հետևյալ նախա-
դասութեամբ, որ մեջ ենք բերում նույնությամբ. «Վէր հասըլ ձարգանին
ձարգէցիք ու մէկալն ըլ գլուխին առին ու փախան»: —

² Պատմել է նույն Դամբարը:

Հնա՛նքնէցեք, հնա՛նք, վե՛րք օ հա՛ւաք. քեզի օր ըսիմ, լըսէց Ղամբէրն է
դանօղը, յէդիս ցեզան. հայն օ աղան առէր խըզմէթ քըրէրը հա՛ւաք,
քօվուս ընցա՛վ, գ'իսէր էր, ընցան, ինձիս ցի գէսան. յէս էլա ձառի
վրա, էնօք գըցին ու յէգ դ'արցան, ձառի դագ հզան քօփվան, դէ-
սա օ աղան գըսէ. — Ձէզի բէս քառսուն օր թէ բէյիմ, մէգ Ղամ-
բէր գը բէյիմ: էնօք գ'ըցին, էղա օր էրգու հօքի հօնի գախուգ էին.
մի թուր գարգի, դէսա օր լըխ—լըխ—լըխ ընգան:

Դ

—Նըգուլին դի զինիմ:

—Դու մի վախիր, բեգ, էգուց դու քամասա գէնիս, բիթուկ
թըրէս դի անցնիմ. իմ թուրըս գէձագի գըդօր է. 100 օսգի դվէցին,
ցիմ դըվէր:

Առախնեք, հորինված միրաքնեքի մասին

—Քիզի օր ըսիմ, մէնձ բահըը հա՛ւաք, մի ձօթը գ'արուն էր,
մի ձօթը ասուն էր. ըս դարի հա՛ւաք, էրէս ցի դըվաք, գ'նըց, ան
ցեզա՛վ:

(Զարսանձագի գլուղերից մեկում պատարագ տեսնելուց հետո
միրաքցին ասում է)

—Ան խըտի հայն օր գըձգին գէլին, իրարու փէձ գը խաձնէն,
վախէցա իմ փէձ խաձնէն փնդ առա փախա:

—Յէ ըդօր բասդում բադարաք գըսին, ըս մօրուքը իրէք հէդ
է գէսէր:

—Տէր Բարա զէր գէրթըս...

—Զադիգ է, գ'էրթըմ, սըրփութին դի դամ:

—Յէ, դէրդէր. գախի, բ'ան դի ըսիմ, օր գ'ըցիր մէր դունը,
մէր դըդին սըրփութին գուր, օր էս ցգ'ամ նը, գը լընըս ցանաղը,
գ'օցիգ գըդալը գը ցքիս մէցը, յէս իրիգունը գուգ'ամ, գուղիմ:

(Թորիկ Բաբարին ցույց տվին կրիան ու ասացին)

—Ըսի ի՞նց է:

—Ըսի սուրփ է. բ'էրէք վրան մօմ սարինք: (Կրիայի պատ-
յանին մօմ են շարում, կրիան վառվելով փախչում մտնում է մա-
րազը. վառվում է):

—Ըսի ի՞նց է...

—Լօս է էձ'էր. արէ՛ք դամ սինէնք:

Մըզրա (Մնձուրի) լանան լէս գ'ուգամ¹
 Քըրդընէր իմ ու գուլամ...
 Ուր գ'էրթաս, աղէ'դ լարըս,
 Բաք մի ցէ, էրգուք գուգամ:
 Սիլա—փուսաթ (զենքեր) փէձգըլլա (կշողշողա)
 Դէսէ'ք լարըս ուր գ'էրթա.
 Նօր ձըլած բէխէրին մաննէմ
 Իմ թօլ սըրդիս ուզ գուգա:
 Լուսընգա գ'իսէր դ'ուրս էլա,
 Մուգուրն անուս գըցօլա,
 Գըցօլա վըր մէձ սարին,
 Սադ բ'արէվ իմ աղգէդ լարին...
 Աւնան գ'իսէր, հօփս անուս,
 Յար սէվուրիդ, բաքն անուս...
 Էլա գ'ացի մէնձ լանդ,
 Էղէվս էգավ իմ լարը.
 Ինցոն էգար ան լանդ,
 Բանքէ ցըլէի քու լարը:

Մարիամ ցաղըրը գարգ'էր
 Մըզուրա լաննէրը,
 Մէգ դ'ի սիրին գարձէր,
 Մէգ դ'ի գ'աննէրը:
 Մարիամ թօնիք վառէր,
 Դընագը մուխ է,
 Էրէսը մալմլ է,
 Ացէրը թուխ է...
 Մի' լար, Մարիամ, մի' լար,
 Ացէրը գավրի
 Քէդ բըզդիդ գարքօղին
 Դընագըն ալէրի...

Ուսգո'ւց գուգ'աս լուսիդ—մուսիդ,
 Օղքըդ մըդնա վարթի փըսիդ,
 Դուն բըզդուդիդ բաքըդ անուսիդ...

¹ Այս և հաջորդ նյութերը վերցրել ենք Անգրանիկի «Տէրսիմ» հեքից:

Ուսգո՞ւց գուգ՛աս, ցիմ իմանա,
Դձրդէդ եղեր էմ դիվանա (խենթ)
Բացիդ մը դուր, մարթ ցիմանա...
Ուսգո՞ւց գուգ՛աս, վարի էքուն
Գօզ մի խավօղ փըրթուր քօքուն (արմատից)
Բացիդ մի դուր բարուդ հօքուն...

Գարմիր վարթ էս ձաղզանց մէց.
Ու բ՛ուսէր էս մէսին մէց,
Յէս իմ լարը գը ձանցնամ,
Դասը հազար մարթուն մէց:

— Առա աղգէգ մօր գէս աղճիզը,
Ինցու օր անի գօլըրու, գը բ՛օլօրվի՝
Իր մօր բէս գըլլի:
Ամա մառնէր գէս մօր աղգէգ աղճիզը,
Ինցու օր անի գօլօրվի, գը բ՛օլօրվի՝
Իր մօր բէս գըլլի:

— Դընդէս, հալսար դէ՛ս,
Օր գ՛աղասդանին
Ցէրթաս սէվէրէս:

Քնարն (ափ, եզր)՝ հայի՛ր՝ գըդափն առ,
Մօրը հայի՛ր՝ աղճիզն առ:

— Աղճիզն անր՛անր ունի, ամու ունի, գ՛ացէք անօնց ըսէք.
անգնր գուգէն՝ թօղ դան, մէնք ի՞նց շըսէնք. անգնր առված գըրէր է
գըլլի, անգնր ցէ գ՛ըրէր՝ ցըլլիր:

— Գաբը խավի (հաստատ) ըլլի:

Աղր՛անր, դ՛ուն հանջ էս:

— Հըբը ան մարթը ի՞նց ան...

— Վա՛յ, ասդված ձէր հօքին առնան ու Քիսդօս ձէր դունն
սվրան. հըբը ինցո՞ւ ըսիք ք՛ի դաձիզ էնք:

— Յէ, լէս քուրդ էմ:

— Յէս Հալլօրու ս. Գարարէդ վանք սադ մնացէր էմ, ան դէ-
ղա դէրդէրն ինձի սօրվէցուց հայէրէն խօսալ:

—Քիսդոս անոնց դ'ունն ամբն ինձ'ի սուղ խափէցին, ըսին
քի դաձիգ էնք, հալբա քի (մինչդեռ) հալ էն էղած... Բ'ան ցի գա
լլ, բ'ան ցի գա:

—Դըղանք, անբէս ըլ մըռնէլ, անբէս ըլ մըռնէլ. ըմը բեւք'ե
անբէս ազադի'լ... էգէք, մի վախնաք...

Խըլըձըմըզ վուռըրիս դասա,
Դաս լանըրդի բասդան բասա,
Նէրան^օ խացարսըն օսման փասա,
Միրազլարդուր գանան խարսիս:
ՀԱՎԼՈՐԻ ԳՅՈՒՂԻ ԽՈՍՎԱԾՔՈՎ

Դ'ուն հա^օլ էս, անբան. լա ի'նցբէս ան սուռնէրու ձ'էռքն ըն-
գար...

—Խուռան ըլլիմ լէս անոնց զօրքին զօրացը. ցաղա (երեխա)
ցունէցօղ մարթըն էր խըման անգուց, գուգօլիս ու գըխըլավանա
(կգիրանա) ու դըղա ցաղա գը'էրան...

—Ացղիգ ու դըղա (էգ ու արու) սըրբանօցնէր էն անօնք...

ԽՈՋՆԳԵՂԻ ԽՈՍՎԱԾՔՈՎ

—Դառավարութունն ի'նց ան...

—Հիքիմաթն է.

—Է, մէնք ան հիքիմաթը ցինք ձանցնար. ցունքի անի
անօրէն ան, դ'աղասդան էնէլ ցի' գ'իդան. մէնք մինադ սիլանը զը
ձանցնանք: Սազօր էնք, բիթունս ըլ սիլան գառնէնք ու գէր-
թընք, անօնց մարէրը գըլացնէնք: Դըռըլըռութին ըսածըզ վօլ ան,
ասվազ օր սիրէս սիդագ խօսա, հասգնանք: Դ'ուն դանա ցաղա
(երեխա) լէս, քու խէլքըզ դանա դէղ ցի ընէր...: Մէզի Միրաք
օղլի գըռէն, գ'իդէս, մէնք ան հիքիմաթին բ'էրանը հազար հէղ
ցափէր էնք:

ՄԸՐ ԼԱՌՆԵՐՈՒ ՔԱՌՍՈՒՆ ՀԱՐԱՄԻՔԸ

Մըզ Միրաք ըսին գա, ցում իրէք հըզ եգեր || անգար Միրաք
անունը օր դաս, գիսէրը էրածըզ գիգ'ա գըհա. դ'ուն գըհը || գըհա
ցիս գինար մըր բարու ուզն ու գօրութունը:

¹ Այս տեքստը մեզ տրամադրել է ընկ. Գ. Հաւաջյանը. հեղինակի տա-
ռադարձության մեջ կատարել ենք մասնակի շտկումներ՝ հաշվի առնելով

Մեր սեպտանու գոլլէքից եզրայիւր բիւհ վախնա գա. մըր թըրէրը գէճէգի Ո գաճաճից ցէլիդից սուքուգ ա, օր հէդ մը գէրգըս, ճինը ճինամօրօվ էրգու գէս անէ գա, մէգը մէգ դ'ին, մըգալը մըգալ դ'ին սավուրմիս անէ գա:

Ըմ բարու հօր մընձ բարը ըն՛ը ըս թըրօվ քառսուն հարամիքի հըդ գըռվէր ա էվ իրա ձէռօք օխըը հարամու գըլինիւրը գըռէր ա:

Ըն էռէչ Ս աննչ ըդ' հարամիքը օր փեղագըռէր ըն մըր լաննէրը, մըր խալիսին ձ'էռ ցին դար ըղըր. ըսդ'ին—ընդ'ին քէվրան Ս քարվան գըռին, մարթ սօթգին էվ իրըք—իրաց մըր լաննէրը բայվին էվ արբին գա. միրօք ըլ ընունց ձ'էռ ցին դար դիօր ըն զամանագ, էրփ հարամիքուց մէգ-երգուսը սարվօր ախցըգէրանց մէգը փախցնիլ ուզին գա. ըմմա ախցըգէրանց հավարին վըրէ ըսդիուց-ընդ'իուց հասնին գա էվ ախցիգը ազանդին գա. ըդ' օրվընից դուսման ըլնին գա:

Օր մըն ըլ բ'էրք ու բ'արիք հավթիւու դ'ըցօղ մըր ախցըգէրանց դ'էմը էլնին գա էվ մըր հարսնէրից Մարօն վախցընիլ ուզին գա. Մարօն էղնիդի բըս քարից-քար թըռնա գա էվ դ'ան հասնըլուն էղէլութունը նախըլ անէ գա:

Ըդօր վըրէ մըր մէնձ բարը դադղած, ձ'էռը թըրին դ'ընէ գա է իրա գըղօց, ախբ'ըրդօց էվ թօնէրաց ըսէ գա.

—Յա' միք, լա' հարամիքը:

Բընի մը օր էդքը բարը գանցէ գա մըր ցէղը էվ ըսէ գա.

—Ձամանագը էգըր ա, օր մըր նամուսի, մըր օձ'ախի դըսմընէրուն ցուց դանք Միրաքից թըրի ուզն ու գօրութլունը: Ագօ, դ'ու էվ Մըրդօն ձ'ըզ հէդ առնըք գա Սէմն ու Մըգօն էվ Թօթօն, հընգօվ էրթըք գա Սէմ լանան Յէթին ձ'օրու դ'ին. Գէչգան քարէր ու սըքթը հասնէլնուդ բայվիք գա Սիվօդի քարի մըցի մըղարէքը:

Դու, Բ'աղդօ, վըր գալա Դագօն էվ մինձ ու բուձուր Սէգօնէրը էվ ցօրսով փուսը մըղիք ձ'օրու մըգալ դ'ին: Յըլի—ցըլի օր ձ'էն դաք իրարու. սուս ու փուս բայվիցըք դիօր ք'ի լէս Խացօյի, Համբօյի էվ Օվօյի հըդ հասուգ ըլլինք Խութաց ձ'օրու մըղարանէրը էվ ձէձվի բ'ըռնըվիք ընուց հըդ:

Բարը ըսդուց էդքը ըսէ գա իրա ախբ'ըրդօցը, գըղօցը էվ թօնէրուն.

ձայնեղ պայթականների շնչեղացման երևույթը:

— Իրէք օր ա օր դօլանմիս էնըմ գա ըդ գալըմներու սար-
դումները. ընօնք թալլէր ին քողըցօց օցխարը էվ քըսէր ին Խու-
թաց ձ'օրու դին: Ըսա գ'իսէր հասնին գա դ'իմացի գեղուգները էվ
հօն ըլ բալվին գա: Միք ցօրսօվ Յաթալ քարի վըրուց գըրագինք
գա ընընց վըրէ էվ քըսինք գա ձ'ըր դ'ին. էփ օր հասնին գա ձ'ըր
սեխալանու գ'ուլլի հասուգին էվ էփ օր լէս ձ'էն գիդամ ձ'ըզը,
գէրգէ'ք. ըն վախտը դ'ուք բալված գէղէրից էրգու գըրագի մէց
սոնէք գա:

Ընգօր քի բաբը օրօսէր էվ խէլք արէր ըր, ընընգ ըլ էղնըր
ա: Բաբը դըղէքը էփ հասնին գա Յաթալ քարի էդին, դէյնան գա
քի հալաւիքը մօրուց դ'ուս գըրագ վառըր ըն էվ օցխար խօրօվըն
գա: Բաբու ուզածըն ըլ ըդ'ա էղէր: Ինքը, ինացօն Յաթալ քարի
վըրուց էվ Օվօն ու Համբօն ըլ Յաթալ քարու արէվէլա գօղից
ձ'ուխտ-ձո'ւխտ սեխալանէքը գըմբըռցընին գա էվ թըրէրը քա-
սած հարա-հուրօվ էրգու դ'իուց վըրէ գիդան գա:

Հաբամիքը գ'իդնան գա քի բասարվէր ին էվ սըվարած դ'ըրի
Յէթի ձ'օրու դ'ին փախին գա. բաբն ու դըղաքը ընուց էդուց դո'ւր
հա դո'ւր... Հաբամիքը ցում հասնին գա Արօյի էվ Բաղգօյի բալ-
ված գէղրանքը, բաբը իր գ'էձէգ'ից սուքած թըրօվ օխըը հաբա-
մու գ'ըլօխը թըռցընէ գա: Էփ օր հարամիքը հասուգ գըլլին գա
բալված դըղօց մօղէրքը, բաբը բօռա գա.

— Ագօ, Բ'աղղօ, գ'էրգ'էք. ըս սընէրը քըսէցէք ձ'օրու դ'ին օր
սարփէրից վար գըլգօրին:

Իրէք դ'իուց գըրագի դագ մընցած հարամիքը գ'իսէրվա ձըն-
դիգ մըթին ձ'օրու դ'ին փախին գա էվ միրաքից գ'ուլլէնէրից էվ
թըրէրից սաղ մընցօղները գէռէրից վար թափվին էվ սան սաղագ
գըլլան գահա'...

Ըդ օրվընից դիօր ըսօր օց—օք ցիսիիր միրաքից ացացը
վըրէ ունք ըսըլու: Ընը' ըսընգ գըռիձներ, ըսընգ քածէր էղըր ըն
մըր բաբէրը. միք ըր, ընունց թօռան թօռներու թօռէրը, ընունց
քալած ձամփէն ըրթընք գըհա:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԲԱՌԱՐԱՆ

Հ Ի Ն Տ Լ.— Դ Ե Ր Ս Ի Մ¹

Աբբայ—ապա «բրդյա վերարկու»	Աժդահա—աժդահար
Աբեթ—ապէթ	Ալի—ալէփօր, հալէփօր, հալփօր
Աբեղայ—ապէղա	Ալիւր—ալիւր
Ագահ—ակա	Ալոճ, ալուճ—ալօճ, ալօշ
Ագանիլ—հաքնիլ	Ալք—ալք, անք
Ագի—աքի	Ախու—ախու
Ագուալ—ակուալ	Ած—աձ էլէլ
Ագուգայ—ակուկա, հակուկա	Ածեւ—աձիւ, աձէլ
Ագաք—ազաք	Ածեւի—աձիւի
Ագատ—ազադ	Ածուի—աձուի
Ագատիլ—ազադէլ	Աձու—աձուք
Ագբն—ասպ	Ականջ—անշաղ, ագրնշ
Ագգ—ասկ	Ակիշ—ազիշ
Ադնիւ—ազնիւ, —ազան ²	Ակն—ադ
Ագոխ—ազօխ	Ակուալ—առդա, արդա
Աթար—աթար	Ակօս—ադօս
Աթոռ—աթօռք	Ահ—ահ

¹ Այս բառացանկի երկրորդ շարքում ամփոփված է Չմշկածագի, Չար-սանճագի, Գիլիի, Քնճորեկ գյուղի ենթաբաբառների բառերը՝ Դերսիմ բնդ-հանուր անվան տակ՝ իսկ միրաքների այն բառերը, որոնք որևէ ձևով տարբերվում են այդ շարքի բառերից, դիմացը նշել ենք Միւր։ Այս շարքի բառերը տասնադարձված են արտասանության համեմատ, դրա համար էլ շատ բառեր զրկված են մի քանի ձևով. միայն միրաքների բաբառի բառերն են, որ քաղել ենք տպագրված համապատասխան նյութերից և տառադարձել ենք Հ. Ահառյանի հետևողությամբ։

² Բառահոգվածում առլիս ենք նույն արմատից կազմված այլ ձևեր, որոնք մեզ մատչելի են եղել։

Ահա—ահա, հա, ըհը

Ադ—ադ

Ադալ—ադալ

Ադանձ—ադընձ, ադինձ

Ադանձեւ—ադընձիւ

Ադաչեւ—ադաչէլ

Ադաւնի—ադվընուգ, ադվընիգ

Ադբ—ախպ

Ադբիւր—ախպիր, ադբիր

Ադեղն—ադէղ

Ադէկ—ադէգ, ադգէգ

Ադի—ադիք

Ադճատեւ—ադջադէլ

Ադջիկ—ախճի(գ), աչդիգ, ադչին,
Միր. ացդիգ, ադցիգ, ադճ'իգ,
ախցիգ

Ադու—ադու «կժու, թույն»

Ադուէս—ադվէս

Ադուրալ—ադվորա «հողում թաղ-
ված որթատունկ»

Ադտ—ախտ

Ադտոր—ադդոր «սումագ, թաթրի
բույսը»

Ադքատ—ախկադ

Ադթք—ադոթ, ադոթք

Աճեւ—աջէլ, աջիլ

Աճեցուն—աջէգուն «եփելիս շա-
տացող»

Աճուգ—աջուգ

Աճուլ—աջըռէլ

Աճռեւ—աջըրդէլ «օճառեւ, տրո-
րեւ»

Աման—աման

Ամանեւ—ամնէլ

Ամաչեւ—ամըջնալ, ամըջնալ

Ամառն—ամար, ամառ

Ամբար—ամբար

Ամբարտաւան—ամփարդավան

Ամէն—ամէն, զըմմէն, էմմէնը

Ամիս—ամիս

Ամիրալ—ամիրա

Ամուլ—ամուլ

Ամուր—ամուր

Ամպ—ամբ, անբ «անձրեւ»

Ամօթ—ամօթ

Այգի—էքի, էք'ի

Այգիկութ—էգէգիթ, էգէգութ,

Այդ—ատ, էտի, ըդի, ադիգա,
ագ, ատի, անդ

Այլ—ալ, ըլ, անլ, ա, էլ

Այծ—ած, աց, էձ

Այն—ան, ան, էն, էնի, ընի,
անիգա, ըն, անի

Այս—աս, անս, էս, էսի, ըսի,
ըսիգա, ասի, ըս

Այր(իկ)—էրիգ

Այրեւ—էրէլ, էրիլ, անրէլ

Այրի—վորփէվէրի

Այրուք—արուգ, արուք «տաք,
ալրող»

Անագան—անքան

Անալի—անլի, աննի

Անանուլ—աննուլ, անուլ

Անապակ—ամբագ, անբագ

Անապատ—անաբադ

Անառակ—անառագ

Անգամ—անգան, անգամ

Անգղ (թչո)—անքըղ

Անգղ (կանթ)—անղ

Անդ—հանդ

Անդամ—անթամ

Անդունդ—անթունթ

Անիւր—անէր

Անզանագան—անզազադ «անըզ-
բադ, անհոգ»

Անէծ—անէցի, անէձգ

Անթեղ—անթէղ
 Անիծ—անիծ
 Անիծանել—անիծէլ, անիծիլ
 Անկանիլ—իշնալ, ընիլ
 Անկար—անգար
 Անկողին—անգողին, գողվէնք,
 ընգողին
 Անհուն—անահուն
 Անձրե—արգէվ, ագրէվ
 Անճոռնի—անջոռնի
 Անշահ—անշա «անճոռնի»
 Անոյշ—անուշ, Միր. անուս
 Անուն—անուն
 Անց(անել)—ասնիլ, ասնէլ,
 ընցնէլ
 Անօթի—անօթի, անօթութուն
 .Անօսը—նօսս
 Աշակերտ—աշգէրդ
 Աշխատել—աշխադիլ, ախշադիլ
 Աշխարհ—աշխար
 Աշկարալ—աշգարա, աչքձրա
 Աշուն—աշուն, Միր. ասուն
 Աչք—աչ, աչիլի, աշք, աչկ, Միր.
 աց
 Ապա—հըբը
 Ապականիլ—աբադանէլ
 Ապաշխարել—աբաշխարէլ
 Ապաշխարանք—աբաշխարանք
 Ապառաժ—աբառաժ
 Ապարանջան—աբարանջան,
 աբըրջան
 Ապարանք—աբարընք
 Ապուխտ—աբուխդ, ապուխտ
 Ապուր—աբուր
 Ապրիլ—աբրիլ, աբրէլ
 Ապրուստ—աբրուսդ, աբրուստ
 Ապրանք—աբրանք
 Ապապարել—աբըսբըրէլ

Ապրալ—աբրա
 Ապրիշում—աբըրշում, աբըրշուն
 Աջ—աչ, Միր. աց
 Աշիկ—աշիգ, աչիգ, աչուգ
 Առակ—առագ
 Առանց—առանց, առա(ն)ս
 Առաջ—աննչ, էոնչ, առանջ
 Առատ—առադ
 Առաւօտ—առդու
 Առէջ, առէչ—առէչ
 Առիւծ—առուծ
 Առիք—առիք, առից
 Առնել—առնիլ, էնէլ
 Առնէտ—առնէդ
 Առնուլ—առնէլ, առնիլ
 Առողջ—առօխճ
 Առու—առու
 Ասել—ըսիլ, ըսէլ, ասէլ
 Ասեղն—ասէխ
 Աստառ—աստառ, ասդառ
 Աստղ—ասխ, ասդ, ասդիգ,
 ասդդիգ
 Աստուած—ասվաճ, ասվագ, ասդ-
 վաճ
 Ատակ—ադագ «տեղլակ»
 Ատակ (ժամանակ)—ադագ
 Ատեան (ժմեկ.)—ադէն
 Ատել—ադէլ, ադիլ
 Արածիլ—արծիլ, արձէլ
 Արբենալ—հարփիլ, հարփէլ
 Արգել, արգելուլ—արքէլք, արքէ-
 լիլ, արքիլէլ, արքէլէլ
 Արդար—արթար
 Արդին(ք)—Ջրս. արդիք
 Արեգակն—արէքագ, արիքագ
 Արեգունիլ—արէքի «արեգդէմ
 լեռնակող»
 Արէվ—արէվ

Արթուն—արթուն, զարթուն
 Արթնանալ—արթըննալ
 Արժան—արժան, էժան
 Արժեղ—արժիղ, աժէլ
 Արիւն—արիւն, արին, արըն
 Արիւնագոյն—արինգոն «կարմիր,
 արյունագոյն»
 Արիւնեղ—արընէլ
 Արժաթ—արձաթ, արգաթ
 Արծիւ—արծիվ
 Արձակիւ—արցըգէլ, արցըգիւ
 Արճիճ—արջիջ
 Արամանալ—արմընալ, զարմընալ
 Արմատ—արմաղ. գինարմաղ
 Արմաւ—արմավ
 Արմուկն—արմուգ
 Արու—արու
 Արուեստ—արհէսդ, արհէստ
 Արջ—առջ
 Արջառ—արչառ
 Արտ—արդ
 Արտոյտ—արդուդիգ
 Արտորալ—ավդօրնալ, արդօրալ
 Ք. արդօրնալ
 Արտասուք — արցունք, արդը-
 սունք, արդսուք
 Արքա—արքա
 Արօս—արօս
 Արօտ—արօդ
 Արօր—արօր, հարօր, խարօր
 Աւազ—ավազ
 Աւաղակ—ավաղագ
 Աւաղան—ավաղան
 Աւել—ավէլ, ավլուգ
 Աւէլ—էվէլ, էվէլի
 Աւետարան—ավէդարան
 Աւերել—ավրէլ
 Ափ—ափ

Ափն—ափ
 Ափսոս—ափսօս
 Աքացի—աքացի
 Աքլոր—աքլոր. աքաղաք
 Աքցան—աքցան
 Բաղ—պատ
 Բազմիլ—պազմիլ, պազմէլ
 Բազուկ—պազուգ
 Բաժակ—պաժագ
 Բաժանել—պաժնէլ
 Բալախ—փալախ «իշու խոտ»
 Բախտ—պախտ
 Բակ—պադ
 Բակլալ—պագլա, պալլա,
 Բահ—պա, պալ
 Բաղանիք—պաղնիք
 Բաղարջ—պաղարճ
 Բաղեղն—պաղէղ
 Բամբակ—պամբագ
 Բամբասել—պամբասիլ
 Բան—պան, Միր. բան
 Բանալ—պանալ
 Բաց—պաց
 Բանալի—պանլի, պալլի, պան-
 լիք, պալլիք, Միր. բանլի
 Բանակ—Հերդիֆ՝ պանագ
 Բանջար—պանջար
 Բաշ—պաշ
 Բաշխել—բախշէլ, բաշխէլ
 Բառաչել—պառաչէլ
 Բառնալ—պառնալ, պէռնիլ
 Բարակ—պարագ
 Բարդոց—պարթ, —օց
 Բարեկենդան—պարգէնդանք
 Բարի—պարի, պարիք, Միր. բա-
 րիք
 Բարելի—պարէլի «բարեբեր»
 Բարեկամ—պարէգամ

Բարեկ—պարեմ, Միր. բ'արեմ
 Բարկ—պարգ
 Բարկանալ—պարգընալ
 Բարձ—պարց
 Բարձր—պարս, պալսը, պանցըր,
 պանսըր
 Բարձրանալ—պարսընալ, պալսը-
 նալ
 Բարտի—բարդի
 Բաց—պաց, Միր. բ'աց
 Բեզ—պէխ
 Բեմ—պէմ
 Բեռն—պէռ, պան
 Բերել—պէրէլ, Միր. բ'էրէլ, բ'էրք
 Բերան—պէրան, Միր. բ'էրան
 Բերդ—պէրթ
 Բեկկնի—պէվգի, բէվգի
 Բզեզ—պըզէզ, բըզէզ
 Բզզալ—բըզզալ
 Բէջ, բէճ—փէջ, Միր. փէճ'
 Բժիշկ—պըժիշդ
 Բժշկել—պըժըշգէլ
 Բիբ—պիպ, պիպիգ, բիբիգ
 Բիժ—պիժ, պիշ, պիշ
 Բժոտիլ—պըժօղէլ, պըջօղիլ
 Բիր—պիր
 Բիւր—փըլուր, փլուր, պո՛ւր—պո՛ւր
 Բլիթ—փըլիթ
 Բղուկ—պըղօղ, պըղուղ, պըղիգ
 Բնաբան—պընապան (Չրս.) գաղ-
 տընիք. «Չմբրուխտ—խուշին
 հասգըցալ գըղի պընապանը»
 (Ս. Հալկունի)
 Բնակիլ—պընգըռիլ, պընագոէլ,
 պնագոիլ
 Բնութիւն—պընութուն
 Բոզ—բօզ
 Բոժոժ—պօժօժ

Բոլորիլ—բըլօրէլ, Միր. բ'օլօր-
 վէլ, պօլօրդիլ
 Բոլոր—պօլօր, բըլօր, Միր. բ'օ-
 լօր, բ'օլօրդիք
 Բոկ(իկ)—պօրիգ, պօպիգ, պօպլիգ
 Բոդ(իկ)—պօժախ, բօժախ, պօղիգ
 Բողիլ—պօղդ
 Բոյթ(ն)—պութ, պօթ
 Բոյն—պուն, պօն
 Բոյս, բոսնել—պուս, պուսնիլ,
 Միր. բ'ուսնէլ
 Բոսալ—Միր. բ'ոսալ
 Բովել—պօլրէլ
 Բոր—պօր
 Բորոտ—պօրօդ
 Բորոտել—պօրօդիլ
 Բորբոքել—պօրպօքէլ
 Բորբոս—պօրպօս
 Բոց—պօց, Միր. փէճ', փէցգըլգալ
 Բու—պու
 Բուկ—բուգ
 Բուղիս, բղխել—փըլխիլ
 Բուն, բնութիւն—պուն, պնութուն
 Բունկալ—պունգալ
 Բուշտ, բշտել—պուշտ, պըշէլ,
 պըշդիգ, պըշդիլ
 Բուռ, բունել—պուռ, պըռնէլ, Միր.
 բ'ըռնէլ
 Բուրդ—պուրթ
 Բուրուառ—փուրվար
 Բուք—փուք
 Բոինչ, բունչենի—պըսինչ
 Բրդել—պըրթէլ
 Բրդոն—պըրթօն
 Բրինձ—պըրինձ
 Բրուտ—պըրուդ
 Գազաթն—կակաթ
 Գազ—կազ (բս.)

Գազ—կազ (չափ)
 Գազագիր—կազըգէլ
 Գազան—կազան
 Գազար—կազար
 Գաղպէն—կաղբօն, գաղպէ «խէժ»
 կաղնու տերեւի վրա գոյացող
 Գաթալ—կաթա
 Գալ—կալ (էգո՛ւր, էգօ՛ ըէ՛գը),
 Մի՛ր. գ՛ալ
 Գահ (բարձր տեղ)—կահ
 Գաղտուկ—կողբուկ, կաղբուկ, կա-
 դուկ
 Գամ—կամ
 Գալ—կալ, կ՛ալ, կէլ
 Գանդատ,—իլ—կանգադ, կանգը-
 դիլ, կակտիլ
 Գանդ—կանդ
 Գանձ—կանձ
 Գանձանակ—կանձանակ
 Գառն—կառ, Մի՛ր. գ՛առ
 Գարի—կարի
 Գարշ—եյի—կարշէլիսդան «—Դը-
 ղա՛ս, ինձի ութ հադ դըղա գա-
 ը չըլլիր, օ քիզի պան մի ը-
 սին» (Ս. Հակոբեանի)
 Գարուն—կարուն, Մի՛ր. գ՛արուն
 Գաւ—կավ
 Գաւազան—կավազան
 Գաւաթ—կավաթ
 Գաւիթ—կավիթ
 Գդակ—կըդակ
 Գեհեն—կէհէն
 Գետ—կէդ
 Գետին—կէդին
 Գերան—կէրան
 Գերանդի—կէրանթի, կէրընդու
 Գերեզման—կէրէզման, Մի՛ր. գ՛է-
 րէզման

Գերի—կէրի
 Գերմատի—կերմատի
 Գերփել—կըրփէլ
 Գզել—կըզէլ
 Գզիր—կըզիր
 Գէշ—կէշ, Մի՛ր. գ՛էս
 Գէտ—(ան)գէտ
 Գէր—կէր
 Գի, գիհի—կիհի
 Գիծ—կիծ
 Գիծ—կիծ
 Գին—կին
 Գինդ—կինդ
 Գինի—կինի
 Գինձ—կինձ, կինց
 Գիշեր—կիշէր, Մի՛ր. գ՛իսէր
 Գիտենալ—կիդնալ, Մի՛ր. գ՛իդնալ
 Գիր—կիր, կըրիլ
 Գիրկ—կիրկ
 Գիւղ—կէղ, Մի՛ր. գ՛էղ,
 Գիւտ, գտանել—կըդնէլ, կըննէլ
 Գլան—կըլիգ «փոքր գլան»
 Գլորել—կըլէլ, կըլօրէլ, կըլօրէլ.
 Մի՛ր. գ՛ըլօրէլ
 Գլուխ—կըլօխ, Մի՛ր. գ՛ըլօխ, գ՛ըլ-
 խավոր «ամուսին», գ՛ըլխացավ
 Գղթօր—կըլտօր, դօնդօլ
 Դմբեթ—կըմբէթ
 Դնալ—կընալ (կըցի, կացի) Մի՛ր.
 գ՛ընալ
 Դնդել—գընդիլ «խուզել, շ. խազել»
 Դշկուր—կըշուր, կըշկուր, կըշգուր
 Դոգ—կօկ, կօկնօց, կօկօց
 Դոդի «բորոտ»—կօդի «ծուլլ, ա-
 պիկար»
 Դոգ—կօկ (մեկ)
 Դուլ—կօլ
 Դոհ—կօլ, կօհ

Գող,—անալ—կող, կողնալ, Միր.
 գ'ող
 Գոմ—կոմ, Միր. գ'ոմ
 Գոմէշ—կոմէշ
 Գոյն—կօն
 Գոնեա—կօնէ
 Գոնշ—կօնշ «ճաղատ, ճաղար»
 Գոչել—կօչէլ
 Գոռ—կօռ
 Գոռալ—կօռալ
 Գոռեխ—կօռէխ
 Գոռոգ—կօռօգ
 Գովել—կօվէլ
 Գորգ—կօրք
 Գործ—կօրծ, կօրծ
 Գորտ—կօրտ
 Գոց,—ել—Միր. գ'օց, գ'օցիգ
 Գութ—կութ
 Գութան—կութան
 Գութ—կութ «ոչ սուր, բթամիտ»
 Գուդն—կունցիս «ընդսդէր քա-
 րը գութա»)
 Գունդ, գնդել—կունդ, կընդէլ
 «գունդ շինել»
 Գուշ—կուշ, կօշ, քուշ, քուշա
 Գունն—կուռ, կուռուն «աղբլուրի
 գուռ»
 Գուրգուրալ—կուրկուրէլ. կուրկու-
 րանք
 Գուրպալ—կուլվա
 Գրաւ—կըրավ
 Գրդալ—կըրթալ
 Գօտի—կօդի
 Դա—տա
 Դագաղ—թակաղ
 Դադար,—իլ—տատար, տատրիլ
 Դալ—տալ
 Դալար—տալար

Դահիճ—տահիշ, տահիճ
 Դաղձն—տաղջ
 Դալեակ—տալէգ
 Դանազ—տանագ
 Դանդաղ—դանդաղ
 Դաշտ—տաշտ
 Դառն—տառ
 Դաս—տաս
 Դասալիք—դաստըլէգ
 Դաստառակ—դաստարան, տաստը-
 ռազ «վարտիքի աղվեսիկ»
 Դատ—տաղէլ «դժվարին աշխա-
 տանք կատարել»
 Դատաստան—Միր. դ'ադատդան
 Դատարկ—տատարգ, տարդըգէլ,
 դարդագընէլ
 Դար (ժմեկ.) —դար (Չրս.), տար
 Դար—տար
 Դարբին—տարպին
 Դարծ, դառնալ—դարց, տառնալ,
 Միր. դ'առնալ
 Դարպաս—տարբաս, դարպաստ
 Դարման—տարման
 Դաւանել—տավանիլ
 Դափ—դափ
 Դդում—տըտում
 Դեղ—տեղ
 Դեկտեմբեր—տէգտէմբէր
 Դեհ—տէ, դի
 Դեղին—տէղին
 Դեղծ—տէլծ
 Դեռ—տէռ
 Դերձակ—տէրցադ
 Դերձան—տէրցան
 Դե—տէլ
 Դէլ—տէլ
 Դէմ—տէմ, Միր. գ'էմը, գ'իմաց
 Դիմանալ—տիմանալ

Դեպ ի, դեպեւ—տէպ, տըպի, տը-
 բիլ, տիբնալ, Միբ. դ'ըբնէլ,
 դ'էբի, դ'ըբի
 Դժոխ—տըժօխկ
 Դժուար—տըժար
 Դինգ—դինգ
 Դիրտ—տիրդ
 Դիւր—տիր «հարթ, տափարակ»
 Դիւրեւ—տուրէլ, դուրէլ
 Դմակ—տըմագ
 Դնել—տընիլ (տի'ր), Միբ. դ'ընէլ
 Դող,—ալ—տող, տողալ
 Դոլլ—տօլ «գդումի սափոր»
 Դոնդող—տընթող, դընդընալ «ե-
 րևալ»
 Դոփել—դօփէլ, դօփնէլ
 Դո—տոն, տու, Միբ. դ'ու, դ'ուն,
 դ'ոն
 Դունչ—թունչ
 Դուռն—տուռ, Միբ. դ'ուռ
 Դուր—տուր «գուր գալ, 2. տա-
 փարակ, ուղիղ»
 Դուրս—տուս, տուրս, Միբ. դ'ուրս
 Դպիր, դպրոց—դըբիր, դըբրագուն
 Դրատալ—տըրախտ
 Դրամ (չափ)—դրամ, տըրէմ
 Դրոշմ—տըրօշմ
 Եգն—լէգ
 Եգր—լէգէրք
 Ել—էլալ, էլնէլ
 Ելագ թ ելակ—լէլագ «դանակի շեղ-
 բի նման մի բուլս»
 Եկ—էգօ, էգուր, լէգ
 Եկեղեցի—էգէղէցի
 Եղանիլ—ըլալ
 Եղան—լէղան
 Եղրայր—ախպար, ախբար, աղ-
 բար, աբար, Միբ. աղբար

Եղեամբ—լէղամ
 Եղի—ըղի
 Եղիճ—աղինչ, լէղինչ
 Եղնիկ—էղնիգ, լէղնար (Զրս.) «էգ
 եղնիկ»
 Եղունգն—ըղունգ, ղունգ, ըղինգ
 Եղջիւր—ախջիր, աղջիր
 Եմ—էմ, ըմ, էք, ըք, իք, Միբ.
 էմ, իմ
 Եպիսկոպոս—լէբիսգօրօս, էբըս-
 գօրօս
 Եռալ—լէռալ, գէռալ, գէռք
 Ես—էս, ըս, Միբ. լէս
 Երագ—էրագ, էրած
 Երագիլ—էրգէլ
 Երախ—լէրախ
 Երախալ—լէրախա
 Երանի—լէրանի, էրնէգ
 Երաշտ—լէրաշտ
 Երբ—լէփ, էփ
 Երգ—լէրք, էրք
 Երգ(իք)—լէրթիգ, էրթիգ
 Երգումն—էրթում
 Երեկ(ոյ)—իրիգուն, լէրէկ
 Երես—լէրէս, էրէս, Միբ. էրէս
 Երեսուն—նոսուն, էոսունվիննը
 Երևալ—լէրէրալ, էրէրալ
 Երեկ—լէրէվալ
 Երեք—իրէք
 Երեց—էրէց. լէրէցգին, իրիցգին,
 իրիսգին
 Երթալ—էրթալ, էթուգ եղալ
 Երկամունք—լէրիգամունք, իրի-
 գամունք, իլիգման
 Երինչ—լէրինչ, էրինչ
 Երկաթ—էրգաթ
 Երկախ—լէրգան, էրգան, էրգան

Երկայնանալ—էրգըննալ «պառ-
 կել, երկարել», էրգընցընել
 Երկան—լէրկանք, էրգանք
 Երկար—էրգար
 Երկին(ք)—էրգ'ինք
 Երկիր—էրգ'իր
 Երկու—էրգու, էրգուքը, էրգուսը
 Եփ,—ել—լէփ, էփ. լէփիլ, էփիլ
 Եօթանասուն—օխտանասուն, յօթն
 ու դասը
 Եօթն—օխտը
 Ձանազան—զանազան
 Ձանգակ—զանգ, զընկըլիգ
 Ձանճապիլ—զանջապիլ «կոճղա-
 պղպեղ»
 Ձատ—զաղ
 Ձատիկ—զաղիգ «զատկի տոնը» 2.
 կայծոռիկ»
 Ձարդ—զարթ,—արունք
 Ձարկել—զարնիլ, զէրնիլ. Միբ.
 զարգ'ել
 Ձարտակ—զարդան
 Ձաւակ—զավագ
 Ձգալ—ըսկալ
 Ձգենուլ—զըկվիլ
 Ձեղջ, զղջալ—զէխճը կալ
 Ձենուլ—զինել
 Ձգուել—զըկիլ
 Ձէն(ք)—զէնք
 Ձիլ—զիլ
 Ձկեռ—ըզգէռ
 Ձմուռս—զըմուռ, զըմուռս
 Ձնդան—զընդան
 Ձննել—զըննել
 Ձոխ—զօխ
 Ձոյգ—զօք
 Ձոքանչ—զօքանչ

Ձուգ(ու)իլ—սուքվիլ, գուքվիլ.
 Միբ. սուքէլ
 Ձուարթ—զըվարթ
 Ձուտ—զուգ
 Ձուր—զուր
 Ձուալ—զըռալ
 Ձրկիլ—զըրգէլ
 Ձրոյց—զըրուց
 Ձօր—զօր—էղ,—ութուն,
 Ձօրեւլ—զօրէլ
 Էգ—էք
 Էշ—էշ
 Էջ, իջանել—էջնալ (էջա), իշնել.
 Միբ. էձ', էձ'նէլ
 Ընդոր—ընդօր «իւնչպես», ին-
 դօր, ինդօ «նրա համար, աչն-
 պես»
 Ընծայ,—իլ—ընծա,—լիլ
 Ընկեր—ընգէր «ընկեր, 2. նորա-
 ծննդի հետ եկող պարկը»
 Ընկոյզ—ընդօզ, գօզ
 Ընարել—հրոէլ, հըլրէլ, հընդրէլ
 Թագ—թագ
 Թագաւոր—թաքաւօր,— ագան
 Թաթ—թաթ, թաթիգ
 Թաթախ,—իլ—թաթախ, թաթիւէլ
 Թալ—թալէթըլիլ «նվաղել»
 Թախտ—թախթ, թախտ
 Թակ,—իլ—թակ, թագէլ
 Թաղ—թաղ
 Թաղար—թաղար
 Թաղել—թաղէլ
 Թաղիք—թաղիք
 Թաղիլիլ—թաղգէլ
 Թամբ—թամպ
 Թան—թան
 Թանալ—թանալ

Թաց—թաց
 Թանգ—թանգ
 Թանձր—թարղ, թարզը
 Թանձրանալ—թարզընալ, թար-
 զընցնել
 Թառանչ,—եւ—թառաչել
 Թառ—թառ «համվի ծվարելու տեղ»
 Թառամիլ—թառմիլ, թառմըղիլ
 Թաս—թաս
 Թարախ—թարախ
 Թարախիլ—թարախիլ, թարախո-
 ղիլ
 Թարթիլ—թնրթել, թարթիլ.
 թարթիչ
 Թարխուն—թարխուն
 Թարկել—թօրգել
 Թաւալել—թաբըղիլ
 Թապալել—թըրիրուդալ
 Թափել—թափել, թափիլ
 Թափ տալ—թափ դալ
 Թափուր—թափուր
 Թափուտ—թափութ
 Թափօր—թափօր
 Թաք (կենալ)—թաքնըվիլ, թաք
 գէնալ
 Թաքուն—թաքուն
 Թեզան—թէզան «մաքոքի թել»
 Թեզանիք—թէզանիք «հագուստի
 թևի վրա ծալվածք»
 Թեթև—թէթւ
 Թեւ—թէւ
 Թեկն, թիկն տալ, թիկունք—թի-
 զըն դալ, գըռթընցնել, թիգունք
 Թեղ—թէղ, թըղ «կամնվածքի
 ղեղ»
 Թեղիլ—թէղի
 Թեռ—թնռ (բրդե թել), թէռ
 Թեր—թէր
 Թերիլ—թէրիլ, թէր

Թերթ—թէրթ
 Թև,—ք—թէվ,—ք, թէֆք
 Թեփ—թէփ
 Թեք,—եւ—թէք,—էլ
 Թէ—թա, դը, թէ
 Թթու—թըթու
 Թթոկիլ—թը թըրգիլ «զառամել»
 Թի—թի, թին
 Թիզ—թիզ
 Թիթեռն—թիթէռնիգ, թիթզըռնա
 Թիռ, թռչել—թըռիլ, թըռչիլ
 Թիւ—թիվ
 Թղքիլ—թըղզիլ, թըղիլ, թըղիլ
 Թմբուկ—դըմբըլիգ, տըմբուգ
 Թմբիլ, թմբիլ—թըմբըրիլ, թըմ-
 բըրվել
 Թնդալ—թնդալ
 Թնձկալ—թընձգալ «փղձկալ»,
 թըզգալ
 Թշնամի—թըշնամի
 Թոթոշ—թօթօշ
 Թողուլ—թօղնել, թօրգել, թօ'ղ,
 թը'
 Թոլլ, թուլանալ—թօլ, թօլնալ,
 թօլանալ, թօլցընել
 Թոնիր—թօնդիր, թունիր
 Թոռ—թօռ «1. ականջի բլթակ 2.
 ուռկան, թակարդ»
 Թոռ, թոն—թօն
 Թոռն—թօռ
 Թորել—թօրէլ
 Թորթ(ն)—թօրթ «եզնալեզու,
 զվիրակ բույսը»
 Թոք—թօք
 Թուզ—թուզ
 Թութ—թութ
 Թուխ—թուխ
 Թուխս—թուխս
 Թուխ, թիւիլ—թուխ, թըլիւել

Թուղր—թուխոյ
 Թուղթ—թուխոս
 Թումր—թումբ, թունբ
 Թունոյ, թնդալ—թունդ էլլալ,
 թնդալ «տեղից շարժվել»
 Թուշ—թաշ
 Թուր—թուր
 Թուրինջ—թուրինջ
 Թուրի—թուրի
 Թութ—թութ, թութէլ
 Թրթնջուկ—թրթնջուկ
 Թրթուր—թրթուր
 Թրիք—թրիք, թրքէլ
 Թրծիկ—թուրծ, թուրգ, թրրծէլ
 Թրչիկ—տրրչիկ
 Թօշնիկ—թօշնիկ
 Թօպալախ, բալախ—թօփարալախ,
 փալախ
 Ժախ—ժախ (բս.)
 Ժահր—ժահր «թուլն»
 Ժամ—ժամ «եկեղեցի»,
 Միր. զամ
 Ժամահար—ժամհար
 Ժամանակ—ժամանագ, Միր. զա-
 մանուդ
 Ժամանիկ—ժըմնէլ «հասնել, հա-
 սունանալ»
 Ժամանեցողանիկ—ժըմնցրնէլ
 Ժալո—ժէռ, ժան, Միր. զէռ
 Ժամուց—ժամուց «քահանային
 տրվող նվեր»
 Ժանդ—ժանդ, ժանդ
 Ժանդառ—ժանդառ, ժանդառ
 «կանաչ—կապտավուն»
 Ժանդոտիլ—ժանդոդիլ «դեմքը
 իրժոռել»
 Ժառանգ—ժառանգ
 Ժիժի—ժիժի «ճպուռ»

Ժիր—ժիր
 Ժողով, Ժողովել—ժողով, ժողովէլ
 Ժում—ժում «ուտելու պահ, 2. հեղ,
 անգամ» Միր. զում
 Ժրանալ—ժրէլ, ժրիլ
 Ժրացուցանել—ժրէցնէլ
 Իծ—իծ
 Իլ—իլիզ, իլ (2. ծուծով ոսկր)
 Իմանալ—իմանալ (2. զգալ)
 Ինն—ինը
 Իննասուն—ինըսուն
 Ինչ—ինչ, Միր. ինց, ինցու,
 ինցբէս
 Ինքն—ինքը, Միր. ինք՝
 Իշխան—իշխան
 Իշուկ—իշուգ
 Իշոցք, լիշոցք—իշոց
 Իսկ—իսկ, իսգ
 Իսկի—իսկի, իսգի
 Իրաւ—իրավ
 Իրեար—իրարու, իրար
 Իւղ—լէղ
 Իւր—մը, իր, իրէն
 Իք—իք, իրք «սմն», իրօնք, սեռ.
 իրքօնց
 Լաթ—լաթ
 Լալ—լալ
 Լախտ—լախտ, լախդ
 Լակ—լագ
 Լակիլ—լըգէլ
 Լական—լագան
 Լակոտ—լագոդ
 Լաճ—լաջ, լաճ
 Լալն—լէն, լան, լանք
 Լանչ—լանչ, լանչ
 Լաչակ—լաչագ
 Լաստ—լաստ, լաստ
 Լար—լար

Լաւ—լաւ
 Լափ,—իլ—լրփէլ, Լափէլ, Լրփփէլ,
 լօփէլ
 Լեռան—լճո, Լէո, Լաո
 Լեռադ—Լէրթ, Լճրթ
 Լեզու—Լէզու
 Լեզուանի—Լէզլանի «ճարտարա-
 խոս»
 Լեղակ—Լէղազ
 Լեղի—Լէղի
 Լեռան—Լէսանքար, Լէսան, Տէսան
 Լեսուլ—Լէսանիլ, Տէսանէլ
 Լի—Լէցնէլ, Լընուլ, Լընըլ, Լընալ,
 Իլլուք
 Լիզել—Լըզիլ
 Լինդ—Լինդ
 Լինել—Ըլլիլ, Ըլլալ, Իլլիլ
 Լիսեան—Ըլլէո, Լիսճո, Լիսէոնիգ
 Լիւր—Լիւր (=7,680 գր.)
 Լիւրբ—Լիւրփ
 Լճանալ—Լըջգիլ, Լընջգիլ
 Լմել—Լամլմէլ, Լոմլըմէլ, Լըմլլ
 «Լիւշիկ կարելու թելը մոմել»
 Լնուլ—Լէնամ, Լընըլ
 Լօգ—Լօգ «չգրված թուղթ»
 Լոգանալ—Լօխի, Լօլղ, Լօլխկնալ
 Լող—Լօխկընալ, Լօգնալ, Լօքնալ
 Լողել—Լօղէլ
 Լոմլոմել—Լոմլոմէլ
 Լոյս—Լօս, Լօսնալ, Լոսանալ, Լու-
 սընդա
 Լովխաս—Լօլխաս, Լօլվաս, Լօբաս,
 Լօբիա «ոլոռն»
 Լոր—Լօռ «խեփ»
 Լոր—Լօր
 Լորտու—Լօրդու
 Լու—Լու

Լուանալ—Վըլալ, Վըլասկ, Լըվալ,
 լըվասկ
 Լուծ—Լուծ, Լուծք, Լուսկ «վարու-
 ցան», Լըծել
 Լուսիկ—Լուսիգ «կաթոռիկ»
 Լպիրծ—Լըբըրճուն
 Լպրծել—Լըբըրդէլ
 Լսել—Լըսիլ, Լըսէլ
 Լօշ—Լափաշ, Լօշ «փոքր հաստ
 հաց»
 Խարել—Խապ(ք), Խափիլ, Խա-
 պէլ, Խապս դալ, Միր, Խաբ'էլ
 Խարեբալ—Խապէպալ
 Խազ—Խազ, Խած
 Խալ—Խալ
 Խախուտ—Խախուդ
 Խախտել—Խախտէլ, հախտէլ
 Խածանել—Խածէլ, Խազնիլ, Միր-
 խածնէլ
 Խակ—Խազ
 Խաղ—Խաղ «ժող. երգ», հաղ, Խա-
 ղալ «պարել»
 Խաղաղ—Խաղաղ, հաղաղ
 Խաղող—Խաղող, հաղօղ, Խալօղ
 Խամ—Խամ
 Խալծ—Խած «պատառ»
 Խալթիլ—Խալթէլ, Խալթօց, Խալթէլ
 Խալտ—Խաղուղիգ
 Խալտ—(մի ձուկ)
 Խանգարել—Խանգարէլ, Խանգրիլ
 Խանդ, Խանձ—Խանձէլ
 Խանուլթ—Խանուլթ
 Խաշխաշ—Խաշխաշ «մեկուն»
 Խաշ—Խաշ
 Խառնել—Խառնէլ, Խառնիլ
 Խարազան—Խարազան
 Խարազ—Խարազ
 Խարել—Խարգէլ, Խարտէլ

Խարխախ—խարխո, խարխա «ջրա-
 ցացի ջրանիվի ասկի փայտե
 նեցուկ»
 Խարխափել—խարխափել
 Խարխնձել—խորխորնջել, խարխորն-
 ջել
 Խարշել—խաշել, խաշիլ, խաշլլ
 Խարտել—խարտել
 Խարտոց—խարդոց, խառոց
 Խաւ—խաւ
 Խաւար—խաւար
 Խաւարծի—խաւործիլ, խաւորնծիլ
 Խաւիծ—խաւիծ
 Խեւաթափել—խէլթրփիլ
 Խեւ—խէլ(ք)
 Խեւար—խէլառ
 Խեղ, խեղճատակ—խէղղղալ
 (Զրս.) «անհամ կատակներ ա-
 նել»։ խէղղաղապ տառցորնէլ
 «շփաղկուն»
 Խեղդել—խէխտել
 Խեճեպ—գըջէք
 Խենթ—խէնթ
 Խհ—խէլ
 Խէթ—խէթ
 Խէժ—խէժ «նորածինի առաջին
 կաթից թանձր ու դեղին խեժը»
 Խէչ—խէչ «մոտ, քովը»
 Խեչափառ—խէչէբէռ «խեցգետին»
 խէչափարդ
 Խթիլ—խթել
 Խրիլ—խրել
 Խիզան—խըզան «թշվառ»
 Խիզար—խըզար «մեծ սղոց»
 Խիղճ—խիլիջ, իրժմըդանք, Միլ.
 խիղձ', խըղձ'ով
 Խիճ—խիջ
 Խին—խին

Խինդ—խընդալ
 Խինձ—խինձ «ծերպ, փոքր ճեղք»
 Խիշտ—խըշտ (ձկնորսի)
 Խիբա—խըրթնիլ, խըրդչիլ
 Խիւս—խսս
 Խլել—խըլել
 Խլէզ—խըլէս «կարճահասակ
 մարդ»
 Խլին(ք)—խըլլի, իրլլիք
 Խլարք—խըլուրտ
 Խժիպ—ձորժիք «կտավի եզերքի
 կարք»
 Խժպել—խըզբել
 Խձկել—խըձգել, խըցան
 Խծուծ—խ ր զ
 Խմել—խըմել
 Խմոր—խըմօր
 Խնամ—խընամի, խընամէլ
 Խնայել—խընայել
 Խնդիր—խընթրիլ
 Խնկածաղիկ—խորնդածաղիկ
 Խնձոր—խընձօր
 Խնոցի—խընօցի, խընօց
 Խնչել—խընչել, խընջիլ
 Խոզ—խօզ
 Խոզան—խօզան, խօզա
 Խոլոր—խօլօր
 Խոլորել—խօլրել, խօլրորդել
 Խոլործ—խօլօրծ
 Խոխոզ—խօխօ «ահարկու»
 Խոլլ—խօլ, խօլլ «գեղձ»
 Խոխոջել—խօխօջիլ
 Խոնարհ—խօնար
 Խոնջիլ—խօնջել, խօնջէնալ, խօնջ
 Խոնջան—խօնջան, խօնջա
 Խոշոր—խօշօր
 Խոպան—խօփան
 Խոպոպ—խօքօր

Խոռ—խօռ «պատի անցք»

2. Թերի»

Խոռել—խօռիլ «գողալորել, 2.
պակասեցնել»

Խոռոչ—խօռօչ

Խոռոչիլ—խօռոչէլ «փորել»

Խոռտանալ—խօստում, խօստանալ

Խոռտովանել—խօսողովանիլ

Խոռտուկ—խօսողուկ «մի ցավ»

(խոց—տուկ)

Խոտ—խօղ

Խոտոր—խօղօրիլ, խօղէլ «վանել»

Խոր—խօր, խօռուն «խորունգ»,

խօրագէղ

Խորան—խօրան

Խորթ—խօրթ

Խորիսխ—խօրիս

Խորհուրդ—խօրուրթ

Խորովել—խօրովէլ, խօսվէլ, խօր-
վէլ, խօրմէլ

Խոց—խօց, խօցդէլ «խիթ ունե-
նալ»

Խոցոտիլ—խօսդէլ, խօստէլ

Խօփ—խօփ

Խոյզ, խուզ—խուզէլ

Խուլ—խուլ

Խուլինչ—խուլինչ «թիկունքի ցալ,
թիկունք»

Խուղ—խուղ

Խում, խմել—խում, խրմէլ՝ Միր.

Չրս. «ծիւսմորճ ծխել»

Խունկ—խունգ, խընգէնի

Խուրձն—խուրծ

Խուց—խուց

Խուփն—խուփ

Խշուր—խըշուր

Խռնդատ—խրընդագ «ձկան մա-
հարար» բուլսը

Խռովել—խրոովէլ

Խսիլ—խըսիլ

Խսաոր—սըխսօր

Խտղտել—խըթխըթալ

Խտղել—խըտխըղէլ

Խտղտումն—խըթխըթ

Խրատ—խըրադ,—էլ

Խրել—խըրէլ

Խրթին—խըրթին

Խրիինչ—խըրիինչ, խըրխընչալ

Խրճիթ—խըրդիչ

Խփել—խըփէլ

Պօս—խօսդ, խօսկ

Մադ,—ել—ձաթ, ձաքէլ

Մալ,—ել—ձալ,—ք, ձալէլ

Մախ,—ել—ձախ,—էլ,—ու

Մածուկ—ձաձուգ, ձաձգ, ձաձգէլ

Մակ—ձագ, ձագէլ

Մաղիկ—ձաղիգ, ձաղգէլ

Մամ—ձամ

Մամել—ձամէլ

Մամոն—ձամօն, ձամօց

Մալթ, ծադ—ձէդուգ, ցէցուգ

Մալր—ձար

Մանծ—ձանծ «ցորենի թեփ
և հարդ»

Մանծաղ—ձանծաղ

Մանր—ձար, ձալր, ձարլ

Մանթ—ձանթ

Մառ—ձառ

Մառա—ձառա

Մարա—ձարալ

Մարիլ—ձիլ, ձարիլ

Մաւի—ձավի «բաց կապույտ»

Մափ—ձափ, ձափէլ

Մեծ—ձէձ,—էլ

Մեր—ձէր

Մերպ—ձէրք

Ծեփ—ձէփ
 Ծիւ—ծիւ, ձըլէլ
 Ծիծ—ծիծ, ձըձէլ
 Ծիծաղ,—ել—ծիծաղ,—իւ || էլ
 ծիծղալ, ձըղղալ
 Ծիծեռն—ծիծէռ, ձիծէռնադ
 Ծիհն—ծիհն, ձըհիւ, ձըհղէլ «ծհնվել»
 Ծիւտ—ծիդ
 Ծիւր—ծիւր
 Ծիւրան—ծիւրան
 Ծիւրտ—ծիւրդ, ձիւրդ, ձըուդ, ձըուղէլ
 Ծիւ—ձըվիգ, ձըվէն
 Ծիւղ—ձըղ «ուռնուռ» ճիւղհրից
 շինված կլթոց՝ փեթակ»
 Ծղրիդ—ձըղրիդ, ձըլսրթիդ
 Ծմակ—ձըմագ
 Ծնեբեկ—ձընէփէդ
 Ծնծղալ—ձընձղալ
 Ծոթրին—ձաթրին, դաթրին, դաթ
 րէն
 Ծոծորակ—ձօծօրագ, ձօրձագ
 Ծոմ—ձում
 Ծոպ—ձօր
 Ծով—ձօվ
 Ծօր,—ել—ձօր, ձօրձըրէլ, ձօրէլ
 Ծօց—ձօց
 Ծուարիւ—ձըվարիւ, ձըվար
 Ծուխ—ձուխ «մուխ», 2. վանքին,
 քահանային պատկանող ժողո-
 վուրդ»
 Ծունդ—ձունդ
 Ծունր—ձունր
 Ծռռ—ձռռ, ձըռէլ
 Ծրար,—ձըրար, —էլ
 Ծփալ—ձըփալ
 Ծօ—ձօ
 Կազմել—գազմէլ
 Կաթ—գաթ, դաթիւք

Կաթն—գաթ
 Կաթողիկոս—գաթօղիգոս
 Կալ—գալ
 Կախ—գախ, գախման
 Կախարդ—գախարթ
 Կախել—գախ,—էլ
 Կածան—գածան
 Կակազ—գագազ
 Կական—գագան «լաց ու կոծ»
 Կակաչ—գագաչ, գագարչ
 Կակուղ—գագուղ
 Կաղ—գաղ
 Կաղաղ—կալըլ «որջ», 2. ընկուղի
 կանաչ կեղեւ»
 Կաղանդ—գաղընդ, դաղանդ
 Կաղապար—գաղրար, գաղթըրէլ
 Կաղին—գաղին, գաղնի
 Կաղչին—գաղչի «դեղին կավահող»
 Կամք—գամք
 Կամակ—գամագ «հիվանդի կե-
 րակուր»
 Կամակար—գամգար (Չրս.). գա-
 մագօր
 Կամար—գամար (շենքի)
 Կամն—գամ, գամնէլ, գամնըված,
 գամնըվէլ
 Կամուրջ—գարմունջ
 Կալ—գամ, գալս, գալ
 Կալծ—գած
 Կալծակ—գածագ, քէձէգ, Միւր.
 քէձագ,
 Կալծողիկ—գածողիգ, գածօլիգ
 Կանաչ—գանաչ, գանաչնալ, դա-
 նանչ
 Կանաչել—գանչիւ, դանանչէլ
 Կանգնել—գալնիւ (գալնէ՛. դէ-
 ցի՛ր), գալնել
 Կանդուն—գանդուն

կանեիք—գանափ, դանամփ, գան-
փոգ

կանթ—գանթ

կանթեղ—գանթէղ

կանկար—գանգառ

կանոն—գանօն

կանուխ—գանուխ

կանչել—գանչ, — իլ, Ո՛ր. գանցել

կաշառ(ք)—գաշառք

կաշի—գաշի

կաչաղակ—գաչաղապ

կապ, կապել—գաք, — էլ, գաքանք

«տանիքի վրայի լուսամուտ»

կապար—գաքար

կապերտ—գաքէրդ

կապիկ—գաքիգ

կապոլտ—գաքօդ

կառափել—գառփիլ, գառփօղիլ

«մրկել, խանձել»

կառչիլ—գառչել, գառչիլ

կասել—գալսել,

կասկած—գասգածիլ

կասկամ—գասգամ «սե հափք, բոխ
մի տեսակ»

կասկարալ—գասգարա

կատակ—դադապ

կատաղիլ—գադղիլ, գադղիլ, գադ-
ղէլ

կատար—գադար, գադաք, գէ-
ղէք

կատարել—գադարէլ

կատու—գադու

կար—գար, — իլ և էլ

կարենալ—գրոնալ, անդարէլի

կար(իք)—գարիք, — ալօր

կարագ—գարագ

կարաս—գարաս

կարաւան—գարաւան

կարգ—գարք

կարգել—գարքէլ, Ո՛ր. գարգէլ

կարդալ—գարթալ

կարժ—գաժ, գաժ, գաժ

կարիճ—գարիջ

կարծել—գարծել

կարծիք—գարծիք

կարկաչ, — կլ—գարկաչ, — էլ,

գարգընչէլ (Չրս.)

կարկափ—գարկամիլ

կարկուդ—գարկուդ

կարճ—գարջ

կարմիր—գաժմիր, Ո՛ր. գարմիր

կարօտ—գարօդ

կացին—գացին

կաւ—գաւ «2. օճառի փոխարի-
նող հող»

կաւաման—գաւաման

կաւառն—գաւառ (ջրի բնթացքը
փոխելու թումբ. 2. ջրի առու),
գաւառ

կաքաւ—գաքալ

կեանք—գաճնք

կենդանի—գաճնի

կեղև—գաճէլ

կեղևել—գաճել, գաճիլ, գաճիլ

կեղծ—գաճի, — իք, — ալօր

կեղտ—գաճի (ականջի)

կեմ—գաճ (Չրս.), գաճ «խրճան
կապ»

կեռ—գաճ, գրոնալ

կեռաս—գրոնաս, գաճրաս, գաճրաս,
գաճնաս, գաճնգլ,

կեսար—գաճար

կեր—գաճի

կերակուր—գաճարուր

կերպ—գաճիք, գաճրարանք

կլակ—գրգալ

Կէս—գ'էս, գիսավէր, գիսափուլ,
 գիսսէլ, գիսէփ
 Կիսաբաց—գ'իսաբաց, գիսախուփ,
 գիսախէզդ
 Կթել—գըթէլ, գըթնէլ
 Կթղալ—գըթղա
 Կթոց—քըթոց
 Կիծ—գըծ, գիծ, գ'իծ, գ'իջ «խալ-
 թոց»
 Կիթ—գ'իթ, քիթվիլ, գ'իթան,
 գըթան
 Կին—գ'ին, գընիդ
 Կիպ—գըբնէլ, գըբցընէլ
 Կից, կուց—գից
 Կիւրակէ—գ'իւրագ'ի
 Կլախկ—գըլախէգ,—էլ
 Կլափ—գըլափ (աւսաստանի ծնունտ)
 Կծել—գ'իծէլ, գըծէլ
 Կծիկ—գըծիգ, գըզգէլ, Միւր. դըզ-
 գին
 Կծու—գըծու, գուծու
 Կճղակ—գըջղազ
 Կնգուդ—գընգուդ
 Կնիք—գընիք
 Կնճիւ—գընիւջ
 Կնքել—գընքէլ
 Կշիւ—գ'իշէսք, գ'իշէնէլ, գ'իշոէլ
 Կոթ—գոթ
 Կոթուն—գոթնուք, գոթնիք «կամ-
 նովածքի կոթունք»
 Կոխ—գոխ,—էլ, գոխվիլ
 Կոկ—գոզ, գոդան «կոկիւն», գոզ-
 լիգ, գոզիչ
 Կոկել—գոգնէլ
 Կոկոն—գոգոն
 Կոկով—գոգով «ամորձիք»
 Կող—գող
 Կողմն—գոմդ, դոմ

Կողով—գողով
 Կողակել—գըղթէլ, գողթանք «կող-
 ակք»
 Կոճ—գոջ, «կոճդ»
 Կոճակ—գոջագ, գոջգէլ
 Կոճան—գոջիգ
 Կոճղեզ—գոջղէզ
 Կոլզ—գոզ, գուզ «սապատավոր»
 Կոլս—գուս, գուլս
 Կոլտ—գուլդ
 Կոլր—գուրգուրալ «խաբխափել»
 Կոշկոռ—գոշգոռ «վերքի կեղև»
 Կոշտ—գոշդ
 Կոչ—գոշնագ
 Կոպ—գոբ
 Կոպիտ—գոբիդ
 Կով—գով
 Կովկիթ—գովգիթ
 Կոտակ—գոլդիգ «կարճահասակ,
 2. անպոչ»
 Կոտիմն—գոգէմ, գոգոմ
 Կոտինդ—գոգիգ «պնակ, կավի
 գավաթ»
 Կոտոշ—գոգոշ
 Կոտորել—գըռէլ, գոռէլ, գոլրէլ,
 գըռիջ «կտորիճ»
 Կոր—գոր «կտորիճ»
 Կոր—գէռ, գոր
 Կորչիլ—գորիլ
 Կորդ—գորդ
 Կորդանալ—գորդընալ «անմշակ
 դառնալ», գորդացած
 Կորեակ—գորէգ
 Կորի—գորի «ածվի փոս, ծիր»
 Կորիզ—գորիզ
 Կործել—գործէլ «շրջել», գորզվիլ
 (Չրս.)
 Կորկոտ—գորգոդ
 Կուզ—կուկուդ ընէլ, գուզ, գըզգիլ

Կութ—գութ, ալգէգութ
 Կուժ—գուժ
 Կուլ (տաւ) — գուլ դաւ, պրլլէլ
 Կուլիբաւ—գուլիիգ Վի Գոնտակ
 Կոճղեղ»
 Կուժ—գուժ «ուժպ»
 Կուճիկ—գուճիկ, պրճիկէլ «ճաղատ,
 մագիրը խուզել»
 Կուշտ—գուշտ «կող», պրշտանալ
 Կուպր—գուբր, գրբէլ
 Կուռ—գուռ Վիտ, ամուր»
 Կուռն—գրունագ
 Կուտ—գուդ, գուտ
 Կուրծ(ք)—գուրակ, գուրս
 Կոփել—գոփել
 Կոսանել—գրոսանէլ Վիտանել, նիս-
 տել»
 Կոսն—գրոսն «անտամնափոր
 մուրճ, որով երկանաքարն են
 փորփորում, ատամներ հանում»
 Կոխնչ—գրոխնչ «ոխ»
 Կոխի—գրոխի, գրովան «կոփարար»
 Կոճել—գրոշիկ
 Կոճոն—գրոշոն
 Կոնչել—գրոշիկ
 Կոռնիկ—գրոռնիկ
 Կոռուփ—գրոռուփ «բոռնցք»
 Կսկիծ—գրոգիծ, գրոգրծալ
 Կսկուծ—գրոգուծ «չոր հաց»
 2. պիրի»
 Կամիթ—գրամիթէլ
 Կտակ—գրդակ, —էլ
 Կտաւ—գրդալ
 Կտաւատ—գրդափաղ
 Կտակ—գրթիկ, քրթիկ
 Կտիտ—գրդիկ, գրդիկ
 Կագր—գրդոր, գրդէլ, Միր. գրլ-
 րիճ, գրոիճ, գրդիճ

Կտուց—գրդուց, գրդցէլ
 Կրակ—գրրագ, —էլ, գրրագդուն
 Կրեալ—գրիրա
 Կրեւլ—գրրէլ, պոնտագիւր
 Կրծել—գրուծէլ, գրրծէլ
 Կրծիլ—գրրծիկ, գրրծիկ «կրծը-
 ված»
 Կրկուտ—գրրկուտ «վառելու չոր
 ճուղիք»
 Կրկնալ—գարգընչալ
 Կրկանել—գրրգընչէլ «զննելով ո-
 րոնել»
 Կրճել—գրջըրջընէլ
 Կրուկն—գրրուկն
 Կրտել—գրդէլ, գրրդէլ
 Կրոն—գրրոն
 Կրեւլ—գրրէլ, գո.ք «ամփոփ,
 սեղմ»
 Հա—հա «ալ, ալգուլն է»
 Հագնել—հակնէլ
 Հագ—հագ, —էլ
 Հագար—հագար
 Հագար—հագար—մարուլ Վիտե-
 տակ բուլ»
 Հալ—հալ, հալէլ
 Հալածել—հալածէլ
 Հալաւ—հալալ
 Հալի—հալ, հագարաղ
 Հաղ—հէղ
 Հաղորդ—հաղորթէլ, հաղորթու-
 թուն
 Հաղր—խաղ «թակարդ», խաղր,
 խախալ «հանդուլ»
 Հաճար—հաճար
 Համ—համ
 Համբիւր—համփէլ
 Համարծակ—համարծաղ

Համար—համար բաժան, համար-
 բէլ
 Համբուրնի—համփուրէլ
 Համեմ—համեմ
 Համոզել—համօզել
 Հալիլ—հալիլ, հալէլ, հախալ
 Հալիլի—հալլի
 Հալս—հալս, հանս
 Հալր—հար, հէր, հանր
 Հանել—հանէլ
 Հանգիստ—հանգստիւ
 Հանդիլ—հանդիլ
 Հանդից—հանդուսդ, — էլ, հան-
 դորց, հանդուրցել
 Հանդարտ—հանդարտ
 Հանդէպ—հանդըրիլ
 Հաշտ—հաշդ, — ըվէլ
 Հաշիւ—հաշիվ
 Հապտ—հրքը, ըրը, հաքտ, հրքի,
 ավա
 Հաջել—հաջէլ
 Հառաչել—հառաչէլ
 Հասանել—հասնիլ, խասնէլ
 Հասկանալ—հասկընալ
 Հասարակ—հասարակ
 Հասկ—հասկ
 Հաստ—հասդ, հաստ
 Հաստատ—հաստադ
 Հատ—հադ, հադիգ
 Հատանել—հադնիլ
 Հարել—հարէլ (մածուն, ներկ,
 խնոցի)
 Հար—հար, (փոր)հարինք
 Հարազատ—հարազադ
 Հարակաշ—հարկաշ
 Հարաւ—հարաֆ
 Հարրուխ—հարրուխ
 Հարգ—հարկ—իւք, —էլի

Հարդ—էրդ, անթ
 Հարթ—հարթ, —էլ
 Հարիւր—հարիր
 Հարուստ—հարուսդ
 Հարսանիթ—հարսանօթ
 Հարսն—հարս, —նիք
 Հարցանել—հարցնիլ, հարցընէլ
 Հաց—հաց
 Հացի—հացի (ծառ)
 Հաւ—հավ, հավք
 Հաւանիլ—հավնիլ
 Հաւանար—հավար
 Հաւատ—հավադք, հավդալ, հա-
 վադալ, հավդընալ, ավդընալ
 Հաւիճ—հավիջ «համեմ»
 Հաւաքել—հավքէլ, հավքըդէլ
 Հեծանել—հէդնալ, հէճնալ
 Հեղեղ—հէղէդ
 Հեղտ—հէղդ
 Հեռանալ—հէռնալ
 Հեռի—հէռու
 Հետ(ք)—հէդ, —ք
 Հերիսալ—հէրիսա
 Հերիւն—հէրուն
 Հերիք—հէրիք
 Հերկել—հէրգէլ
 Հերու—հէրու
 Հեալ—հէֆալ, հէվալ
 Հէդ—հէդ, հըդ, հէդ—ուն
 Հէն(ք)—հէնք, հէնադ «հենարան»
 Հիմալ, հիմիկ—հիմա, հիմալէգ
 (Չքս.)
 Հիմն—հիմ(ք)
 Հին—հին, հիննալ
 Հինալ—հինա
 Հինդ—հինդ, հինկ
 Հինել—հէնէլ

Հինինալ—հէվալ, հրննալ, հրն-
 հրնալ
 Հիւանդ—հիվանդ
 Հիւսեւ—հուսէլ, հիսէլ, հիսկէլ
 Հիւսիս—հուսիս
 Հիւր—հուր
 Հնազանդ—հրնազանդ
 Հնար—հրնար.—էլ
 Հնձան—հրնձան
 Հոգ—հօգ,—ս, հօքալ
 Հոգի—հօքի
 Հոկտեմբեր—հօգդէմբէր
 Հոդ—հօդ
 Հոն—հօն
 Հոսել—հօսէլ, հօսէլի
 Հովահարեւ—հօվարէլ
 Հով—հօվ, հօվէլ
 Հովիվ—հօվիվ (Չրս.), հօվգան,
 հօվիվ
 Հոտ—հօդ,—էլ
 Հոր—հօր,—էլ
 Հորդ—հօրդ,—էլ
 Հորթ—հօրթ
 Հում—հում
 Հունդ—ունդ, բնդացու «սիրմ-
 ացու»
 Հունձ—հունձ
 Հուր—հուր, հըրէղէն
 Հպարտ—հըբարդ
 Հրամալեւ—հրամուլէ, հրամէցէք,
 հրամմէ
 Հրաման—հրաման
 Հրաշք—հրաշկ
 Հրեւ—հըրէլ
 Հրեշտակ—հրիշդագ
 Հրճհրճուկ—ղըրճղըրճուկ
 Հտաղ—հօղաղ
 Զագ—ծագ

Զագար—ծագար
 Զախ—ծախ, ծախս
 Զալն—ծան, ծէն, ծալն, ծան,
 Միր. ձ'ան, ձ'ան, ձ'էն
 Զաղի—ծաղգ, ծախիկ թուրդ կակ-
 դեցնելու գործիք»
 Զաղկել—ծաղկէլ
 Զար—ծար
 Զուար—ծավար, ցավար
 Զգտալ—զրգրողալ, զրգըողուք,
 գրոթալ
 Զիռն—ծան(ք), ծէնք, ցէք, Միր.
 ձ'էնք
 Զև—ծէվ, ծէվէլ
 Զէթ—ծէթ
 Զի—ծին, Միր. ձ'ին, ձ'ի
 Զիպ—ծիք, ծըքէլ, ծըկալէլ, Միր.
 ձ'պէլ
 Զիթանան—ծիթիլանք
 Զիւթ—ծութ, ծիթ
 Զիւն—ծին, ծուն, ծան, ծօն, ցուն,
 ծօն
 Զմէն—ծըմէն
 Զմերուկ—ծըմէրուկ
 Զող—ցօղ, ծօղ (2. արորի թևը)
 ձ'օղ
 Զոր—սօր, ցօր, ծօր, Միր. ձ'օր
 Զորձ—ծօրձ «թոնրի ստորին
 անցքը»
 Զուկն—ծուկ, ծուկ, ցուկ
 Ռախարակ—ջալր, ճալրա, ջահրա,
 ջահէկ
 Ռախր—ջախի, ջալր
 Ռակատ—ջազադ
 Ռահիճ—ջահիջ
 Ռաղ—ջաղ
 Ռամբարակ—ղէմբէրէկ
 Ռալ—ջալէկ

Ճալթել—ջաթել
 Ճան—ջան
 Ճանաչել—ջաշնալ, ջանշընալ,
 Միր. ձանցնալ
 Ճանապարհ—ջամփա, Միր. ձամ-
 փա, ձամփել
 Ճանգ—ջանգ, ջանք, ջանգրողել
 Ճանջ—ջանջ
 Ճաշ—ջաշ, ջիշ
 Ճաշակ—ջաշագ «հաղորդութիւն»
 Ճապաղել—ջաբաղել, ջարդել
 Ճառ—ջաղ
 Ճառագալթ—ջանաքաթ
 Ճարմանդ—ջարմանդ
 Ճար—ջար
 Ճգնել—ջըքնել, ջըքնավօր
 Ճեղք—ջէղք, ջըղէլ, ջաղրվել,
 Միր. ձաղր'ել, ձաղր'վել «ճեղք-
 վել»
 Ճեղքել—ջըղքել
 Ճենճ—ջէնջ «լուդի մնացորդ»
 Ճերմակ—ջէրմաղ
 Ճիլ—ջիլ
 Ճիշ, ճշալ—ջիշ, ջրվալ
 Ճիպոտ—ջիթօղ, ջրթօղ
 Ճիպո—ջըրթու, ջըրթ(օղ)
 Ճիռ—ջէռ «կտոր, մաս», ջուռ
 Ճիտ—ջիդ, ջէդ
 Ճիւ—ջիվ
 Ճիւղ—ջուղ, ջիւղ, ջօղ, ջըղ, ջէղ
 Ճկովթ—ջըթնիդ, ջըգովթ, ջըթնուդ
 Ճճի—ջիջի
 Ճմխլ, ճմոխլ—ջըմոխլ, ջըմրողել,
 ջըմուռ
 Ճնճուղ, ճնճուկ—ջընջուղ
 Ճնշել—ջընշել
 Ճշմարիտ—ջիշմարիդ
 Ճոթ—ջօթ, Միր. ձօթ «ծալր,
 2. կտոր»

Ճողճալ—ջողղալ «աստղերի սր-
 լացք, լուսեղեն հետք»
 Ճողիլ—ջողէլ «մեռնել»
 Ճոն—ջօն «վարտակ»
 Ճորտ—ջօրդ
 Ճուլպանտ—ջուլբանդ
 Ճուռն—ջուռ
 Ճուտ—ջուդ
 Ճոնչել—ջըրընչել
 Ճրագ—ջըրաք, Միր. ձըրաք,
 ձըրագ
 Ճօճիլ—ջօջ.—էլ
 Մագիլ—մաքիլ
 Մագ—մագ, մառ
 Մագդ—մաստ «մեծ», մասդասէղ
 Մագուտքէ—մագդէքէ
 Մաթիլ—մաթիլ
 Մախաթ—մախաթ
 Մածուն—մածուն
 Մակաղ—մագաղ
 Մակարդ—մադարթ
 Մահ—մահ
 Մահակ—մահաղ
 Մահտեսի—մըխտի, մըղղէսի
 Մաղ—մաղ, մաղէլ
 Մաղկատ—մըղղրղալ
 Մաղձ—մախց, մախծ, մախս
 Մաճ—մաջ
 Մամ—մամ «տատ», մամիդ,
 մամա
 Մամուխ—մամուխ
 Մամուռ—մամուռ
 Մալել—մալէլ, մավլէլ
 Մալիս—մալիս
 Մալր—մար, մար, մէր
 Մալր—մար (մըղնէլ)
 Ման—ման կալ
 Մանել—մանէլ, մանիշ
 Մանանալ—մանանա

Մանգաղ—մանգաղ, մանգրղվոր
 Մանուկ—մանուկ
 Մանուշակ—մանիշակ
 Մանչ—մանչ
 Մանր—մալր, մանրը, մալրէլ,
 մալրուք
 Մոշիկ—մաշիկ, մաշէլ
 Մաշկ—մաշկ, մաշգէլ
 Մառան—մառան
 Մասն—մաս
 Մասուս—մասուսա (Չրս.), մա-
 սու, մասաս
 Մասուր—մարսիգ (Չրս.), մասուր
 Մասուրալ—մասուրա
 Մատակ—մալակ
 Մատաղ—մալակ
 Մատն—մաղ, մաղնոց
 Մատանի—մաղնի(ք), մաննի
 Մատն—մաղ (Չրս.), Չ. լեռան,
 բլրի
 Մատուռն—մաղուռ
 Մատուտակ—մաղուդագ
 Մար—մար «քացախի փառ»
 Մարագ—մարաք
 Մարախ—մորէխ, մարախ
 Մարգ—մարք «թռչուն»
 Մարգարէ—մարքարէ
 Մարգարիտ—մարքըրիդ
 Մարդ—մարթ, գըղամարթ, Միր.
 մարդ
 Մարդակ—մարթակ
 Մարի—մարի
 Մարիլ—մարիլ «շիջանէլ, հանդ-
 չեչ»
 Մարխ—մարխ
 Մարմաջիկ—մարմընջալ, մար-
 մընջէլ
 Մարմար—մամման

Մարմին—մարմին
 Մարսիկ—մարսէլ
 Մարտ—մարտ
 Մաքի—մաքի
 Մաքուր—մաքուր, մաքրէլ
 Մզիկ—մըքիկ
 Միսակ—մէիսագ
 Մեծ—մէնծ, մէնծընալ, մընծ,
 մինծ
 Մեկ—մէկ, մի
 Մեկնիկ—մէղնիկ, մընէլ
 Մեղադրանք—մէղաըրանք
 Մեղ(ք)—մէիկ, մէղա
 Մեղմ—մէղմ
 Մեղու—մէղու, մէղվընոց
 Մեղր—մէրդ, մէրդը
 Մեռանիլ—մաննիլ, մաննիլ, ման-
 նէլ, մէնէլ
 Մերկ—մէրկ,--նալ
 Մեք—մէք, միք, մէնք, մընք
 Մգիկ—մըգէլ
 Մէգ—մէգ
 Մէլան—մէլան
 Մեկնիկ—մէլնիկ «պառկել, մեկ-
 նըվել»
 Մէջ—մէչ, միչուն, միչնագ, Միր.
 մէջ
 Մէջք—մէշկ, մէչք
 Մծիխ—մըծէխ, մըրծէխ, մըծէդ
 Մի'—մի'
 Մի—մը, մէկ, մէկագ, մ, մի, մէ
 Մինչ—(դիւր), մինչվանքի
 Միշտ—միշդ
 Միս—միս
 Միտ—միդք, միտկ, մըղածէլ (մը-
 ղածէցուն մէչ)
 Միւտն—մէոտն
 Մլաւիկ—մըլաւէլ, նաւէլ

Մլուկ—մըլուկ
 Մխել—մըխէլ, մըխդէլ «խրել,
 մշտել»
 Մխիթարել—մըխտարէլ
 Մկրատ—մըկրագ, միկրագ, մըլ-
 գագ
 Մկրտել—մըզըրդէլ
 Մդեղ—մըրէդ «եղլամ, Չ. հարդի
 մանրութ»
 Մնալ—մընալ
 Մշակ—մըշագ
 Մոզի—մօզի
 Մոլ—մօլ, մօլօջիդ «բողբոջ, ճը-
 պոս, շիվ» (Չրս.)
 Մոլոր—մօլօր, մօլըրիլ
 Մոխիր—մախիր, մախէր
 Մոծակ—մօծագ
 Մոծիր—մօծիլ, մըջիլ «մոխրա-
 խառն կալծեր»
 Մոդէզ—մըզլէզ
 Մոմ—մօմ, մում
 Մոլճ—մուջան «մուճակ, ոտնա-
 ման»
 Մոլրալ—մուրալ
 Մոշալ—մօշի, մօշ
 Մոռանալ—մօռնալ, մաննալ
 Մորի—մօրի «անտառ»
 Մորթ—մօրթ, —էլ
 Մորճ—մօրջ «մացառ, Չ. ծառի
 դալար ճլուդ»
 Մորմ—մօրմ «մորմենին և պը-
 տուղը»
 Մորմոքել—մօրմօքէլ, մօրմըքալ
 Մորոս—մօրօս «ալոսահար»
 Մութ(ն)—մութ, մըթնէլ (մըթ-
 նէց—մըթնալ), մըթընդէլ
 Մուխ—մուխ, մըխալ
 Մուկն—մուգ

Մուճակ—մուջագ, մօջագ
 Մումիա—մումիա «մարդու ա-
 բուխից պատրաստված դեղ, որ
 խմում են ընդդէմ վախի» (հեք.)
 (Հակոբէնի)
 Մուն—մընիդ
 Մունջ—մունջ
 Մուռ—մուռ «մունջ»
 Մուտ—մուդ, մըզնէլ
 Մուր—մուր
 Մուրտ—մուրդ «մի խոս»
 Մոմալ—մըմըտալ
 Մսիւն—մըսիւն, մըխսէլ
 Մսուր—մըսուր, —ք
 Մրափ—մըրափէլ
 Մրուր—մըրուր
 Մրջին—մըրջտն, մըրջում, մըլ-
 չօմ
 Մրջնաուիւծ—մըրջնառ
 Մրսիլ—մըսիլ
 Մրբիկ—մըլըլիդ
 Մօտ—մօդ, —իդ
 Մորմ(ք)—մօրմք
 Յաղթ—յաղթէլ
 Յամենալ—էմէնալ «ուշանալ»
 Յեմեցուցանել—էմէցընէլ
 Յանցանք—անձանք
 Յալտնել—հալդնէլ
 Յաշող—աշողիլ, հաշողիլ
 Յատիլ—հօդօց, հադօց «էտոց»
 Յատակ—հադագ
 Յատուկ—հադուգ
 Յարդ—էրթ, արթ
 Յարմար—հարմար
 Յաւանակ—ափանագ
 Յեսան—հէսան
 Յեա—հէդ, լէդ, հըդ
 Յետոլ—էդօ

Յիմար—հիմար
 Յիշատակ—հիշադագ, իշագապ
 Յիշեմ—իշեմ, հիշէմ
 Յիշոց—հիշոց, իշօնց
 Յիսուն—իծծուն, իցցուն հինգ
 Յդի—հրդի
 Յոգնիլ—հօքնիլ
 Յոդ-եմ—հօդօց
 Յոյս—հուս, հույս
 Յոպոպ—հօբօբ
 Յորդորեմ—օրթօրէմ, հօրթօրէմ
 Յորինեմ—օրինէմ
 Յուզեմ—ուզիմ, ուզէմ
 Յունապ—ունաբ, հունաբ, հուննաբ
 Յունուար—հունվար
 Յատակ—իսդագ, իսդըգէմ
 Յոժար—օժար, հօժար
 Յօն(ք)—ունք (ընքվընի)
 Յօրանջիլ—գէրըժգըղալ, հավըժ-
 գըղալ, արըժգըղալ
 Նա—նա, նը
 Նազ—նազ
 Նախանձ—նախանձ
 Նախիր—նախըր
 Նահանջ—նահանջ (տարի)
 Նահատակ—նահադագ
 Նամ—նէմ, նամ
 Նայիլ—նայիլ, նէյիլ
 Նապաստակ—լաբըսդըրագ
 Նարգիզ—նարգիս
 Նարինջ—նարինջ (գունը)
 Նարտ—նարդ «թավլու իսդը»
 Նարօտ—նարօտ, նարօդ
 Նաւակաւիք—նավագադիդ
 Նաւասարդ—նավասարթ
 Նեխիլ—նէխիլ, նէխէմ
 Նեղ—նէղ
 Նետ—նէդ, նէդէմ

Ներ—նէր «էրդու նէրը գէրթըն»
 պէրը, շագ ագգէգ էր բըզգի
 նէրը»
 Ներեմ—նէրիմ
 Ներկ—նէրգ, նէրգէմ
 Ներս—նէրս
 Ներքեմ—նէրքէմ
 Նգով—նըզով,—ք, նպովէմ
 Նիգ—նիք դալ, լինգ
 Նիհար—նիհար
 Նինջ—նինջ, նընջէմ, լինջ
 Նիստ—նըսդէմ
 Նիրհեմ—նիր(հ)էմ
 Նիւթ—նութ «սունդ»
 Նկար—նըգար
 Նման—լըման, ըլման, ըլմանիլ
 Նշան—նիշ, նըշան,—ագ, շանց
 ընէմ
 Նշխար—նըշխարք
 Նշար—ըշար
 Նշտրակ—նըշդըրագ, լէշդէրէգ
 Նոյեմբեր—նօյէմբէր
 Նոր—նօր
 Նուագիլ—նըվագիլ
 Նուալ—նըվալ «մլավիլ», 2. մեղմ
 լալ»
 Նուաղիլ—նըվաղիլ «ուշքը գնալ»,
 նըվաղքէմ
 Նուկի—նուգի, ունգի «մի չափ»
 կես օխա»
 Նուիճ—լըվինջ, նըվինջ «վալրի
 բանջար, որ հլուսելով չորացը-
 նում են և ձմեռը տապակում,
 ուտում են»
 Նունուֆար—նունուֆար, նուլու-
 ֆար, նիլուֆար
 Նուշ—նուշ
 Նուռն—նուռ

Նքոյր—նըքօց, նըքուգ «տնքալ,
 դժվարավ արտաթորել»
 Նօթի—անօթի
 Նարաթ—շափաթ, շապատ
 Նալակ—շալակ
 Նահ—շահ
 Նահեն—շահին
 Նաղ—շաղ, շաղէլ «ալլուրը շա-
 դախել»
 Նադախ—շէխախ, շէխէլ «շադա-
 խել»
 Նադախի—շադաք «գալլիկոն»
 Նաղզամ—շօխամ, շօղբանի
 Նամամ—շամամ
 Նամբ—շամպ
 Նամբուր—շամփուր
 Նապիկ—շաբիգ
 Նառաւիղ—շէպիղ, շառվէղ, շար-
 վէղ
 Նառ—շաղ, Միր, սաղ, սաղվօր
 Նար—շար, մաղ, շար—օց
 Նարիլ—շարէլ, Միր, սարէլ
 Նարական—շարագան
 Նարժ—ժաժ, ժանժ, Միր, սարզ,—
 ում «շարժ, երկրաշարժ»
 Նարժիլ—ժաժալ, ժանժէլ
 Նաւառն—շավառ «ցորենի ծղոտ»
 Նաքար—շանքան, շէքէք
 Նաքիլ—շաքիլ «տերե»
 Նեղ—շէղ, շէղէլ, շիլ
 Նեղբ—շէկպ
 Նեղջ—շէխճ
 Նեռ—շէռ
 Ներեփ—շէրէփ
 Ներտ—շէրդ
 Նեք—շէք
 Նէկ—շէգ
 Նէն—շէն «ուրախ»

Շիթ—շիթ
 Շիւղ—շիղ, շուղ, շէղ
 Շիննիլ—շիննէլ, Միր, սիննէլ
 Շիպ—շիբ
 Շիտակ—շիդապ, շըդգէլ, Միր,
 սիդապ
 Շիլ—շիվ, շեր, շիպ «ճղմված
 խաղող»
 Շիտակ,—հալ—շիդգիլ «տարածել
 միկնել» ոտքը, ձեռքը, մար-
 մինը»
 Շընի—շընլի, շընլիք, շըլի
 Շնիդիլ—շընլիլիլ «փաթաթվել»
 բուլի»
 Շնորհ—շնօրք, շնաֆօր
 Շոգ—շօք, շօղ
 Շոդ—շօղ
 Շորիք—շօղիք, շօղունք «լոր-
 ձունք»
 Շողորքորթ—շօղօքօրթ
 Շոլտ—շուղ, Միր, սուղ
 Շողորթ—շօղօրթ «տկարութլուն»
 Շոպիլ—շըրէլ «ողկուլի խաղողը
 բերնով շոպիկէլ», շօրգէլ
 Շոռ—շօռ
 Շոր—շօր
 Շորթիլ—շօրթէլ
 Շաւար—շըվար, շիվար, շիվարիլ,
 Միր, սըվարէլ
 Շուի—շըվի, շըվշըվացընէլ
 Շուխլ—շուգա
 Շուն—շուն, Միր, սուն, հգն,
 սըվդի Վ սըվնի
 Շունչ—սունչ
 Շուշան—շուշան
 Շուշմալ—շուշմա
 Շուռտ—շուքօթ, շուքաթ, «փետրը-
 վար, Ձ. կին ալքհդի կնոջ թըշ-
 նամի»

Շուրշ—շուրշ, սըրչէլ, շըրչէլ,

շուրջառ

Շուք—շուք, շըվաք, Միր. սրվաք

Շրէշ—շրէշ, շիրէշ

Շփել—շքպէլ

Ոգնի—օգնի, վօգնի, օպնէշ

Ոգուռն—օգըրէլ «գալարել, ոլորել»

Ոլոռն—վօլօռ

Ոլորել—օլըրդէլ, օլըրէլ, օլըրվէլ

Ոլոք—օլօք

Ոխ—վօխ

Ոհ—օհօ

Ողբալ—վօխալալ

Ողկուլգ—գուգ, օղգուգ, վօղգուս,

գօզ

Ողն—օղ, վօղ

Ողողել—օղօղէլ, վօղօղէլ

Ողորմիլ—օղօրմի, վօղօրմի, վօ-

ղօրմէլ

Ողջ—օխճ, վօխճ

Ողջոյն—օխճուռն, վօխճուռն

Ոճ—վօշ «արտավար—չափ», օշ

Ոյժ—ուժ, Միր. ուզ

Ոչ—վօշ, Միր. օց, օց—օք «ոչ—
ոք»

Ոչխար—օշխար, օխչար, Միր-

օցխար

Ոչիլ—օշիլ, վօշիլ

Ոռ—օռ, վօռ

Ոռնալ—օռնալ, վօռնալ

Ոսկի—օսգի

Ոսկր—օսգօր

Ոսպն—օսպ, օսք, վօսք

Ոստ—օստ, վօստ

Ով—օվ, վէվ, վօվ

Ոտն—օդ, օդք, վօդք

Ոտնկալ—օդընգա(ց)

Որ—օ, օր, վէր

Որբ—օրփ

Որդի—օրթի, վօրթի, օրթօց—օրթի

Որդն—օրթ, վօրթ

Որթ—հօրթ

Որթ—վօրթ

Որձ—օրց, վօրց

Ոյն—ուն «բուռ, ուժ»

Որոճալ—օրօշալ

Որոռն—օրօռ

Որոռնիլ—օրօռնիլ

Որոշ—օրօշ, ուրիշ, Միր. օրօսէլ

Որոտ—օրօդ, վօրօդ, օրօդէլ, օրօ-
դալ

Որս—օրս, հօրս

Ու—ու

Ուզակ—ուզէլ

Ութ—ութը

Ութսուն—ուսածուն, ութսուն

Ուլ—ուլ, ուլիզ, ուլզիզ

Ուլն—հըլուն

Ուխտ—ուխտ

Ուղեղ—ըդէղ, ուղէղ

Ուղի—ուղի

Ուղարկել—խըրգէլ

Ուղիղ—ուղիղ

Ուղղորդ—ըղօրթ

Ուղտ—ուխտ

Ումպ—ումբ

Ունդ—հունդ, հընդիգ

Ունիլ—ունիլ, ունէնալ

Ունկիլ—նուգիլ

Ունկն—ունգ, անդ

Ուշ—ուշ, ուշք

Ուռ—ուռի

Ուռիլ—ուռ, ուռիլ, ուռէնալ

Ուռն—ուռնադ «դռան մարճ»

Ուս—ուս

Ուսանիլ—ուսանիլ, ուսնիլ

Ուտել—ուղէլ. ուղէլիք
 Ուր—ուր
 Ուրագ—ուրագ
 Ուրախ—ուրախ, բախ
 Ուրանալ—ուրանալ
 Ուրար—ուրար «ուսանոց»
 Ուրբաթ—ուրփաթ
 Ուրուկ—ուրուկ «բորոտ»
 Ուրուր—ուրուր
 Չաման—չաման
 Չամիչ—չամիչ
 Չանչ—չանչ «Ձեռքի 5 մատը
 չոված վիճակում դեպի մեկն
 ուղղելը՝ անիծելու նպատակով»
 Չար—չար, չարչըրէլ
 Չարանալ—չարանալ «նախան-
 ձել»
 Չափ—չափ, չափս, Միր. ցափ,
 ցափէլ
 Չափար—չափար, չափառ «ճպոտ,
 չիլ»
 Չէչ—թանջ «կալի չեչ» չաչ, ջաչ
 Չեչ—չէչ «մեղրի չեչ, բջիջ»
 Չիր—չիր
 Չոր—չոր
 Չորանալ—չօրնալ «մեռնել, չո-
 բանալ»
 Չորս—չօրս, Միր. ցօրս
 Չու—չու, չրվէլ
 Չուան—չրվան
 Չուխալ—չուխա
 Չօքել—չօքէլ
 Պագ—անել—բաք, բաքնիլ՝ մեծե-
 րին, Միր. բագ
 Պաչ—բաչ, բաչէլ՝ փոքրերին,
 Միր. բացիգ, բացէլ
 Պալատ—բալադ
 Պալար—բալար

Պաղլամ—բաղլամ
 Պախարագ—բախարագէլ
 Պախրէ—բախրէ
 Պակաս—բագաս
 Պահ,—էլ—բայ, բէլէլ, բայէլ
 Պահանորդ—բաշնօրթ
 Պահս—բաս, Միր. բահք
 Պաղ—բաղ, բաղիլ
 Պաղատել—բաղադիլ, բաղադէլ
 Պալթառ—բօժառ, բօղառ
 Պանդուխտ—բանդուխտ
 Պանիր—բանիր
 Պաշար—բաշար, Միր. բասարէլ
 Պաշտել—բաշդէլ, Միր. բադէլ
 Պաշտպան—բաշբան, բաշպանէլ
 Պապ—բաբ «հայր», բարբ, բաբս
 «պապ»
 Պապակիլ—բաբագիլ
 Պապանձիլ—բաբանձէլ
 Պառակ—բառիգ (Չրս.), բառագդէլ
 Պառաւ—բառար, բառբընալ
 Պառկիլ—բառգիլ, բառդէլ
 Պաստեղ—բասդէլ «ճերմակ կտա-
 վի վրա արևի տակ չորացրած
 թթի, խաղողի խլուս»
 Պատ—բադ, բադէլ
 Պատահել—բադահէլ
 Պատան—բադանք
 Պատառ—բադառ
 Պատառել—բառռէլ, բադռէլ
 Պատասխան—բադասխան
 Պատարագ—բադարաք, Միր.
 բադուլմ—բադարագ
 Պատեան—բադինք
 Պատիժ—բադիջ, բաջջէլ
 Պատինճան—բադիջան
 Պատիւ—բադիվ
 Պատկեր—բադգէր, բադգէրք

Պատճառ—բաղչառ, բաջառ
 Պատուեր—բաղվէր
 Պատունան—բաղիհօն
 Պատունաս—բաղունաս
 Պատմել—բաղմէլ
 Պատրաստ—բաղրաստ (նշանա-
 կում է նաեւ պատրաստութիւն,
 օր. «~դէսէք»)
 Պատրիարք—բաղրիւարք
 Պատրոլք—բալրուգ, բալրօք
 Պատրոյս—բալրուս, բալրօս,~էլ
 Պար—բար
 Պարան—բարան
 Պարապ—բարաբ
 Պարարտ—բալարդ (Զրա.), բա-
 բարդ
 Պարգ—բարգ,~էլ
 Պարիսպ—բարիսբ
 Պարծ—բարգ,~անք,~էնալ,
 բարձէննալ
 Պարկ—բարդ
 Պարսատիք—բարսադիք, բարսէդ
 Պարտ—բարդք
 Պարտակել—բարդագէլ
 Պարտէզ—բարդէզ, բարդիզբան
 Պզտիկ—բըզդագ
 Պէս—բէս
 Պէտք—բէզք, բիդի, բըդը, դի, դը
 Պիտոյ—բիդու
 Պիծակ—բիձագ
 Պիղծ—բըղձէլ
 Պինդ—բինդ
 Պինչ—փինչ, փինջ
 Պիտոյանալ—բիննալ, բիննա,
 պիննա «բալական»
 Պղինձ—բըղինձ «կաթսա»
 Պղծել—բըղձիլ
 Պղպշակ—բըղբըշագ

Պղտոր—բըղդօր
 Պճեղն—բըջէղ, բըջըղ
 Պսղ—բօղ
 Պողովատ—բօղբադ
 Պոչ—բօչ
 Պոռալ—բօռալ
 Պոռոչել—փոռանչէլ
 Պորտ—բօրդ
 Պուկ—բուգ
 Պուտ—բուդ, բըդուդ—բըդուդ
 «կաթ—կաթ»
 Պուկ—բըռունգ, բըռգունք, հգն.
 բըռգընէր
 Պսակ—բըսագ, բըսագվէլ
 Պտուկ—բուդուգ, բըդուգ
 Պտուդ—բըդուդ
 Պառտիկ—բըդօդիկ, բըդօդ
 Պրշակ—բըրշագ, բըրուշագ «պիւր-
 ված տուն»
 Ջախել—չախէլ, չըխէլ, չընչըխէլ,
 ճընչըխէլ
 Ջահ—ճահ
 Ջաղացք—ճաղաց, չաղարջ, չա-
 դաչք
 Ջալլամ—չալլամ
 Ջան(ք)—ջանք, ճանք
 Ջարդել—ճարթէլ, ճարթօդէլ, Միւր.
 ձ'արդէլ
 Ջերմ—ճէրմ
 Ջիլ—ջէղ
 Ջլատել—ճըլադէլ «ճլուդերը
 չարդել»
 Ջնջել—ճընճէլ, ճընջէլ
 Ջոկ—ճօգ, ճօգ-ճօգ
 Ջոշ—ճօճ
 Ջորդան—ճըռդօն, չըռթօն, ճըռ-
 թօն, չըռդօն
 Ջորի—ճօրի

Զուհակ—ճուհագ
 Զուխտ—ճուխտ, չուխտագ, Միր.
 ձ'ուխտ
 Զուր—ճուր, Միր. ձ'ուր
 Զրգողիլ—ճըրկողված «ուռած»
 Զրկոտեմ—ճըրգողէմ
 Ռահան—ըռէհան
 Ռինտ—ռընդ, ըռընդ, ոընդիգ
 Ռոճիկ—ըռօջիգ «ընկուզմեջի շի-
 ճուկ»
 Ռուպ—ըռուք, ըրուք
 Սա—սա, սը
 Սադայել—սաթույել
 Սաթ—սաթ
 Սալ—սալ
 Սալալատակ—սալադագ
 Սալուր—սալօր
 Սահման—սալման
 Սահ—ստք, սահ «հոսանք, սա-
 հանք»
 Սաղաւարտ—սաղավարդ
 Սաղմոս—սաղմօս
 Սամի—սամի
 Սամիթ—սամիթ
 Սալլ—սալ, սէլ
 Սալու—սըրթ
 Սան—սան, իգ
 Սանահալը—սանար
 Սանամալը—սանըմար
 Սանդ—սանդ
 Սանդուղ—սընդուգ
 Սանտր—սալը, սալըէլ
 Սապատ—սաբադ
 Սապոն—սաբուն
 Սառն—սառ
 Սառչիլ—սառիլ
 Սառուց—սառուց, սառօց
 Սասանիլ—սասանիլ

Սաստել—սասդէլ
 Սատակել—սադագ «թուրքի մե-
 ռել», սադգէլ
 Սատանալ—սադանա
 Սատուր—սաթըր «հոտոց»
 Սար—սար
 Սարել—սարէլ, սարք
 Սարբինալ—սարբինա, սարբինա
 Սարեակ—սարէգ
 Սարկաւագ—սարգավաք
 Սարսափ—սարսափ, սըրսըփալ
 Սարսուռ—սարսըռալ
 Սաւան—սալան
 Սեամ—շէմ, շէմք
 Սեաւ—սիւալ, սէվ
 Սեկ—սէգ, շ. մոմլաթ «խանձա-
 րուրի շոր»
 Սեղմ—սըլմէլ
 Սեպ—սէք
 Սեպտեմբեր—սէգդէմբէր
 Սեռն—սըռնի
 Սեր—սէր
 Սերեկ—սէլ «կճուճի բերանը կա-
 պելու մորթ»
 Սերկեիլ—սէրգէվիլ, սէվգէվիլ
 Սերմն—սէրմ
 Սերմանացու—սէրմըցու
 Սէգ, սիգուռ—սէգ, սիգ, սազ,
 սիգուգ
 Սէր—սէր, սիրէլ, սիրուն
 Սինի—սինի «ափսե»
 Սինձ—սինձ
 Սիսեռն—սիսէո
 Սիրտ—սիրդ
 Սիւն—սուն, սին, սճն
 Սխալ—սըխալ
 Սկիհ—ըսկի
 Սկեսուր—գէսուր

Սկսանիլ—ըսգըսէլ
 Սղկել—սըղգէլ
 Սղոց—սըղոց
 Մնանիլ—սընիլ
 Սոխ—սօխ
 Սող,—ալ—սօղ,~ալ, սօղնագ
 Սով—սօվ
 Սովոր—սօվօր,~էլ, սօրվէլ, սօր-
 վութին
 Սորխուն—սօրխին «ուռք»
 Սուգ—սուք
 Սուղ—սուղ
 Սունաբալ—սունաբա «անշնորհք»
 Սունգն—սունգ
 Սուսր—սօրս «մի ներկ»
 Սուտ—սուդ
 Սուր—սուր, սուրալ, սըրէլ
 Սուրբ, սրբել—սըփ, սըբ, սըրփէլ,
 Միբ. սուրբ, սըրբ'ութին
 Սպանանել—բանէլ, բաննէլ
 Սպասել—բասէլ, ըսբասէլ
 Սպարդիլ—սըփըրթնէլ
 Սպիտակ—բիդագ
 Սպիտակիլ—բիդգէլ
 Սպտուր—զըբդուլ, զըբդուր, սըբ-
 դուր
 Սպրիկ—սըրլուգ
 Ստակ—ըսդագ
 Ստանալ—ըսդանալ
 Ստեղծել—դէղծէլ
 Ստեպ—ըստէբ—ըստէբ
 Ստեպդին—դէղբինդ, դաբդինդ,
 դաբդին
 Ստերչ—դէրչ
 Ստիպել—ըսդըբէլ
 Սրահ—սըրահ
 Սրիկա—սըրիկա
 Սրսկել—սըրըսգէլ

Սօլ—սօլ
 Սօս—սօս «հասակը երկար՝ խելքը
 կարճ»
 Վագել—վագէլ
 Վագ—վագ
 Վաթսուն—վածծուն
 Վախ—վախ,~նալ
 Վախճան—վախճան,~վիլ
 Վաղ—վաղ,~ուց
 Վալելիլ—վալլէլ
 Վալթէլ—վաթիլ, վաթէլ
 Վալր—վար, Միբ. վար «ներքև»
 Վալրենի—վալրէնի
 Վան(ք)—վանք
 Վառ—վառ,~էլ
 Վառեակ—վառիգ, վառէգ
 Վաստակ—վասդագ, վասդըգէլ
 Վատ—վադանալ
 Վար—վար
 Վարել—վարէլ
 Վարաղ—վարաղ
 Վարար—վարար
 Վարդ—վարթ, վարդ
 Վարդավառ—վարթէվօր
 Վարդապետ—վարթաբէդ, վարթը-
 բէդ
 Վարժ—վարժ,~վէլ,~րբէդ || ~աբէդ
 Վարձ—վարց~ք
 Վարս—վարս
 Վարտիք—վարդիք
 Վեղար—վէղար
 Վեր—վէր, վըր
 (Ի) Վերալ—վէրա, վըրէ(ն)
 Վերադիր—վըրադիր
 Վերջ—վէրչ,~անալ
 Վեց—վէց
 Վէգ—վէք
 Վիգ—վիգ
 Վիժել—վըժէլ «սատկել»

Վիճակ—վըջազ
 Վիշապ—ուշաբ
 Վկալ—վըգա
 Վճարել—վըճարել
 Վնաս—վընաս
 Վկառ—վըռազ
 Տադր—դաքըր, դէքըր
 Տալ—դալ «ամուսնու քույր»
 Տալ—դալ, դըվի
 Տախտ—թախթ
 Տախտակ—դախտազ
 Տակ—դազ, դըգուն
 Տակ—դազ, էրգուդազ
 Տակառ—դազառ
 Տաղ—դաղ «եկեղեցական երգ»
 Տաղ—դաղ, -ել
 Տաղաւար—դաղավար
 Տաղականացանել — դըխդըգընել
 Տաճար—դաջար
 Տաճկինակ—դաջգինազ, դաջգը-
 նազ, «գունդգունն ներկված
 դավազան»
 Տամկանալ—դամգընալ, դամգիլ
 Տանիլ—դանել
 Տանձ—դանձ
 Տանջել—դանջել
 Տանտիկին—դանդիգին
 Տաշել—դաշել
 Տաշեղ—դաշեղ, դաշուք
 Տաշտ—դաշտ, -ազ
 Տապալել—դաբալել, դաբըլդգել
 Տապակ—դաբազ
 Տապակել—դաբգիլ
 Տապան—հօղադաբան
 Տապար—դաբար «կաշի կտրելու
 դանակ»
 Տասն—դասը, դասնլազ, դասվէր-
 ցու, դասվիրէք

Տատասկ—դադաշ
 Տատրակ—դադրազ
 Տարաժել—դարաձէլ
 Տարգալ—տըկալ, Միր. գ'ըդալ
 Տարի—դարի
 Տարալ—դար (Գղի) «անգամ»
 . դարմարդար «անօթեան»
 Տափ—դափ, -ազ
 Տափան—դափան
 Տափնել—դափնել
 Տաք—դաք
 Տեղ—դէղ, գէղվաննիս «տեղներս»
 Տեղեակ—գէղազ, գէղլազ
 Տենդ—գէնթ
 Տես-անել—գէսնալ. գէնիլ, գէնալ
 Տետր—գէդըր
 Տերև—գէրէվ
 Տգզալ—գըգզալ
 Տգրուկ—գըգրուգ, գըրգուգ
 Տէր—գէր, գէրգէր, սեռ. գէրդըրօջ
 Տիկ—գիգ
 Տիկին—գիգին (խաղալիք)
 Տիղ—գիլ, դիլը
 Տիպ—գիբ
 Տխուր—գըխուր, գըխրիլ
 Տղալ—գըղա, -մարթ
 Տղալութիւն—գըղալութին
 Տնազ—գընազ
 Տնաւեր—գընավէր
 Տնտղել—գընդըղէլ
 Տող—դօղ «վղի գարգ»
 Տոպրակ—դօբրազ, դորբազ
 Տորգ—գօրք
 Տորոն—գօրօն
 Տուար—դավար
 Տուղտ—դուխտ (մի ծաղիկ), գէղդ
 Տուն—գուն, գըն, Միր. դուն
 Տունկ—դունգ, դընգէլ .

Տուտն—դուդ «մի բանի ծալլը»
 Տոփեկ—դրփէկ
 Տրեխ—դըրէխ
 Տրեմ—դըրէմ «նվազագույն քաշ,
 կշիռ»
 Տրորիլ—դըրորէկ
 Տրոփեկ—դըրոփալ, դըրօփէկ, դըր-
 փալ
 Տքալ—դըքալ, դընքալ
 Տօթ—դօթ
 Տօն—դօն
 Բոպե—բօթ «վալրկյան»
 Յագան—ցաքան
 Յախ—ցախ
 Յած—ցած
 Յամաք—ցամաք, -էկ, ցամքէկ
 Յալեկ—ցալէկ
 Յալտ—ցալթէկ, ձաթ, -էկ
 Յան, -եկ—ցան, -էկ
 Յանկանալ—ցանդանալ
 Յանցառ—ցանցառ
 Յաւ—ցավ, -էկ
 Յաքի—ցաքի
 Յեկ—ցէկ
 Յեղ—ցեղ
 Յերկ—ցարկ
 Յեց—ցեց
 Յիխ—ցիխ, ցէխ, ցէխէկ
 Յիրդ—ցիրդ, ցըրդի, ցըրդէնի,
 զըրդէնի
 Յից—ցից
 Յիւ—ցիվ, ցըվիք
 Յնծալ—ցընծալ
 Յնկնիլ—ցընկնիլ, ցընդնիլ, ծըյնէկ
 Յնդիլ—ցընդէկ
 Յնորիլ—ցընօրվիլ
 Յնցուդ—ցընցըդէկ
 Յոլ—ցօլք, ցօլալ, ցօլիդ

Յորեան—ցօրէն
 Յուրտ—ցուրտ
 Յուցանեկ—ցըցընէկ
 Յոփ—ցօփ «շատ վատնող»
 Յրեկ—ցըրէկ
 Յօդ—ցօդ
 Փաթ—փաթ-աթէկ, փաթտէկ
 Փախ—փախս (դալ), փախչիկ,
 փախնէկ
 Փակ—փազ, -էկ
 Փալլ—փալիլուռն, փալլ
 Փալծաղն—փաձէկ
 Փալտատ—փէդադ
 Փալտ—փադ, փէդ, Միւր. փադ
 Փառ—փառ «քացախի երեսի սպի-
 տակ շերտ»
 Փառք—փառք
 Փարատ—փարդ «զատ, հեռու»
 Փարատեկ—փարդիկ, փարդէկ,
 փարչդէկ
 Փարթ—փարթ «աղիք, փորոտիք»
 Փարթամ—փարթամ
 Փարչ—փարչ
 Փափազ—փափազ
 Փափուկ—փափուկ
 Փեթակ—փէթադ
 Փեղկ—փէղդ
 Փեռեկ—փէռդըդէկ (Չրս.), փէռէդ
 Փեսալ—փէսա
 Փետեկ—փէդէկ, փէթտէկ
 Փետուր—փէդուր, թէփուր, փուր
 Փերթ—փէրթ «տերեկ»
 Փերփեր—փէրփէր «փիփերթ»
 Փիլոն—փիլոն
 Փիւն—փիւն
 Փլանիլ—փըլիլ «փլչիկ, 2. քիթը
 արլուենիլ»
 Փխրան—փըխուդ

Փղձկալ—թըձգալ
 Փնթի—փրնթի
 Փնչալ—փրնչըգէլ
 Փնչել—փրնչօղ «քթախոս»
 Փշատ—փըշաղ
 Փշրել—փըրշէլ
 Փշուր—փըշուր, փըրշունք
 Փչել—փըչէլ
 Փոթոթիւ—փօթ «կնճիռ», փօթօթէլ
 Փոթ—փօթուղ «կնճիռաւոր»
 Փոթիւ—փօթէլ
 Փոխ—փօխ, -էլ
 Փոխինդ—փօխինդ
 Փոկ—փօկ
 Փող—փօղղանք «փողրանք», փօղղանք
 Փող—փօղ
 Փողոց—փօղոց «մոխիրը թափելու տեղ»
 Փոշի—փօշի
 Փոշիման—փօշմանէլ, փօշմընէլ, փօշվընիւ
 Փոս—փօս
 Փոր—փօր, -էլ
 Փորձ—փօրց, -էլ, -անք
 Փուլ—փուլ կալ, փըլիլ, բըլվէլ
 Փուխր—փուխըր, -ուզ
 Փուճ—փուշ
 Փունջ—փունջ
 Փուշ—փուշ, Միր. փուս, փըսիդ
 Փուտ—փուղ, փըղէլ, անփուղ
 Փուք—փուք, -ս
 Փոքր—փօքրր
 Փչել—փըչէլ
 Փեւլ—փըւէլ
 Փոնչէլ—փըոնչդալ
 Փսխել—փըսխէլ, փըխսէլ

Փրթանիւ—փըրթընէլ (<փրթցանել—փրթուցանէլ)
 Փրկել—փըրկէլ
 Փրփուր—փըրփուր
 Փրփրեմ—փէրփէր
 Քած—քած
 Քակել—քագէլ
 Քահանալ—քահանա
 Քաղ—քաղ, քախէլ
 Քաղահան—քաղանք
 Քաղաք—քաղաք
 Քաղց—քախցած
 Քաղցր—քաղս
 Քամ, քամուք—քամ, քամուք
 Քամել—քամէլ, քամիլ, քըմէլ, քըմդէլ
 Քամակ—քամագ
 Քամի—քամի
 Քալլ—քալէլ, քալք
 Քան, -զ—քանի, քանձ, քընձ, քանգ, Միր. անքան, քընձ, քանգ, քընի
 Քանդել—քանդիլ
 Քաշ—քաշ, -ք, Միր. քաձ'
 Քառասուն—քառսուն, -ագան, -ըմէդ
 Քաս—քաշի «կերակրի պնակ, փարչ»
 Քար—քար, քարաքօս
 Քարման—քձարման, քարիման, քըրման «բուրդ մանեկու գործիք»
 Քարթու—քարթու
 Քարճիկ—քճէրէշիդ
 Քարշել—քաշէլ, Միր. քասէլ
 Քարոզ—քարօղ, -էլ
 Քացախ—քացախ
 Քաւթար—քձւլթար

Բենի—քէնի
 Բեռի—ք'անի, ք'էռի
 Բերեւ—ք'էրէւ
 Բերթեւ—ք'էրթէւ
 Բերծ—ք'էրծէւ
 Բէն—ք'էն
 Բթան—քըթան
 Բիթ—ք'իսթ
 Բիւ—ք'իւ
 Բիչ—ք'իչ
 Բիստ—ք'իս
 Բիրտն—քըրդիք, քըրդընէւ
 Բծնիւ—քըզնիւ
 Բծուար || քձուար—քըձվար «բրդի
 կտորտանքներ»
 Բշեւ—քըշէւ, Միր. քըսէւ
 Բոթոթ—քօթօթ «արշի, շան ձագ»
 Բող—քօխկ
 Բոլր—քօր, քիր, քուր
 Բոս—քօս
 Բով—քօվ, քօվընդի
 Բոր—քօր, -էլ, քօր
 Բութէշ—քութէզ «հարսանիթ հի-
 վանդությունը»
 Բուդ—քուդ
 Բուն—քուն, քընէւ
 Բուշնայ—քուշնաման, քուշմարտ,

քուշմաթ
 Բուռակ—քուռադ
 Բուրայ—քուրա
 Բուրշ—քուրշ
 Բսակ—քիսա, քըսադ
 Բսան—քըսան, քըսանըչօրս
 Բսեւ—քըսէւ, քըսվէւ
 Բրիստոնեայ—քըրիստօնյա
 Բրքիր—քըրքուր «կակղավուն»
 Բրքրեւ—քըրքըրիւ
 Օգնեւ—օքնէւ
 Օգոստոս—օգոստոս
 Օգուտ—գօգդէ՝ «բավ է»
 Օդ—օթ
 Օթեկան—օթէգուն
 Օթեվան—օթէվան «ալերակ սըր-
 բավայր»
 Օծեւ—օծէւ
 Օձ—օց
 Օդ—օդ
 Օտար—օդար, -ադան
 Օր—օր, ավուր, անուր «այսօր»
 Օրէն(ք)—օրէնք
 Օրինակ—օրինադ
 Օրհնեւ—օշնէւ
 Օրօր—օրէլ, օրօցք
 Օրորան—օրան

ԴԵՐՍԻՄԻ ՏԵՂԱՅԻՆ (ՌԵԳԻՈՆԱԼ) ԲԱՐԲԱՌԱՅԻՆ ՔԱՐՏԵԶՆԵՐ

Մի կողմից աշխարհագրական տվյալ միջավայրից հայերենի վերացումը, բազմաթիվ գյուղերի խոսվածքներով նյութեր ձեռք բերելու մեծ դժվարությունը և մյուս կողմից՝ մալր բարբառի մեհագրական ուսումնասիրության բացակայությունը, նոր և ավելի դժվար պայմանների առաջ են կանգնեցրել մեզ:

Այնուամենայնիվ աշխատել ենք նյութեր հավաքելու բոլոր ալն գյուղերի խոսվածքներով, որոնց կրողները ալժմ ապրում են Երևանում, նրա արվարձաններում և ընդհանրապես Սովետական Հայաստանի սահմաններում:

Հայախոս գյուղերի ամբողջական ցուցակը կազմելուց և աշխարհագրական քարտեզն ունենալուց հետո, մենք սկսեցինք որոնումները բարբառախոսներ գտնելու ուղղությամբ: Բացի այն, որ մայրենի խոսվածքով անխառն խոսողներից վերցնում էինք նյութեր, նրանցից անհրաժեշտ տեղեկություններ էինք հավաքում նաև հարևան գյուղերի խոսվածքների վերաբերյալ: Ընդհանուր հարցերի վերաբերյալ այդ տեղեկությունների մեծ մասը հավաստի էին դառնում, երբ հաստատվում էին ուրիշների կողմից: Այսպես, օրինակ, մենք մի քանի անգամ հանդիպումներ ունեցանք Ալթուն Հուսեյն գյուղի նախկին բնակիչներից մի քանիսի (Սուլթան Մանգոյանի և ուրիշների) հետ: Նրանք հավաստիացնում էին, որ Ազալե Շենլիկ, Սուրբ Թորոս և մի քանի այլ գյուղերում խոսում են ճիշտ իրենց նման: Հետագայում, երբ մենք առիթ ունեցանք զրուցելու Սուրբ Թորոս գյուղի բնակիչ Արմենակ Բեդրոսյանի հետ, Ս. Մանգոյանի և ուրիշների տված տեղեկությունները լիովին հաստատվեցին:

Այդ ձևով տարբեր աղբյուրներից ստացված տեղեկությունները մենք համարել ենք հավաստի, ուստի քարտեզի մեջ մտցրել ենք նաև այդ գյուղերը:

Սակայն գյուղերի մեծ մասի խոսվածքները, ինչպես երևում է նաև քարտեզից, բաց են մնացել ոչ միայն խոտոզներ չգտնելու, այլև այն պատճառով, որ այդ գյուղերի խոսվածքների վերաբերյալ տեղեկությունները կամ մերժվել, կասկածի տակ են առնվել ուրիշների կողմից, կամ էլ տեղեկատու երկրորդ անձ գտնել մեզ չի հաջողվել. ստացված տեղեկությունը, գուցե և ճիշտ, մենք համարել ենք ստուգելի, և քարտեզի մեջ նման խոսվածքները թողել ենք բաց:

Այսպես, մեզ հաջողվեց տեսակցել նախկին մեծկերտցիներ Աննա Գասպարյանի և Կարապետ Սողկյանի հետ, որոնց գրույցից մեկական պատառիկ բերվեց վերևում: Նրանք, իրարից անկախ, կարևոր տեղեկություններ տվեցին մի շարք գյուղերի խոսվածքների վերաբերյալ, բայց որովհետև նրանք քույր ու եղբայր են, ուստի նրանց տված տեղեկությունները համարեցինք մեկ աղբյուրից և, քանի որ դրանք հաստատող ուրիշ անձ չգտանք, տեղեկություններին չվստահեցինք:

Պատահել է նաև այլ կերպ. Ս. Հալիունին, Անդրանիկը և մյուս տպագիր աղբյուրները, ճիշտ է, շատ քիչ առիթներով, բայց նշել են, թե որ գյուղերն են, որ նման են խոսում. այս դեպքում էլ մենք վարվել ենք այն ձևով, ինչ մյուս դեպքերում, այսինքն տեղեկություններն ստուգել և ապա միայն քարտեզի մեջ մտցրել ենք համապատասխան գյուղը:

Ստորև ներկայացվում է երեք քարտեզ, որոնցից մեկը նվիրված է պալթական բաղաձայնների համակարգին, երկրորդը՝ բալի սահմանական ներկայի ու անկատարի կաղմությանը և երրորդը՝ ներկայի շարունակական ձևի կաղմությանը:

Կաղմել ենք նաև ա, ու, ի ձայնավորների հնչյունափոխությունը, հոլովական վերջավորություններին ու անձնական դու և ցուցական այդ գերանունների հոլովման ձևերին նվիրված քարտեզներ, որոնք, սակայն, իրենց միօրինակություն պատճառով, հարմար չգտանք տպագրելու:

Բաղաձայնական համակարգին նվիրված քարտեզից (№ 1) երևում է, որ քննության առնված խոսվածքները շեղվում են խարբերդի կամ մալր բարբառից, պատկանելով բարբառների այն խումբին, որը բ'-ն դարձրել է բ և ապա այդ բ-ն էլ՝ ա:

Խարբերդի բարբառին համընթաց է գնացել միրաքների բարբառը, որը բ'-ն ու բ-ն պահել է անփոփոխ՝ վերացրել խուլների շարքը և ընդհանրապես ջ, և, չ, ու ծ, շ հնչյունները: Այս վերջին

կետում միրաքնների բարբառը եզակի է հայերեն բարբառների ամբողջ շարքում:

Հաջորդ քարտեզով (№ 2) ներկայացվում է բայի սահմանական եղանակի ներկա ու անկատար ժամանակների կազմությունը: Կը մասնիկի նախադաս գործածությունը կամ սովորական կազմության ձևով Խարբերդից—Նրզնկա և Չմշկածաղից—Ճապաղչուր ընկած տերիտորիայում խոսվում է մի միասնական բարբառով: Այլ պատկեր է ներկայացնում մասնիկի հետադաս գործածությունը:

Քննությունները ցույց տվեցին, որ մասնիկի հետադաս գործածությունն ավելի սովորական է հին սերնդի, ժերերի խոսվածքներում. մեզ համար պարզ դարձավ, որ հնում սովորական կազմության համար օգտագործվել են զա, (հ)ա մասնիկները, որոնք սակայն, տեղի են տվել կը մասնիկին. արդի և հին վիճակները քարտեզի վրա ցույց են տրված քառանկյուն մարմնի ձևով, հին վիճակի համար, հետադր. կազմ. նշումով:

Հաջորդ քարտեզի վրա ցույց է տրված սահմանական ներկա ժամանակի շարունակական ձևերի կազմությունը. այստեղ անսովոր է օ, նը, քե մասնիկների փոխնիփոխ գործածությունը, որ սակայն վկայում է, թե տվյալ խոսվածքները գտնվում են հարևան խոսվածքների ազդեցության տակ. նորություն է օ՝ մասնիկը, որը առաջացել է ոք>օք դերանունից ճիշտ այն ճանապարհով, ինչ՝ նը, քե մասնիկները՝ նա դերանունից:

Քարտեզներից երկում է, որ յուրաքանչյուր ենթաբարբառ, որպես մայր բարբառի ստորադաս ձև, ունի նաև իր որոշ առանձնահատկությունը, որով նա տարբերվում է իր նմաններից: Հենց այդ տարբերություններն են պատճառը, որ հաճախ բարբառախոսներին իրավունք է վերապահում ասելու, թե իրենք խոսում են հարևաններից տարբեր:

Ամփոփելով այդ տարբերությունները, Դերսիմի տերիտորիայում մենք գտնում ենք մեկ յուրատիպ բարբառ՝ միրաքնների բարբառը և երեք ենթաբարբառ: Այդ ենթաբարբառները իրենց մայր բարբառի հետ միասին «ամենից ավելի հավատարիմ»¹ են արևմտահայ գրական լեզվին:

¹ 2. Անտոյան. Հայոց լեզվի պատմություն, II-րդ մաս, Երևան, 1951, էջ 343:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

ԲԱՐԲԱՌԱՅԻՆ ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՌԱՐԱՆ

Այս բառարանի համար նյութ են մատակարարել.

1. Մեր հավաքած նմուշները, որոնց մի մասը այս գրքում չի բերված:

2. Այն բառերը, որոնք ի հայտ են եկել մասնավոր գրույցների ընթացքում:

3. Հին հայերենից—բարբառ բառարանը, որ կազմել ենք առանձին բարբառախոսների օգնությամբ:

4. Վերջապես, մատենագիտության բաժնում հիշված գրականությունը:

Տպագրված գրականությունից հանված բառացանկը ստուգելուց և ճշտելուց հետո մտքերել ենք այս բառարանի մեջ: Այդպիսի ստուգում ու ճշտում չենք կատարել միայն մի քանի բարբառի բառերի համար, որովհետև այդ բարբառով խոսողների մենք չենք հանդիպել: Այս բարբառի բառերից բառարանում մտքերել ենք միայն նրանք, որոնք հնչյունական կազմությամբ որոշակիորեն տարբերվում են ուսումնասիրված ենթաբարբառների ու խոսվածքների բառերից:

Ավելորդ ենք համարում նշել, թե ինչու այս բառարանում գրել ենք նաև այն բառերը, որոնք հնչյունական կազմությամբ ու իմաստով նույն են մայր բարբառի կամ հարեան բարբառների բառերի հետ:

Բառարանն շատ հեռու է որևէ չափով սպառիչ լինելուց, ավելին՝ հասկանալի պատճառներով նա թերի ու պակասավոր է: Այդ բացը լրացնելու ուղղությամբ կատարվող լուրաքանչյուր քալ, լինի այն Հայկական ՍՍՌ ԳԱ Լեզվի ինստիտուտին նյութեր տրամադրելու կամ ուրիշ ձևերով, անկասկած, կարժանանա խրախուսանքի:

Բառարանում լուրաքանչյուր բառի դիմաց նշված է, թե տվյալ բառը մեր ուսումնասիրած ենթաբարբառներից որին է հասուկ: Ենթաբարբառների և խոսվածքների անունները գրված են կրճատ, ահա դրանք. Բ=Բէրբի, Ք.=Քղի, Չրս.=Չարսանճազ, Չմշ.=Չմբշ-կածազ, Խ.=Խնձորեկ, Երզ.=Երզնկա:

Նորահայտ ու հազվագյուտ բառերը գրված են ցրիվ:

Ա—Խ. Երզ. էլի, ալ, էլ
Աբըլօ—Բ. Ք. Չմշ. Խ. փնթի, կեղ-
տոտ
Աբըշիդ—Բ. համբարձման տոնի
կերակուր
Աբըրցու—Ք. Բ. տարվա պարենը
Աբիդ—Ք. ձեռնոց
Աբիս ընեւ—Ք. Երզ. ձեռքը համ-
բուրեւ (մեկ).
Աբրիմ—մէռնիմ—Ք. Խ. Երզ. մի
դեղին ծաղիկ
Աբուռ—չուբուռ—Ք. Բ. Խ. խառն,
խառնիխուռն
Աբուց—Բ. ձեռք
Աբով, ապով—Բ. Ք. Խ. Երզ. հուլ-
սով
Ագըռմէշ—Բ. երանք
Ագիլջան—Բ. գուլպայի բուրդած
զարդ
Ադամամութ—Չմշ. ադամամութ
Ադամօրթի, ադամօրթու զավադ—
Խ. Երզ. շիտակ, ազնիվ մարդ
Ադգըղուք—Ք. Խ. տականք, ֆա-
ցորդ
Աղըգէլ—Բ. ժամանակ ունենալ
Աղէցգուն—Ք. Բ. ատոդ
Ագբա—Բ. Ք. սպասարկու
Ագրազալ—Ք. աղբակալ
Ազնավուր, ազնաֆօր — Խ. Երզ.
ազնվական
Ալաբաղուդ—Ք. աներևույթ չար
ոգի

Ալալանդ—Ք. Բ. ալգին, արտը
ջրելու իրավունք, հերթափո-
խույթյուն
Ալակուճէլ, ալագուշէլ—Ք. Խ. ան-
գիտակցորեն գործել, շվարու-
մով մի բան անել
Ալապօց—Ք. Բ. վաղանցուկ բոց
Ալաոդա (ըլլիլ)—Ք. հոծ բազմու-
թյամբ հավաքվել մի տեղ.
2. Անակնկալից շվարելով տե-
ղում խառնված ֆալ
Ալգէլ—Ք. կեր տալ
Ալէնդըրիլ, ալէնտրիլ—Բ. շտապել
Ալէվըլա—Բ. կաղանդ, կաղանդի
օրը
Ալէվըլուդ—Ք. խենթուկ, հիմար
Ալէվլուդ—Բ. անհանգիստ
Ալըրմադ—Բ. ալլուրի մաղ
Ալըրդուն—Բ. ջրաղացի ալրտուն
Ալիդ—Բ. Ք. Խ. տավարի կեր
Ալամաջուդ—Ք. Խ. տարուբերող
զիկ
Ալվա—Բ. Խ. կրկին, դարձյալ
Ալօջէնի—Բ. ալոճենի
Ախթալէլ—Ք. Բ. Խ. կոտել, ամոր-
ձիքը հանել
Ախպէլ, աղրէլ—Բ. արտը մոխի-
րով պարարտացնել
Ախպըրազ—Ք. Խ. աղբըրուդ—Բ.
ակնաղբյուր
Ախրուդ—Բ. (տես Աղբուն)

Ախտաբըլօր—Ք. մի բույս, որով
այծերի դաբաղը՝ ոտքերի վեր-
քը, բուժում են

Ախտըմար—Ք. հավասար հեռա-
վորությամբ ուղղահայաց տըն-
կոված ձողեր, որոնց վրա հյուս-
վում են ցանկապատի ճյուղերը

Ախտօր—Բ. սմախ թուփը

Ակնիգ, ագնիք—Բ. ճահճալին
վալրեր

Ակօխք, ագօղք—Ք. ննջեցյալի
թաղման հաջորդ օրը այցի գնալը
(ակն—որոք)

Ահընթըփիլ—Բ. հաբեկիկ

Աձան—Բ. ձվածի հավ

Աձ էլլալ—Չմշ. Խ. Երգ. հավի ա-
ծել սկսելը

Աձիգ—քաղցր կերակուր, որ
պատրաստում են ծլած ցորե-
նով, ածիկ

Աձիլէլ, ածիլ էնօղ—Բ. ածիլել,
վարսավիր

Աղադարդէլ—Խ. Ք. Երգ. մթան
մեջ ձեռքով բան որոնել

Աղադ—Բ. Ք. ճյուղերից հյուս-
ված ցանց, փայտե ցանկապատ

Աղբըրուգ—Բ. եղբայրիկ

Աղբուն, ախպուն—Խ. Ք. Երգ.
պարարտացված հող

Աղէգախ, աղէղգախ—Ք. Խ. Երգ.
ջուլհակի, թաղիքագործի աղե-
ղը կախելու ճկուն ձողը, ճպտը

Աղգէգ—Բ. Խ. Ք. Չրս. գեղեցիկ

Աղգէգնալ—Բ. գեղեցիկանալ

Աղգէգուգ—Բ. աղեկավուն

Աղնիադ—Բ. աղեղի լարը թա-
փելու փայտ

Աղընդօդիգ—Ք. աղաման (աղն-
կոտ-իկ)

Աղինագ—Բ. լառէջները զատելու
երկճղի փայտ

Աղնէլ—Ք. Բ. Խ. Երգ.—աղեղով
բամբակ գգել

Աղշօր—Ք. քիչ աղի (աղ-շոռ)

Աղպըքէրի—Բ. վաղահաս խաղող
Աղվէլ—Բ. Ք. Խ. դառն լինել,
թունավորել, դառնահամել

Աղտէլ—Բ. որթատունկի ճյուղե-
րով ցանկապատել

Աղվէսի շօղ—Բ. Ք. տոթ, ամուսն
տաք օդ

Աղցան—Ք. Բ. Խ., աղով ուտելու
բանջարեղեն, աղցան

Աղօթ էնել—Բ. աղօթել

Աղօթգօմ, -ը ջէրմըգէլ—Բ. արե-
վիք, արշալույսը բացվել

Աղօն—Բ. Երգ. աղուն, Ք. աղվօն,
Խ.—աղացվելիք ցորեն

Աման—չաման—Բ. ամանեղեն

Ամբօլ, ամգօլ—Բ. Խ. Երգ. տոթ,
ամպոտ ու խոնավ մթնոլորտ

Ամբընալ—Բ. անհամել

Ամէգը, ամէքը—Ք. Միւր. ամեն
մեկը, լուրաքանչյուրը

Ամընվիլ—Ք. Խ. Բ. տեղավորվել

Ամպ, ամբ—Ք. անձրև

Ալլըխ—ծըղուգ—Երգ. Ք. Բ. Խ. մի
խմբապար

Ալմա—Երգ. Բ. Խ.—հա հիմա

Անակա—Բ. խաղալու համար հա-
տուկ մեծ վեգ

Անաղօդ—Խ. Չմշ. երեք մատնի

Անաղադ—Ք. անհատակ, դժոխք,
շատ խոր տեղ

Անգաջ գախէլ—Բ. լսել

Անգէլ—Բ. Բ. զարդը ականջին
փակցնել

Անգըջէլ, անգըճէլ—Բ. լրտեսել

Անգըջթօզ—Բ. (տես Անգըջօք)

Անգըջվին գախէլ—Բ. տրտմել,
հիվանդանալ

Անգըջտուռ—Բ. ականջի դրսի
բացվածք (ականջ-դուռ)

Անգըջօք—Բ. ականջի ստորին
մասը՝ ծնոտի ու պարանոցի
միացման տեղը

Անգին—Բ. կավի մեծ տաշտ

Անդա, անտա—Չրս. Բ. Բ. ախու-
հետե, ախտեղից

Անդալ (խօսել)—Բ. զառանցել

Անթէդտզ—Բ. անութի տակ

Անթէդվիլ—Բ. ինքնիրեն ծածկել

Անթըդէլ—Բ. գաղտնիք պահել,

Բ. կրական անթեղել, 2. թոնրի
հացը շատ տաքից թափվել

Անթըփէլ—Բ. թոնրի կողից հացը
ընկնել

Անժուր—Խ. Երգ. լուղապակաս կե-
րակուր

Անիսէթ—Չրս. Խ. Բ. անմիջապես

Ան ձ ու լ—Բ. քիչ, փոքր ինչ

Անձօդ-իլ—Բ. անիծոտ,-վել

Անջըգիլ—Բ. Խ. Բ. Երգ. աղքատ-
տանալ, ճարը կտրել (անճա-
րակ-իլ)

Անջըրդիլ—Բ. Բ. Խ. Երգ. չոռոզվող
հող, անջրդի

Ան ս ո Ր ի գ—Խ. Երգ. դիվահար

Անուշաքէրնէլ—Բ. Խ. Երգ. բերանը
անուշացնել, Բ. կաշառել

Անքուն—Բ. Բ. անքուն

Անօթի—Բ. գրաստի ագետակից
անցնող փոկը՝ համետի

Անօրէն—Բ. Խ. Երգ. տաճիկ,
թուրք

Ա շ է լ—Բ. Բ. Խ. Երգ. նալել, Բ.
ականականուց լինել

Ա շ խ ի լ, աշխաձ—Բ. Բ. կերա-
կուրի հնանալ փչանալը, համը
փոխելը, նեխած

Ա շ խ ո Ր թ—Բ. վարտիքի եռան-
կունաձե կտորը, որ միացնում
է երկու մեծ կտորները, աղվե-
սիկ

Աշգար—Բ. Խ. Երգ. կեղծիք, աշ-
քակապ

Աշիչ բլլիլ—Բ. Բ. Խ. չար աչքից
աղատվել

Աշիշագ—Բ. Խ. մանուկների գըլ-
խարկին կարվող մանր խեցի-
ներ՝ չար աչքը կտրելու համար

Աշից, աշիչ—Բ. Բ. ականոց

Աշքը կօցէլ—Բ. Խ. Երգ, անտեսել

Աշքը ձըլիլ—Բ. Բ. Խ. Երգ. սպա-
սելուց հոգնել

Աշքը փօրէլ—Բ. Բ. Խ. Երգ. խըս-
տապահանջ լինել

Աշքէ իյնալ (ընիլ)—Բ. Բ. Խ. Երգ.
նվաստանալ

Աշքին էրվալ (էրէփալ)—Բ. Բ. Խ.
սպառնալ

Աշքունք էնէլ—Բ. Խ. Երգ. հրա-
պուրել

Աշք—Բ. Խ. տան սենյակներից
լուրաքանչլուրը

Աշօղվաձք—Բ. Բ. Խ. հաջողու-
թյուն

Ապէղ—Բ. Բ. Խ. Երգ. սալի եր-
կու կողմի հաստ ձողերը

Ապրողէլ—Բ. ձեռքը մեկնել, մի
բանից բռնել

Ապկավար—Ք. «մեջքար» խա-
ղի մեկ պարագան
Ապուշարս ընիլ—Ք. շատ նեղն
ընկնել (ափ ու ճարս)
Աջէգուն—Բ. աճող՝ եփելիս շա-
տացող (բրինձ)
Աջուգ ընիլ—Բ. աճուկները ցա-
վել
Աւփօղ—Բ. առվույտ
Աւափօղք էլլէլ—Ք. Խ. Երգ. առա-
վոտյան կանուխ ելնել
Աւփօղ—աբուր—Բ. ձափարով,
խարկված մսով և առվույտով
եփած եղինձ
Աւփօղ—ջօր—Բ. թարմ վիճակում
չորացրած առվույտ
Առէչ թափէլ—Բ. Ք. Խ. հենքը
պատրաստել
Առդա մըխէլ—Բ. Ք. Խ. Երգ. փա-
սել, կծել
Առճուր—Բ. եռացրած ջուր
Առղընգիգ—Բ. սկիւռ (ակռա-կիկ)
Առնանք—Խ. Ք. Բ. Երգ. փեսայի
ընտանիքը հարսի համար
Առաջնօս—Ք. կոպիտ, վալրենի
բնավորութիւնը կամ դեմքով,
արջի նման
Անջինէգ—Խ. Ք. Երգ. անդրանիկ
զավակ, առաջնեկ
Առվէչ, առվէչ—Բ. մեծաբերան
Առվի գարաս—Բ. Խ. Ք. կծու կո-
տեմ (առվի կարոս)
Առք—Բ. քերվածք
Առողի—կրողի—Խ. Երգ. ճարպիկ
Ասբէս—Միւր. ալյախ
Ասխընի—Բ. կանացի պարանոցի
զարդ՝ արծաթե շղթալով

Ասղը, ասխը պաց—Ք. Խ. Բ. բախ-
տավոր
Ասղընդէլ—Բ. Խ. Երգ. սարսուռ,
մարմնի փշաքաղվելը
Ասուր—Չրս. Խ. ալժմ
Ավա—Բ. տառ
Ավգըլէլ—Ք. Խ. զբաղեցնել,
հրապուրել
Ավիլախպ—Բ. աղբանոց, ավլած
աղբ
Ավլուք—Ք. Բ. ավլվածք
Ավուրչէք—Ք. Բ. Խ. Երգ. օրա-
վարձ
Արարիք—Ք. Բ. Խ. Երգ. փոկ, լու-
ծը սալին, գուլթանին միացնե-
լու սարք
Արդիք անցընէլ—Ք. Խ. գործա-
ծելու հարմարացնել
Արէղ—Բ. սալի գուլգ գերան-
ները
Արէվբադ—Ք. Չրս. արեմուտք
(արեւ-պատ)
Արէվէլ—Բ. արեւին տալ, չորաց-
նել
Արէվէլաձաղիգ—Բ. արեւածաղիկ
Արէվձաթ—Չրս. Ք. արեւածագ
Արընդէլ—Ք. Բ. Խ. հանցագործ
Արթար լէղ—Երգ. Խ. Ք. Բ. հա-
լած լուղ
Արթըրուգ—Բ. արդարավուն
Արիմարթ—Բ. Ք. Խ. տղամարդ
Արիմարդ գուվար—Խ. Ք. տղա-
մարդու վարվելակերպով կին
Արինք—Բ. արլան գին
Արին քըրդինք—Ք. Բ. Խ. չար-
չարանք, տանջալի աշխատանք
Արին քուն—Ք. Բ. Խ. խորունկ
քուն

Արիք—*Ն. Երզ. հասակ, տարիք*
Արծուգ—Ք. մարմնի վրա բշտիկ-
ներով տարածվող վերք
Արմըգուգ, Բ. գուլպայի արմնկա-
ձև զարդ
Արընմըղիլ—Ք. մարմնի որևէ տե-
ղից արլան դալը (արլուն—
մզել)
Արչ—Բ. Ն. ձիթհանքի երկու գե-
րանները կցող կարճ գերանը
Արուգնալ—Բ. շատ տաքանալ
Արցըվէլ—Ք. Բ. Ն. Երզ. արտաս-
վել (արցունք-վել)
Ափկոլ—Ն. Երզ. թոնրի ջերմու-
թլունն ավելացնելու համար
դլուրավառ նյութով բոցավա-
ռելը
Ափպօնիգ—Ն. Երզ. անճարակ
Ափուչէք ըլլալ—Բ. Ն. հանկարծա-
մահ լինել, կորչել (ափու-չիք)
Աքին թօթվէլ—Չրս. Ն. մեռնել
Աքի վէր հանէլ—Չմշ. սատկել
Աֆօգ—Ն. Երզ. ամոթ
Բաբ—Բ. փոքր ու կլոր խճաքար՝
աղջիկների խաղալու
Բաբար—Բ. անճարակ մարդ
Բաբի—Ն. Ֆ. Ք. Երզ. արու թոչուն
Բաբու մօրուք—Բ. մի բանջա-
րեղեն
Բաբօ—Բ. վշտի և չափազանցու-
թյան բացականչութիւն
Բադալիր—Ք. Ն. Երզ. Բ. ջրա-
դացի աղորեքի քարի խորշի
ալլուր
Բադանքէլ—Բ. պատանքի մեջ
առնել
Բադգէլ—Բ. Ն. պատմել
Բադէլ—Բ. պատել

Բադէղվօր—Բ. Ն. հղի կին (պը-
տուղ-վոր)
Բադիվօն, բադվօն—Ն. Ք. Երզ.
բաղիհօն—Բ. պատի մեջ շին-
ված պահարան
Բադնէլ, բադընքէլ—Բ. Ն. Ք. պա-
տանել
Բաթօրի—Ն. Բ. Երզ. անճաշակ
ու դժգուշն լաթ, բլադ
Բալաբըշդիգ—Բ. ալրվածքի բըշ-
տիկ
Բալաբըշդիլ—Բ. մորթու ուռչէլը՝
ալրվածքից
Բալավար—Բ. դռան վերի սեմը
Բալարդ—Երզ. Ն. թարմ
Բադարուդ—Երզ. լորեկով ու կոր-
կոտով մի կերակուր, Չ. ան-
տարբեր ու անհրապուլը անձ
Բադընձիլ—Բ. ծաւալել, պաղ
բան ուզել
Բադըշդիլ—Երզ. Ք. Բ. Ն. սրտի
թուլանալը, Չ. զովանալ
Բադըշդուգ—Ք. ապշած, սառած
(պաղ-ըշ-կուկ)
Բադուց—Երզ. Ն. պահոց, պասի
Բամպօգ, բամբօս(դ)—Բ. մի բույս՝
ձնծաղիկից հետո բանող պա-
լարարմատ ծաղիկը
Բալբանութին—Երզ. Բ. Ք. Ն. պահ-
պանութիւն
Բալլախօռան—Երզ. մեծ պասի ա-
ռաջին օրը (բակլա-խոռան)
Բալհըմալ, բալհըմալիգ—Ք. բալ-
մըլէգ—Բ. քիչ առաջ, մի պահ
Բալվըղիլ—Բ. թաքնվել, պահվել
Բալրուգալ—Ք. Բ. Երզ. Ն. թել
մանելու փախչալ իլ, ճպոտ

Բալրուզէլ — Բ. Խ. մանվածք
 պատրաստել, բամբակի քուլան
 ոլորել
 Բալրօսէլ — Բ. թելերի ծալրերը
 միացնել
 Բալուգ — Ք. փաթիլ՝ բրդի, բամ-
 բակի
 Բալուգալ — Ք. փաթիլ շինելու
 փալտե գործիք
 Բանջ — Բ. մզլածութուն, բորբոս
 Բանջիլ — Բ. մզիլել, բորբոսնել
 Բանջօղ — Բ. մզլած
 Բանջօղիլ, բանջօղէլ — Բ. բորբոս-
 նել, մզիլել
 Բանցու — Բ. կանացի գլխազարդ
 Բաշ — Բ. Ք. Խ. ցորենի, դարոս.
 տուրք
 Բաշախ — Երզ. Ք. Խ. հասկահա-
 վաք, Չ. հնձից հետո մնացած
 հասկերը
 Բաշձօ, բաշձիգ — Ք. Խ. Բ. ճակա-
 տին ճերմակ նշանավոր տավար
 Բաշ — Ք. պղպեղ, Խ. ընդեղեմի
 կեղև, կանաչ պղպեղ, Չ. զալ-
 րացկոտ
 Բաշիգ էնէլ — Ք. Երզ. քնել (մնկ.)
 Բանջնէբաշ — Ք. մանկական խաղ՝
 թաշկինակը դնում են պպզածի
 մեջքին ու ցատկում, ով այն
 գցեց, նա էլ կկտում է
 Բաջուգ — Բ. Ք. վալրի մի բույս,
 ճուլպանտ՝ լոբազգի
 Բառգէդէդ — Բ. անկողին
 Բառգէժամ — Բ. պառկելու, քնելու
 պահ, ժամանակ
 Բառգէցընէլ — Բ. Խ. տուրքերը պե-
 տուլթլան դանձարանը հանձնել
 Բառգուգ — Բ. պառկած

Բառէցընէլ — Ք. Բ. պատռել
 Բառուիլ — Բ. պատուել, Չ. ճեղք-
 վել
 Բառոօն — Բ. ճեղք, ծակ
 Բաս կալ ~ պըռնէլ — Երզ. Ք. Խ.
 դաշն կնքել, պայմանավորվել
 (թրք.)
 Բարան — Ք. թոկ, Երզ. ալգու որ-
 թատունկերի շարք, Խ. խաղողի
 ալգու չափ
 Բարգըցնում — Բ. պարի առաջին
 կազմը, խումբը
 Բարգուգ, բարգըջօր — Երզ. ծիրա-
 նի չիր
 Բարգուջվէլ — Բ. բշտիկներ առա-
 ջանալ
 Բարդաբանաց — Երզ. Բ. անճոռ-
 նի, անհեթեթ
 Բարդագ — Ք. ժուժկալ, Խ. պար-
 տաճանաչ
 Բարդըդէր — Բ. Ք. Խ. պարտա-
 տեր
 Բարդէլ — Բ. դիզել
 Բարգէնգօտ — Բ. պարծենկոտ
 Բարգէցնէլ — Բ. գովել, մեծարել
 Բարգունագ — Բ. լծանը միացնող
 փոկը փաթաթող սևալը
 Բաճխու միս — Երզ. Խ. Ք. կոշոր
 տավարի միս (բախրու)
 Բարդայէլ — Բ. Խ. բոստանի վեր-
 ջին քաղը՝ թփերի հավաքումը
 Բարնէլ, բարընդէլ — Բ. պարանոկ
 կապել
 Բարս — Բ. մեղվի ձագ՝ խումբ
 Բարս դալ — Բ. Երզ. Ք. Խ. բնա-
 փոխութուն՝ փեթակից մեղվի
 հեռանալը

Բարօշ—Ք. Բ. պղնձե կուժ, 2. մեծ կաթնաս

Բէ, պէ—Ք. կրակ, շատ տաք (մեկ.)

Բէհոթան—Ք. պահելու զոհատ

Բէհունի—Ք. անտեսող

Բէխորթ—Երգ. Ք. Խ. սրդեգիր, 2. պահնորդ

Բէլլըդիլ—Բ. պահվել

Բէս—Ք. Խ. Բ. կեռ ճարմանդ

Բէսվունդէն—Ք. խխունջ

Բէլդիլ—Բ. հագնել, ձանձրանալ

Բըբըզիլ—Բ. Երգ. պպզիլ, նստել, «բարուզ էնէլ» կկզել

Բըբըլուլ—Բ. սրածալը

Բըբըզէլ—Բ. ունեցքի մեծանալը, բարձրանալը

Բըբըստ—Բ. Խ. թուք, խախ

Բըբըջալ—Խ. Բ. ապակու կտրած

Բըբուլ—Բ. փայլուն առարկա՝ խաղալիք

Բըզէլ—Բ. մի բուկ ջուր կուլ տալ

Բըզզիլ—Բ. Խ. Ք. ցցվել

Բըդէի—Բ. գիրուկ, գեր

Բըդըլիգ—Բ. Երգ. պստիկ, փոքրիկ

Բըդիգ—Բ. Ք. Խ. պուտ, կաթիլ

Բըդըդէլ, բըդըլէլ—Բ. Խ. պստիկները հատ—հատ քաղել

Բըդըդման—Բ. հատիկները մասմբ թափված ողկուլդ

Բըդդի—Ք. Թ. Խ., Երգ. վանքի՛, եկեղեցու համար հավաքված նպաստ, տուրք

Բըդդիլ—Բ. աչքը դուրս գալ 2. բողբոջել, ծնել

Բըդդուց—Բ. Խ. աչքի պտուղ

Բըզզալ—Բ. մզվել, ջուրը կաթկաթ քամվել

Բըզզալ—Բ. շատ թրջվել, Խ. կաթիլ—կաթիլ ծորել

Բըզզըդիգ—Ք. Բըզզուզիգ, բըզզուրիգ—Երգ. Բ. փոքր, փոքրավուն

Բըզզոուզ—Ք. կնճռած, վրա եկած կծկված,

Բըզիլ—Ք. Խ. Բ. սառչել, 2. պատուել՝ կտորը, թուղթը

Բըզիգ—բըզիգ—Բ. պատառ—պատառ, կտոր—կտոր

Բըզոթ—Ք. շատ զայրացկոտ

Բըզոզ, պըզոզ, բըզուզ—Ք.

Բ. Երգ. բզուզ, բզուկ, կավաման Բըզբորուք—Երգ. սահուն, սահանք

Բըզորվիլ—Երգ. սահել

Բըժբժալ—Բ. պղպջալ, բժբժալ, 2. եփվող միսի հանած ձալնը

Բըժըլցընէլ—Բ. ծալը սրել

Բըժիգ—Բ. եփած միս (մեկ.)

Բըժոժէլ—Բ. զայրանալ

Բըլալ—Բ. կտորները միացնող կարը

Բըլալդէլ—Բ. պլալելով կարել

Բըլբըդալ—Ք. փալլատակել

Բըլբըլալ—Բ. փալլել, շողալ

Բըլդէլ—Ք. մեկ հարվածով կտրել

Բըլդըրդալ—Բ. պստել, պստվել

Բըլդըրջին—Բ. Խ. լորամարգի

Բըլդո—Բ. անպոչ հավ

Բըլըզէլ—Բ. արտաթորել

Բըլըզիգ—Երգ. միսչև բերանը լի Բըլըիդալ, բըլըխտալ—Բ. շատանալ, 2. եռալ

Բըլընգած—Բ. Խ. անմիտ

Բըլըզզիլ—Ք. կովի բռնվել

Բըլըշտվէլ—Բ. փաթաթվել

Բըլէլ—Բ. փաթաթել

Բըլիգ—Բ. Խ. կլոր, տափակ լոշ,
 2. խանձարուրով փաթաթված
 Բըլիգ—Ք. ճարպիկ, աչքաբաց
 Բըղլամ—Ք. խախ
 Բըլվըղան—Բ. Ք. Խ. փաղաքշող,
 2. կովարար, 3. կաչուն
 Բըլվըղուք—Բ. Ք. Խ. ֆնացորդ
 Բըլվըղիլ, բըլվիլ—Ք. Խ. Բ. փա-
 թաթվել, կաչել
 Բըլուլ—Ք. երկարածև, ծայրը
 սուր...
 Բըլուրթ, բըլդուրդ—Բ. Ք. վալրի
 կաղին (թրք. palut)
 Բըլօր—Բ. Ք. Խ. կլոր, 2. դոլմա
 Բըլօրգունց—Ք. ձվի դեղնուց (բո-
 լոր—կունց)
 Բըլօրվացք, բըլվածք—Բ. փաթեթ
 Բըլօրուգ—Բ. մի միշատ
 Բըլօց—Բ. Ք. Խ. փաթաթված,
 ծրար
 Բըլօցէլ—Բ. հավաքել, Խ. փա-
 թաթել
 Բըլօցվէլ—Բ. գալարվել
 Բըլօք—Բ. Ք. Խ. պատրուկ
 Բըլօքէլ—Բ. Ք. Խ. պատրուկ
 շինել
 Բըխբըխիգ—Բ. անշաքար, լուղով
 եփած խմորեղեն
 Բըղբըջէլ—Բ. ուռչել
 Բըղբունջ—Բ. ոռեցք
 Բընագ, բընագիգ—Բ. տախտակ,
 որի վրա Ա և Բ գրված, որով
 երեսաներին տառեր են սովո-
 րեցնում
 Բըշգիլ—Երգ. ծռել
 Բըշիգ—Ք. ճակատին սպիտակ
 նշան ունեցող անասուն

Բըջբըջալ—Բ. վերքի քորվելը, 2.
 ջրի մեջ շարժվել
 Բըջբըջուք—Բ. եոք
 Բըջգէլ—Բ. ուտել (նխտ.)
 Բըջգըրդէլ—Բ. Խ. պրպտալ
 Բըջէդ—Բ. կճղակ, 2. սխտորի
 շերտ
 Բըջըլդալ, բըջըրդալ—Բ. Խ. մեղմ
 շարժել
 Բըջըլիգ, բըջլիգ—Ք. Խ. փոքրիկ,
 սիրուն
 Բըջըջիգ—Ք. աչքի բեր
 Բըջըրդալ բըջըլդալ—Բ. Երգ. ան-
 հանդարտ վիճակ ապրել
 Բըջլիգ—Բ. փոքրիկ
 Բըջլըդէլ—Բ. Խ. պճեղ—պճեղ
 անել (սովսը, սխտորը)
 Բըռադիգ—Ք. ավետիս բերողին
 տրվող նվերը, ավետչա
 Բըռանի—Ք. անկիրթ ոսմիկ, Բ.
 գոնհիկ
 Բըռսդէլ—Բ. Ք. Խ. հոնքերը կի-
 տել
 Բըռթնօշ, բըռթնօդ—Բ. Ք. Խ.
 հաստ ու կախ շրթունքով անձ
 Բըշթունք—Ք. Բ. շրթունք (պըռ-
 կունք և շրթունք բառերի կըր-
 ճատմամբ ու համադրութվամբ)
 Բըսալ—Բ. փալլել, շողալ
 Բըսբըռդան—Բ. փալլիլուն
 Բըսբըսալ—Բ. փալլիլել
 Բըսուն—Բ. մաքուր, փալլուն
 Բըրբըջիլ—Երգ. թանի և ալլն
 թթվելով պղպշալը
 Բըրբուգ—Ք. սարսուռ, դող, Խ.
 սաստիկ ձմեռ
 Բըրդիգ, Բ. գուլպալի սուրանկուն
 զարդ

ԲՐՐՉԷԼ—Բ. Խ. Ընդեղենի միջուկը
գատել, 2. թաղել, 3. պտկեց-
նել

ԲՐՐՈՆՉ—Բ. փոս՝ երգիկի գի-
մաց՝ տանիքից հավաքվող անձ-
րևի ու ձյունի ջուրը հավա-
քելու

ԲՐԿԻԷԼ—Ք. հանկարծ հայտնվել
ԲՐՔԻՐ—Բ. գոմեշի ձագ

ԲԻՔԻԳ—Բ. գուռնայի, սրինգի լեզ-
վակը, 2. բիր

ԲԻԴԱԳ ԿՈՆՉ—Բ. մի խոտ

ԲԻԴԳՐԾՈՂ—Բ. սպիտակ հող

ԲԻԴԳՈՒՍ—Բ. ձվի սպիտակուց

ԲԻԴՆԱԼ—Ք. սիրեկ

ԲԻԴՈՐ—Ք. Երգ. Բ. Խ. պիտի որ

ԲԻԺ—Բ. ցից, 2. միս (մսկ.)

ԲԻԼՈՐ—Բ. Խ. բլուրեղյա գավաթ

ԲԻՆԴԷՐԷՍ—Բ. պնդերես

ԲԻՆԺԱՆ—Ք. չորթան (պինդ—
թան)

ԲԻՆՆԱԼ—Չրս. Ք. ըղձալ, Բ. ա-
խորժել

ԲԻՍԷԳ—Բ. Խ. հասակակից

ԲՈՒ—Ք. ջուր (մսկ.)

ԲՈՒՐՈՒԳ—Բ. հորեղբոր կին

ԲՈՒՐՈՂ—Ք. Բ. Խ. գեղեցիկ

ԲՈՒՐՈՆՉ—Ք. Խ. Բ. գունավոր ա-
պակեղարդ

ԲՈՒՂ—Բ. ձագ, 2. բիծ, 3. կա-
թիլ

ԲՈՂՄԱՅԿԱԺՔ—Բ. ամփոփվածք

ԲՈՂՄԱՅԻԼ—Բ. շրթունքն ամփո-
փել, 2. ինքնիրեն զսպել

ԲՈՒԹԱԳ—Բ. ճախարակի մանիչն
անցկացնելու ուղղահայաց փալ-
տը

ԲՈՒԹԷԼ—Բ. էտել

ԲՈՒԹՄԱՆ—Բ. էտված

ԲՈՒՆՈՂ—ԲԼ. գլխանոց

ԲՈՆԶԻ (ԵՐԹԱԼ)—ԵՐԳ. Բ. չորեք-
թաթ (գնալ)

ԲՈՆՉ—Բ. կարճ գուլպա

ԲՈՆՉԻԳ—Բ. բուշխգ—ԵՐԳ. հարթ

ԲՈՆՉՈՒՅԼ—Բ. կծկվել

ԲՈՆՉՈՒՐ—Ք. բուձուր—ՄԻՐ. պու-
ձուր, փոքր

ԲՈՆՉՈՒՐԱԳ—ԵՐԳ. անկյուն

ԲՈՆՐԻԳ—Բ. մոն, մանր ոջիլ

ԲՈՒՐՈՂՄՈՂԻԼ—Բ. Խ. թառամել

ԲՈՒՔՐԱ—Բ. ճախարակի մասերից
մեկը՝ իլիկ

ԲՕՐՈԳ—Ք. մեծավուն, մեծղի

ԲՕՐՈԳ—Բ. նստվածք

ԲՕՐՈԳԱԼ—Բ. շրի ծորալը

ԲՕՐՈԳԻԼ—Բ. առանց հանվելու
նստիլ

ԲՕՐՈՔ—Բ. ուռեցք, 2. աչքի գունդ

ԲՕՐՈՔԻԼ—Բ. ուռչել

ԲՕԳ—Բ. Ք. Խ. կանաչ սոխի ցո-
ղուն

ԲՕԴԻԳ—ԵՐԳ. կարճ

ԲՕԳԳԷԳ—Բ. մի բույս

ԲՕԴԻԳ, ԲՕԳ—Բ. խարտալ, մոխ-
րագուլն

ԲՕԳՕ—Բ. սպիտակահեր

ԲՕԺ—Բ. գոլթանի մի մաս

ԲՕԼ—Բ. Խ. որթառունկ

ԲՕԼԴԻԳ—Բ. Խ. տոմատ, ոսկեխըն-
ձոր

ԲՕԼՈԳԷԼ—Ք. շատ զայրանալ,
փրփրել

ԲՕԼՈԴԻԳ—Ք. հարսի գլխի կլոր
զարդադաշտակ

ԲՕԼՈՄԸՆՉԻԳ—Բ. մեկ ոտքի վրա
պտույտ

Բօլօջիգ—Բ. երիկամունք
 Բօլօսթրիգ—Ք. գլխին դրված սրա-
 ծալր առարկա
 Բօղ—Բ. հարսնուհեծալի հարսա-
 նեկան գզեստների ծրարը
 Բօղլուց—Ք. կնոջ աղեկտուր լա-
 ցը (թրք. Խօշ—լաց)
 Բօղէլ—Բ. տանիքի ձյունը թա-
 փելը, 3. ձյան մեջ թաղվելով
 քալել
 Բօնդէլ—Երգ. արմատից կտրել
 Բօշա—Բ. չհասկացող կին, 2. բոշա
 Բօջբօշալ—Ք. Բ. Խ. դադտնի դե-
 գերել
 Բօչչիգ—Խ. Բ. Ք. կտրված պոչ,
 2. մի բույս
 Բօջ պրոնուգ—Բ. Խ. Ք. մի խաղ՝
 պոչբռնուկ
 Բօչուգ—Ք. ցորենի միջի ավելորդ
 շուղեր, պոչավոր փուչ հա-
 տիկներ
 Բօչուգ թոթ—Բ. քաղցր թթի
 տեսակ
 Բօջօվ սուգ—Ք. Բ. Խ. անհեթեթ
 սուտ
 Բօջի—Ք. շան ձագ
 Բօռ—Ք. Բ. Խ. խոպան, անմշակ
 հող, Չրս. անվարժ
 Բօրբրոդալ, բօրբրոալ—Բ. աղա-
 դակել
 Բօրգրոդալ—Բ. Խ. Ք. ցատկոտել
 Բօրդէլ—Ք. փորել, հանել
 Բօր—Ք. թարմ ընկուղի միջուկ
 Բօրդիգ—Ք. տան ղոռն առջևի
 տանիքը, երբ մեկի բակը մյուսի
 տանիքն է
 Բօրօ—Ք. Չրս. Խ. եղան, ցուլի
 փաղաքշական անուն

Բօք—Ք. սոխի ցողուն, Բ. սոխի
 սերմ պարունակող ցողուն
 Գօ—Բ. կա
 Գաբ—Բ. մի բանջար, խավարծիլ
 Գաբանք—Բ. աստիճանների գլխի
 դուռ
 Գաբգրբէլ—Բ. կապկպել
 Գաբս ըլլի—Ք. առնոթյունից
 զրկվել
 Գաբօդաչլի—Բ. կապուտաչլա
 Գաբօդ հագ—Բ. հիվանդություն՝
 կուպույտ հագ
 Գաբօդնալ—Բ. կապտել
 Գաբօդ քար—Բ. ծծմբատ
 Գաբօս—Բ. իբր մի չար ոգի, որ
 քնածին խեղդում է
 Գագա—Երգ. պտուղ, շաքարեղեն
 (մեկ.),
 Գագա, դագագ—Բ. հավկիթ (մեկ.)
 Գագացընէլ—Բ. կշկշալ, հավի
 կարկաչել
 Գագամուգ—Բ. շատախոտ
 Գանգարթ—Բ. գագարթ—Երգ.—
 թռչունի կատար
 Գագըբէլ—Բ. կաքաղի երգելը
 Գագըոսգ—Բ. դեղեցիկ
 Գանդալի—Ք. Խ. ամուրի, 2. որբ
 Գադառք—Բ. հավի կատար
 Գաթգըթէլ—Բ. կաթկթել
 Գաթգըթուք—Բ. կաթիլք
 Գաթէման—Բ. Խ. Ք. հում կաթի
 սեր
 Գաթիլք—Ք. Բ. Խ. անձրեալից
 տան կաթկթել
 Գաթնաղբար—Ք. Բ. Խ. կաթնեղ-
 բալր
 Գաթնաղբրութին Ք. Բ. Խ.
 կաթնեղբայրություն

Գաթնուդ—Երզ. կաթնաշատ ա-
 նասուն՝ կով, ոչխար և ալլեն
 Գալախօդ, գալաքար—Բ. մի խոտ
 Գալամաստ—Բ. Բ. կալի ժամա-
 նակ աղքատներին տրվող ցո-
 բեն (կալ—ա—մաս—տ)
 Գանգալ—Բ. երկար ձողի ծալրին
 կապված պսակած և ուկան
 Գանգրլալ—Բ. ագահաբար ուտել
 (գալլ—կլլել)
 Գալլիչ—Երզ. թոնրի ակը ծածկե-
 լու շորեգունդ—կալնիչ
 Գալլըզ—Ք. հաստ ու խոշոր
 գուլպա
 Գալխըշէլ—Բ. միսը թերխաշ ա-
 նել, Չ. սաստիկ ծեծել
 Գալմէչ ընէլ—Բ. նեղը դնել՝ ծե-
 ծել, Երզ. գողանալ
 Գալվօր—Բ. կալվոր, կալում աշ-
 խատող
 Գալազուդ—Երզ. բերքահավաք
 Գանլազա—Բ. փոքրիկ ձագար
 Գախման—Բ. կախված
 Գախգիզ—Բ. կավե մի կարասի
 Գախօրան—Ք. պարանով կախ-
 ված օրորոց (կախ—օրրան)
 Գալհանէլ—Բ. կախնին ավարտել
 Գալհօսէլ—Բ. կամնված քը զատել՝
 հոսելիով
 Գանգրլալ—Ք. Բ. կալծակի
 փալլփլուկ
 Գաձգրլալ—Բ. փալլատակել
 Գաձուգ—Բ. մի փշոտ խոտ
 Գաձօլիզ—Երզ. մարմնի վրա ա-
 ռաջացող բշտիկներ
 Գաղընդէլ—Բ. նոր տարվա առ-
 թիվ նվեր տալ

Գաղըշնա—Ք. Բ. կաթնագուն լե-
 դի հլութ ունեցող խոտ, ուղտի
 ուտելու կաթնախոտ
 Գաղբրման—Բ. կաղապարված
 Գաղջել—Բ. պատերը գաջել
 Գամարուգ—Բ. գուլպայի մի
 նախշ
 Գամաց—Երզ. կամաց
 Գամանցուգ—Բ. կամացուկ
 Գամընդէ (ք), գամընդի—Ն. Բ. Ք.
 կամը լծանը կցելու փալտե կեռ
 Գամընման—Բ. կամնված
 Գամքար—Ք. Բ. Ն. կալծքար,
 գալլախազ
 Գալնըման—Բ. կանգնած
 Գալնըվածք—Բ. կեցվածք
 Գալնուգ—Ք. Բ. Ն. կանգնած
 Գանանչ—գանլիւր—Բ. ծիածան
 Գանգիչ—Բ. պարանի ծալրի երկ-
 ճլուղ կեռը՝ բեռը հանգուցելու
 համար
 Գանգուգ—Ք. մի վերք
 Գանխսգ—Բ. շատ խիտ գործված
 կողով
 Գանչէլ—Բ. երգել (խաղ կանչել)
 Գանչէլէն—Ք. Բ. կանչելով
 Գառ—Բ. պտղի միջուկը
 Գառէվ—Երզ. ճ տառի ձևով
 գաթա
 Գառիշք—Բ. վերքի կարծր մաշ-
 կը, չորացած կեղև
 Գառնագօշուգ—Բ. բարձրաձայն
 լալը (գառն—ա—կոչ—ուկ)
 Գավգօշտ—Ք. կոշտ կավ
 Գավդար—Ք. Գղիի հլուսիս—ա-
 բեկլան կողմում ընտիր կավա-
 հող (կավ—տար)

Գարգէլ — Բ. փոկը լծանը միաց-
 նող փալտե սեպը, մախառ
 Գարգըղնուգ — Ք. Բ. կարկատված
 Գարգման — Բ. գարգմուն, գարք-
 մուն — Խ. ամուսնացած
 Գարգմուգ, գարգուգ — Խ. Ք. Բ.
 ամուսնացած
 Գարգվէլ — Բ. ամուսնանալ
 Գարժառ — Բ. կարժառ՝ դերձանը
 փաթաթելու գործիք
 Գարժէլ — Բ. դերձանը փաթաթել
 Գարման — Բ. կարված
 Գարմըրգըղալ — Բ. կարմրին տալ՝
 Գարմրուգ — Բ. կարմիր, 2. կար-
 մըրուկ
 Գարմուջագ — Ք. Բ. Խ. ջրադացի
 վրայի քարը պտտեցնող երկա-
 թե գործիք, 2. քառակուսի ծա-
 կով փալտ կամ երկաթ՝ երկան-
 քաքարի ցցի վրա
 Գարուգ — Բ. կարված
 Գարուգութ — Բ. ամեն տեսակ կար
 անելը
 Գարփռած — Ք. Բ. Խ. խանձած
 Գարփռէլ — Ք. Խ. Բ. խանձել
 (հմմ. կառափել)
 Գաքվէնագ — Բ. կաքալանման
 Գաքվուգ — Բ. մի խոտ
 Գաֆ — Բ. Խ. հոխորտանքով
 սպառնալիք
 Գէթգալ — Բ. գէթգալ — Ք. մե-
 տաքսե դոլարի մաս
 Գէձգըլդիլ — Բ. գէձգըլդիլ — Ք. Խ.
 կայծկլտալ, փայլիլիլ
 Գէղման — Բ. կեղեած
 Գէղդգորուն — Բ. կեղտոտութունը
 ծածկող գույն
 Գէղդոդէլ — Բ. կեղտոտել

Գէնգէգնալ — Խ. գէնգէղնալ —
 Ք. խնդրել
 Գէնգէղնալ — Խ. Բ. գէնգէղնալ —
 Ք. աղաչել (հմմ. գեղգեղալ)
 Գէոբոջ — Խ. գէոբոջ — Ք. կատու,
 որին ակնարկելով վախեցնում
 են չքնող երեխային
 Գէոգէո — Բ. Խ. գէոգէո — Ք. ջու-
 հակի, թաղիքագործի աղիղը
 առկախ պահող ձողը
 Գէոիչ — Բ. Խ. գէոիչ — Ք. վերքի
 չոր կեղև
 Գէոմէլուխ — Ք. երկար ու ծռած
 (փալտ) — (կեռ — մեռ — ուխ)
 Գէոուջիգ — Ք. կորած, գալա-
 բուն (կեռ — աճիկ)
 Գէսգէս — Խ. գէսգէս — Ք. գէր-
 գէս — Բ. երկերեսանի, կեղծա-
 վոր
 Գէրար — Բ. Խ. ուտիճ ցավ
 Գէր — գէրագուր — Չրս. խնջուլք
 Գէր — գէրագուր ընէլ — Չրս. ու-
 տել — խմել
 Գէրգոխ — Երգ. Բ. շատ ուտելուց
 հիվանդ, փորը ուռած
 Գէրէգնալ — Բ. պաղատել
 Գէրըգըղալ — Երգ. հորանջել
 Գէրցալ — Բ. մի վերք
 Գէրփըջողիլ, գէրմըջողէլ — Բ. դե-
 խորին ուտել
 Գըրիլ — Բ. կաչել, 2. բռնկել
 Գըրուգ — Ք. Բ. Խ. կպած, կպչուն
 Գըրցանք — Բ. դուրապառ նլութ՝
 կրակը կպցնելու համար
 Գըղըղէլ — Բ. կկզել
 Գըղըղմահ ըլլալ — Երգ. կքվելով
 մեռնել
 Գըղիլիգ — Բ. գազաթ, գլխիկ

Գ ը դ ա դ — Ք. մեծ կողով
 Գըդավորձի—Բ. իբրև կպցանք
 գործածվող լաթի կտոր
 Գըդալ—Ք. Բ. գըդգըդալ—Ք. Բ.
 Խ. կուտ ուտել
 Գըդգըվիլ—Բ. գրկախառնվել
 Գըդըռ, գըդըռիգ—Բ. չոր հաց և
 ալլն
 Գըդըրցընել—Բ. գոթ—գոթ ձալն
 հանել՝ չոր բան ուտելիս
 Գ ը դ ի գ —Երգ. այծ, ու
 Գըդնառք—Բ. հավերի քարճիկ
 Գ ը դ ր ա մ ա ն —Երգ. գըդնաման
 Բ. թռչունի քարճիկ
 Գըգոգ, գըդուգ—Բ. կորիզաշատ
 Գըդոց—Ք. Խ. Բ. դեզ (կոլտ—ոց?)
 Գըդոցէլ—Բ. Խ. դիդել, հավաքել,
 կուտակել
 Գըգ—Ք. ատամ (մնկ.)
 Գըդնիգ—Ք. Բ. Խ. կտոր, պատսուռ
 Գըդվըդիլ—Բ. գըզվըդուք—Ք. շը-
 ների կովիլը
 Գըթման դօվ—Ք. Բ. Խ. մարդ,
 որից փող և ալլն շորթիլը
 հեշտ է
 Գըթման—Բ. կթած, 2. հավաքած
 Գըթնէլ—Ք. Բ. կուտը բամբակից
 հանել. Ք. մի քանի կար կա-
 րել, Բ. վառտակել
 Գըթթէլ—Երգ. կեղևել, կճպել
 Գ ը ժ բ ը լ օ Ր —Բ. իրարանցում
 Գըժգվէլ—Ք. ծնկի դալ
 Գըժդէդ, գըժդուն—Բ. կծերը դնե-
 լու տեղ
 Գըժիգ—Բ. փոքր ատամ (մնկ.)
 Գիսաբադ—Բ. պատի մեջ դարակ
 Գիսդուգ, գիսուգ—Չրս. կիսված
 Գիսման—Բ. կիսված

Գըլգըլ—Բ. Խ. Ք. հավի կուտ, ցո-
 րենազգի բուլս՝ կորեկից քիչ
 խոշոր
 Գըլգըլա—Ք. քրքիշ
 Գըլգըլալ—Բ. «կըլ—կըլ» ձալն
 հանել
 Գըլգըլիգ—Բ. շրի մի սափոր
 Գըլդուգ—Երգ. կակազ
 Գըլդօրէլ—Ք. Խ. առանց ծամելու
 կուլ տալ
 Գ ը լ ի գ —Ք. փոքր ողկուլդ
 Գըլմըշէլ—Բ. գողանալ
 Զ ը լ օ Ր —Երգ. չհաս սեխ
 Գըլօրդիլ—Ք. Բ. Խ. կլոր նստել
 Գըլօրիգ—Բ. Խ. կլոր—իկ՝ ոսկի
 Գըլօրիգ—Երգ. մի կերակուր
 Գըձգըդիլ—Բ. Խ. վախից կծկվել
 Գըձգըձէլ — Բ. Ք. Խ. խալթել,
 կծոտել
 Գըձիգ ընել—Երգ. կծել
 » տընէլ—Խ. փախչել
 Գըձիգը քագէլ—Ք. Խ. հեքիաթը
 պատմել սկսել
 Գըձդիլ—Բ. կծղել՝ զարու, ցորե-
 նի շատ հասնելուց չորանալ—
 թափվելը
 Գըդգըդալ—Բ. Խ. հեկեկալ
 Գ ը դ մ ու գ —Ք. ցրտից ընդար-
 մացած՝ ձեռք
 Գ ը դ օ ս ք ը Ր ա —Բ. Խ. գինու խա-
 դողի մի տեսակ
 Գըմբուգ—Չրս. բոռնցք «Դըդան
 էրգըթէ ցիցը գըմբուգօվ գը դի-
 նէր» (Ս. Հալիկունի)
 Գըմբուգդէլ—Բ. կռուփով ծեծել
 Գըմգըմալ—Բ. կմկմալ
 Գըմգըմուգ—Բ. անորոշ, պարզ
 չասված խոսք

Գլմբողալ — Բ. շնորհի մոռալը
 Գլմբողուք — Բ. մոռոց
 Գլլըմուն, գլլըման — Բ. կտրված
 Գլլրուգ — Բ. սուր, հատու
 Գլնդընագ — Ք. կանացի, Բ. կնա-
 բարո
 Գլոդալ — Բ. բխկալ
 Գլնդըլվէլ — Բ. գլորվել
 Գլնդման — Բ. խուզված
 Գլնդիգմարթ — Ք. Զրս. կնամարդ,
 կին
 Գլնջիլըլէլ — Բ. խոզխոզուկ, շու-
 շանի ուտելի արմատը, որ կի-
 րովաբաղի գլուղերում ա տ ու լ
 են ասում
 Գլնքաբար — Զրս. Ք. Բ. կնքա-
 հալլ
 Գլըզգըրդուն — Բ. գշկուր՝ չոր թրիք
 դարսելու տեղ
 Գլըզգըրմուխ — Ք. աթարի մուխ՝
 փեթակներին փշելու՝ միջատ-
 ներին, մրջյուններին կոտորելու
 համար (գշկուր — մուխ)
 Գլըշուս — Ք. Խ. Բ. հագուրդ, կըշ-
 տանալիք
 Գլըտվըրա — Ք. ջրալին ճիճու
 Գլըջէլ — Երգ. կեղևել
 Գլըջ ունք — Բ. աչքի կոպերի քոր-
 բոքում
 Գլըջէթուագ — Բ. մի խաղ
 Գլըջիլ — Բ. ծնկների վրա կռանալ
 Գլըջէր — Երգ. կեղև
 Գլըջէլ — Երգ. Ք. Բ. խալթել՝
 միջատների
 Գլըջիջ, գլըջ — Ք. Բ. Խ. նորարուս
 առամ
 Գլըջիգ — Բ. կճուճ
 Գլըջվածք — Բ. խալթվածք

Գլըջ ո գ ի լ — Ք. գրգռման ենթարկ-
 վել (կիճ — ոտել)
 Գլուալ — Բ. ոխ պահել
 Գլուանդիլ — Բ. կռանել
 Գլուանման — Բ. կռանված
 Գլըսբըշիգ — Բ. գլուարակ ճյուղ
 Գլըսբըշիգ — Բ. չաղ մարդ,
 2. թարմ պտուղ
 Գլոգըրալ — Ք. Բ. Խ. գրոգըրալ —
 Բ. կոկոալ
 Գլոդալ — Բ. գկոտալ
 Գլոդիլ — Ք. եփելիս մսի փափ-
 կանալու փոխարեն կարծրա-
 նալը
 Գլըսգոշ — Բ. գեր կին
 Գլոգիլ — Ք. Բ. Խ. սմքել
 Գլոնընջգոգիլ, գլոնընձմոգիլ — Ք. Բ.
 Խ. փոթոթել, ճլքտալ
 Գլըսընջէլ — Բ. կծկվել, չորանալ
 Գլոդիգ — Զրս. կեռ, կեռավուն
 Գլոդիգ — Երգ. գուլպա կարկատե-
 լու գործիք
 Գլոնագ — Ք. Բ. Խ. բարոյական
 նեցուկ, թիկունք /
 Գլոնագ տարծնէլ — Ք. Բ. Խ. երես
 թեքել
 Գլոջիգ թուլթ — Բ. սպիտակ, մին-
 չև աշուն ծառի վրա մնացող
 թուլթ
 Գլոուգիգ — Բ. մեջքը ծուռ, սա-
 պատավոր
 Գլոունգ — Բ. գուլպալի գարդ
 Գլոուփ, գոուփ — Երգ. կուփ
 «թրիք»
 Գլոուգիգ — Բ. մոմպատ
 Գլոո — Բ. տխմար
 Գլըսգոն — Ք. Խ. կարմրած
 տաք հաց

Գրգռողէլ — Բ. ցրտից դողալ
 Գրգռողէլ — Ք. Բ. Խ. խլել, լափել
 Գրդէլ — Բ. եղիելուց հատիկավոր-
 ների կարծրանալը
 Գրդաման — Բ. կռտված, ամոր-
 ձատված
 Գրդէֆ — Բ. Խ. կողմնակցական
 խմբակցութիւն (Ֆր. grupe)
 Գրընգդէլ — Բ. արագ փախչել
 Գրընգէլ — Բ. կրունկի վրա ետ
 դառնալ
 Գրրի(ն)ը — Խ. խեցի՝ գորրինջէ դուն
 սուքէցանք, դարմիր ալանը մէ-
 չը քաշէցանք» (հանելուկ) —
 (գինու կարասը և գինին), Բ. Խ.
 կավաման, նրա կտորը
 Գրրծիգ, գրրծգալ — Ք. Բ. Խ. ման-
 կան կրծնոց
 Գրրծիլ — Ք. Բ. Խ. շատ նիհարել
 Գրրծոն — Բ. կաշառք
 Գրրնաբար — Ք. Բ. Խ. թուչունի
 կտնապարկ
 Գրրջաման — Բ. հափն շրելու,
 կատվին կերակրելու աման
 Գրրյօր — Բ. կրող, բեռնակիր
 Գրցադ — Ք. մարդակ, կցակ, Բ.
 մարդակների վրա խաչածե գրը-
 վող փայտեր
 Գրցվըման — Բ. զուգավորված
 Գրցվըդուք — Բ. զուգավորութիւն
 Գրցվիլ, գրցվըդիլ — Ք. Խ. Բ. զու-
 գավորվել, կցվել
 Գիսարօց — Երգ. կես ալրված
 Գիսութան — Ք. Բ. Խ. կիսովի
 Գիլիթ — Ք. աղեղ, փայտե նետ
 Գիլիթթի — Ք. տանիքի ձուլուն
 Թափելու թիի ձևով գործիք

Գից — Ք. կուց, ձեռքերի թաթերի
 միութիւնը
 Գուր դալ — Երգ. կտորը մի քանի
 կարով միացնել, շուլալել
 Գուգում — Ք. Բ. Խ. պղնձե շրի
 սափոր (թրք.)
 Գուդգար — Բ. կանացի շապիկի
 ստորին եզերքը
 Գուդգարման — Բ. զարդարուն շա-
 պիկ
 Գնդը — Բ. շունը վանելու ձայն
 Գո՛ւդիգ — Բ. լակոտ
 Գո՛ւդօ — գո՛ւդօ — Բ. շանը կանչե-
 լու ձայն
 Գուգուրիլ — Բ. Խ. Ք. ծալապա-
 տիկ նստել
 Գութ — Ք. Բ. կարի ասեղը կտո-
 րի մեջ լուրաքանչլուր մտցնե-
 լը, կար, Բ. կարվածքի հան-
 գույց
 Գութա — Ք. Խ. Բ. մի տեսակ
 վարունգ՝ թփապտուղ (կութա)
 Գուժգօլլուգ — Բ. Ք. Խ. կուժկոտ-
 րուկ ծաղիկը
 Գուժուրդալ — Բ. Ք. Խ. խորունկ,
 զիլ ձայն հանել՝ տկանջում,
 շրի, թուչունի (գուժունի)
 Գուժուրդուք — Բ. տկանջի բզզլուն
 Գուլդիգ — Երգ. կտրված
 Գուլլուլ — Երգ. անլուդ գաթա,
 բաղարջ
 Գունմ — Ք. կողմ «Տու ըտ գրման
 մի՛ բառգիր» — դու ալդ հուլսին
 մի՛ միա
 Գունմբուգ — Բ. բուռնցք, կոտի
 Գունմ — Ք. Բ. Խ. քսակ
 Գունք — Ք. Խ. քիչ քուն «~մը-
 քընանամ, էլլամ»:

Գուռա, գուռգէգ, գուռիգ— Բ. դա-
վաթ
Գուռգուրբարա— Բ. Խ. ամպի
գոռգոռոց
Գուռթ— Բ. Բ. Խ. թուխս
Գուռթիլ— Բ. բուլս, որի կաթից
ծամոն են շինում
Գուռիգ— Երգ. կուծ
Գուռչան— Բ. տանիքի ջրերի
թափվելու խողովակ (թրք.)
Գուռչման— Բ. կտաման
Գուռչուվան, գուռչիվան— Բ. տա-
նիքի ջրթափ խողովակ
Գրընգէլ— Բ. կամացուկ շուտ
փախչել
Գոբալ— Երգ. կոպալ, գավազան
Գոբէլ— Բ. շինվող առարկային
նախնական ձև տալ
Գոգան— Բ. Բ. մեծ սալաքար,
կավե սանդիթոռ
Գոգըլգէլ— Բ. Խ. սխալ ասվածը
փոփոխել
Գոգընդէլ— Բ. Բ. պտղաթափ ա-
նելու համար ծառին քար նե-
տել
Գոգլան— Երգ. մեծ աչք
Գոգող (ըլիլ)— Բ. ծառի շատ պլու-
ղաբեռնվելը, Բ. կկուգ՝ նստե-
լու ձև
Գոգողիլ— Բ. աղբերի ու ծնկների
վրա նստել, պպզել
Գոգոզման, գոգոզուգ— Բ. կոկո-
ղած, պպզած
Գոգուլա— Բ. հավերի ճանկերի վրա
գոյացած կարծր աղբակեղտ
Գոգոջվէլ— Բ. փրփրել
Գոդ— Բ. կոտ

Գոդէդախ— Բ. նոր տարվա նա-
խորդ երեկոն, երբ երեխաները
պայուսակ են կախում երգիկից՝
նվեր ստանալու համար
Գոգոս— Բ. ոգի, ալք (կոտոշ)
Գոթէլ— Բ. Խ. Բ. կոթ անցկաց-
նել, Չ. ֆուսսել
Գոթթըփէլ— Բ. բանջարեղենի կո-
թերը կտրտել (կոթ— թափել)
Գոթման— Բ. կոթ անցկացրած
Գոլգոլ— Բ. գուլպայի նախշ
Գոլդիգ— Բ. անպոչ
Գոլիլ— Բ. Բ. Խ. փոսերի մեջ ջուր
հավաքել՝ ոռոգման համար
Գոլլո— Երգ. գլխամեծ, Բ. մի խաղ
Գոլոգ— Բ. մարդու սրածայր կեղտ
Գոլլկազ— Երգ. կաթի, մածունի
փայտե դուլ (ռուս. КОЛПАК)
Գոլլվաձ— Բ. Բ. Խ. ամփոփված
Գոլլոշտ— Երգ. մեծ քանակու-
թյամբ թուք
Գոխման— Բ. կոխված
Գոխուն— Բ. Բ. Խ. շատ լցված
Գոդէլ— Բ. Բ. Խ. հացը թոնրի
կողին կպցնել, թխել, ծեփել
Գոգողցընէլ— Բ. բամբ ձայն հանել
Գոդմուն— Բ. ծեփած, թխած
Գոդոսգրա— Բ. Բ. խաղողի մի
դառնահամ տեսակ, սև խաղող
Գոդվըբա— Բ. ոչխարի և ալյն կող՝
տապակելու
Գոմբա, գոմա— Բ. մի կերա-
կուր
Գոմըոլիլ— Բ. պառկել, ընկողմա-
նել (կողմ— ուիլ)
Գոմինիլ— Բ. Խ. կողմն ի վեր
Գոլլըման, գոլլուգ— Բ. կտրված
Գոնձէլ— Երգ. խմիչք խմել

Գօշգօռ—Երգ. վերքի կեղե, Բ. Բ. Խ.
 Գշկուր, թրիք
 Գօշդուբրոշտ—Ք. Բ. Խ. գոեհիկ
 Գէշազ—Ք. ծաղիկների տնաս կո-
 կոն
 Գօշքահազ—Ք. ցցված փալտ՝ փալ-
 տի վրա ցից
 Գօշէլ—Բ. ծառի ճղերը բնի մո-
 տից կտրել
 Գօշիզ—Բ. իբրե կպցանք օգտա-
 գործվող մի բուսական արմատ
 Գօշքըման, գօշգուգ--Բ. կոճկված.
 Գօռքագօռք—Երգ. Բ. անտակ թաղ-
 ված (անիծ.), շանսատակ
 Գօռնօց—Երգ. թուրքի գերեզմա-
 նոց
 Գօռօջ—Ք. Բ.—թրիքից ու հար-
 զից շինված գուք՝ մոխիրը լըց-
 նելու համար
 Գօռօփ—Ք. Բ. Խ. կոռուփ, մեծ
 թրիք
 Գօռփէլ—Ք. Բ. Խ. թրքել
 Գօսհօղիլ—Բ. թսել
 Գօվանդ—Ք. պարի առաջնորդ,
 քովեքով պար (քով—անդ)
 Գօվդուն—Ք. Բ. Խ. գօվգօն—Բ.
 աղանձված կտավատի քուսպ
 (կով—տուն)
 Գօվէնի—Ք. Բ. Խ. կովի հասիված
 կաշի
 Գօվըռձուձ—Ք. Բ. Խ. մեծ մողես,
 2. մի կարիճ, կանաչ մողես
 Գօրգուգ—Բ. կորեկի նման մի
 բույս
 Գօրգըղուգ—Ք. Բ. Խ. մի խոտ
 (կորեկ—ուկ)
 Գօրձէլ—Բ. շրջել
 Գօրջ—Ք. Բ. կարիճ

Գօրշալ—Բ. որոճալ
 Գօրօմաստ—Ք. աղանդերի հա-
 մար պատրաստված համեղ թան
 Դա—Բ. տո՛ւ ԵՄօ բառին համա-
 նիշն է, այն տարբերությամբ,
 որ ծո-ն արհամարհական է,
 իսկ տա-ն խոսակցական շաղ-
 կապ, որ հավասարե հավասար
 կգործածվի (Ի՞նչ կընէս տա—
 Լ՛ղանդ մի ընէր դա» (Երեան-
 լան, էջ 568. (թրք. ay geda
 բառից)
 Դա, Դա լօ—Բ. տո՛ւ, տղա՛
 Դազ—Բ. շաղկամ, Ք. ծալ, ճա-
 կընդեղ
 Դադախիզ—Ք. կամակ, ախորժելի
 ուտելիք
 Դազ—Բ. Ք. Խ. գնդակ
 Դալբազ—Ք. Խ. տանիքի վրալի
 ծխնելուլզ
 Դախըղուգ—Բ. գուլպալի նախշ
 Դաղդէղ—Ք. Բ. Խ. պղպեղ, տաք-
 դեղ
 Դաղգիլ—Բ. կատաղել
 Դաղգուն, դաղգուն, Բ. զալրացած
 Դամըր—Բ. ծիծեռնակի նման մի
 թռչուն
 Դալ, դահ—Բ. Ք. կարծր, դժ-
 վարեփ միս
 Դալլ, —էլ—Չրս. դիմանալ, ճօ-
 դուն չէր դալլեր»։ Էս ցըրդուն
 չդալլցա» (Ս. Հալկունի)
 Դալնալ—Բ. Ք. կարծրանալ
 Դալնա—Բ. ամանները լվանալու
 և ցամաքեցնելու քուրձ
 Դան—Բ. Ք. հեռու, բաց. «~զը-
 նար»—հեռու գնա, հեռացիր

'Ի ա ն գ—Ք. Բ. Խ. ջվալի և ալլն
 ունկ, կանթ
 'Ի անգ—Բ. տարտամ
 'Ի անէն, դասէն—Բ. դենից, դեսից
 'Ի անձրդէս—Ք. կես արած և չո-
 րացրած տանձ, Խ. հիմար
 'Ի աշգէնագ (նըսդիլ) Բ. ծալա-
 պատիկ
 'Ի աշտըքէր—Բ. Խ. դաշտըքէր—
 Ք. անյուղ գաթա
 'Ի աշօն—Բ. տաշտ
 'Ի աշգընալ—Ք. Բ. Խ. բարկանալ,
 գալբանալ (տանկիլ-անալ)
 'Ի աշգընագ—Բ. պտուտակած և ու-
 ներկված բիր
 'Ի աշգըցնէլ—Բ. կրօնափոխ անել՝
 թուրք դարձնել, 2. բարկացնել
 'Ի աշիդ—Ք. Խ. Բ. անդգամ, անօրէն
 Դաս—Բ. Ք. ալստեղ (~է'գը), 2.
 դասավորութիւն, 3. ծեծ
 'Դաստաջուկս—Ք. Բ. Խ. առէջ թա-
 փելու գործիք
 Դարան առնէլ—Ք. Խ. մի բանի
 արժեքը փորձով ստուգել
 Դարպնագ—Բ. լ. ջուհակի մի գոր-
 ծիք
 Դարդղդնէլ—Ք. Բ. ցրել, բաժա-
 նել՝ ջուրը՝ ածուների մեջ
 Դարդըրանք—Ք. Խ. երեքուս
 Դարէբդար—Ք. Խ. կլոր տարին,
 տարեցտարի
 Դարէտօղ—Բ. մի տարի տեող
 դոդ, դողէրոցք
 Դարէպէր—Բ. պատահար
 Դարթ—Ք. ստամոքսի և ալլ հի-
 վանդուլթյան պատճառով լեզվի
 վրա առաջացած կեղտ, 2. հե-
 դուկների երեսի դիրտը

Դարվար—Բ. Ք. զառիվար
 Դարվէր—Բ. Ք. զառիվեր
 Դարվընագ, դարվընէգ—Ք. Խ. Բ.
 դարվէնագ—Բ. մեկ տարեկան,
 միամյա
 Դարագ—Ք. Բ. Խ. երեսի տարա-
 փոխիկ վերք, որ մեկ տարում
 է բուժվում և խոր սպի է թող-
 նում
 Դարօս—Ք. Բ. Խ. բախտավորու-
 թիւն, կարգ. «քէգի»
 Դափան—Ք. Բ. Խ. ջրադացի ջրա-
 նիվի փայտե խարիսխ
 Դափգըլօր—Բ. տափակ—կլոր
 Դափդէփլուգ—Բ. Ք. պահվտուք
 Դափըլուք—Բ. տափակ քար
 Դափիլ—Բ. պահվել, ծածկվել
 Դափսալ, դափսըլուգ—Բ. Ք. տա-
 փակ սալ
 Դափսըլիլ—Բ. Ք. տափակնալ
 Դաքարին—Ք. համակրելի, գորա-
 վոտ, սիրո և համակրութիւն
 անձ
 Դէ, տէ,—Ք. Բ. Խ. թե, ահա, կամ
 Դէլ, տէլ—Ք. ցոփունի
 Դէղան—Ք. Խ. Բ. մահիճ, անկողին
 Դէղացի—Բ. Ք. երկրորդ անգամ
 ամուսնացած կին
 Դէլօ—Խ. Նրգ. թե որ
 Դէնէ—Ք. Բ. Խ. փլալ
 Դէշմօր, տէշմօր—Բ. Ք. մինչև որ
 (դե—չում—որ)
 Դէվ, տէվ—Ք. Բ. կաղնի ծառի
 կանաչ տերև, որ չորացնում են
 և ձմեռը ալծերին տալիս
 Դէվօ—Ք. Խ. Բ. մինչև
 Դէրընդաս—Ք. Խ. Բ. տեսն ընդ
 առաջ (տանը)

Դէփրէլ—Բ. Ք. արմտիքը մաքրել,
 տեփուրով հատիկավորները վեր
 նետել, իստակել
 Դէփուր—Ք. Խ. Բ. փայտե ափսե,
 2. տեփուր
 Դէօր—Բ. մինչ որ (դե—որ)
 Դըբըզ—Ք. Խ. Բ.—ճաղատ
 Դըբըզ, տըպըզ—Ք. նորածինի հիւլ.
 Դըգալդէլ, տըկալդէլ—Բ. Ք. կե-
 րակուրն արագ ուտել
 Դըգալլօց, տըկալլօց—Բ. Ք. գդալ-
 նոց՝ գդալները դնելու տեղը
 Դըգալքէր, տըկալքէր—Բ. Ք. գդալ
 շինելու կոտոց
 Դըգալուք, տըկալուկ—Բ. Ք. գոր-
 տի շերեփուկ
 Դըգանց—Ք. Խ. Բ. տակահան,
 տակից
 Դըգէլ—Բ. անչափ ջուր խմել
 Դըդգար—Ք. Բ. Խ. տկասրինգ
 նվագարանը, պարկապզուկ, Բ.
 փորը ուռած
 Դըգոխլ—Բ. ուռչել, Խ. փքոնել
 Դըզըոցընէլ—Ք. Բ. Խ. ուռցնել
 Դըզլօր—Ք. դըզլօզ, դըզլօշ—Բ.
 մերկ
 Դըզուք—Ք. Խ. Բ. տականք
 Դըդմուզ—Բ. մի բուլս, որի տե-
 բերը քաշում է վերքի թարախը
 Դըզըզալ—Ք. Խ. Բ. խաղկտալ,
 մարմնի որեէ տեղի խաղալը
 Դըզգուզ—Ք. Խ.—միամիտ, շա-
 տախոս
 Դըլ—Բ. քած, էգ
 Դըլլը—Բ. Ք. թրե եկող դատար-
 կապորտ կին
 Դըլփալ—Ք. Բ. Խ. սրտի տրոփելը
 Դըլխիլ—Ք. կծկվելով նստելու պես
 լինել

Դըլսուզ—Ք. կծկված
 Դըղապէրք—Բ. ծնունդ, ծնունդ
 Դըղարուք—Ք. Խ. Բ. ծննդկանին
 տես գնալը Ք. ծննդից հետո
 կանանց խնջուլքը
 Դըղացկան—Բ. Ք. հղի կին
 Դըմբըլցընէլ—Բ. Ք. թմրկահարել
 Դըմդըմցընէլ—Բ. Ք. անիմաստ
 խոսել
 Դըմընա—Բ. տանը մնացած չա-
 փահաս աղջիկ (դը = տանը—մը-
 նա)
 Դընգօզ—Ք. Խ. Բ. սիրուն
 Դընդընալ—Բ. Ք. դանդաղել
 Դընշէն, դընաշէն—Բ. Ք. տնաշեն
 (մարզ)
 Դընվօր—Ք. Խ. Բ. րնտանիք,
 տնվոր
 Դընփէսա—Ք. Բ. Խ. տնփեսա
 Դըոգէշ—Ք. շռալլ
 Դըոգըրգէլ—Բ. Ք. տոճիկ տալ
 Դըոգիգ—Բ. Ք. տոտիկ, տոճիկ
 Դըոգըրալ—Ք. Խ. Բ. վալրիվերո
 խոսել, չարախոսել
 Դըոգըրոան—Բ. շատախոս
 Դըոգըրուզ—Բ. Ք. չոր քղըր—դըոճ
 ձալն, չարախոսություն
 Դըոգիգ—Բ. Ք. անասունների
 ցատկոտելը, տոտիկ, տրճիկ
 Դըոգօշ—Բ. անտաշ կին, շատ
 չաղ, Խ. փնթի
 Դըոթըփիլ—Ք. շատ գործածվե-
 լուց քրքրվել, բզկտվել
 Դըոշիգ ընել—Ք. Խ. Բ. ցատկո-
 տել, տոճիկ տալ
 Դըոօղիլ—Ք. Խ. Բ. նեղանալ
 Դըվըրգէլ—Ք. անհագորեն ուտել
 Դըվի, սեռ. դըվօր—Բ. ալք, դրա

Դըրընգդալ—Բ. Ք. ցրտից դողալ
 Դըրըքիլ—Ք. մեռնել (նխտ.)
 Դըրմուզ—Ք. հենակ
 Դըրփշէրք—Բ. Ք. տափակ երկար
 տախտակ, իբրև շերեփ՝ ապուրը
 խառնելու համար
 Դըքացնել—Բ. Ք. նեղել
 Դըքուգ, դըքօց—Բ. Ք. տնքալ,
 տնքոց
 Դըֆա—Ք. Բ. Խ. առէջքի վրա
 գործած թելերը տեղավորող
 մասը
 Դի—Բ. Ք. կողմ
 Դիգիգ—Ք. Խ. դադար
 Դիգիգ ընել—Ք. Բ. Խ. նստել
 (մնկ.)
 Դիգ—Ք. տեռ (մնկ.)
 Դիմին—Ք. Խ. Բ. զորավոր, 2.
 նուրբ կտավ
 Դինգա—Բ. Ք. կանանց ոլորած
 լաչակ
 Դինգուգ—Բ. Ք. մի ծաղիկ
 Դինէլ—Բ. Ք. դէնէլ—Ք. տանիք
 Դիօր—Ք. մինչև որ
 Դուդուզիգ—Ք. նեղ՝ տուն, հա-
 գուստ
 Դուժիգ—Ք. Երգ. Խ. Բ. ծեր,
 տնտնացող կին
 Դուլուգ—Ք. հովվի սրինգ
 Դումբ—Բ. Ք. թոնրի խուփ
 Դունդունագ—Երգ. դունդուրագ—
 Ք. Խ. Բ. խաղի համար շինած
 տնակ
 Դուրուդափ—Ք. Խ. հոգևարք
 Դօդիգ—Ք. Խ. Բ. ոտք, տոտիկ
 Դօդնէլ—Բ. Ք. կամաց քայլել
 Դօդօզդալ—Ք. Բ. Երգ. պարել չի-

մացողի պարելը, վեր ու վա-
 ցատկել
 Դօդօք—Ք. անշնորհք, անկիրթ
 Դօդն ընէլ—Ք. պահված բանի
 տեղը գտնել
 Դօթալ—Ք. մարմնի մասի ծանր
 ու խորունկ ցավելը
 Դօժիգ—Ք. Բ. Խ. կերակուրի մնա-
 լող փչանալը, թարմութունը
 կորցնելը
 Դօլօշիլ—Բ. Ք. դատարկվել
 Դօղագ—Բ. Ք. մի ջրային կեն-
 դանի
 Դօղօց—Բ. Ք. վզնոց
 Դօնգ—Խ. կոպիտ
 Դօնդէլ—Բ. Ք. խմորը, ցեխը կու-
 տակել
 Դօնխ—Բ. ծուլ, Ք. կոշտ մարդ
 Դօռէ—Բ. Ք. գեր աղջիկ, կին
 Դօռօղա—Բ. Ք. երկար ու հաստ
 սրինգ
 Դօվլլուգ—Բ. Ք. սրինգ
 Դօվրըգէլ, դօվրդէլ—Ք. Բ. Խ.
 կոխկռտել
 Դօր—Ք. Բ. տեսակ
 Դօր—Ք. Բ. հաճելի
 Դօրբու, դօրիու—Ք. Խ. Բ. փախի
 կռտոց
 Դօրդընցընէլ, դօրդըրալ—Բ. շար-
 ժել, Ք. թեթևակի շարժել
 Դօփան—Ք. դօփիչ—Բ. տանիքի
 ճեղքված տեղերը ամրացնելու
 մեծ թակ
 Զարդէլ—Ք. Խ. Բ. զավթել, ուժով
 տիրանալ
 Զարունթըրախ—Ք. Խ. նիհարած
 Զաղանագ—Բ. Ք. զաղալերեն՝
 քրդական մի ցեղի լեզու

Զագգօ—Ք. տխմար
 Զամբուդ—Բ. Ք. մի տանելու բույս
 Զամբուսա—Բ. Ք. Խ. Երգ.—մի
 խմորեղեն
 Զամխ, զամխարարի—Ք. Խ. մա-
 ծուցիկ խեժ
 Զամպոտ—Ք. մի վալրի բանջար
 Զարազըմբա—Ք. Խ. մի խաղ
 Զարդարմուն—Չրս. զարդարված
 Զըբուն—Ք. Բ. Խ. պարեգոտիի
 նման երկար հագուստ, պատ-
 մունան
 Զըբդլէլ—Բ. Խ. ալծերի, ոչխար-
 ների թրքելը, կտտորելը
 Զըբըդուգ—Ք. Երգ. Բ. խելառ
 Զըբըրդալ—Բ. խենթ խոսել
 Զըլզըլալ—Ք. ջրի մազմղելը,
 Բ. Խ. աստղերի փալլփլիւլը
 Զըլլիգ—Բ. Ք. Բ. ծիւ, բույսի մի-
 ջուկը, զոխ
 Զըխթըփէլ—Բ. Ք. Խ. զխկափել,
 շան պէս ուտել
 Զըխմէլ—Բ. հրել, սխմել
 Զըխտըրիւ, խըսթըփիւլ—Ք. Խ.
 ձրիակերութիւն անել
 Զըհա—Չրս. ալս էլ, ալն էլ
 Զըմբիգ—Ք. Բ. շատ ցուրտ
 Զըմզըխտէլ—Ք. բոռնցքով հար-
 վածել
 Զըմզուխ—Ք. քոռնցքի հարված
 Զըմփըրիգ—Բ. Խ. եղլամ, Չ. սա-
 ուլյ
 Զըմօխ—Բ. շատ թթու
 Զընզըրդալ—Բ. Խ. զանգակի ձալն
 հանել
 Զընզըր—զընզըր (տողալ)—Ք. Խ.
 վախից, ցրտից խիստ դողալ
 Զընկըլիգ—Բ. Խ. բոժոժ

Զըռզօի—Բ. անշնորհք, խենթ
 Զըռթանօս—Բ. անշնորհք
 Զըվաղ—Չրս. սունկ «Դաղը հա-
 զար հաղ ~ ուներ» (Ս. Հակոբնի)
 զուաղ
 Զըվէլ—Բ. զտել
 Զըրդիբըդաղ—Բ. Խ. ցրդենու, գի-
 հի պտուղը
 Զուգուրդալ—Ք. Խ. էշի խթան
 Զուգութա—Բ. Խ. մասուսալի
 խթանը
 Զուգութէլ—Բ. Խ. խթանել
 Զուխուռէլ—Բ. Ք. Խ. անկյունը
 հավաքել, մզկլ, նեղել
 Զուղուրիգ—Ք. Բ. անխել, Չ. շատ
 նեղ
 Զուրնա փըշէլ էրթալ—Ք. Խ. մեռ-
 նել
 Զօթի—Ք. կոշտ ու կոպիտ
 Զօլ—Բ. Խ. կաշեկար, փոկ
 Զօմբ—Ք. Խ. քար կոտրելու մուրճ
 Զօրդ, զօրդօ—Ք. Խ. անճոռնի
 մարդ
 Զօր ընէլ—Ք. Երգ. ստիպել
 Զօրք—Չրս. Ք. Խ. հրաշագործ
 ուժ, Բ. ուժ, գորութիւն, զինվոր
 Զօրօվ—Ք. Երգ. Բ. Խ. բոնի, հա-
 զիվ
 Էրէլի, էփէլի—Ք. Բ. Խ. բավա-
 կան, բավականին, շատ
 Էգօ'—Ք. եկ, արի
 Էդըվանց—Բ. ետեից, հետևի
 Էդի—Չրս. ուշ, Չ. ետևից
 Էդինք—Ք. Բ. Խ. ետուլք, Ք. Երգ.
 Բ. կեսօրվա և երկկողման միջև
 պահը
 Էզնարօդ—Բ. Ք. եզնարած

էղոռն—Ք. սաստիկ ցրտից ամ-
 ւացած (ձեռք)
 էմմէնը, անմէնը—Ք. Երզ. Բ. ամ-
 բողջը
 էնգա—Ք. Բ. Խ. նրանից
 էնգուց, էնդին—Ք. Բ. Խ. նրա-
 նից, այնուհետև
 էնի, էնօր, էնօնք—Ք. Բ. Խ. նա,
 նրա, նրանք
 էնիգէ—Ք. այն վեգը, որով խփում
 են մլուսներին
 էռաջք—Բ. Խ. սրահի առջևը
 էռէջուց, անանջուց—Խ. Ք. Բ.
 Երզ.—առաջվանից
 էռճըրվէլ, անճըրվէլ—Բ. Խ. սար-
 սափնէլ (հո—ջրվէլ)
 էռճուր, անճուր—Չրս. եռացող
 ջուր
 էռչինէգ, անչինէգ—Ք. Բ. Երզ.
 Խ. առաջնեկ, ավագ
 էս, էսի, էսօր, էսօնք—Ք. Բ. Խ.
 այս, սրա, սրանք
 էտ, էտի, էտօր, էտօնք—Ք. Բ. Խ.
 այդ, դրա, դրանք
 էսցէդ, էսցէխ—Ք. Բ. Խ. այսպես
 (այս—ցեղ)
 էրաց—Ք. Բ. Խ. արեց, արավ—
 ռէնէլ՝ բալից
 էրբվանց—Բ. Խ. երբվանից
 էրգանագանջ, էրգանանդըջվի—
 Բ. Խ. էշ, իշանման
 էրգու հօկով—Բ. հղի
 էրդէլ—Բ. Խ. անառուներին կեր-
 տալ
 էրդըմուխ—Ք. ծխնելուլզ (երդ—
 մուխ)
 էրէսանց—Բ. Խ. կեղծ, Չ. մակե-
 րեսալին

էրէսգախ—Ք. մռալլադեմ, տխուր
 (երես—կախ)
 էրէսգըվար—Ք. Բ. Խ. երեսնիվար
 էրէս էլաձ—Ք. Բ. Խ. ըմբոստա-
 ցած
 էրէսի ճըրօվը—Ք. Բ. Խ. առանց
 ձեռք տալու, նույնությամբ
 էրէսին կալ—Ք. Բ. Խ. հանցանքը
 հիշեցնել
 էրէսի վըրա ծըկէլ—Ք. Խ. Բ. լքել
 էրէս դալ—Ք. Բ. Խ. շփացնել,
 լկտակ
 էրէս ծըկէլ—Ք. Բ. Խ. խոռվել,
 շնորհագրկել
 էրէս ջէրմըգցընէլ—Ք. Բ. Խ. վար-
 կը բարձրացնել, արդարացնել՝
 վստահությունը
 էրէվուգ—Բ. Խ. ճամփի այն տե-
 ղը, որտեղից գնալիք տեղը
 երևում է
 էրտընգալ—Ք. կիսալրամ փալտ,
 ածխակոթ
 էրձահան—Բ. Ք. երազահոն
 էփճուր—Բ. եռացրած ջուր
 էքէսդան—Ք. Բ. Խ. այգեստան
 էքուց, էգ'ուց, էգ'ուն—Ք. Միր.
 ալգուց, էգուց
 Էդանգ, ըսանգ, ընանգ—Բ. այդ,
 ալգպես, ալգպիսի. այս, այս-
 պիսի, այսպես. այն, այնպես,
 այնպիսի
 Էդգա, ըսգա, ընգա—Բ. այդ, այդ-
 տեղ, այդտեղից. այս, այստեղ,
 այստեղից. այն, այնտեղ, այն-
 տեղից, նրանից
 Էլլօ—Ք. օրորոց
 Էլլօր—Ք. օրոր

Ընդըրդուք — Բ. Խ. ցորենի մաք-
րելը

Ընդի — Բ. Ք. անդի

Ընդին — Զրու. աջնակ

Ընդի դէմ — Բ. Խ. հանդերձյալ
աշխարհ

Ընդուդ — Ք. դեղնած, փշացած

Ընգացու — Ք. Բ. Խ. սերմացու

Ընգօնվիլ — Բ. Խ. ամանի թրծվել
ամրանալը

Ընխըղըր — Բ. ախքան

Ընջող — Զրու. էգ հորթ, մօզի՝
երկուսից երեք տարեկան հա-
սակում. սևու. ընջըղզան (ըն-
ջուղ — իգ — ան), Զմշ. մոզի

Ընցէղ, հընցէիս — Ք. Խ. Բ. ախակս

Ընքարար — Ք. Խ. Բ. կնքահալը

Ըոսդամ — Ք. Բ. Խ. տոստամ

Ըոստու կալ — Ք. Բ. Խ. հանդիպել

Ըոսվախիլ — Ք. Բ. Խ. հեղուկի
պարզելը

Ըոքը(ն)օղ — Ք. Բ. Խ. կրանման
կարմրորակ հող, որով շիրալի
թթվութիւնը չեղօքացնում են
Ըոքնդիկ — Ք. Բ. Խ. Երգ. գեղեցիկ
Ըոքնդնալ — Ք. Բ. Խ. առողջանալ,
ապաքինվել

Ըոնավօղիլ — Բ. Խ. կատունների
զուգավորվելը. 2. ցանկութիւ-
նից հիվանդանալ

Ըոռութ — Ք. չոր, կոշտ, ամալի

Ըոօղվէլ — Բ. զետեղվել

Ըսանդ, ըղանդ, ընանգ — Բ. Ք.

ախակս, ալդակս, ախակս

Ըսդի(ն), ըղդի(ն), ընդի(ն) — Ք.

ախտակ, ալլտակ, ախտակ

Ըսդի դէմ — Բ. Խ. ալս աշխարհ

Ըսի, ըղի, ընի — Բ. Խ. ալս, ալդ,
ալն

Ըսցէ, ըսցէղ. ընցէ, ընցէղ — Բ. Խ.
ախակս, ախակս

Ըրօշգալս — Բ. Խ. տրտում, 2. քի-
նոտած (պոռոշ — կախ)

Թա՛, թա՛օ — Ք. Խ. Երգ. Բ. թա-
օր — Բ. մինչև, մինչև որ

Թարըլդուք — Բ. Խ. թավալում

Թարլա — թըմբլախ սըրճէլ — Ք. Խ.

չորս բոլորը շրջել

Թարիլ — Բ. Խ. ոտքը ոլոքից
շրջվել

Թարըման — Բ. Ք. թավալած,
նեաված

Թարըլցընէլ — Բ. Ք. թավակնել

Թարըլվացք — Բ. Խ. նեակլու հ-
ղանակ

Թագըլդած — Բ. Խ. թաղընդած —
Ք. չարաճճի, անատակ

Թագնէլ — Բ. Խ. թակով լաթը ծեծել

Թաթար — Բ. Ք. արագաշարժ,
սուրհանդակ (թաթառ — ից, թե՞
թաթար — ից)

Թաթարխամի, թաթարխօսաուդ —
Բ. Ք. մահացու խիթ

Թաթառքամի — Ք. փորի հանկար-
ծակի խոց (թաթար — քամի,
թե՞ դադար — քամի)

Թաթարիդ — Բ. Խ. Ք. երկելուն մոտ
(դադար — իկ)

Թաթ — Բ. Խ. թաթիդ Ք. — թոթով,
թոթովախոս

Թաթիդ — Բ. Ք. տաշտի քերիչ

Թաթիբ — Ք. Բ. Խ. կաղնու չո-
լացված տերև և կեղև՝ աղաց-
ված դաբաղի համար

Թաթխուն — Բ. թացան

Թաթխօն—Խ. աղանձված ու ծեծ-
 ված սիսեռի, աղի, պղպեղի,
 անանուխի խառնուրդ, որին հա-
 ցը թաթխում ուտում են
 Թաթշամփուր—Բ. Խ. թաթով
 շամփուր
 Թաթրակէրի—Ք. շատ թթվաշ
 (թաթար—ա—գերի)
 Թալ—Ք. փափուկ անյուղ միս
 Թալաթօսէլ, թալագօսէլ—Ք. Բ. Խ.
 գործը վայրիվերո կատարել
 Թալէթըլիլ, թալթըլիլ—Բ. Խ. ար-
 դելված բանը ուտել ցանկանալ
 Թալթըլալ—Ք. Խ. թիւտալ
 Թալլուզ—Բ. Ք. Խ. կտափե գդակ
 Թախախէլ—Բ. Ք. Խ. — թակով
 ծեծել
 Թախալ—Ք. Բ. վերիվալը պտույտ
 Թախդիզ—Բ. Ք. մի ուտելի բույս
 Թագալ—Բ. Խ. կրկնակ կար
 Թագլէլ—Բ. Խ. կարել
 Թագըլվաք—Բ. Ք. կարվածք
 Թագլուք—Բ. Ք. կար
 Թագման—Բ. Ք. թակված
 Թամաս—Ք. Երգ. սալորի մի տե-
 սակ
 Թամամիլ—Բ. Խ. լրանալ, ավարտ-
 վել
 Թամամցընէլ, թամամնալ—Բ. Խ.
 լրացնել, լրանալ
 Թամքան—Ք. Բ. Խ. քամած թան
 (թան—քամ)
 Թանալ—Ք. թրջել, Բ. Խ. հենքը
 հինկուց առաջ մանածի կար-
 ժերը մածուցիկ լուծուլթով
 թրջել
 Թանարուր—Բ. Խ. թանապուր

Թանափօխինդ—Ք. Խ. Բ. խառ-
 նափնթոր
 Թանգէլ—Ք. քիչ կաղալ
 Թանգոշ—Երգ. Ք. Բ. թանկ ծա-
 խող
 Թանթախ—Ք. Բ. կակուղ
 Թանխաշ—Երգ. Ք. Բ. Երգ. թա-
 նով մի կերակուր
 Թանպէրան—Ք. զրաքան, շատա-
 խոս, Բ. Խ. թուլաքերան
 Թանճուր—Բ. Խ. թանշուր
 Թանփօր—Բ. անկուշտ, շատակեր
 Թաշօր—Բ. Խ. մինչև որ
 Թ ա ո — Բ. թ է ո — Բ. Խ. բրդե թել,
 դերձան
 Թառմդաձ—Բ. Խ. թռռմած
 Թառմըդման, թառմըդուզ—Բ. Խ.
 թռռմած
 Թառլիզ—Բ. Ք. ասեղնագործ գդակ
 Թառուվար—Բ. Խ. խուճապ, ցաք
 ու ցրիվ
 Թասիզ, թասազ—Բ. Ք. թասա-
 նման ծաղիկներով բույս
 Թաս հալիլ—Բ. Ք. Խ. ջրով լի
 գավաթի մեջ նալելով գրա-
 ցուլթյուն անել
 Թ ա վ (ըսնէլ, ընցնէլ)—Ք. Բ. պա-
 տեհուլթյուն (անցնել երկաթը
 մխելու), Խ. գործողությունը
 ճիշտ կատարելու եղանակ
 Թարբիս—Ք. Բ. Խ. ջրաթաթով
 Թարբիս ընէլ—Ք. Բ. Խ. արտը
 ջրել, Ք. արտի խոնավություն
 Թարթաֆ—Բ. Խ. բացառիկ ա-
 խորժակ
 Թարխանա—Բ. Խ. հատիկ, ձավար
 Թարգէլ, թարգվէլ, թարգըվդէլ—
 Բ. Խ. լքել, ամուսնալուծվել

Թացան—Բ. Խ. Թացան
 Թափիլ—Բ. Խ. Թափվել, 2. գան-
 գատվել, 3. վերք գոլանալ
 Թափոն—Բ. Ք. անպետք իր, Թափ-
 ված
 Թաքմաքտէլ—Բ. Խ. աքացի տալ
 (Թրք. Թաքմաք—տէլ)
 Թէրըրփօխ—Բ. Ք. Խ. փետրափոխ
 Թէփըրփօխման—Բ. Խ. փետրա-
 փոխ եղած
 Թէզիգ—Ք. Երգ. Բ. շտապող
 Թէզիգօն—Բ. Խ. ձիթահանքի մա-
 սերից մեկը
 Թէզուգ—Ք. Բ. Խ. դուրաքորբոք,
 անհամբեր
 Թէզօք—Ք. Խ. արագ, շտապ
 Թէթգէլ—Ք. Ժեծկել, Ժեծել
 Թէլ—Թօլ—Ք. Բ. Խ. Թեւիթի բա-
 ժանված
 Թէլխաշ—Բ. Խ. առէջներէից հան-
 ված, նոսրացված հլուսվածք
 Թէլօղիլ—Բ. Խ. Ժվեն-Ժվեն լինել
 Թէղէլ—Բ. Խ. Թեղ, դեղ անել
 Թէռէ—Բ. Խ. բրդե
 Թէվգի—Բ. Խ. խաղողի էտված
 ճլուղեր
 Թէվթըռալ—Բ. Ք. Թրթռալ
 Թէվփօրիլ—Բ. Ք. Թոջնիկի Թեա-
 վորվելը
 Թէրգէլ, Թըրգէլ—Երգ. Ք. Բ.
 Թողնել, վերացնել
 Թէր էլլալ—Բ. կողմ լինել
 Թէրխաղ—Բ. Ք. մանկական մի
 խաղ
 Թէրխաշ—Բ. Ք. Թերխաշ, 2. ալրի
 ամուսինը մահացած
 Թէրխըշուգ—Բ. գրավիչ, Խ. դե-
 ռաստի հարս

Թէփէն հանէլ—Ք. Խ. Թեփահանել
 Թէփօղիլ—Բ. Ք. Թեփ գոլանալ,
 Թեփոտվել
 Թըզնէ—Ք. Բ. Երգ. Թզաչափ
 Թըթըրգի—Բ. Թթվահամ բույս
 (Թթուկիչ—ից)
 Թըթըրգիլ—Ք. Խ. զառամել
 Թըխդիգ—Բ. Խ. կանացի արծա-
 թլա զարդ
 Թըթխըմօր—Բ. Ք. Թթխմոր
 Թըթղուս—Ք. Բ. Երգ. մսի կա-
 կուղ մասը
 Թըթվըշաղ, Թըթվըշըղուգ—Բ. Ք.,
 քիչ Թթվահամ
 Թըթվիլ—Բ. Խ. Երգ. Թթվել
 Թըթուղմօխ—Ք. Բ. Խ. սաստիկ
 Թթու
 Թըլըֆիլ—Բ. Թմրել
 Թըլխէլ, Թըլխած—Բ. նեխել, նե-
 խած զտուղ
 Թըխկված—Ք. Խ. սեղմված, կրծ-
 կըված
 Թըխմէլ—Ք. Երգ. Բ. արագ լցնել
 Թըմբիգ, Թումբ—Ք. արտորալք
 Թըմէլ—Բ. Թըմնէլ—Երգ. Թըմըն-
 նալ—Ք. Թըմիլ—Խ. լրանալ
 Թըմըրխօղ—Խ. Թմրեցնող խոտ.
 Թըմպըրմուն—Երգ. Թմրած
 Թընդըշօր—Բ. Ք. Խ. Թոնրի Թափն
 անցնելուց հետո Թխած հաց՝
 չորե կարծր (Թոն(դ)իլ—չոր)
 Թընթըռգած—Ք. Երգ. Բ. ուռած
 Թընթըռգիլ—Բ. Խ. զառամել
 Թընթափ—Ք. գոլ, քիչ տաք
 (Թն—տապ)
 Թըն Թէլ—Ք. Թեթեալի զարկել
 Թըն Թըն ալ—Ք. անձրեկ կաթ-
 կթելը, մեղմ անձրեկ գալ, Բ.

անարցունք լալ (թոնթոն—ալ)
 Թոնջըգոհ—Բ. մագերը թաղքել
 Թոնջգէցնէլ—Բ. Ք. մագերը
 խառնշտել
 Թընջուք—Ք. Բ. Խ. թաղքած,
 զգզված մաղեր
 Թըշնիգ—Ք. մասջրով ու բրդած
 հացով կերակուր
 Թըռլ—Ք. Խ. ծանրաշարժ
 Թըռընցընէլ—Ք. Խ. մի բան հա-
 փըշտակել
 Թըռվըղիլ—Բ. Խ. ցատկոտել
 Թըսթըսալ—Ք. Բ. Երգ. Խ. թաց
 վառելիքի ալրելը, 2. դանդա-
 դաշարժ աշխատել
 Թըփըռդալ—Բ. Ք. դոփշուն, ուտքի
 ձախն ելնել
 Թըփչօր—Ք. Բ. Խ. թփի վրա չո-
 րացած (սլոուդ)
 Թըփոհէլ—Ք. կանաչել
 Թըրաղել—Բ. Ք. թրատել
 Թըրքաման—Բ. Ք. աղիք
 Թըրքէփօղօց—Բ. Խ. թրիքը հա-
 վաքելու տեղ
 Թըրքըջուր—Բ. Խ. թրիքի ջուր
 Թըթթուփ—Ք. փնթի
 Թըռմըխիգ—Ք. բարի թոնրի վրա
 ջուր լցնելիս բարձրացող ծուխն
 ու փոշին (թոնիր—մախիկ)
 Թըռշըգ—Երգ. խնձորից պատ-
 րաստած քաղցրաթթու, որ լըջ-
 նում են կերակրի մեջ
 Թըրքըփօց—Բ. թրիք հավաքելու
 տեղ (թրիքի—փոս)
 Թխափէլ—Ք. Բ. Խ. գոմի թրիքը
 մաքրելու մեծ թի
 Թիլա—Բ. Խ. գողավոր թի

Թինթին—Բ. Ք. Խ. դալլի, շան
 քալլք (թին—թց)
 Թուխը հասնիլ—Ք. Բ. Խ. վատ
 վիճակի մեջ ընկնել
 Թուլգուշիգ—Ք. թուլ կերպով
 Թուխթ էնէլ—Ք. Բ. Խ. կալվածքը
 ուրիշին գրանցել
 Թուխթ հալիլ—Ք. Բ. Խ. վիճակ
 բացել, գրքացուծիուն անել
 Թումպուլից—Ք. բարեձև
 Թունդ էլլալ—Բ. Խ. վախենալ
 Թուփ—Ք. Բ. Խ. տերև, 2. գրքի
 թևիթ
 Թօթվէլ—Բ. Խ. ցնցել, վար թափել
 Թօթվըղիլ—Բ. Խ. ինքնիրեն
 թոթվել
 Թօլքէրան—Խ. թուլաբերան
 Թօմաստ—Բ. կարագ, սեր և թան
 խառն՝ մոթալի մեջ
 Թօլքէղէր—Ք. Բ. Խ. թոնրի եզերք
 Թօնըրգուն—Ք. Բ. Խ. թոնրա-
 տուն, կրակատուն
 Թօռ—Բ. ուռեան
 Թօռ թօռ—Բ. Ք. մի ձուկ
 Թօրախ—Բ. Խ. քամված մածնա-
 թան
 Թօրախնէլ—Բ. Խ. խալտատակել
 Թօրխըղիգ—Բ. Խ. թօրախ պահե-
 լու տման, տիկ
 Թօթէլ—Ք. Բ. Երգ. Խ. հալաքիլ
 Թօթըլգալ—Բ. Խ. կաղալ
 Թօթըլգալ—Ք. Ք. կաղ քալվածք
 Թօթըլըղիլ—Ք. Բ. Երգ. հալաքիլ
 Ժնժացնէլ—Բ. Խ. գողալ
 Ժնժ էլլալ—Ք. Բ. Խ. երկրաշարժ
 լինել
 Ժամղօշ—Բ. Խ. ժամկոչ

Ժամվոր—Բ. Ք. Երզ. Խ. Ժամվոր,
 Եկեղեցի գնացող
 Ժանգ գարէլ, պըռնէլ—Բ. Խ. Ժան-
 գոսի
 Ժանգորժան—Բ. Խ. Ժանգոտած
 Ժառժառում, ժարժառում—Բ. Խ.
 Նործհարսին հոր տնից տանե-
 լու նվագի եղանակ
 Ժըժգումիլ—Ք. համառորեն կառ-
 չել
 Ժըղըզըղրիլ—Ք. հոգսերից ա-
 զատվել (ժղուլ?—կտրիլ)
 Ժըմնած—Բ. Երզ. Խ. Հափահաս
 Ժըմուց դալ—Ք. Բ. Խ. Եկեղեցուն
 ընծա տալ
 Ժընկըխկվիլ—Ք. Ժանիքով կառչել
 Ժըմման—Բ. Խ. ապաքինված
 Ժըրվորէլ, Ժըրողիլ—Բ. Խ. հիվան-
 դի ապաքինվելը, կաղղուրվել
 Ժիժի—Բ. ճպուռ, Խ. լալիան ե-
 բիխա
 Ժուումիդ—Ք. մուրացիկ, շրջմուլիկ
 Ժուր—Ք. Խ. Բ. ապուրի լուղ
 Ժուրէլ—Բ. Խ. կերակուրի մեջ
 բավական լուղ գցել
 Ժողովորթ ընիլ—Չրս. մուրալ, ժո-
 դովիլ՝ բաժին
 Ժօռադ—Ք. Բ. Խ. փթթած
 Իզգորուդ—Բ. Խ. անհետ կորց-
 բած, կորած
 Ինդան—Ք. Բ. Խ. մեկգի, հեռու
 Ինջիր—Բ. Խ. մի տեսակ թուխ
 Ինչխէլ—Բ. Խ. որչափ, որքան
 Ինչխրդըր—Բ. իշղըդէ, իշքան—
 Ք. Երզ. ինչքան, որքան
 Ինչօր—Խ. Ք. Բ. ինչպես որ,
 ինչ որ
 Ինսէխ—Բ. Ք. Խ. ինչպես

Ինուձին—Ք. Բ. Խ. ազգատոհմ
 Իշգանն, իշկանն—Բ. արգանակ
 Իշգանգառ—Բ. Ք. կանկառ
 Իշդուր—Բ. ինչպես
 Իշթուլթ—Բ. Ք. խառթուլթ
 Իշխալօղ—Բ. Ք. հաղարշ
 Իշխուլն—Չրս. խավարծիլ
 Իշվար—Բ. Խ. իշավարի
 Իշօց, հիշօց—Բ. Խ. քահանային
 տրվող նվեր
 Իս—Բ. Խ. կտավատի ձեթի մուխ,
 որից սև թանաք ու ներկ են
 շինում
 Իրէքուդ—Բ. Խ. երեքնուկ, սի-
 բիսիբի բուլբը
 Լագա—Չրս. այստեղից
 Լագաման—Ք. Բ. Խ. Երզ. լակա-
 ման՝ շան համար
 Լագդան—Բ. կանեփ մանելու
 գործիք
 Լագդագ—Ք. Բ. Խ. սալի կոդի
 ճաղ
 Լագուլթ—Ք. եգիպտացորեն, 2.
 անխելք
 Լաժիլ—Ք. Խ. Բ. շփելով լաթը
 մաշել
 Լալարօ—Ք. Խ. լուռ ու մունջ
 Լալիւրճնէլ—Բ. լալով խոսել
 Լալուդ—Բ. լալկան
 Լախըղու—Ք. ժամանցի գրույց
 Լահանա—Բ. Ք. կաղամբ
 Լահանուդ—Բ. Ք. մի բանջարեղեն
 Լամլում—Բ. Խ. առարկութիւն,
 2. ժամծմում
 Լանգառ, լանգան—Բ. ափսե
 Լանթագ—Բ. Երզ. մի կերակուր
 Լանքին դալ—Բ. Խ. հաստանալ,
 գիրանալ

Լնո, լէո—Ք. Բ. Խ. ձիթահանքի
 երկու մեծ գերանները
 Լարէզ—Ք. Նիհար, տկարակազմ
 Լար—ձեծ—Բ. կոնտոց
 Լարման—Բ. Ք. Խ. լարված
 Լարվիլ—Բ. Խ. լալն նստել՝ շատ
 տեղ գրավել
 Լնփ—Բ. թաթ
 Լնփլըփէլ—Բ. խարխափել
 Լէզու—Բ. Խ. դռան սողնակ
 Լէզվըզըրիլ—Բ. թոթովախոսել
 Լէժէլ—Ք. նոսր ցելսով շաղախել
 ու ծէփէլ
 Լէղէնալ—Բ. Ք. լեղի դառնալ
 Լէոխ—Ք. կիսահալ լճացած ձուռն
 Լէրթողիլ—Ք. տրամել (լէրդ—
 թողնել)
 Լէրդէլ—Ք. բարձրահասակ, լուրդ
 Լէցվիլ—Բ. Խ. լէցվդիլ—Բ. Ք.
 գիրանալ, ուռչել
 Լէցուգ—Բ. Ք. լցված
 Լըբըռդէլ—Ք. Խ. Բ. արտորալով
 ուտել
 Լըբոդիգ—Ք. Բ. Երգ. սահուն
 Լըբոզված—Ք. Բ. Երգ. անամոթ
 Լըգաստ—Բ. կուռց
 Լըզվըսդիլ—Բ. լիզել
 Լըժէլ—Բ. Խ. առարկաներն իրար
 քսելով մաշեցնել
 Լըժման—Բ. Խ. մաշած՝ քար,
 փալա, գգեոտ
 Լըլանք—Ք. անձրեկախառն ձյուն
 Լըլէր—Ք. ամորձիքներ (անե-
 դական)
 Լըլիգ—Ք. Խ. կոկորդի բուկ
 Լըխլըխալ—Բ. Ք. շարժվել, երե-
 րալ

Լըխըռդալ—Բ. շարժվել, երեւալ,
 Բ. Ք. ծերունու պես քալլել
 Լըխըռդուգ—Բ. Ք. դռան սողնակի
 բանալու ցնցումի ձայնը
 Լըխըրցնէլ—Ք. Բ. Խ. երեքցնել
 Լըխիգ—Ք. Բ. Խ. դռան շարժուն
 փակադակ
 Լըխլըխէլ—Բ. քայքայվել
 Լըխզիլ—Ք. Խ. Բ. պողի շատ
 հասնելուց լիկելը
 Լըխիգ—Բ. Ք. դռան փականքի
 մի տեսակ
 Լըվօրուգ—Ք. Խ. Բ. երկար ճճի՝
 անձրեկաորդ
 Լըծօց—Չրս. վարելատեղի
 Լըդադ—Ք. Բ. Խ. Նիհար, լղրճուկ
 Լըղըզգէլ—Ք. Երգ. Բ. աղտոտել
 Լըղըրցնէլ, լըղըրցնէլ—Ք. Բ. Խ.
 կալազել, խոսքը պարզ չասել
 Լըղջօրիլ—Ք. Բ. Երգ. մածուցիկ
 նյութի ձև առնել
 Լըման—Չրս. «Ան~կըլխուն կա-
 րածը նախըլ ըրըց» (Ս. Հալ-
 կունի), Բ. Ք. ամբողջը
 Լըմիգ—Բ. Խ. ձվի դեղնուցով
 խառնված պաղլեղի փոշի, որով
 աչքացավը մեղմում են
 Լըմլըմիգ—Ք. Բ. Խ. շեղը, Չ. դռան
 գորտի ճաղելը, Յ. աչքացավի
 դեղ, Կ. տունկ
 Լըմընալ—Խ. Ք. Բ. լրանալ, ամ-
 բողջանալ
 Լընգ—Խ. սրունք
 Լընդըռդալ, լընգլընգալ—Ք. Բ. Խ.
 կաղալով քալլել
 Լընգլընգը հանէլ—Ք. Բ. Խ. ցնցու-
 մով վազեցնել
 Լընգըրդալ—Բ. Խ. կաղալ

Լճնգըրդուք—Բ. Խ. կաղ քալլք
 Լճվըր, Լճվըրդան—Ք. Խ. Բ. ա-
 րազ և անհասկանալի խոսող
 Լըսան, Լըսուգ—Բ. Չրս. սուր լսո-
 դութլուն ունեցող
 Լըրանոց—Բ. Խ. վեց օխանոց
 Լըփըդդալ—Բ. Խ. անշնորհք խո-
 սել
 Լըփըրդէլ—Բ. Ք. արազ խոսել
 Լըփլըփալ—Բ. Խ. գործը հաջո-
 ղացնելու համար միջոցներ ձեռ-
 նարկել
 Լըֆէլ—Ք. Խ. Բ. մարմինը բաղ-
 նիքի քիսալով շփել
 Լիզվըդիլ, Լիվըրդիլ—Բ. Խ. ինք-
 նիրեն լիզել
 Լիլ—Բ. Ք. Խ. ամորձիք, ձու
 Լիլլօ—Բ. խիստ հարբած
 Լիցք—Բ. պաշար, Խ. ձման
 պաշար
 Լիֆ—Ք. Բ. Խ. մարմինը շփելու
 օճառի լաթ
 Լոլլիգ—Բ. Խ. թառ, ջրի փարչ՝
 ծորակով
 Լուսադըար—Բ. Ք. ուխտալ ևղ-
 բայրակից
 Լուսավէր—Ք. Բ. Խ. կուլլ
 Լուսգըրդալ—Ք. կալծկլտալ
 Լօբ—Ք. Խ. մի թրթուր
 Լօրբէլ—Ք. Բ. Խ. ուտելիքը չծա-
 մած կուլ տալ
 Լօրգըջօր—Ք. չորացրած լոբի
 Լօբօղ—Ք. Բ. Երգ. շատ հասած
 պտուղ
 Լօդա—Ք. անագին, մեծ դեղ՝
 փալտի, քարի
 Լօլախ—Բ. Խ. ձլունախառն անձ-
 րեկ, բանջարբառել

Խ ա դ — Բ. Խ. մի ձուկ, 2. գունըզ-
 գույն կտոր
 Խ ա դ օ ս ի չ — Ք. Երզ. Բ. թխվածք
 ծաղկադարդելու գործիք, փայտ
 Խ ա դ ը լ — Ք. ալծի մազից թել,
 Բ. մազահյուս տառան
 Խազըլիլ — Բ. Խ. չորանալ՝ տերե-
 ների (թրք. խազալ —)
 Խազի — Բ. Խ. ոսկե զարդադրամ
 Խաթըլ — Ք. Բ. Խ. պատերի մեջ
 գցված կապ՝ ատաղձ
 Խաթման — Բ. Չրս. խալթված
 Խաթմար — Ք. Բ. բարակ բացված
 լոխա՝ յուղոտ, մեղրոտ
 Խալթվածք — Բ. Խ. խալթվածք
 Խալաթէլ — Խ. նշանվածներին
 նվեր տալ
 Խալալիս — Ք. Խ. վաղքի խաղ
 Խալլիհնալ — Ք. սխալվել
 Խալվաթնալ, խալվըթէլ — Բ. Ք.
 խաղաղվել, հանդարտվել
 Խալսիլ — Ք. Երզ. վերջանալ
 Խախարձ — Ք. երկար ու խառն
 մաղեր
 Խախպէլ — Ք. Բ. Խ. հանգուցել
 Խախըման — Բ. Խ. խախտված
 Խաձգան — Ք. կծող, դազանարարո
 Խաձխար — Խ. Բ. ալխառն
 Խաձվիլ — Բ. Ք. կծվել, խածնվել
 Խաձուզ — Բ. Ք. կծած
 Խաղ գանչէլ — Բ. Երզ. խաղ ըսէլ —
 Խ. երգել
 Խաղդըզալ — Ք. Երզ. կամաց աշ-
 խատել
 Խաղդուզ — Ք. լսիկ, խաղաղ
 Խաղդուջիզ — Ք. (տե՛ս Խ ա դ-
 գ ու գ)
 Խաղք — Բ. Ք. խախտառակութուն

Խաղք — ըլիլ, էնէլ Բ. Խ. խալ-
 տառակվել, խախտառակել
 Խաղքութիւն — Բ. խախտառակու-
 թիւն
 Խաճըրգաթ — Երզ. խաչերկաթ,
 կասկարա
 Խամբուլ — Բ. գլխարկի ծոպ
 Խամխում — Ք. Բ. Խ. կեղծաբա-
 նութիւն
 Խամձին — Բ. Ք. Խ. առաջին ան-
 գամ ծնած
 Խամշօր — Բ. խակ ջրդղում
 Խամութին — Բ. Ք. Խ. անփորձու-
 թիւն
 Խամուջիզ — Ք. նախշած փոքրիկ
 հացաբլիթ
 Խանգառ — Ք. շիացած, աներես,
 Երզ. կիսատ, Բ. Խ. չկտրված
 կենդանի
 Խանգոէցնէլ — Բ. Խ. կերակուրը
 չափից ավելի եփել
 Խանգուիլ — Բ. Խ. կեղտը շորի վրա
 ընկնել
 Խանգրած — Ք. Խ. ալրած, խան-
 ձած
 Խանլըզդէլ — Բ. Խ. շատ փոսեր
 փորել
 Խանձգուզ — Ք. (տե՛ս Խ ա ն գ ա ռ)
 Խաձըման — Բ. Ք. ալրված, մրկած
 Խանձըրմէցընէլ — Բ. Ք. ալրիկ
 Խանձըրմիլ — Բ. Ք. ալրվել
 Խանձըրմհօղ — Բ. Ք. խանձվածի
 հոտ
 Խանձուք — Բ. Ք. խանձված
 Խաշլօվ — Ք. նոր թրծած կավա-
 ման, 2. չգործված կտավ
 Խաշթըիէլ — Բ. Ք. թերեւի անել,
 2. չարչարել

Խաշխրչէլ—Բ. Ք. Թեթեակի խաշ-
 շէլ
 Խաշխրդիլ—Բ. Ք. Թերխաշ անել
 Խաշման—Բ. Ք. խաշված
 Խաշէճուր—Բ. Ք. լվացքը եռաց-
 նելու ջուր
 Խաշմար—Ք. Խ. ձիծալաշարժ
 Խաշօն—Ք. Բ. Խ. եփած, եռաց-
 րած, Երգ. խաշված բանջա-
 րեղեն
 Խաշօնցու—Բ. Ք. ձմռանը խաշի-
 ւու համար չորացրած բանջա-
 րեղեն
 Խաշօնջուր—Բ. Ք. խաշված բան-
 ջարեղենի ջուր
 Խաշքըռդէլ—Բ. Ք. կարկամել,
 ծնոտները սկզբել
 Խաշքուռ—Բ. Ք. արտի հնձված
 մասը
 Խաշգօզ—Բ. խաշածև ողկուլզ
 Խաշդալ—Բ. Ք. խաշածև ողկուլ-
 զով սև խաղող
 Խաչ հանէլ—Բ. Ք. խաշակնքել
 Խաչք—Ք. Բ. Երգ. երգիկի շրջա-
 նակի ամբողջութիւնը, Խ. լու-
 սամուտի փախոյա քառակուսի
 ցանց
 Խաչքունդ—Բ. Ք. դուլպալի զարդ
 Խառդիլ—Ք. Բ. Երգ. լավ չմաքր-
 ված ճերմակեղեն, Չ. խարկել
 Խառդօյէլ—Բ. Ք. խարտոցել
 Խառդուդ—Բ. Ք. խարտած
 Խ ա ո ջ զ է զ—Ք. Բ. Խ. մի խոտ
 (խառճ—գեղ)
 Խառնըշղըգէլ—Բ. Ք. խառնել
 Խառնըշղըգման—Բ. Ք. խառնված,
 թնջկած
 Խառնըման—Բ. Ք. խառնած

Խասի—Բ. Խ. անուշ, ոչ լեղի
 Խասար—Բ. Ք. կտավի սպիտա-
 կացումը
 Խասէնալ, խասէցնէլ—Բ. Ք. քաղց-
 րանալ, քաղցրացնել
 Խասէցվէլ—Բ. Ք. մոխրաշրով կ-
 ուսցվել՝ դործվածքը, շորը
 Խասխառ—Ք. Բ. Երգ. կիսահաս
 պտուղ
 Խավգօդօր ըլլալ—Բ. ջախջախվել
 Խավիլ—Բ. Խ. ամուր, հաստատուն
 Խավխաղ—Բ. Ք. մի փշոտ բույս
 Խարամանի—Ք. Բ. Խ. չորացրած
 ծիրան
 Խարդալ—Բ. Ք. մի բս.
 Խարխրդէն—Բ. Ք. խարկված դմա-
 կի մնացորդ
 Խարխրնձիլ—Ք. Երգ. կարաված
 դմակի յուղաքամ կտորները
 խարկել
 Խարտէլ—Բ. Ք. լվացքը ճերմա-
 կացնել
 Խարուրման—Բ. Ք. ճերմակացված
 Խացաղ—Ք. Բ. Երգ. տեսպես հի-
 վանդ աչք
 Խէլ—Բ. Ք. տունը, ախոռը, մա-
 րազը միացնող նրբանցք
 Խէլարբուիլ—Բ. Ք. ուշքի գալ
 Խելաբընցընէլ—Բ. Ք. խելքը գը-
 լուիլը բերել
 Խէլաբընման—Բ. Ք. ուշքի եկած
 Խէլացը ըլլիլ—Բ. Ք. ուշաթափվել
 Խէլըռիլ—Բ. Ք. խենթանալ
 Խէլ մը—Բ. Ք. շատ
 Խէլուած—Ք. Բ. Խ. խենթացած
 Խէլըէլ—Խ. Բ. Ք. խրատել
 Խէղզըդուք—Ք. Բ. Խ. խեղկա-
 տակ,—ութիւն

Խէղուգ—Բ. Թեթևսուիգ
 Խէշմէր—Ք. տարօրինակ
 Խէշմէրգութին—Ք. խեղկատակութիւն
 Խէփանալ, խէփուգնալ—Բ. Ք. հիմարանալ
 Խէփուգ—Բ. Ք. խենթուկ
 Խըբըլիգ—Ք. մի ոգի, 3. ալդոգուց առաջացած մի հիփանգութիւն, Խ. Թեթևսուիկ, խըրտվիլակ
 Խըդէլ—Ք. Բ. Խ. համտեսել
 Խըդուդ—Բ. մի բույս (խտուտ), Խ. չորացված մանր ձուկ
 Խըզան—Ք. Բ. Երգ. աղքատ
 Խըզարէլ, խըզարդէլ, խըզարվէլ—Բ. սղոցել, սղոցվել
 Խըզարուք—Բ. սղոցվածք
 Խըզդէլ—Ք. Խ. Բ. Չրս. պատռել
 Խըզդօրէլ—Բ. Խ. Ս. պատառոտել
 Խըզէն—Ք. Բ. Խ. մառան
 Խըզիմ—Բ. Ք. Խ. կամուսվածքի խոշոր և հատիկներով մնացածը
 Խըզմա—Բ. Խ. բոշաների քից կախվող զարդ
 Խըզմադէլ—Բ. Խ. —ծածկել
 Խըզնէլ—Բ. Խ. մառանի մեջ ամփոփել
 Խըժալ—Բ. Խ. գոռալ, 2. անխորժ ձալն հանել՝ շնչելիս
 Խըժուիգ—Ք. հոլ
 Խըժիգ—Ք. Խ. սոխրած, Բ. մի թռչուն՝ խրժ—խրժ ձալնով երգող
 Խըժիգ—Ք. ամուր, միջուկը դրժվար հանվող ընկույզ
 Խըժիգ—Ք. կավաման
 Խըժվըժուգ—Ք. Բ. Խ. մի խոտ

Խըժուգ—Բ. Ք. անմաքուր, 2. տըհաճ ձալն
 Խըժօդ—Բ. Ք. կպչուն, խեժոտ
 Խըժօդիլ—Բ. Ք. խեժոտել
 Խըլալ—Ք. գեր, չաղ
 Խըլափնալ—Ք. Խ. Բ. գիրանալ
 Խըլաղբիր—Բ. Խ. աղբյուր, որ բուժում է խլութիւնը (մեռտիապաշտ.)
 Խըլբէլ—Ք. Խ. Բ. ձեռքից խլել
 Խըլբըզ—Ք. Բ. Խ. խաբեբա, չարաճճի
 Խըլդիգ—Ք. Խ. զարդադրամով շինած գլխակապ
 Խըղուգ—Բ. մի բս.
 Խըլթ—Ք. Խ. խարդախված, խառնուրդ, Բ. կորեկով, գարիով խառն ցորեն
 Խըլթօդ—Ք. Բ. Խ. Չրս. խնքոտ
 Խըլթօդիլ—Բ. Խ. Ք. խնքոտվել
 Խըլփըսդիգ—Ք. Խ. փորոտիք
 Խըլօր—Ք. Երգ. Բ. Խ. խըլթիգ, խըլթրազ—Բ. կորեկաչափ կարկուտ, 2. ցորենի մեջ եղող սև ու կարծր անպետք հատիկներ
 Խըլօրիգ—Բ. կլոր, կլորիկ
 Խըլխըրդալ—Ք. Խ. ոջիլի, ճանճի վխտալը
 Խըխմիլ—Ք. Բ. Խ. թաթախվել գինիով, Չրս. թրջվել
 Խըխում—Ք. ռնգախոտ, 2. Բ. չրաթաթալ, թաց, Խ. դինով
 Խըլվաշ—Ք. Խ. ընկույզի բամբակի դատարկ կեղև
 Խըման—Բ. Խ. արեքցող
 Խըմէլ—Բ. Խ. ծծել, ծխել, հարբել
 Խըմիգ—Ք. Բ. Խ. ռնգախոտ
 Խըմխըմ—Բ. փսփսող

Խըմխըմալ—Ք. ռնգախոսել
 Խըմնէցնէլ—Բ. ամաչեցնել
 Խըմնիլ—Ք. Բ. Խ. Չրս. ամաչել
 Խըմնող—Բ. Ք. ամաչկոտ
 Խըմշիլ—Ք. Բ. Խ. խղճալ
 Խըմվել—Բ. Խ. խմելի դառնալ,
 խմվել
 Խընամդիք—Ք. Երզ. խնամաճաշ
 Խընգալօջ—Ք. դեղին ալոճ
 Խընդան, խընդվըդան, խընդգող—
 Ք. Բ. Խ. ժպտուն, ժիծադկոտ
 Խընխըն—Ք. Երզ. քթախոտ
 Խընձըբջօր—Ք. Բ. Խ. չորացված
 խնձոր
 Խընձօրիգ—Բ. Ք. գուլպալի մի
 դարդ՝ նախշ
 Խընձօրգէս—Բ. Ք. խնձորաչիր
 Խընձօրուգ—Բ. Ք. մի բս.
 Խընջիգ ըլլալ—Ք. Երզ. կոտրատ-
 վել՝ մրսելուց
 Խընջիգ—Բ. Խ. թաշկինակ՝ գլխի
 և գոտուց կախելու (հարսնեբի)
 Խընջիգդէլ—Բ. Խ. ինջիկներ
 կապկպել
 Խընդրագ—Ք. ծաղրի առարկա
 Խըշալ—Բ. Խ. խշալ
 Խըշէլ—Բ. դանակով մորթել
 Խըշդիգ—Բ. Ք. կենդանիների պա-
 րանոցին գոյացող սպանիչ
 վերք
 Խըշէրուգ—Բ. Ք. խըշէրիգ—Խ.
 Չրս. չոր և մանր կտրտված
 ճյուղեր
 Խըշըրդալ—Բ. Ք. տերեւների ձայն
 հանելը
 Խըշըրդուգ—Բ. Ք. խշխշոց
 Խըշըրցնէլ—Բ. Ք. խշխշացնել
 Խըշիգ—Ք. սոխրած

Խըշխըշալ—Բ. Ք. Խ. ցափել, ալր-
 վածքի մոմալը
 Խըշխըշցնէլ—Երզ. Բ. գանահարե-
 լով ցափացնել
 Խըշխըշուգ—Ք. Բ. խըշխիշ—Խ.
 ալրող կսկիծ, վիշտ
 Խըշպըլդգիլ—Ք. Երզ. թեթեւոլիկ
 դառնալ
 Խըշպըլուգ—Ք. Երզ. թեթեւոլիկ
 Խըշէլ—Ք. աստաֆեբը կրճտել,
 իրար սեղմել
 Խըշէշ—Բ. Ք. Խ. հասուն խողակ
 Խըշէշ ըլլիլ—Բ. Խ. խողակի հա-
 սունանալը
 Խըջիգ—Բ. Խ. մանր տանձ
 Խըջօռ, խըճօռ—Ք. կարծր կե-
 դե՝ ընկուղի
 Խըռալ—Բ. Խ. խոռալ
 Խըրթօ—Ք. գլլ, կարճահասակ
 մարդ
 Խըրգալ—Բ. Խ. խրտնել
 Խըրգացնէլ—Բ. Խ. խրտնեցնել
 Խըրէթ—Խ. Ք. հնամաշ լաթ
 Խըրընջիգ—Ք. Խ., խըրընփիգ, Բ.
 խըրընջուգ—Չրս. խոչափող
 Խըրթիգ—Ք. կոկորդ (թրք. խիրթ-
 դակ)
 Խըրիգ—Բ. Խ. կտրտած կոշիկ,
 2. խոխի՝ ձկան
 Խըրխըրուգ—Բ. Ք. խոխոց
 Խըրխըրալ—Բ. Ք. խոխալ
 Խըրջըբուգ—Ք. (տե՛ս Խըրթօ)
 Խըրվըր—Ք. Խ. աղմուկ, աղմը-
 կալից
 Խըրունդ—Ք. Խ. Բ. մի խոտ
 Խըրօ—Ք. Խ. զարմացած ծերուկ,
 Բ. անճարակ ծերուկ
 Խըրսա—Ք. Խ. խոտելաձե

Խըսիս—Բ. Խ. Կծծի
 Խըրա վու—Ք. Խ. Եղլամ
 Խըրթէլ—Խ. Բ. Ք. մկրատի պես
 Կտրել
 Խըրդախութ—Բ. Խ. չարաչար ծեծ
 Խըրի գ, խըռի գ—Ք. Բ. Խ. հին
 Կոշիկ
 Խըրիւնջուգ—Բ. Ք. վրնջուռն
 Խըրծէլ—Բ. Խ. խուրձ կապկլ
 Խըրդուն—Ք. Խ. համաճարակով
 Կոտորած
 Խըրշիգ—Ք. Բ. Խ. չոր տերեւի
 փշրունք
 Խըրշիւ—Ք. չոր ցեխը փշրելով
 թափել
 Խըրչիգ—Ք. Խ. ցնցոտի
 Խըփըոգիւ—Ք. ճեղքի կամ դռան
 մեջ սեղմվել մնալ
 Խըփվէլուն—Չրս. խփվելու մի-
 ջոցին
 Խըֆիգ—Ք. փոքր խավաման
 (խուփ—իկ)
 Խուգուլ—Ք. Երգ. ալգում շինած
 հյուղակ
 Խուլխ—Ք. Բ. Խ. համբերութիւն,
 տրամադրութիւն, Չ. բնույթ
 Խուլուշիգ—Ք. մեծ պասին երգի-
 կից կախովոյ սեխ
 Խուխում ըլլալ, խըխմիլ—Ք. Երգ.
 շատ թրջվել
 Խում—Բ. Ք. խմիչքի համ
 Խումանաւ—Ք. Խ. ապրուստի ծախ-
 սերին հավասար մասնակցու-
 թիւն
 Խումսէլ—Ք. Խ. մատնել
 Խուլթօր—Բ. Խ. ջղալին հիվանդ,
 Չ. տհաճ բնավորութիւն ու-
 նեցող

Խունջէդառձ — Ք. խոնջանաղարձ
 Խուշքէլ—Բ. Խ. հարդի և ալ չոր
 նյութեր փոխել անասունների
 տակ
 Խուշքի—Բ. Խ. խոտի, հարդի չոր
 մնացորդ
 Խուշուրիգ—Ք. Բ. Երգ. խրտվի-
 լակ՝ երաշտի ժամանակ փողոց-
 ները պտտեցնելու, անձրև բե-
 րելու համար
 Խօթ—Ք. գրչի ալն մասը, ուր
 մտցվում է ծայրը
 Խօգդուռ—Ք. Երգ. մեջը խոտով
 լի բարձ, անկողին
 Խօգէլ—Ք. Խ. վռնդել
 Խօգունց—Ք. Բ. Խ. խոտհունձ
 Խօղըռիլ, խօղըռմիլ—Ք. համառել
 (խոզ—ս—ել)
 Խօղիթ—Ք. Բ. վալրի բույս, որի
 փշոտ գնդիկները կաշուի են շո-
 րերին Բ. խոտի վրա գոլացած
 կաշուն փշերով հատիկներ
 Խօղիթուգ—Ք. Խ. Բ. խոտի փշոտ
 սերմ
 Խօլըռուգ—Ք. ցորենի մեջ գտնվող
 սև սերմահատիկներ
 Խօլլիգ—Ք. Բ. Խ. բաճկոնակ
 Խօլօփ(իգ)—Չրս. կլոր Ք. Բ.
 ընկուլդի և ալն միջուկ
 Խօխմա—Ք. բուռնցք, բուռնցքի
 հարված
 Խօխմաղէլ—Ք. բռնցքահարել
 Խօխօջնէլ—Բ. Խ. դատարկել
 Խօղօշ,—իգ—Ք. Խ. իրար վրա
 թուլլ գետեղված
 Խօն—Բ. Խ. մեծ սեղան
 Խօնթ—Բ. Խ. գլխիկոնձի
 Խօնջէփադ—Բ. Խ. խոնջանի կապը
 տանգի մեջ անցկացնելու փայտ

Խօնջ—Բ. Խ. Նոխաղ, 2. զատկի
 ձու
 Խօջաղառ—Ք. հադուստի հոան-
 կյունածե պատուվածք
 Խօջիօջ—Բ. Խ. սև կեղևով և սպի-
 տակ միջուկով հատապտուղ
 Խօ՛ռ, խօ՛—Երգ. Բ. (բացական-
 չական բառ)
 Խօռ—Ք. շրթունքը կոտրված կա-
 վաման
 Խօռըման—Բ. Խ. փորված
 Խօռըվանք—Ք. Բ. Երգ. հեղեղատ
 Խօռում, խուռում—Բ. Խ. ձան-
 ձախարիթ
 Խօսդար—Ք. Բ. Խ. խօսգրքում—
 Խ. նշանտուքից առաջ աղջկա
 ծնողների համաձայնությունն
 ստանալը
 Խօսդգողիլ—Բ. Խ. Ք. խոցոտել,
 փորի ցավ զգալ
 Խօսութիւն—Չրս. զրույց
 Խար—Չրս. գորգի վրա կարգով
 ծալապատիկ նստելը խորխոր
 նստել (Ս. Հակոբյանի)
 Խօրաթէլ—Երգ. Բ. խորհուրդ ա-
 նել, զրուցել
 Խօրթօ—Ք. Բ. Խ. կոշտուպոշտ
 Խօրի—Ք. Բ. Խ. դգումի, ձմե-
 րուկի փորը բլղուր, ջարգված
 սեխ, պղպեղ լցրած և թոնրի
 մեջ խարկված ուտելիք, ձուկ՝
 պուտուկի մեջ
 Խօրխօլօջ, խուլինջակ—Բ. Խ. սոխ,
 որի շուրջը լոթ փետուր և աղեղ
 է խրվում՝ մեծ պահոց օրերին
 կախում են, օրը մեկը հանում՝
 զատկի պահքը երեխաներին
 պահել տալու համար

Խօրմովել—Բ. Խ. խորովել
 Խօրշուք—Ք. Խ. ալյուրը մաղե-
 լուց երեսը մնացած խոշորտուք
 Խօրշուք—Բ. Խ. մորթալին բո-
 բքում
 Խօրշունք—Ք. նորածինների գըլ-
 խին ու դեմքին առաջացած
 վերք
 Խօրջ—Բ. Խ. ջվալ, խուրջին
 Խօրջէլ, խօրջիլ—Ք. Բ. Խ. փլուզել
 Խօրօմ—Ք. Երգ. Բ. Խ. խորոմ,
 խուրձ
 Խօֆ, խօֆխա—Բ. Խ. դատարկ,
 2. չոր փալտի կտորներ
 Ծանձ—Բ. խուրձ (ձանձ || ձած—
 ի՞ց)
 Ծանձան, ծանծան—Ք. Խ. պոռո-
 տախոս
 Ծանցընէլ—Բ. գաղտնիքն ուրի-
 շին սահել (ձայն—ցնել)
 Ծաքու մէրդ—Ք. Բ. Խ. մեղվա-
 ձագի մեղր
 Ծէնձընվիլ—Ք. Բ. Խ. խալտառակ-
 վիլ, բերաներից բամբասվել
 Ծէնօղէլ—Ք. Բ. Խ. գոռալ, որո-
 տալ, ձայն տալ
 Ծէոընքաշ—Բ. գողացող
 Ծէո(ք)—Չրս. գուլգ
 Ծէոնագ—Ք. Բ. Խ. երկանքի վրա-
 լի քարի կոթը
 Ծէոքօղիլ—Ք. Խ. սիրահարվել
 Ծէոք հաց—Բ. ձեռքով բացված
 հաց
 Ծըգման—Ք. ձկնորս
 Ծըթգումիլ—Ք. համառել,
 պոկ չգալ
 Ծըկուն—Ք. մածուն մերելու կա-
 վաման

Ծըմբոդուն—Ք. Բ. Խ. Ներքնա-
 տուն՝ ձմեռն ապրելու
 Ծըմբոնուզ, ցըմբուզ—Ք. ձմեռվա
 պտուղ, ձմեռնալին, ձմռան,
 Խ. աշնանառանձ
 Ծըմբուզ—Ք. Խ. Բ. ձեռքի ու-
 ռեցք՝ ձմեռվա ձրտից
 Ծընլուս—Ք. ձյան լույս, ձյան
 լուսավորումը
 Ծընպաշ—Ք. տանիքից կախված
 ձյան զանգված
 Ծիթձախ, ծէթձախ—Ք. Խ. Բ. ձեթ
 ծախող
 Ծիթուզ—Խ. Բ. մի բույս
 Ծիլավորուզ—Խ. Բ. մի մրջյուն
 Ծիքքընէլ—Ք. Բ. Երզ. ամրացնել,
 ձգել
 Ծիով—Չրբ. ձիավոր—«էլավ մէնձ
 դըզան հարիր հատառըց, կը-
 ցին» (Ս. Հակոբյանի)
 Ծողազ—Ք. Բ. Խ. մի խոտ
 Ծողդէլ—Խ. Բ. կաշին գոլել, փոկի
 վերածել
 Ծողուզ—Խ. Բ. մի բանջարեղեն
 Կազ—Ք. Խ. կաշի կտրելու գործիք
 Կաղէխիժ—Ք. մի տեսակ խեժ
 Կաթիզ—Ք. աչքի կոպերի վրա
 գոյացող կսկծեցնող չոր շիթ
 Կախաշ—Բ. թերխաշ (գալլ-
 խաշ)
 Կալադիք, կալադուք—Ք. Բ. Խ.
 գալլի կղկղանք
 Կալպօն—Ք. Բ. գալլի որջ
 Կակըլ, գագըլ—Չրս. ընկույզ՝
 առանց կանաչ կեղեի
 Կակըշտէլ—Ք. խարխափելով
 քալել

Կակօշ—Ք. խառնված, զգզված
 (մագեր)
 Կամէկրթիս—Ք. Բ. Խ. հաստա-
 գլուխ
 Կարէխիժ—Ք. ճպուռ
 Կարէկ—Ք. Բ. Խ. աչքի գարի
 Կափ—Ք. խավարծիլի տերև
 Կափօս, կաբօս—Ք. Խ. Բ. առաս-
 պելական զանաձ, չար ոգի
 Կէկըլուք—Ք. Բ. Խ. հափշտակու-
 թյուն
 Կէլմէն—Բ. Խ. սուտմեռուկ
 Կէլուշ—Ք. Բ. Խ. էտոց, ցաքատ
 Կէնգէզ կէրէզ ըլլալ—Ք. Խ. Չրս.
 պաղատել
 Կէնգէզնալ—Ք. Բ. Խ. աղաչել
 Կէրէզնալ—Ք. Բ. Խ. աղերսել
 Կըղըրդուն—Ք. Խ. կսկուռ
 Կըղըրցնէլ—Ք. Բ. Երզ. չոր բան
 ուտելու ձախը
 Կըզընիզ—Ք. գուռ, գանգուր,
 2. գեր, առուզ
 Կըզվըդէլ—Բ. շների կովելը
 Կըժիզ—Ք. խարտիաշ
 Կըժօժ—Ք. Խ. փնթի
 Կըլիէլ—Ք. Բ. Խ. գլուխ հանել,
 ավարտել, վերջանալ
 Կըլխէկրթիս—Ք. Բ. Երզ. լիուլի
 Կըլխէ հանէլ—Ք. Խ. մեկին խա-
 բել, մոլորեցնել
 Կըլխըգէլ—Ք. Բ. Խ. գլխակեր,
 աղետաբեր, մարդասպան
 Կըլխըդէլ—Ք. Բ. Խ. սալի հենակ,
 նեցուկ՝ սալի գլուխը բարձր
 պահելու համար
 Կըլխըձէձ—Ք. Բ. թուրքերի ա-
 դիթք

Կըլիւքացուն, կըլիսուն—Ք. Բ. Խ.
լեփլեցուն

Կըլիսուն ճուր տաքցնէլ—Ք. Խ.
գլխին ճար անկլ, միջոց դտնել

Կըլկըլուգ—Ք. Խ. «գլգլ» ձայն

Կըլօխ գաբէլ—Ք. Խ. կանանց
գլուխը զարդարել

» հանէլ—Ք. Խ. Բ. լրացնել

» բըլէլ—Ք. Խ. Բ. չսիրած աղ-
ջըկան կամ գործը մեկի վրա
գցել

Կըլօխ դանէլ—Ք. Խ. Բ. ձանձրաց-
նել

Կըմըռալ—Ք. Բ. Խ. մոռալ

Կըմօ—Ք. Խ. Բ. բթամիտ, դմբո

Կընդլա—Բ. Ք. Երգ. խմորը բա-
ցելու, գունդ անելու փայտ

Կընդիգ—Ք. Խ. ձավարով և մսով
քոֆտա

Կընդլէլ—Ք. Բ. գլորել

Կընդլիգ—Չրս. մեծ ու փոքր
(գունդ—լիկ)

Կընդլըդալ—Ք. մանկան առաջին
քալլելը

Կընձիգ—Ք. գնդասեղ

Կըջգիլ—Ք. Բ. Խ. ծռել՝ մեջքից
դեպի գետինը, կռանալ

Կըռմըթիլ—Ք. երեսկախ նստել
(եռնառաջությամբ՝ մոռութ կա-
խիլ)

Կըռմըթուգ—Ք. մոռութը կախ,
տխուր

Կըռալ—Ք. Խ. ոխ պահել (գեռալ,
եռալ)

Կըռօ—Ք. Երգ. տխմար

Կըրգըդէլ—Ք. Երգ. անդադար մի
բան ուզել

Կըրմուն—Ք. գրված

Կըրօղ—Չրս. հոգեառ

Կիճուգ—Ք. մի սե խաղող

Կիշէրհալուգ—Ք. չղջիկ

Կուբ, գուբ—Ք. Բ. Խ. փոքր կաթսա

Կո՛ւդ—Ք. Բ. Խ. գտի՛ր

Կուդիգ—Ք. Երգ. Բ. շան լակոտ

Կուլթափ—Ք. տաքուկ, թնթիւուկ

Կուշնալ—Ք. Բ. գաղջ դառնալ

Կունդուռ—Ք. կարճ ու գեր մարդ

Կ ու ն ձ խ—Ք. կլոր կոճղ, մարդակ

Կուռուջիգ—Ք. գոգափոր

Կօդէցուգ—Ք. ապականված

Կօզիգ—Բ. Խ. աննշան, փոքր

Կօթ կըլօխ, կօմ կըլօխ—Ք. Երգ.
տխմար

Կօնդըգլիլ—Ք. հադնվել

Կօնդուդ—Ք. Բ. Խ. պահված գանձի
ծրար

Կօնջիգ—Ք. Խ. գրպան, քսակ

Կօռէլ—Ք. Բ. Չրս. թուրքի մեռե-
լի թաղելը

Կօռխէլ—Ք. ամպերով երկնքի

մթնելը, խիտ ամպամեկ

Կօռխուգ—Ք. մթագնած, մթամած

Կօռկըդուգ—Ք. որոտ

Կօռկօռալ—Ք. Բ. որոտալ

Կօռօջ—Ք. Բ. թրիքից շինված
մի աման

Կօս—Ք. թանձր խլինք

Կօսըռագ—Ք. ինթի, աղտոտ
(կոզեռն>կոսռագ?)

Կօրդ—Ք. Բ. Խ. դռան փայտյա փա-
կանք (գորտ)

Կօրդընպուրթ—Ք. ջրիմուռ

Կօրձըվօր—Ք. Բ. Խ. սալլի, արորի
առաջամասի փայտի և լծան

փոկին ագուցվող ճպոտ

Կօրդընիւրիւուր—Ք. ջրիմուռ

Կօրտընձիձ—Ք. գորտնուկ
 Կօց—Ք. կողպեքի մի տեսակ,
 դռան նիգ
 Կօցգըլզալ—Բ. սիրտը խառնել,
 սրտախառնում
 Հա—Բ. ալո, ահա
 Հադ—Բ.Ն. դռան փականքի մատ
 Հադիդ—Ք.Ն.Բ. խաշած ցորեն,
 հատիկ
 Հազարթէրթիդ — Բ. Ք. որոճող
 անասունների ստամոքս
 Հազգէ, հազգօ, հազգօր — Ք.Բ.Ն.
 մինչև, մինչև որ
 Հաթլա—Բ.Ն. մինչև որ
 Հալալութին — Բ.Ն.Ք. արդարու-
 թյուն
 Հալ դալ—Չրս. հալել
 Հալիման — Բ.Ն. շատ եփելուց
 կերակրի կպչուն դառնալը
 Հալիւրոնիլ—Բ. հալիւրով խառնել
 Հալձէլ—Բ. ճգմել
 Հալմըրիլ—Բ. հալելով մարել
 Հալուվախտ — Բ.Ն.Ք. տնտեսա-
 կան, առողջական վիճակ
 Հալօվ, հալօք—Բ.Ն.Ք. ի վիճակի,
 ունենոր
 Հախտունը տնէլ—Բ.Ն.Ք. հանդի-
 մանել
 Հակուկա—Բ. կոյուղի
 Համալօր—Ք. հլու, համեստ՝ աղ-
 ջիկ
 Համար—Ք. դաս, կարգ
 Համգըրիլ—Բ.Ն.Ք. միշտ ճաշա-
 կել ցանկանալ
 Համդէսէլ—Բ.Ք.Ն. համն առնել,
 համտեսել
 Համը դանէլ—Բ.Ն.Ք. չափն անց-
 նել

Համփա—Բ. տանուտեր, հարուստ
 Հալքի—Ք.Ն. արագ
 Հալէվար — Բ.Ն.Ք. հալերեն, հա-
 լացի
 Հալուն մէջ էրթալ—Բ.Ն.Ք. կով-
 կաս գաղթել
 Հանգուրցման—Բ.Ն. հանգուցված
 Հանդէքք—Բ.Ն. դիպված
 Հանց, հանց—Ք. հանց, ախպես,
 Չ. անարժեք, Բ.Ն. ոչինչ, ձրի
 Հանց օր—Ն. ինչպես, միայն որ
 Հաչ ու գ, հաշուդ — Բ.Ն. հորեղ-
 բոր կին
 Հասդիր—Բ.Ն. հողե տաշտ (հաց—
 դիր)
 Հասլաթ—Բ.Ն.Ք. հաց փաթաթե-
 լու շոր
 Հասսավան—Բ.Ն.Ք. սավան՝ թութ
 թափելու համար:
 Հաստաքի—Բ.Ն.Ք. անճոռնի
 Հասուդ—Բ.Ն.Ք. հասած
 Հասուդ ըլլալ—Բ.Ն.Ք. հասկանալ,
 հասնել
 Հավան—Բ.Ն. սանդ, հավանդ
 Հնվանդ—Բ. կախան՝ պտուղների
 Հավասիլ—Բ.Ն.Ք. տենչալ, ցան-
 կանալ
 Հավավ—Բ.Ն. հաշոց, հաչլուն
 Հագդուր—Բ.Ն.Ք. հավկուլը
 Հավգուրուդ — Բ. Ն. հավկուրու-
 թյուն
 Հավդա—Բ. ալդ, ալդտեղ
 Հավէջ—Բ. ընդեղեն, Ն. հատիկ-
 ներ՝ հավի կուտ
 Հավէջգըդալ—Բ.Ն. հորանջել
 Հավըզգըդուք—Բ.Ն. հորանջ
 Հավնօց—Բ.Ն. թառ, հավանոց
 Հավսա—Բ. ալստեղ, ալս

Հավքաշ—Բ. հավի կրծոսկր
 Հավքուն—Ք. թեթե քուն
 Հարանիգ—Ք. մի կավաման
 Հար առնէլ—Բ. հարբուխով հի-
 վանդ լինել
 Հարգավոր—Ք. պետք, բնական
 պահանջ՝ արտաթորելու
 Հարէն—Բ. Խ. երգ
 Հարմունք — Ք. հողի թրջվելը,
 ցանկիւ հարմար դառնալը
 Հարպի—Բ. արագ
 Հարսնառ—Բ. Երգ. հարս բերելը
 Հարվիլ—Բ. Խ. ուորվել
 Հարցունք—Չրս. հարց ու փորձ
 Հարցոցիգ—Չրս. պարանով ճոճա-
 նակ, կախօրբան
 Հացպլրթօն — Ք. հացով, լուղով
 և մեղրով կերակուր, Բ. ձվա-
 ծեղ, Խ. հացով եփած ձվածեղ
 Հացալիւր—Բ. Խ. մաղած ալուր
 Հացօվ—Բ. Խ. Ք. հյուրասեր, ունե-
 վոր
 Հափիգ ընէլ — Ք. Բ. հափ անել,
 ուտել (մնկ.)
 Հէ', հէ' հէ'—Բ. Խ. ոչխարը, այծը
 կանչելու ձայնարկ.
 Հէգըն } — Ք. Բ. Խ. ոխ, քեն: «~գը
 քըշէ ինձի հեղ»
 Հէոգ } — Խ. կռիվ, թշնամութուն
 (հակառ—ից)
 Հէգըողալ—Բ. Խ. Ք. հեծկլտալ
 Հէգըողութ—Բ. Խ. Ք. հեկեկանք
 Հէլէլ—Ք. ճանճերին, ճնճուկնե-
 րին վանելու ձայնարկ.
 Հէլ—հէլ — Բ. Ք. Խ. ճնճուկնե-
 րին վանելու ձայնարկ.
 Հէլօց—Ք. դալար ճյուղերի կա-
 պոց՝ ճանճերին քշելու համար

Հէմէլ, հէ մըլ, հէմի—Բ. Ք. Խ. հեղ
 մի ալլ, դարձյալ, մի անգամ էլ
 Հէննէք, հէնէք — Բ. Խ. կատակ,
 հանաք
 Հէնց—Բ. Խ. ճիշտ որ, իրավ
 Հէնքէլ—Բ. Խ. հինել
 Հէշալք—Չրս. անցք
 Հէջին—Բ. Խ. բարձրահասակ
 Հէովանց—Բ. Ք. հեովից
 Հէվանձ — Բ. Ք. Խ. պատրաստի
 դերձան
 Հէվքըողալ—Բ. հեալ
 Հէրդըգիլ, հէրդըգվիլ — Ք. Բ. հե-
 ոանալ, կորսվել
 Հէրդըգընէլ—Բ. Խ. վրալից քշել
 Հէրընդել—Բ. Խ. մեղմանալ, ցավը
 մեղմել
 Հէրսօդիլ—Ք. Բ. Խ. բարկանալ
 Հէրվընէգ—Բ. Խ. Ք. մեկ տարվան
 Հըգազ—Պ. Խ. գետնի խախտումը,
 շարժ
 Հըթթուիլ—Ք. թացանալ
 Հըլըսիլ—Բ. Խ. փսորել
 Հըլլըգաձ—Բ. Խ. հալած, մաշած
 Հըլհըլիլ — Բ. շատ հասունանալ,
 հալալ, Երգ. անչափ եփել
 Հըլօս—հըլօս ընէլ—Ք. Խ. մանրել
 Հըմը—Բ. Խ. անմիջապես
 Հըլլըվիլ—Բ. Խ. մաքրվել
 Հըլլունց—Բ. միասին
 Հընգաք — Բ. Խ. Ք. ընդեղենի ու
 հատիկի տասնորդ (հինգ—աք)
 Խ. հինգտերևյան մի բույս
 Հընգըքէլ—Բ. Խ. կողոպտել
 Հընդացու—Բ. Խ. Ք. սերմացու
 Հընդըթալ—Բ. Խ. Ք. հոտոտել
 Հընդօտ—Բ. Ք. չափից մեծ հունդ
 ունեցող (վարունգ)

Հընդօղիլ — Բ.Ք, հասունանալ
 Հընհընուք — Ք.Բ. անհանգստու-
 թյուն, հոգ
 Հընհընօղիլ — Ք. անքուն մնալ,
 շատ անհանգստանալ
 Հընցէխ — Բ.Ն.Ք. այնպես
 Հըռթգուգ — Ք երես առած, շփա-
 ցած
 Հըռհըռալ — Չրս. խրխնջալ
 Հըրաման ընէլ — Չրս. հրամայել
 Հըրունք — Ք.Բ.Ն. օճառի, շաքա-
 րի և ալն փոքր կտոր
 Հիթ — Ք. թաց, Ն. վերջին մնա-
 ցորդ
 Հիմքար — Բ. Ն. Ք. ձիթահանքի
 տակի քարը
 Հին — Ն.Բ. կանացի զպուն
 Հիսգըման — Բ.Ք. հլուսված
 Հիննուձին — Բ.Ն. սերունդ, ազ-
 գատոհմ
 Հուբուր — Բ.Ն. ընդեղենով եփած
 կերակուր
 Հուդգա — Չրս. այդտեղ, այդտե-
 դից
 Հուժօլօր — Բ.Ն.Ք. դերձան (հում —
 ոլոր)
 Հունա, հուգա, հուսա — Ք.Ն.Բ.
 հոն, հոդ, հոս
 Հունարվօր — Բ.Ք.Ն. հնարամիտ,
 հերոս
 Հուրմա — Բ.Ն. սիրունիկս, անգինս
 (ամուսնու կողմից կնոջը կոչե-
 լու սիրանուն, թրք. հուրի —
 մալաք)
 Հօ' — հօ' — Բ.Ք. Ն. եզը քշելու
 ձայնարկ.
 Հօդի' — Բ.Ն. զարմացական և մե-
 ղադրական ձայնարկ.

Հօդ — Ք. կավե հումթուրծ ամա-
 նի ներքեի կեսը
 Հօդիգ, հօսիգ, հօնիգ — Բ.Ն.Ք.
 այդտեղ, այստեղ, այնտեղ
 Հօդուգ, հօդօդ — Բ.Ն. հոտավետ
 Հօլէլ — Բ.Ն. գլորել, թավալել
 Հօլիգ — Բ. հնձան
 Հօկի քաղել — Բ. հոգհարք
 Հօղգէրուգ — Ք. հողի և ալ առար-
 կաների հետ շփվելուց ողոր-
 կությունը կորցրած կավաման
 Հօղդար — Բ. հողի մի տեսակ,
 Ք.Ն. արհեստական հողաթումբ
 Հօղլաթ — Բ.Ն. խանձարուր
 Հօղվարք — Բ.Ն.Ք. հոգեվարք, գե-
 րեզմանոց
 Հօղք — Բ.Ք.Ն. Չրս. գերեզման
 Հօ շ գ ի — Ք. արեգդեմի կաղնի
 Հօռմըզութ — Բ.Ն. գուլպայի նախշ
 Հօս, հօդ, հօն — այստեղ, այդտեղ,
 այնտեղ
 Հօվգուլ — Բ.Ն. հով կուլ տվող,
 դատարկապորտ
 Հօվէլ — Բ.Ն. հովացնել
 Հօվցուք — Բ.Ք.Ն. ջրի բարեխառ-
 նումը Ն. գուլ ջուր
 Հօվդուն — Բ.Ն. Ք. ջրտուն, շող-
 տուն
 Հօվուդ — Բ.Ն. անզուսպ, խենթ
 Հօրդէլ — Բ.Ն. էտել
 Հօքէհանգչ էնէլ — Չրս. հանգստա-
 նալ
 Հօքի' — մըլա' — Բ.Ն. զարմացա-
 կան բացականչություն (հոգի —
 միայն)
 Հօքվուն տադիլ — Բ.Ն. մահացու
 տանջանք կրել, աշխատել

Զա', ձօ'—Բ.Ն.Ք. է'լ, տո' (կոչա-
 կան' փոքրերի համար)
 Զագ—Ն. աղյուս
 Զագամուդ — Բ.Ն. ձագըլմուդ—
 Բ.Ք. ճարպիկ, հմուտ
 Զագանգուշ — Բ.Ն. շուտ լսող,
 շուտով լսող
 Զագաջք — Բ.Ք.Ն. ագահ, աչքածակ
 Զագաջքութիւն — Բ.Ք.Ն. ագահու-
 թյուն
 Զագըլդիւ — Բ. Ն. Ք. շարավալից
 վերքով բռնվել, 2. ծակծկվել
 Զագըլդուն — Ք. ծակծկված, շատ
 ծակեր ունեցող առարկա
 Զագուձուդ — Բ.Ն.Ք. ծակուծուկ
 Զագօսգըրիւ — Ք. ապաքինվելիս
 ուտելու մեծ ախորժակ ունենալ
 Զագօդիւ — Բ.Ն. ծետուկ ընկնել
 Զալվըդիւ — Ք. ծալապատիկ նստել
 Զալք — Բ.Ն. պատի մեջ շինած
 անկողնու պահարան
 Զաձգման — Բ.Ն. Ձրս. ծածկված
 Զաղգավէլ — Բ.Ն.Ք. ծաղկավել
 Զաղգեցնէլ — Բ.Ն. զարդարել, շե-
 նացնել
 Զաղգվիւ — Բ.Ն. ծեծվել, հանդի-
 մանվել
 Զամդիդ — Բ.Ն. մի բույս
 Զամուք — Բ.Ք. ծամված
 Զայրօդք — Ք. հղի, ծանրոտն
 Զանձ — Բ.Ն. ցորենի, գարու ցո-
 դուն
 Զառձէձուդ — Բ.Ն. փալտփորիկ
 Զափգ — Ք. փոքր ու երկար կա-
 վե պտուկ
 Զէձ — Ձրս. կոխվ, պատերազմ
 Զէձաձ — Բ.Ն. կորկոտ
 Զէձգվըդիւ — Բ.Ն. իրար ծեծել

Զէձման — Բ.Ն. ծեծված
 Զէձուփէդ — Բ.Ն. ծեծկոտուք
 Զէձքէլ — Բ. Ն. կտցահարել, հան-
 դիմանել
 Զէձօց — Բ.Ն. սանդի թակ
 Զէփման — Բ.Ք. ծեփված
 Զըգլալ — Բ. Ն. ծակից գաղտնի
 դիտել
 Զըգըռուք — Բ. Ն. հավերի «ձըգ-
 ձըգ» ձայն հանելը
 Զըլլիդ — Բ.Ն. սոխի ծիւ
 Զըձգան — Բ.Ն. ծծկան, ծծկեր
 Զըձդալ, ձըձղըդալ, ձընձղըդալ—
 Բ.Ն. մաքուր փայլել
 Զըձմար — Բ.Ն. ծծմալը
 Զըձվըռալ — Բ. շրթունքները
 ծծել, Ն. շատ ծծել
 Զըձուդ — Բ.Ն. ծծուկ՝ բույսը
 Զըղէնադ — Բ.Ն.Ք. ցորենի ծղո-
 տով հլուսված սակառ՝ մանր
 իրեր դնելու համար
 Զըմաթ — Ք. ձյան վրա երկար
 նայելուց առաջացող աչքի հի-
 վանդություն
 Զընիդ — Ք. սմբտիկի մանրու-
 քով շինված ապուր
 Զընձընալ — Բ.Ն. ցավից գալարվել
 Զըռընգալ — Բ.Ն. դիմացինի ասա-
 ծը ծամածոկելով կրկնել (ծուռ—
 ընկալ)
 Զըռման, ձըռուդ — Բ.Ն. ծռած
 Զըռմըռգէլ — Բ.Ն. ծռմոկ
 Զըվէլ — Ք. տեփուրով ցորենը
 մաքրել
 Զըվիդ — Բ.Ն. ծվեն
 Զըրարվուդ — Բ. Ն. ծրարված,
 2. ծածկված
 Զըրդիդ — Ք. մեջքարի խաղի մեկ
 պարագան

Զըրդօղման—Բ.Ն. ծրտոտած
 Զըփըռ — ձըփըռ — Բ. ծփծփալ,
 փալլփիլ
 Զիմ—Բ. ցամաք
 Զուռպէրան—Բ.Բ.Ն. տգեղ, ծուռ-
 բերան
 Զօլ—Բ. մաքուր, զուլալ՝ լուղ, մեղր
 Զօմբաց—Բ.Ն. ծոմ—բաց
 Զօրձընգալ— Բ. Ն. քուրձ, թոնրի
 անցքի ծածկիչ
 Զօցվօր—Բ.Բ.Ն. հղի՝ կին
 Զօցվօրիլ—Բ.Բ. հղիանալ
 Զախ—Բ. Երգ. տանձի, խնձորի չիր
 Զարանբուխ—Բ. Երգ. մի թթվաշ
 պտուղ
 Զումա—Բ. Երգ. «ապօրինի կին»
 Զըթճըթան—Բ.Ն. բծավոր, պուռ-
 տերով
 Զըլլօղ—Բ. Երգ. աղքատ
 Զըլճըլիգ, ճըրէլօրդիք — Բ. Ն.
 ջրաթաթավ
 Զըլվարիգ—Բ. գրեխ
 Զընջավաղ — Բ. Երգ. Բ. անհա-
 վատ
 Զըպըլցընէլ—Բ.Բ.Ն. ձեռքը ջրին
 խփել ձախ հանել
 Զըտըրցընէլ, ջըրջըրցընէլ—Բ. Ն.
 Բ. բթամատն ու ցուցամատը
 շփելով ձախ հանել
 Զըրդուգ—Բ. կապե մեծ աման, որ
 ջուր լցնելով դնում են թոնիրը
 Զըրդըվիգ—Բ.Բ. թեթևսուիկ
 Զըրդըվօր—Բ.Ն. արտը ջրող
 Զըրդուք ընէլ—Բ. ջրել՝ արտը,
 ալգին
 Զըրէն առնէլ—Բ.Ն. շողոքորթու-
 թյունից հաճուլք ստանալ
 Զըրէն դալ—Բ.Ն. շողոքորթել

Զըրթափիլ—Բ. ինքն իրեն հա-
 վաքել, կազմակերպվել
 Զըրի ճամփա էնէլ— Բ.Ն.Բ. հա-
 ճախակի այցելելով ձանձրացնել
 Զըրխաշ—Բ. Երգ. ձվով ու լու-
 դով շինած կերակուր
 Զըրխէնդ—Բ. խենթ, թեթևսուիկ
 Զըրկըղուր—Բ. Ն. հեղեղի ժա-
 մանակ ջրաղացի ջուրը կտրելը
 (և արտերը ջրելը)
 Զըրհամ—Բ. Երգ. Բ. ջրիկ, անժուր
 Զըրճաղիգ — Բ.Ն.Բ. մորթալին
 հիվանդություն
 Զըրճըրուգ—Բ. ջրջրուկ հիվան-
 դություն
 Զըրճրանք—Ն. Երգ. թաց, 2. շա-
 րավոտ վերք
 Զըրճրօղէլ—Ն.Բ. շարավոտել
 Զըրճըքնէլ — Բ. Երգ. ջուր թա-
 փել, հատակը ջրով ցողել
 Զըրմըղուդ—Բ.Ն. ճահճուտ
 Զըրշուն — Բ.Ն. ջրաթաթավ
 2. կուղբ
 Զըրպատիգ—Ն.Բ. ջրի մեջ խա-
 դալ սիրող
 Զըրպանդ—Ն.Բ. ջրամբարի անց-
 քը փակող տախտակ
 Զըրպէրան— ջրի հոսանքի սկիզբը
 Զըրպուշտ—Բ.Ն.Բ. ջրալի պալար
 Զըրպօս—Բ. առատ անձրևից հե-
 տո արտերի ուռճանալը, Բ. նոր
 կանաչած ցանք
 Զըրվաթէլ—Բ. միգել
 Զըրվըրիգ — Բ. դավուրմալի վրա
 կոտորվող ձու
 Զըրտըվաճք, ճըրտունք — Ն. Բ.
 ուռգում
 Զըրտըտում — Բ. Բ. դդումի մի
 տեսակ

Ճըրտվօր—Բ.Ք. ջրվոր, ոռոգող
 Ճըրօդէլ—Ք.Ն. թրջել
 Ճիճուգ, ջիջուգ—Բ. Ն. մի խոտ
 Ճուլ—Բ. ցնցոտի
 Ճոնր—Բ.Ն. սրունք
 Ճուր դալ—Բ.Ն.Ք. երկաթը մխել
 » իյնալ—ձախողվել
 » վէրցնէլ—կասկածել
 Ճուրծն—Բ.Ն. ջրախողովակ
 Ճօլլօ—փօթօ—Բ.Ն. կարճիկ
 Ճօլօլ—Ք. բարակ, երկար ու տձև
 հասակ
 Մարէն դուրէլ—Բ.Ն. հարաքերու-
 թյունները շտկել
 Մագրըթօց—Ք. մաթը մակարդե-
 լու տաշտ (մակարդոց)
 Մադ—Բ.Ն.Ք. աստիճանի ձող
 Մադընձըլիգ—Ք. մասն—ծլիկ,
 բրդնակ
 Մադըս—մադըս էնէլ—Բ.Ն. մանր-
 մունր կաշառքներ ճարել
 Մադնօնէլ — Բ. մատնահարել
 (մատն—ոռել)
 Մադնօցուգ—Բ.Ն. մի բույս
 Մազ — Բ.Ն. թուրք դադիններին
 տրվող հեգնանուն
 Մազըօջ(իգ)—Ք. մազերի հյուսքը
 չքանդվելու համար ծալըը մա-
 զի հետ հյուսված կապ, Չ. հյուս-
 քի ծալըը կապված գունգզուլն
 ժապավին կամ ալլ գարդ
 Մազգալօդ—Ք. Երգ. քարձ
 Մազըլիլ — Բ. մազի բարկու-
 թյամբ ճեղքվել
 Մաթրախ—Ք. կավի փոքր տաշտ
 Մալադմա—Բ. կամուսած դեզ
 Մալէզ—Բ.Ք.Ն. ալլուրով պատ-
 րաստված պինդ կերակուր, խլուս

Մալէզգըզալ—Բ.Ն. քսվել
 Մախառանա — Բ. չորթանով և
 արիշտալով կերակուր
 Մախթել—Բ.Ն. մախաթով կարել
 Մախթուգ—Բ.Ն. մի ուտելի բան-
 ջարեղեն
 Մախրէճուր—Բ.Ն. կաղնու մոխ-
 րաջուր, որով կակղեցնում են
 լվացքը
 Մադան — Ք. բույսերին կամ
 ածուներին բաժանված ջուր
 Մաղըսթըփիլ—Ք. ըղձակեզ լինել
 Մաղմաղ—Բ.Ն. տաք, հրաշեկ մո-
 խիր
 Մաղնէլ—Ք. բույսերը ջրելու հա-
 մար դժեր բացել
 Մաղվել—Բ.Ն. մեղմ անձրև տեղալ
 Մաղուք—Բ. մաղվածք
 Մամազըրդիգ—Բ. մի կերակուր
 Մամէլ—Բ.Ն. շատ ուտել (նխտ.)
 Մալա—Բ.Ն. տաղերգ, մալը
 Մալիս—Ք. կովի և ընդհանրա-
 պես խոշոր եղջերավորների
 մալիսյան հեղուկ թրիք, որի
 մեջ պահում են նոր գործած
 կտավը ճերմակացնելու համար
 Մալիսէլ—Բ.Ք.Ն. ճերմակացնելիք
 կտավը լույծ մալիսի մեջ դնել
 Մալիսօդէլ—Ք.Բ.Ն. թրքոտել
 Մալիսօշ — Բ. թթվաշ, թթվա-
 քաղցր
 Մալրամխօդ—Բ.Ն. մի խոտ
 Ման — Ք. հում կաթի սեր
 Մանաձ — Բ.Ն. մանած, դերձան
 Մանգըղդէլ — Բ.Ն. արագ և շատ
 հնձել
 Մանդըրդիգ—Բ.Ն. մանրիկ
 Մանդօր—Մ. մանր կտոր

Մանէլ—Ք. նետել՝ քար, փալտ
 Մանընփօխ—Բ. մանածը փոխել
 Մանթաշա — Բ.Ն. ապարանջան,
 3. դռան ծղխնի
 Մանղըվօր—Բ.Ն.Ք. հնձվոր
 Մանդին—Բ.Ն. ժամանակ, ման-
 քաղաքաղին
 Մանդի մաննօց — Բ. Ն. հնձվորի
 մասնոց
 Մանման—Բ.Ն. Ձրս. մանած
 Մաննի բէլուգ—Բ.Ն. մի խաղ
 Մանջաքի—Բ.Ն. բլղուրի ցորեն
 Մանշուքէլ — Բ.Ք. պարանը
 ութածե ծալել
 Մանջուգըդալ—Բ. ծխի գալարվելը
 Մանուսա—Բ.Ք. մի գործվածք,
 չիթ
 Մանօդագ—Ք. ֆնոտ, 3. բծավոր
 դեմք
 * Մաշիգ—Բ. ունելի
 Մաջաոս—Բ.Ն. նորափեսայի շո-
 բերը հագցնող փեսայի ընկերը
 Մասաթ — Բ.Ն. դանակ սրելու
 գործիք
 Մասդիգ—Ք. թանի ձագար
 Մասդասէլ — Բ.Ք.Ն. մեծ ասեղ՝
 վերմակ կարելու
 Մավուլէլ—Բ.Ն. մլավել
 Մարմըրիլ—Բ.Ն. նվաղել
 Մարս ըլիլ—Բ.Ն. ապշահար լինել
 Մարտամօդ—Բ. դուրահաղորդ
 Մարտանա — Բ.Ն. հաց բացելու
 կլոր ճպոտ
 Մարտաշօղ—Բ. մարդասեր
 Մաքօքէլ—Բ.Ն. կտավ գործել
 Մէգալ—Ձրս. ուրիշ, անցլալ
 Մէգ ալ, ըլ—Բ.Ն.Ք. նահ
 Մէգալնօր—Բ.Ն. անցլալ օր

Մէլէտ, մէլէմէտ—Բ.Ն.Ք. տեառն-
 ընդառաջի օրը կտուրներին
 վառած խարույկ
 Մէձփօշ—Ք. աղքատ—հպարտ
 Մէձար, մէձօր, մէձարմալա —
 Բ.Ն. մեծ մալր, տատ
 Մէնձաբար—Բ.Ք.Ն. մեծ եղբայր
 Մէնձըուղուց—Բ.Ն. մեծ պահուց
 մեջ
 Մէնձէղէն—Բ.Ն. մեծ մարմնով
 Մէնձպէրան—Բ.Ն.Ք. լիբբ
 Մէնձվընուց — Բ.Ն.Ք. նախնին-
 ներից ավանդված
 Մէշին—Բ.Ն. ոչխարի մորթ՝ կո-
 շիկի երեսացու
 Մէչէմէչ—Ձրս. մեջ ընդ մեջ
 Մէչվան — Ձրս. նրանց մեջ, մե-
 ջերին
 Մէչբար—Ք. աղջիկների մի խաղ
 Մէչքը թօլ—Բ.Ն.Ք. շուտ միզող
 Մէռման—Բ. Ձրս. մեռած
 Մէոցընէլ—Բ.Ն. սպանել (սպա-
 նել) չի գործածվում)
 Մէրանց — Բ.Ն.Ք. հարսի մոր
 տունը
 Մըգըգալ—Բ.Ն. մկկալ
 Մըգընհօր—Ք. տան մեջ բացված
 հոր (մուկն—հոր)
 Մըգընփուշ—Բ.Ն. մի բուլս
 Մըգլէզ—Բ. մողես
 Մըդաձէցուն մէչ—Ձրս. մտամո-
 լոր, մտովի
 Մըդամօլօր—Ք. Երգ. մոռացկոտ
 Մըդիթ—Ք. շուհնալի մի գործիք
 Մըզալ—Բ. ցանկանալ, գողանալ
 ցանկալ
 Մըզէզ — Բ.Ն. փորձանքի մեջ
 ընկնելու համոզող

Մըզէդ— Բ. եփած մսի քայքայ-
 լումը, բաժանումը. Խ. քծիմ
 Մըզըդէլ— Բ. Խ. Բ. եփած մսի
 թել-թել լինելը
 Մըզըլլօդ— Բ. Բ. Խ. քծիմոտ
 Մըզմըզ— Բ. բժախնդիր
 Մըզմըզալ— Բ. Բ. մեղմ ցավել
 Մըթէլ— Բ. հին վերմակ (մթեր—
 ի՞ց)
 Մըթրըր— Բ. Խ. տմարդի
 Մըժալ— Բ. ակնկալել, ցանկանալ
 Մըժըլիլ— Բ. Խ. զբաղվել՝ պարապ
 չմնալու համար
 Մըժըլցընէլ— Բ. Խ. մանկան զբա-
 ղեցնել
 Մըժըռ— Բ. մի վալրի պտուղ
 Մըլմըլցընէլ— Բ. Խ. պլպլացնել
 Մըլքաձ— Բ. հոտած
 Մըխթէլ— Բ. խթանել
 Մըխմարիչ— Բ. տնավեր, չարա-
 կամ (մուխ—մարիչ)
 Մըխմէլ— Բ. նորահարսի նկարա-
 ղել ծածկոց
 Մըծըղնօդ— Բ. Խ. պիղծ, մաղձոտ
 Մըղըլլօդիլ— Բ. Խ. սիրահարվել
 Մըղըրդալ— Բ. մուտալ
 Մըղմըղանք, մըղմըղուզ— Բ. Խ. Բ.
 ցավից մղմղալը
 Մըղմըղընէլ— Բ. Խ. ծեծել
 Մըղմըրդալ— Բ. մըղմըղալ— Բ.
 հոգեկան ցավ զգալ
 Մըղդիլ— Բ. Խ. փոքր եղջերավոր
 անասունների շրթերին վերք
 առաջանալ
 Մըլա'— Բ. Խ. Բ. մեղա'
 Մընիզ— Բ. շան ձագ, երգ, մոն
 Մըշադ— Բ. Խ. արևոտ պատի
 տակ

Մըշարա, միշնրն— Բ. Բ. ածվի
 ակոս, Խ. ածու, ակոս
 Մըշէզէլ— Բ. աղոտանալ, տկա-
 րանալ (աչքից)
 Մըշըր քընսնալ— Բ. Խ. մուշ-մուշ
 քնել
 Մըշմէլ— Բ. Խ. խաղողը շրթուն-
 քով փրցնել և ծծելով ուտել
 Մըշմըշկուէն — Չրս. մոշի
 գուլն
 Մըշտուլթ— Բ. երգ, հենք
 Մըշդիլ— Բ. բանի երկար նայե-
 լուց աչքի հոգնելը
 Մըշէզը մըղնէլ— Բ. երգ,
 խաբելով համոզել
 Մըռալ, մըռայէլ— Բ. Խ. Բ. մլավել
 Մըռըլդալ— Բ. Բ. երգ, քթի տակ
 խոսել
 Մըռթմըռթալ— Բ. Խ. Բ. տրտնջալ
 Մըռթմըռթուզ— Բ. Բ. տրտունջ
 Մըռխիզ— Բ. մոն
 Մըռմըռուզ — Բ. Խ. մի խոտ.
 2. ճկուն ճպոտ
 Մըռմոռ— Բ. Խ. ճկուն ու ժիր
 Մըռընքօն— Բ. Բ. Խ. մի հիվան-
 դություն՝ իրար մոտ բշտիկ-
 ներով վերք. 2. մըջլունի բուլն
 Մըռուզ— Բ. Խ. մոալլ, շրթուն-
 քը կախ
 Մըսլադ, մըսուզ — Բ. Խ. Բ. մսա-
 շատ, մսոտ
 Մըրգէթ, մըրգանթ— Բ. Խ. Բ. առաս-
 տաղից կաթող մրոտ կաթիլ
 (մուր—կաթ)
 Մըրգինք, մըրգիք — Բ. Բ. Խ.
 մազարմատ
 Մըրէզ— Բ. Խ. մոխրագուլն

Մըրէդդէլ — Խ. ցիրուցան
 անել
 Մըրէդէլ — Ք. քիչ-քիչ շիջանել
 Մըռթմըռթալ — Ք. Բ. Երգ. տըր-
 տընշալ
 Մըրժէ, մըժէ — Ք. վացարան
 Մըրժէլ — Բ. Խ. զտել
 Մըրխէմ — Խ. Բ. միմանը մըշլուն
 Մըրշիլ — Բ. Խ. Ք. փոշիանալ,
 կրակի հանգչելը
 Մըրչընգուլ — Բ. Խ. մըջնակեր
 (մըշլուն — կուլ)
 Մըրշան — Բ. Խ. բուստ, մարշան
 Մըրօշ — Ք. գորշ
 Միագանջ — Բ. միալար
 Միսիսա — Չրս. մի միշատ
 Միշմիշ — Չրս. ծիրան
 Միշաց — Չրս. Ե-մի հադ զար-
 քեց՝ — ժամը մեկ անգամ
 Մուգ — Բ. Խ. Ք. լեղի, աղահամ
 (մուգ-ից)
 Մուխէշէր — Ք. կոտրած և պա-
 տյանը հանած սիսեռ
 Մուխը մարիլ — Բ. Խ. Ք. մեծ կո-
 բուստ ունենալ
 Մուխտէրի ինէլ — Ք. դիմադրել
 Մունդըռէլ — Բ. Խ. Ք. աղտոտել
 Մուշտա — Բ. Խ. կոշկակարի մի
 գործիք
 Մուրշ — Բ. Ք. երկաթյա դուր՝ քար
 ծակելու համար
 Մուրսիվրատ — Բ. Խ. Ք. մուրս լի-
 նի վրադ (անիծական)
 Մուր քըսէլ — Բ. Խ. Ք. զրպարտել
 Մօգա — Բ. մօգ — Խ. բոռ՝ անա-
 սուններին խալթող ճանճ
 Մօլըրիլ — Բ. Խ. խեղդվելու պես
 հազալ

Մօձքօր — Ք. վալրի մի բանշար
 Մօդ — Բ. Ք. մի ձուկ
 Մօդք — Չրս. տհաս, թթու պտուղ
 Մօդօդուք — Ք. բերանը և շըր-
 թունքները չոր վերքերով
 Մօմբադ — Բ. Ք. ծածկված պատ-
 բուլգ
 Մօմլաթ — Բ. Խ. մոմլաթ
 Մօմփադ — Բ. Խ. մոմ քսելու փայտ
 Մօշէ — Բ. Ք. — հրեա
 Մօշի — Բ. Խ. մի թուփ, արի ճու-
 դերից ցախավել են շինում
 Մօռ — Բ. Խ. Ք. մութ կարմիր
 Մօռդօդ — Բ. նոր գինի
 Մօռթութ — Բ. Խ. թթի մի տեսակ
 Մօռնալ — Չրս. Խ. կապտել
 Մօռցնէլ — Բ. Խ. կապտեցնել
 Մօռցուգ — Բ. Խ. Ք. մոռացված
 Մօմօռ — Բ. կաս կարմիր, Բ. Խ.
 կապուլտ կտրած
 Մօսուիդ — Ք. ընկուլգով ու սո-
 խով կերակուր
 Մօրքըրօդիլ — Բ. Խ. Ք. մորթի բոր-
 բոքում ստանալ
 Մօրքուր — Ք. Երգ. — մօրքօր —
 Խ. Բ. մորթալին հիվանդու-
 թլուն, մոլորքոր
 Մօրօ՛, մօ՛ — Ք. տատ, մեծ մալր
 Յէդին — Ք. գործունյա, հնարա-
 գետ (թրք.)
 Յէդիքնէդ — Ք. Բ. Երգ. ծնողների
 վերջին զավակը
 Յէզավաստագ — Ք. Բ. Խ. վարուցա-
 նով վաստակած մթերք
 Յէզնարօդ — Բ. եզնարած
 Յէլագ — Բ. բանկոն
 Յէղը գըրագին վըրէ — Ք. Խ. ան-
 միջապես

Յէղիայի — արգէլ — Բ. Խ. գարնան
 անձրև
 Յէմէլ — Բ. Բ. Խ. տավարին կեր
 տալ (թրք. yem)
 Յէնուր — Բ. Խ. խաղողի մի տեսակ
 Յէրդադ — Բ. Խ. օրավարձով բան-
 վոր
 Յէփընըրէլ — Բ. Երզ. Բ. հոացրած
 ջրից անցկացնել
 Յէփճուր — Բ. Բ. Երզ. հոացրած
 ջուր
 Յէփշէլ — Բ. Բ. Երզ. կերակուրը
 պաղեցնելու համար շերեփով
 վերցնել — թափել
 Յօլվազ, լօլվաս — Բ. Բ. Երզ. լոբի
 Յօշգի — Բ. Բ. մի տեսակ կաղնի
 Նազաճի — Բ. նազաճի
 Նագուգ — Բ. շուհակի մի գործիք
 Նագուք — Բ. Խ. մատղաշ
 Նալէլ — Բ. Երզ. Բ. պայտել
 Նալըն — Բ. Խ. փայտյա մուճակ
 Նախըռդէղ — Բ. Խ. նախիրը հավա-
 քելու տեղ
 Նահանջ — Բ. Երզ. անզգաստ, խեռ
 մանուկ
 Նամնում էնէլ — Բ. Խ. երկդիմի
 պատասխանել
 Նամքօռ — Բ. Խ. ապերախտ
 Նէդիգ — Բ. թունավոր օձ
 Նէղբըռդիլ — Բ. Խ. նեղվել
 Նէղզըռուգ, նէղգուջիկ — Բ. Խ. շատ
 նեղ՝ հագուստ
 Նէղջըրուգ — Բ. Խ. չքավոր
 Նէրսի դի — Բ. Խ. ներս, ներսի
 կողմ
 Նէրսի դուն — Բ. Խ. ձմեռային
 տուն, սենյակ

Նէրքինակօրձ — Բ. նենգ, չարա-
 գործ
 Նըգոլ — Միր. կտուց
 Նըժնըժալ — Բ. Բ. Երզ. բա-
 րակ անձրև տեղալ
 Նըմշէլ — Բ. գաղտնի ուտել (նի-
 մշէլ?)
 Նըշանագ — Բ. ծիածան
 Նըշանած — Չրս. նշանած՝ հարս-
 նացու կամ փեսա, կին կամ
 մարդ
 Նըշավ օր — Բ. տոն օր (նշա-
 ւակ-ից)
 Նըշմէլ — Բ. պատեմիջի
 Նըռնօ — Բ. լալկան
 Նըվըլ — Բ. Բ. նա էլ
 Նըվի, նըվիգ, նըվիգա — նըվօր,
 նըվօնք — Բ. Խ. Բ. նա, նրա,
 նրանք
 Նըքոիլ — Բ. Խ. Բ. բորբոսնել,
 մզկել
 Նոգէգ, նուգէքար — Բ. Խ. Բ. —
 ձիթահանքի պտտող երկանա-
 քարը
 Նուխը — Բ. ախորժակ
 Նունու — Բ. Խ. անճարակ
 Նօշա — Բ. Խ. կարմիր կամ կա-
 պույտ կավիճ
 Նօրէլ — Բ. Բ. նորոգել, 2. կրկնել
 Նօրսընալ — Բ. Բ. նորանալ
 Նօփ — նօր — Բ. Խ. Բ. բոլորովին նոր
 Շարգըհան — Բ. Բ. ճարպիկ, խա-
 բբա, շապիկ հանող
 Շարգընցի — Բ. շապկանց
 Շարբօթ, շըբթ — Բ. Խ. մի ձուկ
 Շագ — Բ. Բ. ուղիղ, (մակ.)
 Շաղվօր — Բ. Բ. Խ. շատվոր, շատ
 մարդիկ

Շագ ու շէնլիք — Բ.Ն. ցնծալից,
 խուռն հավաքուլթ
 Շալաքի — Բ.Ն. շալեղեն
 Շալվար — Բ.Ն. շալվարի ձևով
 հագուստ
 Շախալօղ — Ք. ծվեն-ծվեն եղած
 շորեղեն
 Շաղիբքաշ — Բ.Ն.Ք. շաղափքաշ՝
 գալլիկոնի պատեցնող աղեղ
 Շամփրըզնի — Բ.Ք. Մեծ Արջ
 համաստեղութունը
 Շալէնք — Բ.Ն.Ք. երկու թաթի
 նժար
 Շալհարար — Չրս. տնտեսվար՝ կին,
 շահարար
 Շանխըթիգ — Ք. շատակեր (շան —
 խրթիկ)
 Շան ցըխած — Բ. Ն. Ք. շնածին,
 շան ցնկնած
 Շառափ — Բ.Ն. շրի հորդումը,
 ճողփյուն
 Շավա, շարա — Բ.Ն. ապարան-
 շան՝ ապակյա
 Շարիդ — Բ.Ն. բարակ պարտն
 Շարմաղ — Բ.Ն. մանրանցք մաղ
 Շարմըղէլ — Բ.Ն. արագ մաղել
 Շարօց — Ք. Երգ. Բ. պտղեղենի
 շարոց
 Շափըցընէլ — Բ.Ն. ապտակել
 Շէգօ — Չրս. շեկ գուշն
 Շէխէլ — Ք. ծեփել
 Շէխվիլ — Բ.Ն. շաղախվել, Չ. շեղ-
 վել
 Շէնցընէլ — Բ.Ն. բարգավաճ դարձ-
 նել
 Շէշվիլ — Ք. ոտքերը պարզած
 նստել
 Շէքէլէք — Ք. բոլորակ բաղարջ

Շըբըթ — Բ. տեղին, անմիջա-
 պես
 Շըբըցընէլ — Բ. փակցնել,
 զարկել (շպար-ի՞ց)
 Շըլէ — Ք. որ լինի, իցե թե,
 իցիլ. «~էրթալըտ ըլլի, կալըտ
 չըլլի»
 Շըլլօք տըտում — Բ.Ն. վզով դռն՝
 գինի, շուր լցնելու համար
 Շըլղա — Բ. ճաղ, միլ
 Շըխըղալ — Բ. Ք. «շըխ» ձախ
 հանել
 Շըխըցնէլ — Բ.Ք. Երգ. «շըխ» ձախ
 հանել
 Շըխշիր — Ք. թեթեաբարո
 Շըխրիգ — Բ.Ն. զուկուրդա, Ք.
 մանկան մի խաղալիք
 Շըղմըղալ — Բ.Ն. քիշ-միշ ուտել
 Շըմփըցընէլ — Բ.Ն. ծեծել — զար-
 կել
 Շընգըռգիլ — Բ. շան պես պառկել
 Շընգընգալ — Ք. հովի մեղմ ձախ
 հանելը, շնկշնկալ
 Շընգուլ — Բ.Ն. կաղ
 Շընթըռգիլ — Բ. կառչել, Երգ. շան
 պես պառկել
 Շընձէր — Բ.Ն.Ք. շատ ծեր (շուն —
 ծեր)
 Շընմաշ — Ք. հագուստը գզգզված,
 մաշած (շուն — մաշ)
 Շընքարօղ — Ք. չար խրատ
 Շընքուն — Բ. սուտ քուն
 Շըշլուգ — Բ.Ն. սրածալր
 Շըշմօլիլ — Բ.Ն. շփարել, շփոթել
 Շըշղէլ — Բ.Ն. շշով կամ մատով
 մխտել
 Շըշղի — Ք. թանթրոմենի
 Շըռաման — Ք. միզափամփուշտ

Շրորդդալ—**Խ.Բ.Ք.** շրորշրուալ — **Բ.**
 ջրի շոշուալու ձալնը, հորդա-
 ւատ ցայտել
 Շրվրդդէլ—**Բ.Ն.Ք.** բերանը թխմե-
 ւով ուտել
 Շրրթախ—**Բ.Ն.** զրպարտութլուն
 (թրք. şiltag?)
 Շրրճօնք — **Ք.** փոփոխամիտ, **Բ.**
 երկերեսանի, **Ն.** շրջված
 Շրփօց—**Ք.** բաղնիքի քիսա
 Շրքալ—**Ք.** մաշված կոշիկ
 Շրքընդօխ—**Ք.** մութ տեղ (շուք—
 կոխ
 Շիբ, շիբլէխ—**Բ.Ն.** պաղլեղ
 Շիդ—**Բ.Ք.** փոքր, տհաս վերք
 Շիթ—**Ք.** խաղաղարտ
 Շիբիդ — **Բ.Ն.Ք.** աղնված շուշ-
 մալի լուղ
 Շուդագ— **Բ. Ն.** կինը մեռնե-
 ւոց հետո կղեր դարձող մարդ
 Շուդդիդ—**Ք.** չար ոգի, **Բ.** մա-
 հացու վերք (անիծական), **Ն.**
 արհամարհանք
 Շուլալ—**Բ.Ն.** խոշոր կար
 Շուլալդէլ—**Բ.Ք.Ն.** խոշոր կարել
 Շուլէլ — **Բ.Ք.Ն.** խոշոր կարել,
 շուլալել, **Բ.** մարմինը սուր
 բան մտնել
 Շուշա քաշէլ— **Բ. Ն.** արլուն առ-
 նել
 Շուչոլ—**Ք.** սրածալլ
 Շօլլրէլ—**Բ.Ն.** տաքից նվաղել
 Շօլլրթրփիլ—**Ք.** ուժասպառ լինել
 Շօլլրցընէլ—**Բ.Ն.** նվաղեցնել, **Ք.**
 ուժով նեղել
 Շօլհօք, շօշնք — **Ք.** մոմի
 պատրույթ

Շօլրիլ—**Բ.Ն.** հարվածից նվա-
 ղել և փռվել
 Շօղդուն — **Բ.Ն.** հով տուն, հով
 սենյակ, **Ք.** ջրաղացի ստորին
 հարկը
 Շօղիլ—**Ք.** Երգ. **Բ.** խիստ տաքա-
 նալ, շոգել
 Շօղվրդալ—**Բ.Ն.** համբուրվել
 Շօղօղիլ—**Բ.Ն.** շատ տաքանալ
 Շօղօղալ—**Բ.Ն.** սուլել
 Շօշ—**Բ.Ն.** հանքային ջրի աղ-
 բյուր
 Շօշխիլ — **Բ.** թուլանալ, **Ք.** տա-
 քանալուց կծկվելու ճիգ չանել
 Շօշպանտ—**Ք.** անճոռնի, փնթի
 Շօշօրթք—**Ք.** հեք, **Չ.** ծանծաղա-
 միտ, բթամիտ
 Շօռ—շօռքա—**Ք.** լալն ու երկար,
 տակ (շօռ-թրք. çorba)
 Շօրաղ — **Բ. Երգ. Ք.** շօրախ—**Ն.**
 աղի ջուր, հոդ
 Շօրշրփէլ—**Ք.** Երգ. շոշափել
 Շօքէպօց—**Ք.** շօքէփէց—**Ն.Բ.** շո-
 գիով եփած՝ ձուկ
 Չադիդ—**Բ.Ն.** կանացի մի կոշիկ
 Չաթ — **Ք.** Երգ. ճամփաբաժան,
Ն.Բ. կոտորվածքի ձալն
 Չաթանադ — **Ք.** մի սև բղոճ, որ
 «չաթ» ձալն է հանում ցատ-
 կելով
 Չաթմայէլ—**Բ.Ն.** եռոտանի դարձ-
 նել
 Չաթմայուդ—**Բ.Ն.** եռոտանի դար-
 ձած
 Չաթըդալ — **Ք.** Երգ. **Ն.** «չաթ»
 ձալն հանել, ճոռալ
 Չաթըդուք—**Բ.Ն.** ճոռոց, ճռճոց
 Չաթիլ—**Բ.Ն.** առասպաղակալ

Չաթփաթ—Բ.Ն. բացեիրաց, ան-
 վերապահ
 Չալէլ — Ք. Երզ. նվագել (թրք.
 çal-mag)
 Չալլուզ—Բ.Ն. կարճ ու կլոր ճպոտ
 Չախլավա—Բ.Ն. ուռննու ճլուղե-
 րից հլուսված մեծ կողով
 Չախկ էնէլ—Բ.Ն. կոտրել
 Չախմախքար—Բ.Ն. կայծքար
 Չախչախ—Բ.Ն. չախչախ
 Չակ, չագ— Բ.Ք.Բ. թաղիքագոր-
 ծի աղեղ, գավազան
 Չակչակու, չագչագու—Բ.Ն. չախ-
 չախ, Չ. մորեխ
 Չաղ—Բ.Ք. հասակ, տարիք
 Չաղա—Բ.Ք. Երզ. Ն. ցաղա Միր
 «երեխա», դըղա—ցաղա «արու
 զավակ», էք—ցաղա «աղջիկ
 զավակ»
 Չաղալա — Ք. Երզ. Ն. տհաս
 պտուղ
 Չամչուզ—Ք.Բ.Ն. մի խոտ
 Չանչ — Բ. Ն. գլուխ, Չ. գլխի
 հատված, մաս
 Չանչէլ—Բ.Ն. անասունի գլուխը
 ալ ու ալն կողմ կատաղի շար-
 ժել
 Չանչուլա—Ք. Երզ. խառնշտված
 մագեր
 Չանչուզ, չանչուլա— Բ. Ք. սար-
 դոստայն
 Չաշխուր—Բ.Ն. դերվիշի վզի կո-
 տիկ
 Չափուէլ—Բ.Ն. խիկնով թափել
 Չարա— Ք. վերքն առողջանալիս
 շուրջն առաջացող բշտիկ
 Չարէգ—Բ.Ն. մի չափ
 Չարխէլ—Բ.Ն. հղիել, սրել

Չարչ—Բ.Ն. կամեկիք խուրձեր
 Չարչի— Բ.Ն.Ք. չարչի, մանրա-
 վաճառ
 Չէ', չը', չ—Ն.Ք.Բ. ոչ, չ
 Չէդէնէ, չնտանն — Ք. Երզ. կա-
 ննփահատ
 Չէլիգ—չէլիգ փաղ—Ք.Բ.Ն. մե-
 կը կարճ, մլուսը երկար խա-
 դափայտեր
 Չէխէլ—Ք. հանդիմանել, Չ. նվա-
 ճել
 Չէնգ—Բ.Ն. կոչնակ
 Չէշ—Բ.Ք. էշը կանգնեցնելու ձայն
 Չէջոդ — Ք. Երզ. Բլ. բժայվոր,
 ծաղկատար
 Չէջար — Բ. Ն. սպունգանման
 քար
 Չէջոդ էրէս—Բ. ծաղկատար երես
 Չըբխէլ — Ք. Երզ. գավազանով
 խփել
 Չըթէլ — Բ.Ն.Ք. դուգել, հակերը
 կցել
 Չըթէլ—Բ.Ն. ծառակ
 Չըթռիգ — Բ. Ն. վառած փայտի
 կայծ
 Չըլա — Բ.Ն. կտավի հենքի լայ-
 նության չափ թել, Չ. քահա-
 նացուի 40-օրյա ճգնում
 Չըլա—Ք. Երզ. Բ. կարժ. Ն. 40
 առէջք
 Չըլա մըդնէլ — Բ. արջի քուն
 մտնել, Ք. Երզ. նորընծա քա-
 հանայի 40-օրյա պահեցողու-
 թյուն սկսելը
 Չըլայէ էլլէլ— Ք. Երզ. նորընծա
 քահանայի 40-օրյա պահեցո-
 ղության վերջանալը

Չ Ը Լ Կ Ն Ք — Ք. կտորեղենի կամ
խմորի մեծ կտոր

Չ Ը Լ Թ Ի Գ — Ք. Երգ. փողոցային
կի՛ն

Չ Ը Լ Ի Ք Գ Ի — Բ. անկերթ, Խ. ցոփ,
անզուսպ

Չ Ը Լ Վ Ո Լ — Բ. Խ. ոլորուն դերձան
Չ Ը Դ, չըղըր — Բ. Խ. ձյունաթումբ
Չ Ը Դ Լ Կ — Բ. Խ. ցնդած

Չ Ը Մ Հ Ը Մ Կ Լ — Բ. Հ մ չ մակերի պես
ուտել

Չ Ը Պ Ո Լ Ի — Բ. Ք. ցուպ, Չ. էտելի
ճյուղ

Չ Ը Ո — Բ. Ք. մի խաղ, Չ. ծանծա-
ղուտ

Չ Ը Ո Թ Ն Է Լ — Բ. Խ. մատնեկրով նետել

Չ Ը Ո Ի Գ — Բ. Խ. գետանց

Չ Ը Վ Ի Ի Գ Ը Ն Է Լ — Ք. Երգ. լողանալ
(մկ.)

Չ Ը Ք Կ Լ — Բ. Ք. չըք. — Խ. հնացած,
մաշված կոշիկ

Չ Ը Ք Կ Ո Լ Թ Ի Ն — Բ. Խ. չքավորու-
թյուն

Չ Ի Թ — Բ. Խ. Ք. չիթ

Չ Ի Ճ Ո Լ Գ, չըջուգ — Բ. Խ. ուտելի
մի վայրի բանջար

Չ Ի Ն Գ Կ Ն Կ — Բ. Խ. չտես, կծծի

Չ Ո Լ Ֆ Կ Չ Ի — Բ. Խ. ջուլհակ (ջուլ-
հակ, թրք.-СЫ)

Չ Ո՛Ղ — Ք. Երգ. էջը կանգնեցնելու
ձայն

Չ Ո Լ Հ Ո Լ Գ — Ք. ուռենուց շինած
սուլիչ, Չ. ուտեր

Չ Ո Լ Ո — Ք. աղջիկների պար

Չ Ո Լ Ս Ո — Ք. Խ. Բ. արագ

Չ Ո՛ — Ք. Երգ. Բլ. էջը քշելու ձայն

Չ Օ Գ Կ Ն, չօգանաք — Բ. Խ. Ք. ցուպ,
դավադան

Չ Օ Լ, չօլմա — Բ. Խ. շրաթաթալ
Չ Յ Լ Է — Բ. Խ. անկարգ մարդ

Չ Օ Լ Ջ Ե Լ Ո Լ Գ — Բ. Խ. շրով ողողված

Չ Օ Դ Կ Ն — Բ. Խ. տաք ջրի մեջ
օճառի պես փրփրող բուսար-
մատ

Չ Օ Ն Գ Օ — Բ. Խ. լքված

Չ Օ Ո — Բ. Խ. անասունների համա-
ճարակ

Չ Օ Ո Թ — Բ. Խ. Ք. Երգ. կոպիտ, տը-
մարդի (ռս. чѣрт)

Չ Օ Ո Թ Ո Լ Թ Ի Ն — Բ. չօրթութին — Խ.
կոպտուլթյուն

Չ Օ Ո Վ Կ — Խ. կոպիտ, տմարդի

Չ Օ Ր Կ Ն Գ Կ Չ — Բ. Ք. մի ձուկ

Չ Օ Ր Թ Կ Ն — Ք. Երգ. Բ. Խ. չօրթան

Չ Օ Ր Թ Ը Ն Թ Կ Ն — Բ. Ք. չօրթանից շի-
նած մածնաթան

Չ Օ Ր Թ Ը Ն Կ Կ Ր — Բ. Ք. չօրթանը հա-
րելու քար

Չ Օ Ր չ Ը Ր Ո Լ Գ — Ք. խիստ նիհար

Չ Օ Վ, չօվէլ — Բ. Խ. Ք. «չոփ» ձայն
հանել՝ լողանալիս՝ ճողփյուն,
թեթեակի լողանալ

Չ Օ Վ Ո Լ Ո — Բ. Խ. լայներես

Չ Օ Ք Կ Լ Է Գ — Ք. Երգ. Յ. ժաժեխ,
կտրված թան

Չ Օ Ք Կ Լ Ի Գ — Բ. Խ. եփված, Խ.
տկի պանիր

Պ Կ Գ — Ք. մատանու օղակ, գին-
դերի կեռ

Պ Կ Գ Գ Ը Թ Կ Ն — Ք. Երգ. պահածո-
թան

Պ Կ Գ Ո Լ Գ — Բ. որթատունկի ճյուղ

Պ Կ Թ Գ Ը Գ Ո Լ — Բ. Խ. պատարագի
գինի

Պ Կ Լ Կ Կ Օ Գ — Ք. մեծ բոց (բալա-
բոց)

Պալավար—Ք.Բ. պատի բացված-
քի վրա ծածկող դարձեկ
Պալարըշդիլ—Ք.Բ. ջրալից բուշտ
լինեկ
Պաղապուշտ—Ք. միզափամփուշտ
(փաղա — փուշտ, բաղա —
բուշտ)
Պաղէդնուգ—Ք. բաղեղնուկ, բաղե-
ղի նման մի բույս
Պամբառագ — Ք. Բ. կատակախոս
Պամբըգիլ—Ք.Բ. բամբակը բաց-
վել, 2. բորբոսնել
Պամբքաղ—Ք. Բ. բամբակաքաղ
Պամպոս—Ք. ձնծաղիկ
Պալգօթ—Բ. Խ. բահի կոթ
Պալի - պալի կալ — Բ. բահով
կովել
Պանբասագ—Ք. Երզ. խեղկատակ,
2. բամբասանք
Պանդ—Բ. Ք. չորսից վեց կարժ
մանած
Պանդէդ—Բ. գործատեղ
Պանդողէլ—Ք. քիչ դբաղվել՝ պա-
րապ չնստելու համար
Պանէցնէլ—Բ. աշխատեցնել՝ գոր-
ծիքը, մարդուն
Պանը պուսէր է—Բ. անհուսալի է
Պանթօղ—Բ.Ք. դադար
Պանի կալ — Բ. օգտակար լինել
Պանջըրվօր—Ք.Բ. բանջար քաղե-
լու գնացող
Պանջօղէլ—Ք.Բ. ժանգոտել
Պատիգ—Բ. բաղանման սափոր
Պատտիգ—Ք. հին ձեռի կավե ջրա-
ման (բաղ—իկ)
Պարագ մանէլ—Բ.Ք. հիվանդ լի-
նել
Պարագ ցավ—Բ.Ք. հլուծախտ

Պարգըշըդիգ — Ք. նիհարավուն,
բարակիկ (բարակ—ջրո—տիկ)
Պարգըցօղ—Բ. զալրացկոտ
Պարէլ—Բ.Ք. գոնե
Պարսահայէլ—Ք. Բ.—բարձրահա-
յաց
Պարսընցնէլ—Ք. գովել
Պարց — Բ.Ք. Խ. կանաչ ուռնու
մորճերի տրցակ
Պարցընգէլ—Բ.Ք. կողակից, ամու-
սին
Պարցիգ—Բ.Ք. ձիթահանքի տոպ-
րակների տակի տախտակը
Պարութին — Ք. ծանր հիվանդու-
թյուն
Պաց-պաց—Ք.Բ.Խ. համարձակ
Պացք—Ք. սրահ, բացաստան
Պէլիար — Բ. Ք. առասպելական
հսկա, բելիար
Պէլլըդիլ—Բ. պանվել
Պէր—Ք. կեսօրին կթվող ոչխարի
հոտ, Բ. անասունը կեսօրին
կթելը
Պէրընդէլ—Ք.Բ. կամոող անասու-
նի բերանը դնելի փայտե շրջա-
նակ
Պէրընհար—Ք. բերանի հիվանդու-
թյուն, երբ բերանի շուրջը
առաջանում են բշտիկներ (բե-
րան—հար)
Պէրընփօխ—Ք. Երզ. բերանի ու-
տելիքը փոխելը, կերակուրի
փոփոխություն
Պէրըսկվար—Ք. Երզ. բերանքսի-
վալը
Պէրունց—Բ.Ք. բերանացի, բերանով
Պէրվօր—Ք. ոչխարը կթելու գնա-
ցած կին, կթվորունի

Պէրօն—Ք. Երզ. պատառաքաղ
 Պըզէլ—Բ. պատուել
 Պըզօզ—Բ. փոքր կարաս
 Պըխպըշտփուզ — Ք. լալու պատ-
 րաստ դեմք
 Պըխպուշ — Ք. գեր, փափուկ՝
 ձեռք, դեմք, Ձ. բողբոջ
 Պըկշէլ—Ք. գլխի վրա ծակ
 Պընաղօն—Բ. մեկ տարվա աղոն,
 կլոր տարվա աղացվելիք ցորեն
 կամ պատրաստի ակուր
 Պընպընալ — Ք. գուրգուրել,
 Ձ. բնքնալ
 Պընօրք—Բ.Ք. բնավորութիւն
 Պըռընցընէլ—Ք.Բ. կապել, սիրա-
 հարեցնել
 Պըռնագ—Ք.Բ.Ն. բռնակ՝ գերան-
 դիւ և ալն
 Պըռնութիւն—Ք. փորկապութիւն
 Պըրգօ, բըրկօ—Բ.Ք.Ն. պատճառ
 Պըրտօտիլ—Ք. մազակալէլ
 Պըրթման—Ք.Բ. բուրդ մանելու
 գործիք
 Պըրիշգըվօրվէլ — Ք. տուն - տեղ
 ավերվել (անիծական)
 Պըրուդ — Ք. մի բզեզ, միջատ
 (բրուտ)
 Պիպիդ — Բ. զուռնալի, սրինգի
 ծալրի լեզվակ
 Պուդ, բուտ, բրտէր — Ք.Բ.Ն.
 ձագ, շան ձագեր
 Պուլուջիդ—Ք. մութ անկյուն
 Պունգալ—Ք.Բ. բնակալ՝ ձու
 Պունպունալ—Ք. Բ. մսակեր կեն-
 դանու հոտոտելով բան որոնելը
 Պուշկ էրթալ — Բ. Ք. փորսող
 գնալ՝ մանկան

Պուշ—Ք. գուլպա (փա--բուշ?)
 Պուռ — Ք.Բ.Ն. ասի, բուռ, բռունցք
 Պուրիդ—Ք.Բ.Ն. մանր ոջիլ, մոն
 Պօզգէդ—Ք.Բ. մի խոտ
 Պօթ—Շէրգու չըբիդու լէզ ունիւմ.
 մէզը բօջ չունի, մէզը քծրէ լէ.
 քծրէին քծր չիւմ ըսիր. մէզալ
 լէզան ալ պօթէ չիւմ ըսիր (Ս.
 Հալիունի)—գուլգ, Ձ. ծալ, ծալք
 Պօթը գարէլ— Բ. Ք. պատանքը
 կարել
 Պօլըրդէլ—Ք. Բ. շրջապատել
 Պօլըրէլ—Բ. բռնկել
 Պօլօրգըդուր — Ք. հլուսնի սղոց՝
 ձեռքի (բոլոր—կտուր>կտրել)
 Պօլօրդանք—Ք.Բ. պօլօրդիք—Ձրս.
 շուրջ, շրջապատ
 Պօլօրնիդ—Ձրս. ձեր մոտերը
 Պօհրէլ—Ք. Երզ. աղանձել
 Պօղօրծա — Ք. վալրի մի բուլս,
 որի չոր արմատի սունկերից
 կամ դալար ժամանակ ալրելով
 նրա մոխրից օճառ են պատ-
 րաստում
 Պօշա—Ք.Բ. գնչու
 Պօպօզցընէլ—Ք. մի բանի հա-
 մար շատ աննպաստ խոսել
 Պօրանիդ — Բ. մի կերակուր, բո-
 րանի
 Պօրպըսօդիլ—Ք.Բ. բորբոսնել
 Ջադալօզ—Ք. Երզ. ճարպիկ
 Ջախիւն—Ք. ջրարբի արտ
 Ջախպ—Ք. ճաղք—Բ. դադաղ
 Ջահ — Ք. Երզ. տան միջի հոր՝
 ջրեր լցնելու
 Ջաղդուռ — Բ. Ն. պարտեզի ճաղե
 դուռ

Զաղփաղ—Բ.Ք. դագաղ
 Զանգալօղ—Բ.Ն. բազմաճանկ մի-
 շատ, սարդ, 2. անոպա շար-
 ժուձեռով մարդ
 Զանգըլօղ—Բ.Ք. սարդ
 Զանգիդ—Բ. Ք. գուլպայի մի
 նախշ
 Զանգուռիլ—Բ. ափն ուռցնել
 Զանիդ—Բ.Ք. ճանիկ՝ ոտքը սրուն-
 քին միացնող կտր ոսկր
 Զանջիդ ըլիլ—Բ. ծանր բան վերց-
 նելուց մեջքի ցավ ստանալ
 Զաշ—Ք. երգ. գաթալի մի տե-
 սակ
 Զնշք—Բ.Ն. կեսօր
 Զաջուխ—Բ. թան, վարունգ և
 սխտոր խառն կերակուր
 Զառագ—Բ. կրակ, մոխիր քաշե-
 լու թի
 Զար—Բ. ցանկապատի մեջ բաց
 թողնվող անցք
 Զարի—Ք. ճարպիկ, հնարագետ
 Զարխիդ—Բ.Ն. երեխային քալել
 սովորեցնելու փայտե ճախա-
 րակ—հարմարանք, 2. մի բույս
 Զարմանդ—մարմանդ—Չրս. շրդ-
 թա, կանդալ
 Զարջարագ—Բ. Ն. միջոց, հնար
 Զէդշ, ջէխճ—Ք. դլուրագրգիռ,
 բարկացկոտ
 Զէնէգ—Բ. բամբակաքաղ, չանաք
 Զէնէք, չնննք, ճանաք—Բ.Ն.Ք.
 բամբակով տրվող օրավարձ
 Զէնջէրհօղ—Բ. ճենճերահոտ
 Զէնջօղ—Բ.Ք. լուղոտ, կեղտոտ
 Զէն—Բ.Ն.Ք. փոքր ողկուլզ
 Զէնօղուղ—Ք. կեղտոտ մարդ,
 2. վրան դեղին կեղտով թան

Զէրմագ ճուր—Բ. օղի
 Զըբար—Ք. վերքի վրա դրվող
 սպեղանու պաստառ
 Զըբբըլիդ—Բ.Ն. ճպոտ
 Զըբըլդալ—Բ. ջրում ճողփել
 Զըփըլդըլի—Բ. Ն. բեռան տակ
 ճկել—Ք. թեթե շարժվել
 Զըգդիլ—Բ. խմել
 Զըգէլ—Բ.Ն. խուլս տալ
 Զըգըլդօց—Բ.Ն. ճիգ, շարժում
 Զըդալ—Բ. Ն. պատուկելու աս-
 տիճան գոռալ, 2. զգալ
 Զըդալ—Ք. խոր և լախն վերք
 Զըգէլ—Բ.Ն. աչքերը կիսախփել
 Զըդըռիդ—Բ.Ն. կալծ
 Զըրուցընէլ, ջըդըրդալ—Բ. Ն. մե-
 ծախոսել, 2. բլծամատն ու
 ցուցամատը շփելով ձայն հանել
 Զըդիդ—Բ. ճկուլթ
 Զըզզան—Ք. դրամի քսակ
 Զըզդուդ—Բ. ծպտուն
 Զըզջըդ—Բ. լալկան
 Զըլծիդ—Բ.Ն. ճկուլթ
 Զըժգընագ—Ք. տղայական, ման-
 կան հատուկ (ճիծ—կան—ակ)
 Զըժմար—Ք. մանկան մալր
 Զըժիդ—Բ.Ք. փոքր տղա
 Զըժօլ—Ք. հղի
 Զըլադէլ—Բ.Ն. ծառերի ճյուղերն
 էտել
 Զըլքալ—Բ. Ն. ճողփյունի ձայն,
 ճողփել
 Զըլբուր—Ք. երգ. ձավարով ու
 սոխրածով մի կերակուր
 Զըլդան—Բ. Ք. կոշկակարի մի
 գործիք
 Զըլդիդ—Ք. ծակաչք, ագահ
 Զըլդօրէլ—Բ.Ք.Ն. ճարել, հնարել

Զըլընքտէլ—Բ.Ն. չարչարել
 Զըլիս— Բ. Ն. հոտած, լիկած
 ձու
 Զըլխանք—Բ. Ն. ճեռ, մանկան
 քալլել սովորեցնելու հարմա-
 րանք
 Զըլղա — Բ. Ն. փալտի սրածալը
 շլուղ
 Զըլջըլա — Բ. լուղը եփվելիս հա-
 նած ձախը
 Զըլջըլալ—Բ. Երգ. քիչ հոսել
 Զըլգըլա—Բ.Ն. ջրախառն մսով
 ու ձկով կերակուր
 Զըլվըլալ — Բ.Բ. անուշ խոսել՝
 մանկան, Ն. ջրի գլզլալը
 Զըխալ — Բ. մանկան նման ծի-
 ծաղել—«Արէվուն մէռնի մարը.
 դէս մէ մը ինչօր գը ջըխա
 ջըժուգը»
 Զըկտալ, ջըգգալ — Բ. Բ. Ն. ճիգ
 անել
 Զըղա—Բ.Ն. դարդասեղ
 Զըղաթուփ — Բ. վերքի շարավը
 ծծող լալնատերե մի բույս
 (ջիղ—ա—թուփ)
 Զըղախօղ — Բ. Ն. Բ. ջղախոտ,
 դգմուկ (տես ջղաթուփ)
 Զըղըղ — Բ. Ն. խառնակիչ, խաղի
 մեջ անիրաւ բծախնդրութիւն
 անող
 Զըղըրնուղ — Բ. խառնիխուռն և
 խիտ ճյուղերով՝ ծառ (ճյու-
 ղերն—ուտ)
 Զըղըրուղիլ—Բ.Ն. պատռոտել
 Զըղքօռ—Բ. ջըղքօն — Ն. ծերպ,
 ճեղք
 Զըմէցընէլ—Բ.Ն. թեքել, ծռել

Զըմըռդէլ—Բ. ճմել, Ն. կոխկըռ-
 տել
 Զըմիլ—Ն.Բ. ծռել, քկվել
 Զըմշիր—Բ. Ն. Բ. տոսախ (թրք.
 şimsir)
 Զըմուռ—Բ. լուղահաց
 Զընգալ, ջընգըրդալ — Բ. Ն. Բ.
 «ճընկ» ձայն հանել
 Զընդէլ—Բ. Երգ. խմիչք խմել,
 կոծել
 Զընգըրդալ—Բ. զանգակի ձայնը,
 Երգ. անհարկի լալ
 Զընդիգ — Բ. Ն. սաստիկ մուծ,
 խափար
 Զընդլօղ—Բ.Ն. խենթուկ
 Զընդլօղիլ—Բ.Ն. խեանալ
 Զընդօ—Բ.Բ. ջղալին
 Զընհընալ—Բ. ցնցվել
 Զընջըխկահացիգ—Բ.Բ.Ն. ճնճըղ-
 կահացիկ բույսը
 Զընջընալ—Ն.Բ.Բ. քնի մեջ ճըր-
 ճըրալ, դառանցել
 Զընջընուք—Բ.Ն. դառանցանք
 Զընջիգ—Բ. Բ. շատ մուծ, խա-
 վար
 Զըջըլամօրթ—Բ. Երգ. կիսամօրթ
 Զըջըլսպըջըրիս—Բ.Բ. մանր-մունր
 դարդարանք
 Զըջա—Բ.Ն. մանկական հաց
 Զըռ—Բ.Ն. մի խաղ
 Զըռբէլ—Բ. ճար անել
 Զըռքօղիլ—Բ. ճպոտել
 Զըռզիլ—Ն.Բ. վտիտանալ
 Զըռթըփէլ—Բ. պատռել, Ն. բըղ-
 կըտել
 Զըռիգ—Ն.Բ. քթից վազող լոր-
 ճունք, 2. քիչ-քիչ

Զրոնաբուրու — Բ. Նորթի, կա-
 խորան՝ տախտակով
 Զրո-շրո — Բ. Ն. բամբակը մաք-
 րելու գործիք
 Զրովրոս — Բ. Բ. Ն. Ելվալ
 Զրվալ — Բ. Ն. Բ. Շահվ-ճիվ անել
 ճվալ, Զրս. գոռալ
 Զրվալ — Ն. Բ. Չվալ
 Զրվդէլ — Բ. մի հարվածով երկու
 մասի բաժանել (ճիվ-տ-ել)
 Զրրագդիլ — Ն. Բ. ճրագը դնելու
 տեղ, աշտանակ, ճրագակալ
 Զրրագլոս — Բ. Ն. ճրագի լույս
 Զրփշրփոդուգ — Բ. ճպոռոտ
 Զիբար — Բ. Ն. սև ձեթով օծված
 կտավի կտոր՝ հողացավի Ժա-
 մանակ կպցնելու համար
 Զիգ — Բ. Ն. ձախն, շշուկ
 Զի՛լ-չի՛լ — Բ. Ն. մեղի՛ր (ֆիկ.)
 Զիմիլն — Բ. Ն. մի կերակուր՝
 ուսպով, հացով և յուղով
 Զիւնդ — Բ. Ն. շատ մութ, 2. չար
 ոգի
 Զինիվէլէք — Բ. Ն. ճարպիկ, աչ-
 քաբաց
 Զիսիր — Բ. Ն. տախտակացու դե-
 րան
 Զիվ — Բ. Ն. գուլպայի մի նախշ
 Զիվննա — Բ. սարդոստայն,
 2. ընչազուրկ
 Զիվջիվ — Բ. Ն. հավը կանչելու
 ձայն
 Զիրէլ — Բ. թորել
 Զիրս — Բ. Ն. գաշ, ճերմակ հող
 Զուգ — Բ. ուղղանկյուն քառա-
 կուսի թաշկինակ, մազլաթ, Ն. Բ.
 կոր, կքված, ծուռ
 Զուգ դալ — Բ. Ն. խուլս տալ

Զուգ-շուգ ըլիլ — Բ. Բ. քծնել,
 ծամակել
 Զուգումուգ — Ն. Բ. ծուռումուռ,
 զիգզագ
 Զուդամ — Բ. շատ ծուլ
 Զութ — Բ. Երգ. ողկուլդի մի մասը
 Զուլթանդ — Բ. մի բուշտ
 Զուլ — Բ. Բ. Ն. կարպետ, 2. ցնցոտի
 Զուռ — Բ. սրունք, Բ. ոտք, ճիվ
 Զուռէգ — Բ. Ն. կլոր, աղեղնաձև
 Զուվալ — Բ. Ն. Չվալ
 Զուվալագ — Բ. Ն. ոչ ունչպար՝
 պաշտոնյա արհեստավոր, առե-
 տրական, Բ. հողագործի գլու-
 դացի
 Զօբ — Բ. բրդե թելերով գոր-
 ծած գոտի (ճոպ-ան-ի՞ց)
 Զօբնըվիլ — Բ. Ն. ձգվել, մեկնվել,
 պառկել (ճոպան-վել)
 Զօթ — Բ. Բ. թոնրի լաթ, Բ. ծալր,
 Ն. պատտոված զգեստ
 Զօթէզըր — Զրս. ծալրամաս, կտո-
 րի եզր (ճոթ-եզր)
 Զօրթվօրիլ — Բ. Ն. հին զգեստ
 հագնել
 Զօթօռ — Բ. Ն. կաշվե ջրաման
 Զօդ — Բ. Ն. հետք
 Զօդիլ — Բ. Ն. մեկնվել
 Զօն շղիլ — Բ. Ն. քիչ մեկնվել,
 պառկել
 Զօնջօդ — Բ. Ն. երկար
 Զօվ — Բ. դրումի, վարունգի և
 նմանների հողի վրա երկարած
 մասը
 Զօրալ — Բ. Երգ. հայհոյել
 Զօրալ — Բ. Բ. երերալ, ճոճվել,
 Ն. օրորվել, սիգալ

Զօրջօրալ — Բ. Ք. Խ. նազանքով
 քալելի
 Զօփ — Բ. Ք. մահակ
 Ռադամ, ըռադամ — Բ. Զրս. Ք. Խ.
 գուլթանի, արորի առատամ
 Ռափաթա — Ք. Երզ. հացը թոն-
 րին կալցնելու դափ
 Ռըբընի, ըռբընի — Բ. Խ. կանացի
 մի զարդ
 Ռըսվա մալամաթ ինիլ — Բ. Խ.
 խալտառակել
 Ռունց — Բ. Խ. ձրի (առանց — ի՞ց)
 Ռօգվիլ, ըռօգվիլ — Բ. Ք. կծկվել,
 սեղմվել
 Ռօջիգ — Բ. Ք. սուշուխ
 Սաբան — Բ. Խ. պարսատիք (թրք.)
 Սաբըլուգ — սաբըլուգ — Բ. Խ. տա-
 փակ և ղողորկ
 Սաբլի — Բ. Խ. կոթով թաս
 Սաբէլ — Բ. արձակել
 Սադանա — Բ. Խ. խխունջանման
 խեցի
 Սադանգուլթին — Բ. Խ. Ք. սատա-
 նալություն, խորամանկություն
 Սադանի պուրվառ — Բ. Խ. սիգար
 Սադար, սազըր — Ք. Բ. Խ. տնկենի,
 սածիլ
 Սադըրէլ — Բ. Խ. սածիլ անել
 Սազէլ — Բ. Ք. պատրաստել, զար-
 դարել
 Սազնօց — Բ. Ք. սիգուտ
 Սազվաձք — Բ. Ք. զարդարանք
 Սաթա — Ք. Բ. Խ. որթատունկի բնի
 վրալի առաջին տարվա հաստ
 ճլուղը
 Սալաքքար — Ք. թերթաքար
 Սալառչա — Ք. լեռան կող

Սալբինդ — Ք. ոստայնակի զործ-
 ված կտավը փաթաթող մասը
 Սալէլ — Բ. Ք. Խ. քարահատակ
 անել
 Սալէրով աշխարը գէրթա — Բ. Խ.
 մեռնելու վրա է
 Սալման — Բ. Ք. խճած
 Սալմին — Ք. Երզ. Խ. ջուլհակի
 հորի մանուսան փաթաթելու
 տեղը
 Սալվարագ — Բ. Խ. խնոցու տակի
 փալտե սարվածքը
 Սալվօր — Բ. Խ. Ք. սալլապան
 Սախտիլան — Բ. Խ. սեկ, սերեկ
 Սամէշըվան — Բ. Խ. Ք. սամիների
 կապ, սամոտեն
 Սալբէլ — Բ. Խ. արձակել, թողնել
 Սալլուգ — Բ. Ք. թեթեամիտ
 Սալհ, սալհիգ — Ք. կավե պնակ
 Սալլըման — Բ. Խ. սանրված
 Սալրիկ — Բ. մի ձուկ, 2. գուլպա-
 լի նախշ
 Սան — Զրս. ալրող քամի
 Սանդէրք — Ք. Երզ. սանդերք,
 բուրդ գլեխու զործիք
 Սանդփադ — Բ. Խ. սանդի ծեծոց,
 թակ
 Սառագ, սառագադ — Ք. Բ. Խ. լալն
 ծակերով մաղ, հողի մաղ
 Սառգէլ — Ք. սառատով մաղել
 Սավաջուդ, սալաջուդ — Բ. Խ. ջրա-
 զացի առվի դռնակ, որով կա-
 նոնավորում են ջուրը
 Սավախ — Ք. Երզ. տխմար
 Սարբինէլ — Բ. Ք. որթատունկի
 ճլուղերը սարբինալի վրա դնել
 Սարգու, սարկու — Բ. Խ. տորգ,
 ջուլհակի սարք

Սարփ—Միր. զիհ
 Սաքու — Բ.Ն. հողաշեն բազմոց
 Սաքո—Բ.Ն. վերարկու
 Սէբէլ—Բ.Ն. նկատել, համարել
 Սէբը դը—Բ.Ն. ենթադրիր թե
 Սէգբան—Բ.Ն. սպասավոր
 Սէլէփիգ—Բ. տախտակ
 Սէլընդու—Բ.Ք.Ն. հեղեղի բերած
 բաներից բռնվածները (սել—
 ին—տու)
 Սէլօբիգ—Ք. կլոր տնակ՝ բերան
 Սէվարէվ — Բ. Ն. Ք. աղետալից
 կլանք (անիծական)
 Սէվէրէս—Բ.Ն. սևերես
 Սէվրոնօդ—Բ.Ն.Ք. տհաճ սև
 Սէվ հավք—Ք. բու
 Սէվուգ—Բ.Ն.Ք. թխավուն, սևուկ
 Սէվուգջարէգ—Բ.Ն. սև ագռավ
 Սէվուրիգ—Բ. Երգ. Ք. սևավուն,
 սևորակ
 Սէվուցք—Բ. Երգ. Ք. բիբ
 Սէվուց—Բ.Ն.Ք. լլարդ
 Սէրդցընէլ—Բ.Ն.Ք. սեղմել
 Սըբըլիլ—Բ.Ն.Ք. սահէլ
 Սըբըրգիգ, սըբըրգուգ—Բ.Ն. հըղ-
 կուն, սահուն
 Սըբըրիլ—Ն.Բ. հղկվել
 Սըբըրթիլ—Ն. սահել
 Սըգըլմուգ—Բ.Ն. չարաճճի
 Սըգլիլ—Բ.Ն. դարանակալել
 Սըգըլմուգ—Բ.Ն. խորամանկ
 Սըգու դիէն—Չրս. ալտոհետե
 Սըթիլ—Բ.Ն. ունկով դուլ
 Սըլալ, սըլվըլալ, սըլվըլդալ —
 Բ.Ք.Ն. աչալուրջ դիտել, ականջ
 դնել
 Սըլթըլդիլ—Բ. սահել

Սըլըխուն—Ք. սահուն
 Սըլթըլալ—Բ. թափառել
 Սըլաըլալ—Բ. շողշողալ
 Սըլագ — Բ. Ն. մաշած դրամ,
 2. հղկված
 Սըլուլ դալ—Ք. գաղտնի նայել
 Սըխօրծէձ—Բ.Ն. սխտորը ճմլե-
 լու փալտ
 Սըխլաթ—Բ.Ն. խճողված
 Սըխմըրդէլ—Ք. Երգ. սեղմել
 Սըխմուն—Չրս. սղմված, մամլած
 Սըխտորկուշ—Ք. Երգ. սխտոր ծե-
 ծելու գուշ
 Սըղգէլ—Բ. ճգմել, Ն. փշրել
 Սըմախ—Բ.Ն. աղտոտ
 Սըմըլիգ, սըմըլօդ—Բ.Ն. մազերը
 կարճ կտրած՝ տղա
 Սըմըրդիգ—Ք. Բ. մանր բղուր
 (սամիր—դիկ), մանրաձավար
 Սըմսար—Բ.Ն. առևտրի միջնորդ
 Սըմսէղուգ—Բ.Ն. քաղցրալեզու,
 անզգամ
 Սըմսըրուգ—Բ.Ն. հեղ ու խոնարհ
 ձևացնող
 Սըմքըդած—Բ.Ն. սմքած
 Սըմքիլ—Բ.Ն.Ք. ցամաքել, սմքել
 Սընգա — Բ.Ն. սրանից, ալստեղից
 Սընգըրդալ — Ք. մերկ ու անոթի
 դողալ
 Սընգըրվիլ—Բ. սրունքի և զիստի
 միջտեղը
 Սընգսընգ—Բ.Ն.Ք. վատառողջ
 Սընգուրէլ — Ք. ճարպկութեամբ
 մի բան լուրացնել, պահել
 Սընդամուգի — Չրս. հլուսիս
 Սընդու, սընթու — Ք. Երգ.
 թոնրի օդ ընդունող անցք
 Սընդօր—Բ.Ն. կտրված մազ

Սընդօրցընէլ — Բ. Խ. մազը կարճ
կտրել

Սընէցընէլ — Բ. Խ. ողորկել, կոկել

Սընըմ — Բ. Բ. կոկիած աման

Սընիլ — Բ. Բ. հղկել

Սընուգ — Բ. թրծվելուց հետո մո-
մի չեչով հաքեցած կավաման
Բ. ողորկ, հղկուն

Սըռմ — Բ. Խ. սերեկից շինած
շերտեր

Սըռսուռ — Բ. սառած ձյան
հատիկներ

Սըռուս — Բ. սըռոս — Բ. Խ. մի
տեսակ ջրիկ, ալյուրով կերա-
կուր, որ նուլնն է շամխորեցոց
«սուռը»-ի հետ

Սըսդուգ — Բ. խորագետ

Սըվըլվարիչ — Բ. աչք հանող,
շատ խորամանկ

Սըվըրդալ — Բ. ականջ դնել

Սըվի, դըվի, նըվի — Բ. ալս, ալք,
ալն (մոտ առարկան) սեռ.
սըվօր, դըվօր, նըվօր, հոգն.
սըվօնք, դըվօնք, նըվօնք

Սըրախըլիճ — Բ. մեծ արագու-
թյամբ վազող (սուր — ա + թրք.
qiline)

Սըրդադէդ — Բ. Խ. նախաճաշի պահ
Սըրդահարցում, սըրդահարցութ —

Բ. հանգուցյալի հարազատնե-
րին այցի գնալը, մխիթարանք

Սըրդավէք — Բ. Բ. սիրտխառնուկ

Սըրդգադ — Բ. զգվանք, սիրտ-
խառնուկ

Սըրդդըդէլ — Բ. զգվել, զգվեցնել

Սըրմըդիգ — Բ. Բ. նիհար

Սըրիմ — Բ. Բ. կաշեփոկ

Սըրսէլ — Բ. Բ. սիրտով կարմրաց-
նել

Սըրսըրթալ — Չրս. դողալ՝ ցրտից

Սըրսըրուգ — Բ. թուլամիտ

Սըրսըփալ — Բ. Երգ. Խ. ցրտից
դողալ

Սըրսըփուգ — Բ. Խ. տոնդ, սարսուռ

Սըփլիլ — Բ. կծկվել

Սըփսըփալ — Բ. Խ. մի բան ձեռք
բերելու համար անհամբեր ըս-
պասել

Սիգ — Բ. մանր ավազ

Սիգիլ — Բ. ուռեցք

Սիթիլ — Բ. Երգ. անթով կաթսա

Սիլվա — Բ. Խ. վերադարձած պան-
դուխտ

Սիլիգօն — Բ. Խ. Բ. ջրադացի տակի
ծակը՝ կիսակլոր անցքով տախ-
տակը

Սինօռ — Բ. Խ. Բ. սահմանաթումբ

Սիրս — Բ. Բ. կարմրագույն կավ,
որով նախշում են թրծվելիք
կավամանները

Սիրդ անէլ — Բ. Բ. քաջալերվել

» առնէլ — բարկությունն իջեց-
նել, մխիթարել

» սուքէլ — հաշտեցնել

» գօլրէլ — վիրավորել

» փըլիլ — լացը գալ

Սիրս — Բ. Խ. Բ. շիկահող (տե՛ս
Սիրս)

Սիրու դէր — Չրս. սիրահարված,
գրավված

Սուլուգ — Բ. Խ. Բ. տղրուկ, սու-
լուկ

Սուս գէնալ — Բ. Խ. Բ. լռել

Սուսու — Բ. Խ. Բ. ուռնուց շինած
սուլիչ

Սուսուլ—Բ.Ն. սրածալր (սուր —
 սուր)
 Սուսուլիգ—Ք. Երգ. լուսկյաց
 Սուսուլնալ—Բ.Ք. սրածալր դառ-
 նալ
 Սուրուսըլիդ — Բ. Ն. ճարպիկ,
 աջքաբաց (սուր ու սրտոտ)
 Սուրփընթի—Բ.Ն. թափթփուկ
 Սուքէլ—Բ.Ն. կառուցել
 Սուքման—Բ.Ք. կառուցվածք
 Սուքուգ — Միր. Բ. Ն. գուգված,
 շինված
 Սօթ դալ, սօթտէլ— Չրս. սալ-
 թաքել, սղալ
 Սօթէլ—Բ.Ն. փեշն ու թեւերը ամ-
 փոփել, Ք. մերկացնել
 Սօթտէլ—Ք. Երգ. կողոպտել
 Սօթօթ—Բ.Ն. ոսկրից անջատված
 միս
 Սօխնօց—Բ.Ն. մարդ—սոխանոց
 Սօխուռաց—Ք. Երգ. մանրած և
 լուղով խարկած սոխ, սոխրած
 Սօխուրանչ—Բ.Ն. խշիկ
 Սողգըղալ—Բ.Ն. սողոսկել
 Սողունձագ—Բ.Ն. սողընձագ—Ք.
 սողունի ծակ՝ սողնակի անցք
 Սօմապ—Ք. Երգ. արմտիքի մի
 չափ
 Սօմուն — Բ.Ն.Ք. փռան հաց
 (ռուս.)
 Սօլա—Բ.Ն. պառկած
 Սօզէս—Բ.Ն. սիսեռի կես (սի-
 սեռ-կես)
 Սօրալ—Ք. ինքնիրեն թափվել՝
 հող, ցորեն
 Սօրսըփալ—Ք.Ֆ. սարսռալ
 Սօրսօր—Բ. հոսհոս, թեթեւորիկ
 Վա գ ա ու—Բ. հպարտ

Վազան, վազուգ—Բ. Չրս. անխոնջ,
 վազան
 Վազ կալ — Ք. Բ. Ն. Չրս. լքել,
 հրածարվել
 Վազ ընցընէլ—Ք. Բ. Ն. Չրս.
 հուլսը կտրել
 Վազնէվազ—Ք. Երգ. վազեվազ
 Վալա — Ք. Երգ. խմորի գնդերը
 շարելու կտավ
 Վախըղանուն—Չրս. իրենց շատ
 վախենալուց
 Վալբաբուգ—Բ. եղջերավոր օձ
 Վալ բօբօ—Բ. զարմանալի
 Վա՛շ—վա՛շ—Ք. Բ. Ն. արգահա-
 տանքի բացականչութիւն
 Վառ—Բ.Ք.Ն. բամբակի նորաբաց
 խոզակ
 Վառվրոէլ—Չրս. պապղալ
 Վառք—Բ. վառելափալտ, Ն. վա-
 ռելանլուծ
 Վարթէվրուգ — Ք. վարդափառին
 հասնող պտուղ
 Վա ր ժ օ խ — Բ.Ք.Ն. վալրի խոտ,
 Չրս. սև ցորեն
 Վարնօց—Բ.Ք. ստորին, էծան
 Վարցավ — Ք. համաճարակ, Բ.Ն.
 թոքախտ
 Վէլէսէ — Ք. կարպետի պես մի
 ծածկոց
 Վէրդի, վէրսդին—Չրս. վերի կողմ
 Վէրնագ—Բ.Ք. հենքի վերին հե-
 նարանը
 Վէրնալիք — Բ. Ն. վերանալու,
 մեռնելու արժանի
 Վէրվէրան — Բ. Ք. քարուքանդ
 Վէրք իլնալ—Բ.Ք. սարսափահար
 լինել

Վըգոէլ — Բ.Ք.Ն. Ժուռ կողմը
 քաշել
 Վըզվըզալ, վըզըրդալ — Բ.Ն. վըն-
 գըստալ
 Վըզվըզուգ առնէլ — Բ.Ք. մտահոգ-
 վել սկսել
 Վըզըրցընէլ — Բ.Ն. լացացնել
 Վըզուգ — Ք.Ն. դալար ուռիից շի-
 նած նվագափող, սրինգի լեզվակ
 Վըթօջխար — Ք. աթօյամ (վիթ-
 ոջխար)
 Վըժալ, վըժվըժալ — Բ.Ն. «վըժ —
 վըժ» ձայն հանել
 Վըժըրդալ — Բ. ականջում ձայն
 ելնել
 Վըժիգ — Բ.Ն. հոլ
 Վըժվըժալ — Ք. Երգ. Բ. վխտալ
 Վըժրիգ — Բ. վեգ, ճան
 Վըվըլուգ — Բ.Ն. աղմուկ
 Վընգըրդալ — Ք. Երգ. Բ. շան
 կաղկանձելը
 Վըջագ — համբարձման տոնը,
 վիճակ
 Վըջըրդալ, վըջըրցնէլ — Բ.Ք.Ն.
 կաղկանձել
 Վըոըգ — Բ. փորլուծ
 Վըովըռալ — Ք. Երգ. շաղակրատել
 Վըրա կըլխուց — Ք.Բ. անմիջապէս
 » գալ — ապաքինվել, գիրա-
 նալ
 » ընէլ — հետամտել, պնդել
 » դալ — ունեցածը կորցնել
 Վըրան պաց — Ք.Բ. բացահայտ
 » ընէլ — Ք. Բ. պարսադրվել
 Վըրի քար — Բ. Ն. Ք. շրաղացի,
 երկանքի քարերից վրալինը
 Վօղընդախտագ — Ք. ոստանակի
 մասերից մեկը

Վօգնուրագ — Բ.Ն. երկու ձեռքով
 գործածելի ուրագ
 Վօռք — Բ.Ն. ամանի հատակը
 Տադգան — Բ. անխոնջ աշխատող
 Տադդիլ — Բ. կատաղել
 Տալ, դալ — Բ. Ն. Ք. տարիքով,
 տննա աղջիկ
 Տայնա — Բ.Ն. աման լվալու շոր
 Տանգըդիլ — Բ. դանակահարել
 Տաշօն — Բ.Ն.Ք. մեծ լական, փոքր
 տաշտ
 Տառինջ — Բ. դառնահամ
 Տառց, տախց — Բ. դադձի նման
 մի բույս
 Տառցէգ — Ք.Բ.Ն. մարդակ, կարճ
 գերան
 Տասալէգ — Բ.Ն. չարաչար սատա-
 կած
 Տատըռցընէլ — Բ. ծանրութիւնը
 դիմանալ
 Տարդագ — Ք. մասուրա, Երգ. դա-
 տարկ
 Տարպաստ — Բ.Ն.Ք. ունեորին մա-
 տուցված ընծա
 Տարվար — Ք. Երգ. դեպի վար
 Տարվէր, տէրվէր — Ք.Բ. դեպի վեր
 Տարվըրիլ — Բ. վեր-վեր անել
 վար-վեր անել
 Տարտըղնէլ — Չրս. դատարկել
 Տէկ, դէգ, — Բ. ինքնահավան, Ք.
 անուղղա
 Տէդ — Ք. շպար, ներկ. 2. գուլնըգ-
 գուլն մատիտ, 3. դարման Բ.Ն.
 նուան աղացված կեղև՝ կոշկա-
 կարի դաբաղի համար
 Տէմլօս — Ք. լուսադեմ
 Տէն, դէն — Բ. Ք. Ն. ալն կողմ,
 մեկդի

Տըբուգ, դլըպուգ—Բ.Ք.Ն.—գլան
 Տըժգողիլ—Բ.Ն. սրանհդել
 Տըխսօր—Ք. սահնակով սահելու
 հարմար դար (տըխ>տեղ—սո-
 րալ)
 Տըկալդէլ — Բ. Ք. գդալով արագ
 ուտել
 Տըկալուգ—Բ. գորտնկիթ
 Տըկընօց—Ք.Ք. գդալները պահե-
 լու արկղ
 Տըմգըռուգ—Ք. չոր գլուխ, հա-
 մառ, Յ. ապուշանման
 Տըմըշխէ—Բ.Ք. կոշտուպոշտ,
 տանը մնացած աղջիկ
 Տըմպլիգ, տըմպօ—Բ դմբո
 Տըմտըմցընէլ—Բ.Ք.Ն. կմկմալով
 գրաբանել
 Տընչգաբ — Ք. աղջիկների կզակը
 ծածկող սպիտակ կտոր, դունչ-
 կապ
 Տըշմուգ—Բ. մի բուլս
 Տըպէլ, տըպօց — Բ.Ն.Ք. ձեռքով
 ծեծել
 Տըտմաշ — Ք. դգմաճ՝ կերակուրի
 մեջ գործածվող քառակուսաձև
 խմորեղեն
 Տըտըմչօր — Ք. ձմեռվա համար
 չորացված դդում (դդում—չոր)
 Տըտըմցընէլ—Բ.Ն. երկար բամ-
 բասել
 Տըրտըրալ—Բ.Ն. քրթմնշալ
 Տըրվընգ—Բ.Ն. դռնափակ
 Տիւն, տիւնէր—Չրս. երգիկ, տա-
 նիք (տիւնէր — քարացած
 հոգն. ձև)
 Տիմագ—Ք. նամակի պատասխան,
 2. հասցե

Տիմօս—Բ.Ն.Ք. համառ, ինքնա-
 հավան
 Տիւն—Ք. դ'ի, դ'իւն — Միւր. — դիհ,
 կողմ
 Տիշէփ — Ք. հերիսա խառնելու
 փայտ
 Տիշտիւր, դիշտիւր—Բ.Ն.Ք. տա-
 րեկան էգ այծ
 Տիւր—Ք. տափարակ
 Տիւրէլ—Ք. գետինը հարթել
 Տիւրվօրիլ—Ք. կաղգուրվել
 Տիւրք—Ք. բրուտի փայտե գոր-
 ծիքներից մեկը, որի վրա շի-
 նում են կավամանը, Բ. մի
 չափ՝ ցորենի և ալլն:
 Տուժիգ—Բ. առողջ գեր կին
 Տում, տումբ, տումպ—Ք. կա-
 փարիչ, թրիքից ու կավից շի-
 նած խուփ
 Տումը կընէլ — Բ. Ն. խնդիրը
 փակել
 Տուրդլ—Ք. մուրացկանի տոպրակ
 Տուրուգ—Բ.Ն.Ք. դլուրին (դլուր—
 ուկ)
 Տուրուրիգ—Ք.Ք. հարթ
 Տօդէլ — Ք. կոշտ ու կոպիտ
 կարկատանով անշնորհք կարել,
 կարկատել
 Տօժիւնք—Ք. լորձուհք
 Տօլ—Ք. շատ ծուլլ
 Տօլիգ—Ք.Ք. փոքր դուլլ
 Տօլօշ—Բ. փուշ
 Տօղգաբ—Ք.Ք. հիվանդի բուժելը
 Տօղփօրէլ — Ք. սարսուել, դողալ
 (դող—փոր—ել)
 Տօմըլախօրջիգ—Բ.Ն. գլուխկոնծի
 Տօմ—տօր, դօմ—դօր — Բ. Ք. Ն.
 հարթ, շատ հարթ

Տօնջգիւ—Բ.Ն. մակարդվել
 Տօջգիւ—Ք. կերակուրի պաղե-
 լով լճանալը (տոչորի?)
 Տօջգուգ—Ք. խիստ ծուլ, ալար-
 կոտ
 Տօդէլ—Ք. իրար վրա խառնի-
 խուռն դարսել (տոռն «չվան»
 արմատից)
 Տօտ, տօդ, դօդ,—Ք. քրքրված և
 աղտոտ ցնցոտի (աղտոտ)
 Տօրը էլլալ—Բ.Ն.Ք. հաջողության
 հասնել
 Տօրտա, տօրդան—Բ.Ն.Ք. տան
 բակ
 Տօի—տօր—Բ. շիփ—շիտակ
 Տօիէլ—Բ. շտկել
 Յադուգ—Բ. Ն. ճանճի ծիրտ,
 2. ծխտուկ
 Յախավել—Բ.Ն.Ք. ցախավել
 Յաձիգ—Ք. Երգ. ցածր, ցածրա-
 վուն
 Յաձնօց—Բ.Ք. ընկած, էժան
 Յանձ—Բ.Ն.Ք. հնձված հասկերի
 չկապված խուրձ
 Յանցըննէլ—Բ.Ն. թափթփել
 Յարէլ—Բ. Ք. երկրորդ անգամ
 թեթեակի լվանալ
 Յարուք—Բ.Ն. լվացքի ջուր
 Յարվէլ—Բ.Ք. լվացվել
 Յաք—Բ.Ն.Ք. Ջրս. ցաքան, տա-
 փան
 Յաքէլ—Բ.Ն.Ք. տափանել
 Յէցկէլ—Բ. ձէցքէլ—Ք.Ն. կտցա-
 հարել
 Յէցէրէս—Բ. Ն. Ք. անպատկառ,
 հետ
 Յընցդէլ—Բ.Ն. սրսկել, 2. ցնցել
 Յըռալօջ—Բ. Ք. կարմիր ալոճ,

որը շատ ուտելուց լուծ է պատ-
 ճառում
 Յըռդօխ—Ք. փոքր, անճարակ
 Յըռխէլ—Ք. նստել (նախատական)
 Յըռցըռուգ—Ն. Ք. շարավոտ
 վերք
 Յըռցըռդէլ—Ն. վերք գոլանալ
 Յուլալ—Ք. Բ. ցալտել, ցատկել.
 2. սպառնական շարժում անել
 Յուցանք—Բ.Ն. հրեշ, փորձանք
 Յօլ—Բ.Ք. Ն. բամբակի, կանեփի
 չոր ցողուն
 Յօլցըլուգ—Ն. փայփլումն
 Յօղվէլ—Ջրս. Բ. Ն. Ք. ցալտել,
 ցողել, ողողել
 Յօմիք—Ք. քիվ
 Յօրնուգ—Բ.Ն.Ք. ցորնանման մի
 խոտ
 Ուդվանց—Բ.Ն.Ք. ուտիքի օրերի
 կերակուր || հկո.—պտղուց
 Ուզան—Բ. Ն. պնդերես, միշտ
 ուզող
 Ուզվդդիլ—Բ.Ն. իրար սիրել
 Ուզուրդալ—Ջրս. ոռնալ
 Ութուլալ—Բ. համակրելի,
 իրեն սիրել տվող
 Ուլվօր—Բ. ուլվալի—Ն. ուլարած
 Ուլուլիգ—Բ.Ք. Երգ. վախասուռն
 Ումէլ—տըմէլ, ումէլ—դըմէլ—Բ.Ն.
 տգետ
 Ումի—Բ. միամիտ
 Ուշ—Բ.Ն. վաշ, ուշ (ձնրկ.)
 Ուշապէրիլ—Բ.Ն. ուշքի բերել
 Ուսգա, ուսկա—Բ. որտեղից
 Ուսգուրա—Բ. Ն. Ք. ուսքու-
 րա—մեծ խոր թաս
 Ուր—Բ.Ն. կենդանիների ստինք

Փագցանք—Բ.Ք. կպցանք՝ տաշեղ
 և ալլն
 Փաղէլ—Բ.Ք. ծեծել
 Փաղ պրոնօղ—Բ.Ք.Ն. ոստիկան
 Փարվոր—Բ.Ք. փալտի գնացող
 Փաթիգ—Բ.Ն.Ք. ծաղկի, կաղամ-
 բի թերթիկ
 Փաթիթաթու(դ)—Բ. Ն. ձկան օղա-
 պարիկ, Ն. Ք. օղով լի պար-
 կուճներով խոտ, Բ. փաթա-
 թուկ բույսը
 Փալ—Բ.Ն. ծիլ, ընձյուղ
 Փալուզա—Ք. Երգ. նշով ու շա-
 քարով պատրաստած խյուս՝
 հղի կանանց ուտեցնելու հա-
 մար
 Փախլապուշտ — Ք. սնամեջ կամ
 մեջը ջրով լի կլոր պալար
 Փածգըլդալ—Բ.Ն. շողշողալ, փալ-
 լել
 Փաջմուդա—Ք.Ն. խառնափնթոր
 Փջմուդդ, պաճմարտ— Բ. ալ-
 լանդակ
 Փառթալ—Ք. հնացած, քրքրված
 լաթ. Բ. հին և կարկատած
 ներքնակ
 Փառխաջ—Ք. պղնձե սափոր
 Փառթ—Ք. կենդանիների ստա-
 մոքս, մեծ փոր
 Փասա-փուսան քաշէլ—Ք. Երգ.
 անձը հեռացնել, հեռանալ
 Փարբին— Բ. ծաղկախտի պատ-
 վաստ
 Փարդիչ—Բ. Ն. Ք. տաք թոնիրը
 թաց շորով սրբելու ձող կամ
 լաթ
 Փարթիգ, փարթօշ—Ք. շատակեր,
 մեծ փոր

Փարչուգ—Բ.Ք. մի բույս
 Փարս, փարսօ, արսօ—Բ.Ն. ուշա-
 կորույս, գետին տապալված
 Փարսա ընել, փարսէլ—Ք.Ն.
 մուրալ
 Փարտ—Ք. Բ. անզույգ, անշատ,
 ցանցառ
 Փափուգ—Ք. խենթ, խենթուկ,
 Փէդըռէլ—Բ.Ք. փետրել
 Փէդըրթափ—Բ.Ք. փետրաթափ
 Փէձգէլ—Բ. Ք. եղունգով թոցնել
 Փէշնուց հանէլ — Բ.Ն. շփացնել,
 երես տալ
 Փէշգէլ—Բ.Ն.Ք. բոռվ փետել
 Փէսամանդիք—Բ.Ք. փեսային ըն-
 կերացող երիտասարդներ
 Փէքալ, փփքալ — Ք. անշնորհք
 տնքալ
 Փէքիլ, փփքիլ—Ք. կավե մեծ ու
 հաստ ամանի վերից վար ճեղք-
 վելը
 Փըթթուգ—Ք. Երգ. ոչ տոկուն
 Փըթթունք—Բ.Ք. ցեխ, տիղմ
 Փըթրուք, փըթրիգ—Բ.Ն.Ք. լավ
 չշաղախված խմոր, շաղախ
 Փըլըսդիգ — Ն. կննդանու ստա-
 մոքս
 Փըլփըլգիլ—Բ.Ք. Երգ. քայքայվել
 Փըմփըլսգիգ — Ք. գիրգ, կակուղ,
 չաղ
 Փընէլ—Բ.Ք. կեղտոտել
 Փընինշ—Ք. քթի մեջ թանձրա-
 ցած խլինք
 Փընչըդէ—Բ.Ն. կամուրջ եզան բե-
 րանը կապելու մոլ
 Փընչըլօդիլ—Բ.Ն. զայրանալ
 Փընչըդալ—Բ.Ն. կենդանու լոր-
 ձունք թափելը

Փընջիդ—Բ.Ն. կպցանքի մի ար-
 մատ
 Փընջիչ—Բ.Ն.Ք. բծախնդիր
 Փընջիբընջում—Բ.Ն.Ք. տրտունջ,
 քրթնջունք
 Փը՛շդ—Բ.Ք. փիշտ (կատվին վա-
 նելու ձայն)
 Փըշըրդիլ—Բ. Ք. Ն. ակնածանքով
 ինքնիրեն հավաքել
 Փըշըրգունց—Ք. խարկված ալլու-
 րով և մեղրով մի կերակուր.
 խավիծի մի տեսակը
 Փըշպըռնուգ—Ք. փշալից
 Փըշփըշիդ, փըշփըշուգ—Բ.Ք. մի
 փշոտ խոտ
 Փըշքաղ—Բ.Ք. հունձ
 Փըշուգ—Բ.Ն.Ք. փշոտ խոտ
 Փըջէլ — Բ. Ք. ուսի վրա առնել,
 ուսել
 Փըջէջ—Բ.Ք. դրսի կեղև
 Փըջիլ—Բ.Ք. փչանալ, 2. ցամա-
 քել
 Փըռդէլ—Բ.Ք.Ն. քջուշ անել
 Փըռըստնէլ—Բ. բերնից թոցնել
 Փըռթնէլ—Բ.Ք. պոռթկալ, ծիծաղը
 զսպել չկարողանալ
 Փըռթքըդէլ—Բ. Ք. Ն. ծվեն-ծվեն
 անել
 Փըռչլօդ—ՆԱ ցնցօտիավոր
 Փըռվըդիլ—Ք. Երգ. ողջ մարմնով
 փռվել
 Փըռփա—Ք. շատ մաքրասեր
 Փըռփրոդիլ—Բ. շատ ծերանալ
 Փըռքիլ, փրոքըցնէլ — Բ. Ք. ուռ-
 չել, ուռցնել
 Փըտըռնէլ—Բ.Ք. վիժել, 2. վրի-
 պել
 Փըտդիդ—Ն.Բ.Ք. փորոտիք

Փըսիդ — Ք. բքածլուն, մանր
 ձլուն, բանջարբսուկ
 Փըսկի մէրդ—Բ. Ք. ծառի կեղևի
 խեժ
 Փը՛ս—փը՛ս, փը՛շ — փը՛շ — Բ.Ն.
 կատվին վանելու ձայն
 Փըսօրդուք—Բ.Ք. փշրանք
 Փըսօրիլ—Բ.Ն. փշրվել, Երգ. կա-
 թի շաղկը
 Փըտօդ—Ք. փտած փալտի փոշի
 Փըրան—Ք. շատակեր
 Փըրէլ — Ք. անկուշտ ուտել,
 Ն.Բ. կեղևը հանել
 Փըրչլօդ— Բ. Ն. Ք. պատառոտուն
 Փըրօդ — Բ. Ն. փորամեծ, Ք. կե-
 ղավոր
 Փըրօդի—Ք. բողոքական
 Փըքըշ, փըքօշ — Բ. Ք. հաստիկ,
 մեծավոր
 Փինալէլ — Բ. Ն. կոշիկը, տրեխը
 կարկատել
 Փինադէլ—Բ.Ն. թեթևակի կար-
 կատել
 Փինիչ — Ք. կավաման, բղուղ
 շինելու փալտե գործիք
 Փինչվէլ—Ք. կոկվել, հարգարվել
 Փիջիդ—Բ.Ք. կեղև
 Փիրուգ—Ք. Երգ. փուչ՝ կաղին և
 ալլն
 Փուռնիդ, փուռնիդ — Ք. թոնրի
 մեջ եփած սոմին
 Փուռչ—Բ.Ք. լաթի կտոր
 Փուռս—Բ.Ք. աչքի մթար, 2. մա-
 խառուկ
 Փուր—Ք. Չրս. տհաս ընկուլզի
 կանաչ կեղև
 Փօթառ—Բ.Ք. շալվար

Փոթթիգ — Բ. փախտե մի խաղա-
 լիք, Բ. կարճլիկ
 Փոթուգ — Բ. Բ. խակ պտուղ
 Փոթո — Բ. Բ. կարճահասակ մարդ
 Փոթօթ — Բ. դառն, լեղի
 Փօխուգ, փօխըղուգ — Բ. գեր,
 գունդուկծիկ
 Փօշճուր — Բ. խ. մոխրաջուր
 Փօշօխիլ — Բ. Բ. փռճմանել, զըղ-
 ջալ
 Փօշօրանք — Բ. քամուց առաջա-
 ցած փռշու ամպ
 Փօչտէլ — Բ. ճեղքել
 Փօռիգ — Բ. խ. ճակատին թողնված
 ավելորդ մազափուռնջ
 Փօռմուգ — Բ. մխված երկաթ
 Փօսթ — Բ. Բ. մորթ
 Փօր — Բ. Բ. միջուկ
 Փօրդանք — Բ. ագուգա
 Փօրէհան — Բ. Երգ. ինքնահնար
 Փօրը պէրանը — Բ. խ. Բ. հղի
 » էփիլ — Բ. խ. անհամբեր լի-
 նել
 Փօրիգ — Բ. Բ. մի կերակուր
 Փօրթըփէլ — Բ. պատռել, փորը
 դուրս թափել
 Փօրչաք — Չրս. փօրքաշ — Բ. Բ.
 գրաստի համեալը փորից կա-
 պելու փոկ
 Փօրսուղ — Բ. Բ. ողնի
 Փօրցավ — Բ. Բ. փորացավ
 Փօրքշուգ — Բ. Բ. խ. փորհարինք
 Փօրօմըշգէլ, փօրօմըշըգէլ — Բ. Բ.
 ճանկով փորել
 Փօրով — Բ. Երգ. հղի
 Փօքրավօր — Բ. աշակերտ, վար-
 պետի սպասավոր
 Քա՛ — Բ. Բ. ո՛վ, ա՛ (զարմացա-

կան և կոչական՝ քալա արմա-
 տի՞ց)
 Քալաջօշ — Չրս. գալաճոշ
 Քախընքօր — Բ. խ. քաղհանող
 Քախնէլ — Բ. Բ. քաղհանել
 Քախնըվօր — Բ. Բ. արտերը քաղ-
 հանող
 Քաղալա — Բ. կողով
 Քաղան ձէղ — Բ. Բ. կաշաղակ
 Քաղվօր — Բ. Բ. հնձվոր
 Քաղք, քախկ — Բ. Բ. մանգաղի
 լուրաքանչլուր անգամ բռնած
 շրջան
 Քամագօլ — Բ. գաղջ՝ ջուր
 Քամօնի — Բ. խ. նարնջագուլն
 Քամօս — Բ. խ. մղձավանջ
 Քանըզիզինք — Չրս. իր չափ
 (քան — զի — զինք)
 Քաշ — Բ. բամբակի կտորի ժա-
 պավեն, Բ. խ. մսի մկանալին
 հլուսավածք, Չ. կշիռ
 Քաշանք — Բ. խ. չարչարանք
 Քանչսփ — Բ. հերիսա
 Քաշիգ — Բ. Բ. խ. գրաստի գոտի
 Քաշկարակ — Բ. Բ. քար կրելու
 գործիք
 Քաշվուգ — Բ. ապիկար, անկարող
 Քաշօց — Բ. խ. կոշիկը կաղապարին
 քաշելու գործիք
 Քաչալ — Բ. խ. Բ. գլխի մաշկի շա-
 րավալից վերք
 Քավգիր — Բ. Բ. կար ու գիր
 Քավգիր — Բ. քավգուր, Բ — քափ-
 քաշ
 Քարաղ — Բ. ճերմակ կավանդ
 Քարբադ — Բ. Բ. խ. քարակուլտ՝
 արտերի մեջ հավաքվող
 Քարբուլուգ — Բ. Բ. քարե աշտա-

րակ կամ կուլտ, որով ուղեորը
 հասկանում է թե ուր է գետի
 հունը
 Քարգաբանք — Բ.Ք. քարահան-
 գույց, կապանք
 Քար գաբու խածնէլ — Բ. համա-
 սել
 Քարգաբող — Բ. Ք. Խ. թուխ կա-
 պուլտ՝ ճերմակ գծերով (օձ)
 Քարգըշկուր — Բ.Ք. կարծր թրիք,
 որի կրակը բարկ է լինում
 Ք ար ք ու, քէրդու — Ք. չոր ու
 ցամաք ուտելիք, Չ. թոնրի
 կողքից ընկած հաց, կուտ
 Քարէլ — Բ. Ք. քարել՝ կամը: Խ.
 ծանր քարեր դնել՝ ճնշելու
 համար
 Քարիմուզ — Բ.Ք. գուլպալի նախշ
 Քարխոց — Բ.Ք.Խ. կոճան, քար-
 խոց՝ կրնկի մեջ քար մտնե-
 լուց առաջացած
 Քարդան — Բ.Խ. կավաման, մեծ
 լական
 Քարպընուզ — Բ. Ք. վիճակահա-
 նութուն
 Քարուկօրց — Բ. Խ. դժվար քանդ-
 վող հանգույց
 Ք ա ք ա ն ձ է դ — Բ. Ք. սպիտակ
 ագուս
 Քարքաշ — Բ.Ք. քար կրելու փախ-
 տե հարմարանք
 Քարքըրուզ — Բ. Խ. քարոտ դաշտ
 Քարքըրօղէլ — Բ.Խ. քարկոծել
 Քաֆ, քաֆուզ — Բ. Խ. Ք. քափ,
 կերակուրի փրփուր
 Քաֆգիր — Բ.Խ. շերեփ
 Ք է ն ց — Բ.Ք. անկուշտ

Քէրսէն, քնրսն — Ք. Երզ. փախ-
 տե կլոր տաշտ
 Քէրօց — Բ.Ք. քերոց դանակ
 Քըթքըթալ — Բ.Խ. շրի եռքը
 Քըլէֆ — Ք. Երզ. Բ. կեղե
 Քըլխիլ — Բ. շատ թրշվել, լխկել
 Քըլխըալ — Ք. Երզ. քրքշալ
 Քըլքըլէլ — Բ. շատ որոնել
 Քըլուր — Ք. վարսակի նման հա-
 ցահատիկ
 Քըխ — Բ.Խ. կեղտոտ (մսկ.)
 Քըխալ — Բ.Խ. «քըխ — քըխ» հա-
 զալ, պարբերաբար հազալ
 Քըխքըխալ — Ք. Երզ. անընդհատ
 հազալ
 Քըղլիգ — Բ.Խ. մի հագուստ
 Քըմաուիգ — Բ.Խ. համով
 Քըմդուք, քըմդըվիլ — Բ. Խ. բըռ-
 նադրոսիկ լաց, լալ
 Քըմըդան — Ք.Բ. փաղաքշող
 Քըմըռէլ — Ք. քմծիծաղել
 Քըմօց — Բ.Խ. կաթ, մածուն քա-
 մելու քսակ
 Քընար — քընջիգ — Բ.Խ. ծալր
 (թրք. kener-künc-իկ)
 Քընգըրիվ — Ք. քնելու ժամանակ
 երկխալի դիմադրելը
 Քընդիգ — Բ. Խ. Ք. բամբակի բող-
 բոջի կտրած ծալրը
 Քընընջէլ — Բ. Երզ. Խ. մրափել
 Քընթաթախ — Խ. Բ. զարթխում,
 քունը գլուխը
 Քընթըռէլ — Ք.Բ. քունը թոցնել
 Քընթըրուզ — Ք. քունը թռած
 Քընթի(ն) չըտընէլ — Բ.Խ. արհա-
 մարհել
 Քընթի(ն) քուշա — լքած
 Քընձ — Բ.Ք. քան դ.

Բընչըողալ — Բ. սպառնալ
 Բընչիգ — Բ. Բ. մի բանի, տեղի
 եզրը
 Բընուգ — Բ. Բ. քնած
 Բընքըշալ — Բ. Բ. մի բան ունե-
 նալու ցանկութիւն, որ չեն
 հալտնում
 Բընքըղաւ — Բ. ընդհատումներով
 լալ
 Բըշբանք — Չրս. հանդիմանու-
 թիւն
 Բըշպէլ, քըշպէլ, քըշբէլ — Չրս.
 Բ. Բ. հանդիմանել, կշտամբել,
 սաստել
 Բըշքըշընէլ — Բ. Բ. գրգռել,
 2. քաշքշել
 Բըշօշ — Բ. էտոց
 Բըշմաթ — Բ. կաթնախոտ
 Բըողիգ — Բ. զգուշ ու խորա-
 մանկ, Երգ. ականջները կարճ
 ալծ
 Բըոթած — Բ. Երգ. ծաղկատար
 դեմք
 Բըոթէլ — Բ. Խ. շորթել, Բ. թեթեա-
 կի կտրել
 Բըոիգանգաշ — Բ. ականջները
 կարճ (թրք. küre — իգ — ականջ)
 Բըոիթ — Բ. Երգ. օճառի մնա-
 ցորդ
 Բըոձէլ — Բ. կաթնախոտ
 Բըոլըղէլ — Բ. Խ. մաշեցնել
 Բըոքըողալ — Բ. տհաճ ծիծաղել
 Բըոքըոնէլ — Բ. Խ. ձգձգել
 Բըսդիգ — Բ. Երգ. թեթե մաշիկ
 Բըսդա — Բ. մանր սոխ
 Բըսդիլիգ — Բ. Խ. պստիկ (մարդ)
 Բըվքըվանք — Բ. Բ. խոսելակերպ

Բըրդընխաշ — Բ. Խ. Բ. ալրվածքի
 բշտիկներ
 Բըրդուք ընէլ — Բ. Խ. ցանցառ
 կարել
 Բըրշիգ — Բ. Խ. ցնցոտի
 Բըցխա — Խ. Բ. Բ. սերմացու սոխ
 Բինթը գախ, ձուխ — Բ. Բ. հիվանդ
 Բինթ — իինշ ընէլ — Բ. Խ. քըրթ-
 մընշալ
 Բինթքընթի — Բ. Խ. գլուխ գլխի,
 գաղտնի խոսակցութիւն
 Բութիգ — Բ. Խ. շան նորածին ձագ
 Բութուգ — Բ. Խ. Բ. հաստ կոճղ,
 քեթուկ
 Բուլա — Բ. Բ. քուլա, Խ. հանգուց
 Բուլագ — Բ. Խ. Բ. ջրի, լակի փախ-
 տե դուլլ
 Բուլբա — Բ. Բ. Խ. արտերը քաղ-
 հանելու բրիչ
 Բուշա — Բ. Բ. ջրհորի դուլլ
 Բուշուգ — Բ. ջրի փախտե սափոր
 Բուշնաման — Բ. Խ. քուշնա լցնե-
 լու աման, 2. ստամոքս
 Բուշտարա — Բ. Խ. փետիչ
 Բուռուն — Բ. Խ. գուռ (հլ-ից ան-
 ցել է թուրքերենին և ետ փոխ-
 առնվել)
 Բուրանալ — Բ. կրակի արծարծ-
 վելը
 Բօդ — Բ. Բ. կոտ (չափը)
 Բօզ — Խ. Բ. անթեղված կրակ,
 2. հովանոց
 Բողիգ — Բ. վալրի մանր տանձ
 Բօթալէլ — Բ. Բ. նետել՝ քար և
 ալլն
 Բօթած — Բ. խոշոր
 Բօթի — Բ. Բ. տկար, թուլ

Քօթութին—Բ.Ք. տկարութիւն
Քօլլիգ, քօլլօ, քօլլիգ—Բ. Ք. Խ.

անպող, Ջ. պոչը կտրած շուն, էշ
Քօթագ, քօթագէլ—Բ.Խ. ծեծ,—էլ
Քօթլէլ—Բ.Ք. աննպատակ նետել
Քօմա, քօմա — Բ.Ք. շատվոր,
բոլոր

Քօնջիգ—Բ.Ք. գրպան

Քօռա—Բ.Ք. որոմ

Քօռդիգ—Խ.Բ. մի կերակուր՝ ըն-
կույզի միջուկը և սխտորը աղով
տրորած և ջրի հետ խառնած

Քօռիդ—Ք. մեկ տարեկան էգ ուլ

Քօռթ—Բ.Ք. փոսրակ

Քօլնօց—Բ.Ք. սալի երկու կողմի
ճաղերը

Քօրքըզնալ—Չրս. խրինջալ
Քօքօշ—Ք. անտառի մի անպետք
պտուղ

Օ—Չրս. Վթառսուն օր օ էգէր
իս, քառսուն ան դէրթըս օ ձօ-
վուն քօլ հասնիս. կընա օ
դէսնըս (Ս. Հալկունի)—որ

Օգ—Ք.Բ. ալլուրով, բամբակով
ու ձկով շաղախ, կոծիկ՝ կավա-
մանի ճեղքը ծածկելու համար

Օգման, օգուգ—Ք.Բ. կոծկլած

Օգա—Չրս. սենյակ

Օդաց աման—Չրս. ոտնաման

Օդաց ջանիւր—Բ.Ք. զոռգարան

Օդընթաղ—Ք. ոտնաթաղ

Օդընխաղ—Ք. ոտքի արահետ

Օդընվօրիլ—Ք.Բ. քալլել սկսել

Օդից—Բ.Ք. կոշիկ, ոտնաման

Օդնուրաք—Բ.Խ.Ք. մեծ ուրագ

Օդք—Բ.Ք. սանդուղքի աստիճան

Օդքէրը չըթէլ—Բ. մեռնել

Օդքը առնէլ—Բ.Ք. արգելք հան-
դիսանալ

Օդան—Ք. բծախնդիր, Բ. պնդերես

Օզըրէլ—Ք. ոլորել, գալարել

Օզնէլ—Ք. շաղախել, լիծել

Օլըրձուն—Բ.Ք.Խ. շատ ոլորած

Օլօխ—Բ.Ք. ջրադացի ջրամբար
(ոլորք-ի՞ց)

Օլօրուգ—Բ.Խ. ճանապարհի ոլոր-
ման կետը

Օխ—Բ.Խ. գոհացումի բացական-
չութիւն

Օծէմըռիլ—Ք. ահաբեկել

Օծիք, օծիգ—Ք. աներես, ագահ

Օդիգ—Բ.Խ. ծուռ կտոր

Օդիգ-օդիգ կալ—Բ. Ք. ցավից
գալարվել

Օդընձէվ—Բ.Խ. հագուստ ձեւելու
առաջին չափչփումը

Օդվէլ—Ք. ձեռքը մի բանի
երկարել

Օլմըռիլ, օլմիլ, օհմիլ—Բ. ահա-
բեկել

Օն—Ք.Բ.Խ. արտի բաժանումնե-
րը՝ հնձելը արագացնելու հա-
մար

Օնչօր—Բ.Ք. ինչօր, ուր որ է

Օշգըշ—Բ. Խ. շներին գրգռելու
ձայն

Օշտօշտ—Խ. Ք. Երգ. շներին
քշելու ձայն

Օշօշուգ—Բ.Խ. մի ծաղիկ

Օչօչ—Ք. Երգ. օշօշ—Բ. շներին
կանչելու ձայն

Օռք—Բ.Ք. հետուիք՝ կաթսայի և
ալլն

Օրգէլ—Բ.Խ. շարժել

Օրընգէլ — Բ. ստեղծել (օրինա-
կելի՜ց)

Օրթոդ—Բ. էսված ճյուղեր, Երզ.
որդնոտ, Բ. որթատունկ

Օրի—Ք. ինչու

Օրիդ-օրիդ—Բ.Ն. օրըստօրե

Օրհարսագ—Չրս. կեսօր (օր—հա-
սարակ), Ք. իրիկնամուտ

Օրձագ—Բ.Ն. արու զավակ

Օրպըզօր—Չրս. օրեցօր, օրավուր

Օր—վօր—Բ. այն օրեն ի վեր

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Երկու խոսք	5
Տեղագրություն և վեճակագրություն	7
Մատենագիտություն	11

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Մ Ա Ս

Խարբերդ — Երզնկայի բարբառը	13
Զմշկածաղի ենթաբարբառ	27
Զարսանճաղի ենթաբարբառ	35
Քզիի ենթաբարբառ	52
Միրաքների բարբառ	59

Ե Բ Կ Բ Ո Ր Դ Մ Ա Ս

Բառարան	71
-------------------	----

Ե Բ Բ Ո Ր Դ Մ Ա Ս

Դերսիմի տեղային (ռեզիոնալ) բարբառային քարտեզներ	105
---	-----

Հավելված

Բարբառային բառերի բառարան	108
-------------------------------------	-----

Բաղրամյան Ռուբեն Հարությունի
ԴԵՐՍԻՄԻ ԲԱՐԲԱՌԱՅԻՆ ՔԱՐՏԵԶԸ

Պատ. խմբագիր՝ Ա. Ս. ՂԱՐԻՅԱՆ
Հրատ. խմբագիր՝ Ա. Հ. ՇԱՀԳԱՄՅԱՆ
Տեխ. խմբագիր՝ Մ. Ա. ԿԱՓԼԱՆՅԱՆ
Վերստուգող սրբագրիչ՝ Ա. Հ. ԱԼԱՆՅԱՆ

ՎՖ 01419 Պատվեր 461 Հրատ. 1819 ԽՀՆ 567 Տիրաժ 500

Հանձնված է արտադրության 21/X 1959 թ., ստորագրված է տպագրության
18/VI 1960 թ., տպագր. 11¹/₄ մամուլ+3 ներդիր, հրատ. 9 մամուլ,
թուղթ 80×92¹/₁₆, Գինը կազմով 7 ա., 1/1 1961 թ. 70 կ.:

Հայկական ՍՍՌ ԳԱ Հրատ. տպարան, Երևան, Բարեկամության 24

Ո Ի Ղ Ղ Ո Ի Մ

Էջ	Տող	Տպված է	Պետք է լինի
24	13 վ	մառնայիքք	մառնայիքք
71	4 վ	Աբբայ	Աբա
73	1 ն	Աբէվ	Աբե
76	13 ն	Խալոբ	Խալօբ
76	12 ն	Կղթօբ	Կղթոբ
77	4 վ	Դանազ	Դանակ
78	14 ն	Դրատխ	Դրախտ
82	13 ն	Լօք	Լոկ
82	2 ն	Քարադ	Քարակ
83	11 վ	Քժեպ	Քժիպ
83	13 վ	Քժպել	Քժպել
86	11 վ	Կարկուդ	Կարկուտ
87	8 վ	Կոյդ	Կուդ
88	14 վ	Կրուհն	Կրուհի
89	1 վ	Հարդ	Հարթ
89	19 ն	Հեղտ	Հեղդ
90	16 ն	Հորթ	Հորդ
90	16 ն	Ձէնն	Ձմեռն
95	16 վ	Շամբուր-շամփուր	Շամբուտ-շամփուտ
96	14 վ	Ողկույզ	Ողկոյզ
97	17 ն	Չէշ	Չեշ
97	2 վ	Պախարադ	Պախարակ
101	10 ն	Տաշէդ	Տաշեդ
102	12 վ	Բուկե	Բուկէ

1981-82 710
12 1981 710 12

ЦЕНА

11
4425